

Міністерство освіти і науки України
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Краківська академія імені Анджея Фрича Моджевського (Польща)
Університет імені Яноша Кодолані (Угорщина)
Великопольська академія соціально-економічних наук (Польща)
Європейський інститут подальшої освіти (Словаччина)
Університет економіки в Бидгощі (Польща)
Полонійна академія в Ченстохові (Польща)
Університет Бат Спа (Велика Британія)
Університет Томаса Бата (Чехія)
Університет імені Адама Міцкевича (Польща)

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Збірник тез наукових доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції

Частина II

14 листопада 2024 р.
м. Рівне, Україна

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
(Протокол № 2 від 10 жовтня 2024 року)*

Організаційний комітет конференції

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук Віталій – ректор Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, академік ААПН (Україна)

Заступник голови організаційного комітету:

Мединська Наталія – проректор з наукової роботи Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», доктор філологічних наук, професор (Україна)

Співголови оргкомітету:

Ян Гадд – професор. Керівник відділу розвитку європейських проєктів Університету Бат Спа (Велика Британія); **Клеменс Будзовський** – доктор наук, професор. Ректор Краківської академії імені Анджея Фрича Моджевського (Польща); **Іренеуш Кубячик** – доктор наук, професор. Ректор Великопольської вищої соціально-економічної Академії в Сьроді Великопольській – Академії Прикладних Наук (Польща); **Йозеф Затько** – Dr.h.c. mult. Bc. JUDr. PhD., MBA, LL.M. Honog. Prof. Президент Європейського інституту подальшої освіти (Словачина); **Бартош Городецький** – заступник декана політичних наук і журналістики Університету ім. Адама Міцкевича (Польща)

Члени організаційного комітету:

Гончаров Юрій – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, завідувач кафедри менеджменту; **Груба Таміла** – доктор педагогічних наук, професор, декан історико-філологічного факультету; **Джунь Йосип** – доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри математичного моделювання; **Красовська Ольга** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти; **Артюшок Вікторія** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, проректор з навчально-методичної роботи та якості освіти; **Терновик Наталія** – кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології, проректор з організаційно-виховної роботи, соціальних питань й розвитку; **Яроменко Оксана** – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії і туризму, начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури; **Ясіньський Андрій** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математичного моделювання, проректор з інформаційного забезпечення та інноваційних технологій навчання (Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, Україна)

Актуальні питання та перспективи інноваційного розвитку науки та освіти в умовах Євроінтеграції: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 14 листопада 2024 року). Рівне, 2024. Ч II. 307 с.

ISBN
УДК 37.014.5+001.895

© Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука», 2024

ЗМІСТ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
Дем'янчук Анатолій, Марчук Оксана, Мельничук Лілія НАВЧАЛЬНІ ПРОСКРНТНІ МЕТОДИКИ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	9
Богущ Алла ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІОНАЛІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....	13
Волошина Олена, Балашова Ірина Дукова Ольга, Лисий Ігор ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ.....	18
Грицай Наталія, Голотюк Катерина РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ У СУЧАСНІЙ ПРИРОДНИЧІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ.....	21
Комар Ольга АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ.....	23
Копотун Ігор, Мединська Наталія ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	28
Красовська Ольга ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ТРАНСФЕРУ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ОСВІТИ.....	31
Anna Czarnecka KRYZYS ZDROWIA PSYCHICZNEGO W EUROPIE: POLITYKA DOSTĘPU DO PSYCHOTERAPII ORAZ LECZENIE ZESPOŁU STRESU POURAZOWEGO (PTSD) W KONTEKŚCIE WOJNY NA UKRAINIE.....	35
Сойчук Руслана ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	40
Борова Валентина ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОКАЗКИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОРИГУВАННІ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	44
Боровець Олена, Сміцька Оксана ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	48
Грігченко Тетяна ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН У СВІТІ І В ОСВІТІ.....	51

Маліновська Наталія РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРАВОВИМИ НОРМАМИ ПОВЕДІНКИ	55
Мельничук Лілія, Пилипчук Василь ПОНЯТТЯ «КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ МЕНЕДЖЕРА» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	58
Мельничук Лілія, Кравець Ігор, Кравець Руслан МОДЕЛЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	61
Миронець Ніна ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ ТА СТРЕСИ	65
Михальчук Юлія ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОП «ПСИХОЛОГІЯ»: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ	69
Міськова Наталія ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	72
Мороз Оксана, Лилик Оксана ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОЯВУ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ	75
Пагута Тамара, Пагута Віталій ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ	78
Сойко Інна СУЧАСНЕ МЕДІАСЕРЕДОВИЩЕ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	81
Сойко Інна, Біжик Богдан ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ	84
Сойко Інна, Політика Олександр ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	86
Терновик Наталія, Алексіна Ольга ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	88
Терновик Наталія, Воробйова Олена ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	91
Терновик Наталія, Данильченко Олена ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА	95
Терновик Наталія, Філюк Іванна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	98
Торчинська Тамара ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ КУЛЬТУРИ УСНОГО Й ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ	101

Хом'як Ольга ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ.....	108
Яницька Олена КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ.....	111
Кирилович Олена ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	114
Максимчук Наталія ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ LEGO НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	117
Овдійчук Віта ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ.....	120
Підлужна Ольга, Филипчук Світлана ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ТЕХНІКИ ПСИХОЛОГА ДЛЯ РОБОТИ З УСВІДОМЛЕННЯМ СМЕРТІ.....	123
Білова Оксана ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА, ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ НАСЛІДКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ МЕТОДОМ АВТОРСЬКИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ІГОР.....	126
Гнатюк Дмитро, Терновик Наталія ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ПРОФЕСІЙНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ	129
Терновик Наталія, Величко Наталія ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	132
Вікторчук Наталія ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИВАЛЬНОГО ЦЕНТРУ.....	136
Власюк Ольга, Марчук Оксана ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	141
Дячук Анастасія, Марчук Оксана ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАЗОК В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДО.....	144
Захарчук Леся, Марчук Оксана ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	147
Кісільчук Віктор, Терновик Наталія ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНІЙ СІМ'Ї.....	150
Кусік Дарина, Марчук Оксана НОРМАЛІЗАЦІЯ ПСИХО-ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	153

Лазарев Андрій, Завацька Лідія, Гнітецька Тетяна ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ 014.11 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА).....	158
Матковський Андрій ПРІОРИТЕТИ ОНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	161
Мартинчук Тетяна ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПІДЛІТКАМ У ФОРМУВАННІ САМОЦІННОСТІ МЕТОДАМИ АСПН	165
Матвєєва Ірина АРТТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	169
Назарук Наталія БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	172
Січкарь Юлія ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОГО МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	175
Олевський Тарас ШЛЯХИ ОНОВЛЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ	178
Опанасюк Катерина, Марчук Оксана ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	181
Пітель Вікторія ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ КРИЗИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ	184
Никонюк Діна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	188
Хвостач Оксана, Марчук Оксана КОНЦЕПТУАЛЬНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	192
Шокот Анжела РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ	195
Якимчук Віта РАННЄ ВТРУЧАННЯ: ДЕНВЕРСЬКА МОДЕЛЬ ДЛЯ ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМ СПЕКТРОМ	198
Ярмолюк Оксана, Марчук Оксана ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В УКРИТТІ	201
Яцук Іванна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ДО СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ШКОЛИ	204
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ.....	206
Гриценко Світлана “ЛИТОВСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК” В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ “Е. КАЛВА”	206

Груба Таміла <i>МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ СТУДЕНТИВ-ФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ</i>	209
Джунь Йосип <i>ЕСЕ: ПРО ДЕЯКІ ПАРАЛЕЛІ ЛАТИНІКИ І УКРАЇНІКИ</i>	213
Качак Тетяна <i>ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ САШКА ДЕРМАНСЬКОГО</i>	215
Кулик Олена <i>СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ</i>	218
<i>ВПЛИВУ МЕМІВ НА МОВУ</i>	218
Кучеренко Ірина <i>ДИСКУРСИВНА ОСНОВА НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ</i>	220
Мединська Наталія <i>ПРИСЛІВНИКОВИЙ СКЛАДЕНИЙ ГОЛОВНИЙ ЧЛЕН ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ</i>	225
Омельчук Сергій <i>ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ «УЧИТЕЛЬ РОКУ – 2024» В НОМІНАЦІЇ «УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА»</i>	228
Антончук Олександр <i>ТЕКСТОЗНАВСТВО У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА</i>	233
Гаврилюк Наталія <i>ОНЛАЙНОВІ СЛОВНИКИ НЕОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ВИМОГА ЧАСУ</i>	235
Кочмар Діана <i>ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТИВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	238
Лазуткіна Юлія <i>РОЛЬ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТИВ: ДИНАМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА СПІВПРАЦЯ</i>	241
Овдійчук Лілія <i>ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО ЯК ОСОБИСТІСТЬ В КОНТЕКСТІ ДОБИ: ІНТЕГРАЦІЙНО-ТЕКСТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ</i>	245
Смерчко Антон <i>МÓWIĄC INACZEJ” В ПРАКТИЦІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОСВІТИ І ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ У НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ</i>	248
Шульжук Наталія <i>«УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» ЯК ОБОВ’ЯЗКОВИЙ ОСВІТНИЙ КОМПОНЕНТ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	250
Амельянович Олена <i>АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ</i>	256
Поченюк Яніна, Трачук Вікторія <i>ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОР В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ</i>	259

Лавренюк Аліна РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	262
Даценко Дар'я ДИДАКТИЧНИЙ РЕСУРС ЗАСОБІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ РИТОРИКИ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН	266
Тарасенко Тетяна РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ-ФІЛОЛОГІВ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	270
Філонова Наталія МОТИВАЦІЙНИЙ РЕСУРС МЕТОДИКИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ВТРАТ	273
ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	277
Галич Валентина ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІМЕРСИВНОГО ІНТЕРВ'Ю	277
Myroniuk Valentyna BASIC ASPECTS OF EDITING PUBLICATIONS FOR CHILDREN: PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC	281
Мазаний Віктор ФАКТОР ТОЧНОСТІ І ДОСТОВІРНОСТІ У НОВИНАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА	284
Горчикова Анастасія, Зубарець Антоніна, Смусь Андрій ПРИХОВАНИЙ РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ В РЕГІОНАЛЬНИХ МЕРЕЖЕВИХ МЕДІА	287
Бєбих Ілона, Миронюк Валентина ТЕЛЕВІЗІЙНЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....	291
Бурсак Ірина, Миронюк Валентина КНИГОВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА В ЕМІГРАЦІЇ	293
Карпець Віталій, Миронюк Валентина ПОЛІТИЧНА ПРОМОВА ЯК МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	296
Кирильчук Ігор ЦИФРОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЗАСІБ ПОБУДОВИ ІМІДЖУ ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ	299
Шажко Олександр ПРОПАГАНДА, ПРОТИДІЯ ПРОПАГАНДІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	302

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

НАВЧАЛЬНІ ПРОЄКТНІ МЕТОДИКИ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дем'янчук Анатолій

*доктор педагогічних наук, професор, Заслужений працівник освіти
України, Дійсний член Міжнародної педагогічної академії, Дійсний член
Академії педагогічних і соціальних наук, Академік по відділенню проблем
вищої школи Академії наук вищої школи України,
Президент Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Мельничук Лілія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

Проектні методики в системі сучасних педагогічних технологій вищої школи відіграють важливу роль. Вони дозволяють студентам активно залучатися до процесу навчання, розвиваючи їх критичне мислення, навички розв'язання проблем та вміння працювати в команді. У ході їх використання відбувається інтенсивний розвиток творчого мислення здобувачів вищої освіти. Необхідність використання інноваційних підходів в освітньому процесі ЗВО зазначена у Законі України «Про освіту». В цьому документі написано, що в ході здобуття освіти формуються «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [2].

Теоретичне обґрунтування створення творчого освітнього засобами проєктного навчання представили О. Євдокімова, О. Коберник, В. Лазарев, А. Моїсєєв, М. Поташник, Є. Полат, Г. Селевко, С. Сисоєва та ін. Як пояснила науковець Прашко О. В., «у сучасній суспільній ситуації значно активізується роль педагогічного проєктування, як системної інновації, сутність якої полягає у самостійній побудові школою ідеології й практики виховання, розробці нової освітньої концепції, спрямованої на проєктування виховних систем, адекватних сучасним вимогам та яка сприяє активізації розвитку соціокультурних цінностей» [6, с. 4].

Під час використання аналізованої методики навчання здобувачі вищої освіти обирають теми із певних навчальних дисциплін, роблять власні проєкти, виконують завдання викладача, іноді закріплюють знання за допомогою тестів. У ході проєктного вивчення студенти самостійно збирають необхідну для проєкту інформацію, тому цей підхід також тренує навички самоосвіти. Робота над проєктом передбачає детальне вивчення певної наукової проблеми. Сучасні науковці зазначили, що «метод проєктів вважається одним із перспективних видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей» [3].

Є різні гіпотези про виникнення методу проєктів. Багато дослідників вважають, що його засновником був американський філософ, педагог і психолог, один із провідних представників прагматизму Дж. Дьюї. Німецький вчений-історик М. Нолль висунув теорію про виникнення подібного методу ще в XVII столітті, коли архітектори та інженери Італії змушували своїх учнів створити власний проєкт.

У XIX столітті проєктна методика активно запроваджувалася у школах Західної Європи, щоб подолати розрив між теорією навчання, практикою та виробництвом. В педагогічній науці поширеною є думка про виникнення методу проєктів наприкінці XIX - початку XX століття. У сучасній педагогічній літературі також представлена інша періодизація становлення методу проєктів, яка передбачає шість етапів. Перший етап сягає кінця XIX століття, коли почали впроваджувати масову обов'язкову освіту. Відповідно до згаданої періодизації сьогодення освіта перебуває на шостому етапі, який розпочався на межі XX і XXI століть.

Сьогодні в освіті характерне поєднання методу проєктів з класно-урочною системою під час очного навчання та дистанційної освіти. Метод застосовується з метою досягнення необхідних освітніх результатів, кінцевим підсумком яких є виховання конкурентоспроможного громадянина, підготовленого до подальшого навчання, життя та праці суспільстві. Навчальні проєкти допомагають досягти результативності завдяки своїй неформальності, відкритості, можливості брати участь командами та індивідуально, єдності спільної мети, яка згуртовує учасників проєкту, дозволяє їм змінюватися в процесі роботи.

Роботу над виконанням проєкту слід розпочати з розробки приблизної тематики проєктних завдань. Вона повинна бути досить широкою, постійно збагачуватися з урахуванням інтересів та можливостей як здобувачів освіти, так і викладача. Якщо розробка проєкту передбачає участь кількох груп здобувачів освіти, необхідно чітко визначити їх обов'язки.

Нами виокремлено основні етапи роботи здобувачів вищої освіти над навчальним проєктом (Табл. 1).

Таблиця 1

Етапи розробки навчального проєкту

№	Етап	Характеристика діяльності здобувача вищої освіти
1	Первинне усвідомлення теми.	Здобувач працює над актуальністю теми обраного навчального проєкту.
2	Аналіз майбутньої діяльності.	Здобувач освіти планує роботу (індивідуальну чи групову).
3	Пошук літератури та підбір матеріалів.	Здобувач освіти опрацьовує літературу, фото та відео матеріали.
4	Написання проєкту, захист проєкту.	Здобувач освіти (група) розробляє проєкт (написання тексту, підбір ілюстрацій, розробка презентації).
5	Оцінювання роботи здобувача над навчальним проєктом.	Здобувач освіти отримує відгук про виконану роботу.

Проаналізуємо проєктні навчальні технології, які були використані в освітньому процесі впродовж 2022-2023 н.р. та 2023-2024 н.р. при реалізації освітньо-професійної програми здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» (рівень вищої освіти бакалавр) у Приватному вищому навчальному закладі «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука» [5].

Проєктні роботи були підготовлені під час таких навчальних курсів: «Інформаційна культура та просвітницька діяльність вихователя ЗДО», «Методика національно-патріотичного виховання дітей раннього та

дошкільного віку», «Теорія і методика морального виховання дітей дошкільного віку та виховання на ідеях миру», «Теорія і методика організації ігрової діяльності» та ін.

Для прикладу детально охарактеризуємо методику проекної роботи під час вивчення курсу «Інформаційна культура та просвітницька діяльність вихователя ЗДО». На першому занятті із курсу викладач ознайомила здобувачів вищої освіти із темами навчальних проєктів. Зокрема, здобувачам вищої освіти було запропоновано такі теми: «Шляхи підвищення інформаційної культури педагога», «Як подолати інформаційну неграмотність?», «Здоровий спосіб життя та комп'ютерна залежність», «Безпека в Інтернеті», «Фейкова інформація» «Пропагування моральних чеснот та патріотичних почуттів викладачами», «Участь вихователів та вихованців ЗДО в благодійній діяльності» тощо. Впродовж навчального семестру студенти збирали та опрацьовували інформацію відповідно до теми їх проєктних досліджень. Обов'язковою умовою було використання матеріалів із регіональної преси. Тому здобувачі вищої освіти використали повідомлення із газет «Вільне слово», «Вісті Рівненщини», «Сім днів», «Рівне вечірне», «Вісник Демидівщини» та ін. На останніх двох практичних заняттях майбутні вихователі продемонстрували свої проєкти. Вони представили свої проєкти у вигляді постерів, презентацій та плакатів. Здобувачі освіти детально обговорили кожен груповий проєкт та зазначили переваги та недоліки кожного. Зверталася увага на технічне та художнє оформлення проєкту, грамотність подачі матеріалів та правдивості представленої інформації. На завершальному етапі було здійснено оцінювання роботи здобувачів вищої освіти над проєктом.

Отже, проєктні навчальні технології сприяють розвитку самостійних наукових пошуків здобувачів вищої освіти, розвитку їх креативності, навиків моделювання. Із стрімким розвитком комп'ютерних можливостей, широким доступом до ресурсів інтернету та запровадженням дистанційної та змішаної форм навчання та у здобувачів з'явилися нові можливості роботи над навчальними проєктами, відтак цю технологію слід активно впроваджувати в освітньому процесі закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодько Л. Метод проєктів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання. *Початкова школа*. 2015. № 10. С. 1–4.
2. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.09.2024)
3. Метод проєктів - ефективна технологія навчання URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/1415/> (дата звернення: 03.09.2024)
4. Освітні технології : навчально методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. К. : А.С.К., 2014. 256 с.
5. Освітня програма, спеціальність 012 «Дошкільна освіта» <https://www.megu.edu.ua/sites/default/files/B0.pdf> (дата звернення: 03.09.2024)
6. Прашко О. В. Розвиток соціальної компетентності підлітків засобами проєктування навчально-виховного процесу. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2016. 20 с.

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІОНАЛІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Богуш Алла

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та
методики дошкільної освіти*

*Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна*

Глобалізація освітніх процесів, визначення нових векторів сталого розвитку, входження України до єдиного загального європейського освітнього простору, нові тенденції інноваційного розвитку освіти на всіх її рівнях спонукають до змін у всій системі освіти України, розбудовується нове інформаційне суспільство, що вимагає підготовки нової генерації майбутніх фахівців у різних галузях освіти.

Освіта, віддзеркалюючи соціально-економічні запиту, стає, за словами В. Кременя, вагомим ресурсом у конкуруючих ринкових суспільствах, які пришвидшують інноваційний поступ [7, с.20]. Нові життєві виклики змушують сучасну людину, сучасних фахівців бути мобільними, гнучкими, поінформованими, відповідальними, мотиваційними до інноваційної діяльності. Натепер активно формуються такі інноваційні утворення, як «світовий освітній простір», «європейський освітній простір», «світові освітні мережі», «дистанційне навчання», які спонукають до суттєвих змін у системі освіти, застосування нових методів і технологій в освітньому процесі, підтримці експериментально-дослідницької діяльності та інновацій, мережевому поширенні знань, обмін інноваційною інформацією і передовим педагогічним досвідом.

Отже, реформування та модернізація сучасної вищої освіти України є одним із першочергових завдань, які відкривають шлях до європейського інноваційного освітнього простору.

Проблема інновацій, інноваційної діяльності та її формування у майбутніх фахівців у процесі навчання їх у закладах вищої освіти була предметом багатьох досліджень сучасних як зарубіжних (К. Блаір, І. Бронівський, І. Бруер, І. Джонсон, М. Кларін, Н. Лапін, А. Найн, А. Пригожин, Н. Юсуфбекова та ін.), так й українських учених (Л. Вашенко, І. Дичківська, В. Захарченко, Т. Зінчук, С. Ілляшенко, К. Кашук, В. Кремень, А. Литвинов та ін.) тощо. Специфіку інноваційної діяльності та її

формування у майбутніх фахівців учені досліджували в різних сферах життєдіяльності, як-от: суспільно-політичній, економічній, соціокультурній, психологічній, педагогічній та ін. Для організації подальшого експериментального дослідження виникає необхідність з'ясувати наявну теоретичну платформу наукової термінології щодо феномену «інноваційна діяльність» та її складників.

Сучасні вчені (А. І. Дичківська, Л. Калуська, М. Кларін, А. Литвинов, А. Найн, А. Пригожин та ін.) висвітлюють своє бачення термінолексми «інновації». Так, за А. Найном, інновації – це «принципово нове утворення, нова ідея (інший інноваційний підхід), що істотно змінює ситуацію, технологію навчання, новий тип освітнього закладу або ж управління освітою» [11, с.2]. Інші вчені (М. Кларін, А. Пригожин) пов'язують інновації з процесом життєвих перетворень: «зміни, які носять істотний характер, супроводжуються змінами в образі діяльності, стилі мислення тощо» [9]. А. Пригожин убачає в інноваціях основний інструмент перетворень, суттєвих цілеспрямованих змін, у процесі яких відбуваються прогресивні, якісні трансформації, які реалізують певні цілі і потреби з-поміж величезної кількості різнопланових перетворень [12].

І. Дичківська специфікує феномен «інноваційні освітні процеси» як комплексні процеси створення, впровадження, поширення інновацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл» [6, с.95]. Незаперечним є теза щодо комплексного впливу нововведень в освітній процес. Водночас виникає запитання: про який (і кого?) життєвий цикл йдеться? За А. Литвиновим, інноваційна освіта – це насамперед «зміна парадигми, нова педагогіка, нові освітні процеси; інноваційна діяльність в освіті є засобом реалізації нових завдань, що виконує роль чинника й каталізатора в динамічній освітній системі, відповідно до умов її розвитку» [10, с. 8]. Інновацію вчений розуміє як «кінцевий продукт застосування новизни для зміни об'єкта управління й забезпечення економічного, соціального, науково-технічного, екологічного та іншого ефекту» [10, с.16].

Зазначимо, що розуміння поняття «інновації» та похідного від нього, «інноваційні технології» є неоднозначним, що приводить подекуди до ототожнення змісту суміжних понять. Зокрема, «інноваційні технології», «інноватика», «нововведення», а також «ретро-класичний педагогічний досвід» як зарубіжний, так й український. Так, наприклад, інноваціями називають класичний досвід таких українських учених, як С. Русової, І. Огієнка, К. Ушинського, В. Сухомлинського. До сучасних інноваційних технологій зарубіжжя відносять класиків зарубіжної педагогіки (О. Декролі, Дж. Дьюї, Я.А. Коменський, Й. Песталоцці, М. Монтессорі, С. Френс, Р. Штайнер та ін.).

Отже, є необхідність уточнити поняття, які об'єднують феномен «інновації». Передовсім вилучити категорично із плеяди «інновацій» класичний педагогічний досвід. Для кожної країни, в тому числі й України, це є «педагогічне надбання», «педагогічний скарб», яким ми пишаємось, і з

яким знайомимо дітей із дошкільного дитинства, його вивчають у школах. А з класичним зарубіжним досвідом знайомимо старшокласників та здобувачів освіти у вищій школі. У свій час вони були новаторами в педагогічній науці. Зазначимо, що в науковій літературі означений термін розглядається у широкому значенні як істотний елемент (чи сегмент) будь-якого розвитку у вимірі суспільства, нововведення, відновлення та відповідні зміни. У педагогічних термінологічних джерелах позиціоновано феномен «інновації в освіті» як: «тенденції нагромадження і видозміни різноманітних ініціатив і нововведень в освітньому просторі, які в сукупності приводять до більш чи менш глобальних змін у сфері освіти і трансформації її змісту і якості» [5, с.195]; «цілеспрямований процес часткових змін, які ведуть до модифікації мети і цілей навчання; виникнення нової технології навчання або у зміні її принципів, на яких будується функціонування системи освіти» [5, с.196]; «процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого етапу» [4, с.338].

За словниками та довідковою літературою у Вікіпедії «інновація» означає винахід, нову ідею, новий продукт у галузі науки й техніки. Законодавче узагальнене визначення «інновації» позиційоване як новостворений продукт чи метод, науково-педагогічний винахід, який змінює як процес, так і його якісний результат. У науковий обіг термін «інновація» увів американський учений Й. Шумпетер як «втілення наукового відкриття».

У науковому педагогічному обігу функціонує термін «нововведення», тобто те, що недостатньо ще впроваджено, ті ідеї та винаходи, які були означені як «інновації», натомість для когось вони сприймаються ще й сьогодні як «відкриття». Виникає необхідність чітко розмежовувати схожі, але не тотожні поняття.

Нововведення – це впровадження нових ідей, відкриття (тобто інновацій), які не були ще знайомі, тому чи тому суб'єкту, які вносять певні зміни у структуру чи зміст об'єкта. За А. Литвиновим, «інновації передбачають створення нововведень, які є перетвореннями, змінами в організації діяльності, її стилю та критичного мислення особистості» [10, с. 14]. Отже, в педагогічній діяльності правомірним є термін «нововведення».

Педагогічні інновації у широкому значенні цього слова розуміємо як творчий освітній процес нововведень, спрямований на оновлення змісту, засобів, форм навчання і виховання, застосування нових (як за змістом, так і за формою) технологій, організаційних, діалогових, інтерактивних форм взаємодії викладача зі студентами, які змінюють характер набуття майбутніми фахівцями професійних умінь і навичок та засвідчують ефективність кінцевого результату [2, с. 6].

Інноваційну діяльність в освітньому процесі ЗВО розуміємо як інтегровану взаємодію викладачів – новаторів фахових дисциплін, активності студентів – виконавців та студентів – ініціаторів, готових не тільки до впровадження нововведень у процесі фахової підготовки, а й до ініціювання нововведень [2, с. 6].

Водночас зазначимо, що будь-яка інноваційна діяльність у будь-якій сфері, в тому числі й у психолого-педагогічній для її актуалізації потребує відповідного забезпечення матеріальних і нематеріальних ресурсів, тобто «провайдингу інновацій» (провайдинг з англійської – забезпечення тих, хто навчається). Ряд учених (С. Володін, М. Денисенко, Т. Зінчук, М. Кашук та ін.) визначають провайдинг інновацій як систему перетворення наукових знань на ринковий продукт; посередницьку діяльність у сфері трансферу технологій; що передбачає залучення фахівців-провайдерів до комерціалізації інноваційних розроблень через консалтовий супровід, венчурне фінансування та інноваційне бізнес-проектування для просування на ринок інноваційної продукції [8]. А. Литвинов у новому навчальному посібнику для студентів «Педагогічний провайдинг інновацій в освіті» визначає провайдинг інновацій як «комплексне забезпечення процесів створення, розроблення, освоєння, поширення та використання нововведень, що має на меті підвищення ефективності змісту та технологій навчання і виховання» [10, с.15].

Результати аналізу наявних досліджень з проблеми інновацій (нововведень) засвідчують різні види їх класифікацій ученими, як-от: методологічні, інституційні, змістові, технологічні, освітні, педагогічні, науково-виробничі, соціально-економічні, локальні, управлінські тощо.

Розглянемо для прикладу інновації у формах, методах і технологіях навчання і виховання, а саме:

- дистанційна форма навчання;
- діалогічні, діалогові інтерактивні форми, методи, засоби навчання і виховання;
- розвивальне, диференційоване, індивідуально зорієнтоване, алгоритмізоване, проєктне навчання і виховання.

Учені (А. Лапін, А. Литвинов) зазначають, що будь-який інноваційний процес повинен пройти певні етапи від його початку до завершення, інакше не буде досягнута мета нововведень.

Значене завдання залишається актуальним і натеper для кожного освітнього закладу.

Висновки. Підготовка майбутніх фахівців педагогічної галузі зумовлена насамперед докорінними змінами в економічних, соціокультурних, інформаційних сферах сучасної життєдіяльності людини та інноваційної політики держави в цілому. Сучасний випускник педагогічного закладу вищої освіти повинен бути готовим до нових ринкових відносин в організації інноваційної діяльності в системі професійної освіти: оволодіти відповідними вміннями і навичками

впровадження інновацій; методикою розроблення і впровадження інноваційних проектів у сферу професійної освіти та механізмами їх реалізації; засвоїти специфіку інноваційної діяльності відповідно до освітянської чи професійно-освітянської галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. Мовленнєво-методична спрямованість підготовки майбутніх магістрів дошкільної освіти. *Науковий вісник ПНПУ імені К.Д. Ушинського*. Одеса, 2019. Вип.2. (128). С. 9-14.
2. Богуш А. М. Педагогічний меседж інноваційної діяльності майбутніх фахівців. *Науковий вісник ПНПУ імені К.Д. Ушинського*. 2020. Випуск. 2. (131). С. 31-37.
3. Василенко В.О., В.Г. Шматько. Інноваційний менеджмент. навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури. 2005. 440 с.
4. Ващенко Л. Інноваційні процеси в системі загальної середньої освіти: особливості управління. *Освіта управління*. 2003, №3. С. 97-104.
5. Гончаренко С. У. Український енциклопедичний педагогічний словник. *Волинські обереги*. Рівне. 2011. С.101.
6. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
7. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
8. Зінчук Т. Трансфер інноваційних технологій: сутність та значення розвитку вітчизняної економіки. URL: <http://it.znau.edu.ua/handle/123456789/4262>
9. Кларин М. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. Рига: НПЦ «Эксперимент», 1995. 176 с.
10. Литвинов А. Педагогічний провайдинг інновацій в освіті. Суми: Університетська книга, 2019. 265 с.
11. Найн А. Опыт инновационной деятельности в системе профессионального образования. *Педагогика*. 1993, № 3. С. 25-28.
12. Пригожин А. Нововведения, стимулы и препятствия. Социальные проблемы инноватики. М., 1989. 279 с.
13. Рудік О. А., В. С. Березюк. Інноваційні технології у ДНЗ. Харків: «Основа». 2017. 224 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ

Волошина Олена

*докторка медичних наук, професорка
завідувачка кафедри внутрішньої медицини №2 з післядипломною освітою
Одеського національного медичного університету*

Балашова Ірина

*кандидатка медичних наук, доцентка
доцентка кафедри внутрішньої медицини №2 з післядипломною освітою
Одеського національного медичного університету*

Дукова Ольга

*кандидатка медичних наук, доцентка
доцента кафедри внутрішньої медицини №2 з післядипломною освітою
Одеського національного медичного університету*

Лисий Ігор

*кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри внутрішньої медицини №2 з післядипломною освітою
Одеського національного медичного університету
м. Одеса, Україна*

Освітній процес в умовах сьогодення спрямований на підвищення якості та ефективності навчання та забезпечується, у тому числі, і впровадженням компетентнісного підходу, як невід'ємної складової підготовки кваліфікованого фахівця. Процес формування компетенцій лікаря, як фахівця, який реалізує високоспеціалізовані функції, спрямований на збереження й укріплення здоров'я населення, характеризується тривалістю та ієрархічною послідовністю під час професійної підготовки у вищому медичному навчальному закладі [1].

Компетентнісний підхід у післядипломній медичній освіті є актуальним напрямом підготовки лікарів та передбачає орієнтацію навчального процесу на формування та розвиток базових компетенцій лікаря. Професійна компетентність лікаря-інтерна – це система професійних якостей, знань, умінь і навичок, які об'єднані гуманно-ціннісним відношенням до хворих і колег, спрямованістю на особисте і професійне вдосконалення [2]. У фокусі компетентнісного підходу постають чітко окреслені компетентності, що набуваються в процесі навчання та здатність їх втілювати в практичну діяльність: вміння застосовувати теоретичні знання та практичні навички, вирішувати проблеми в різних сферах діяльності лікаря, бути комунікабельним з пацієнтом та його оточенням,

вміти працювати в команді та аналізувати результати своєї роботи та своїх колег. Крім того, професійна компетентність спеціалістів медичного профілю є, також, складною багаторівневою системою, вимоги до якої обумовлені освітньо-кваліфікаційними характеристиками кожної спеціальності.

Аналіз останніх сучасних досліджень підтверджує існування проблеми використання компетентнісного підходу в вищій медичній освіті, особливо в умовах дистанційного навчання [2, 3]. Відповідно до цього, метою нашого дослідження було теоретико-методологічне обґрунтування засад та психолого-педагогічних особливостей застосування компетентнісного підходу при підготовці лікарів-інтернів.

Матеріал та методи дослідження: загальнонаукові: оглядово-аналітичний аналіз наукової спеціалізованої літератури, нормативно-правової документації, систематизація та узагальнення даних.

Рівень сформованості фахових компетенцій лікарів-інтернів в післядипломній освіті оцінюється на різних етапах проходження очно-заочного навчання, використовуючи різні методи та інструменти зворотного зв'язку: анкетування, тестування, оцінювання активності участі на заняттях, самооцінювання, вирішення клінічних завдань різних типів і рівнів, тощо. Встановлення узагальненого рівня сформованості фахових компетенцій визначається шляхом сумарної оцінки наприкінці курсу [2, 4].

Одним із завдань системи національної вищої освіти є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, основним показником якої є професіоналізм, що виявляється у набутих знаннях, вміннях та навичках для успішного їх використання у подальшій діяльності на практиці, а, пізніше – у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Однак, ще залишаються невирішеними питання щодо сумарного оцінювання комплексу компетентностей, особливо, щодо холістичного підходу. Як оцінювати компетентність «Холістичний (цілісний) підхід»? Які сценарії краще використовувати для оволодіння та оцінювання компетентностями з акцентом на холістичний підхід? Чи достатньо наприкінці курсу зафіксувати, що лікар компетентний, недостатньо компетентний або некомпетентний?

Сучасні психолого-педагогічні підходи до формування компетентностей майбутніх лікарів окреслюють основні компоненти їх професійної компетентності, а саме: когнітивний (стосується системи професійних знань), мотиваційно-вольовий (стосується мотивації лікаря до професійної діяльності та сукупність ціннісних орієнтацій), організаційно-діяльнісний (охоплює навички організації роботи та професійної взаємодії), а також додаткові складові професійної компетентності: надійність, етичну відповідальність, орієнтованість на професію, соціальні навички, саморозвиток та здатність до адаптації, культурний компонент [1].

Організаційно-діяльнісний компонент компетентності лікаря представлений уміннями та навичками організації роботи з пацієнтами та іншими учасниками лікувального процесу, стратегіями поведінки, тощо. На підставі цього компоненту лікар організовує роботу та взаємодію з пацієнтом та всіма учасниками лікувально-діагностичного процесу, обирає певний алгоритм лікування. Важливою складовою навчального процесу саме цього компоненту професійної компетентності є вміння обирати правильні стратегії відповідно до попередніх завдань. Тому, компетентність «Холістичний підхід» має бути розширеною та більш деталізованою у практичних заняттях лікарів-інтернів, задля якісного та ефективного формування «стратегічних» професійних навичок. Важливою складовою цього процесу є самостійне здобуття досвіду щодо вирішення нестандартних практичних ситуацій.

Для оволодіння та сумарного оцінювання комплексу компетентностей широко використовують сценарії роботи експерта. Лікар будь-якої спеціальності може бути залученим, як експерт, до аналізу роботи своїх колег. Також, впровадження в освітній процес інноваційних освітніх технологій, у тому числі, і при дистанційному навчанні, дозволить значно покращити якість оволодіння професійними компетентностями.

Таким чином, компетентнісний підхід в післядипломній освіті лікарів є актуальним напрямом медичної освіти, який передбачає здатність застосовувати теоретичні знання і практичні навички, цілісно вирішувати завдання у різних сферах діяльності лікаря, орієнтуючись на пацієнта та громаду. Організаційно-діяльнісний компонент професійної компетентності лікаря є важливою складовою у формуванні правильних професійних стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко О. Система компетентностей лікаря: післядипломний етап становлення. *Освітологія*. 2016. №5. С. 169-172.
2. Компетентнісний підхід у медичній освіті : методичний посібник / Анна Мигаль, Наталя Грамбовецька, Наталя Єрьоменко та ін.; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. – Київ: [б. в.], 2021. – 76 с.
3. Компетентнісний підхід як напрям розвитку медичної освіти / Т. І. Коваль Л. М., Сизова, О. М. Ізюмська [та ін.] // *Сучасні тренди розвитку медичної освіти: перспективи і здобутки : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю [Полтава], 24 березня, 2022 р.* – Полтава, 2022. – С. 141–143
4. Бойчук О. Сучасні психолого-педагогічні вимоги до викладача медичного навчального закладу. *Освітологічний дискурс*. 2018. №1-2 (20-21). С. 158-170.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ У СУЧАСНІЙ ПРИРОДНИЧІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Грицай Наталія

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри природничих наук
Рівненського державного гуманітарного університету*

Голотюк Катерина

*здобувачка вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна*

Останнім часом в освітній галузі досить часто вживають слово «інтеграція». Інтеграцію знань вважають одним із дидактичних принципів сучасної освіти [5]. Інтегративний підхід у природничій освіті спрямований на поєднання змісту знань з кількох навчальних предметів у єдине ціле, що дає змогу сформуванню цілісної природничо-наукової картини світу. Зокрема, реформа Нової української школи передбачає впровадження багатьох інтегрованих курсів природничого спрямування.

Проблему інтеграції змісту навчання вивчали С. Гончаренко, К. Гуз, Т. Засекіна, В. Ільченко, М. Колесник, А. Степанюк та ін. Проте недостатньо дослідженим є питання реалізації інтегративного підходу в умовах побудови Нової української школи.

Мета статті полягає в розкритті сутності інтегративного підходу в сучасній природничій освіті учнів.

У монографії Т. Засекіної інтегративний підхід потрактовано як «методологію здійснення інтеграції у навчанні природничих предметів» [3]. На думку вченої, інтегративний підхід є «необхідною умовою цілісної освіти – об'єднання в свідомості особистості взаємовідносин себе і суспільства, себе і природи» [3, с. 51].

Одним із способів реалізації інтегративного підходу в природничій освіті є розроблення та впровадження інтегрованих курсів.

Аналіз світового досвіду дає підстави стверджувати, що в різних країнах є свої підходи до викладання природничих наук. В одних країнах всі природничі предмети учні вивчають окремо, в інших – єдиним інтегрованим курсом (Італія, Норвегія), у ще інших може бути передбачено два інтегрованих курси (Іспанія, Франція) і т. д. Наприклад, у Франції в закладах загальної середньої освіти (колёжах) передбачено вивчення таких інтегрованих курсів, як «Physique-chimie» («Фізика-хімія») та STV – «Sciences de la vie et de la Terre» («Науки про життя та Землю») [1].

Загалом виокремлюють основні світові тенденції в природничій освіті: комп'ютеризація освітнього процесу, впровадження різноманітних інтегрованих курсів, реалізація технологій дослідницького навчання (навчання на основі досліджень) [2], STEM та STEAM-освіта.

У пропонованій статті розглянемо детальніше другу тенденцію.

У 5-6 класах можна обрати для навчання учнів одну із шести модельних програм інтегрованих курсів «Пізнаємо природу», «Природничі науки» або «Довкілля» [4]. В 10-11 класах передбачено вивчення в непрофільних класах інтегрованого курсу «Природничі науки». Крім того, інтегративний підхід реалізується під час опанування й інших предметів, зокрема «Біологія і екологія», «Фізика та астрономія».

Інтегрований курс «Природничі науки» (5-6 класи) охоплює п'ять складників: астрономічний, фізичний, хімічний, географічний, біологічний. У кожній із тем простежується інтеграція знань різних складників. Так, у темі «Біосфера» (6 клас) передбачено формування в учнів низки біологічних понять (популяція, екосистема, продуценти, консументи, редуценти), а також фізичних (тепло), географічних (природні зони, географічна широта, широтна зональність), знань про хімічні елементи (Нітроген, Фосфор, Калій, Кальцій) та ін.

Отже, інтегративний підхід є актуальним у сучасній природничій освіті і реалізується шляхом розроблення та впровадження інтегрованих курсів. Такі курси поширені по всьому світу, тому варто детальніше досліджувати досвід інших країн, виокремлювати найкращі практики і використовувати їх в освітньому процесі українських закладів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицай Н. Б. Вивчення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі в Україні та Франції. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXXI Каршинські читання): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 110 річниці університету (м. Полтава, 30–31 травня 2024 р.)* / за заг. ред. М. В. Гриньової. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 17-19.
2. Грицай Н. Б. Природнича освіта в Україні: реалії та перспективи. *Природнича освіта та наука*. 2023. № 1. С. 5-10.
3. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с.
4. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 12.09.2024)
5. Повстин О. В. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 2014. № 10. С. 232-235.

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ

Комар Ольга

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

Ефективне викладання математики в початкових класах не можливе без пошуків нових шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів. Учні мають не лише засвоїти визначену програмою систему знань з математики, а й навчитися спостерігати об'єкти, явища, процеси, порівнювати їх, виявляти взаємозв'язок між математичними поняттями, діями, величинами та їх відношеннями, навчитися міркувати, обґрунтовувати свої висновки, користуватися математичною мовою.

Засвоєння основ математики в початкових класах вимагає великого розумового напруження, високого ступеня абстрагування й узагальнення, активності думки.

Багатьом учням математика здається нелегкою і малозрозумілою, тому нерідко діти намагаються запам'ятати правила, не розуміючи їх, а це призводить до формалізму в знаннях, гальмує даліше розуміння нового матеріалу.

Здобуті учнями міцні знання перетворюються в переконання тільки тоді, коли вони є результатом свідомої самостійної роботи думки. Отже, вчителю важливо застосовувати такі методичні прийоми, які б збуджували думку школяра, підводили їх до самостійних пошуків, висновків та узагальнень. Сучасна школа має озброїти учнів не лише знаннями, вміннями й навичками, а й методами творчої розумової і практичної діяльності.

Навчаючи дітей математики, необхідно дбати про розвиток логічного мислення учнів, а для цього слід багато уваги приділяти систематичному розв'язанню математичних задач, особливо з непрямою залежністю величин.

Над реалізацією проблеми підвищення пізнавальної активності учнів у процесі набуття знань варто приділяти велику увагу широкому впровадженню проблемного навчання, яке забезпечує глибоке й міцне засвоєння матеріалу, сприяє інтенсивному розвитку особистості кожного школяра.

Також значний резерв для підвищення інтересу молодших школярів до предмета, забезпечення міцних знань і практичних умінь з математики криється в раціональному поєднанні роботи на уроках та позакласних заняттях. Адже головна мета останніх – задовольнити потребу дітей у постійній діяльності, спрямовуючи її на тренування пам'яті, розвиток мислення, нагромадження вражень, розвиток спостережень, аналізу і вміння робити висновки, підтримуючи баланс позитивних і негативних емоцій.

У процесі навчання математики відбувається інтелектуальний ріст школяра, який виявляється в розвитку і збагаченні різних сторін його мислення, якостей, рис і характеру особистості. Проте, існуюча методична система навчання предмета не має механізмів, які б дозволяли керувати цими процесами, починаючи з раннього шкільного віку.

Психологи П. П. Блонський, Г. С. Костюк, О. В. Скрипченко вказують, що важливими показниками готовності виконувати різноманітну розумову роботу із знайомим і новим матеріалом є уміння міркувати, доводити. У формуванні цього уміння особливу роль відіграють завдання, які активізують навчальну діяльність молодшого школяра на уроках математики.

Стихійне використання різних завдань, логічних понять і правил, з якими фактично мають справу в процесі доведення математичних тверджень учні, мало сприяє розвитку мислення їх, знижує якість їхніх знань. У зв'язку з цим ряд авторів ставить питання про зв'язок шкільної математики і цікавих форм навчання. Одні з них (Л.В.Коваль, Ф.Ф.Притуло та ін.) є прибічниками включення в курс математики деякого мінімального обсягу даних із класично формальної логіки для їх спеціального вивчення; інші (Л. В. Благодир, М. Л. Горбачук, А. А. Столяр, М. А. Чайковський та ін.) пропонують використовувати елементи математичної логіки і цікавих завдань як інструменту впорядкування і вдосконалення логічної побудови курсу математики і розвитку математичного мовлення учнів.

Однак, незважаючи на багатоплановість проведених з даної проблеми досліджень, вона не знайшла поки що достатнього розв'язання. Про це свідчать вказувані в методичній літературі і педагогічних дослідженнях різноманітні помилки учнів молодших класів у висновках і доведеннях, серйозні недоліки в аргументації міркувань, у прагненні до навчання. У виступах на учительських конференціях, нарадах, у пресі також підкреслюється, що з усіх видів діяльності, пов'язаних з вивченням математики, найбільше труднощів у молодших школярів викликає прагнення до пізнання нового матеріалу. Отже, навчання молодших школярів вимагає дальшого удосконалення.

Ми зосереджуємося на одному аспекті цієї проблеми - формуванні у молодших школярів активізації пізнавальної діяльності. При цьому спираємося на дослідження таких дидактів, психологів, методистів, які

підкреслюють, що починати формувати такі уміння необхідно якомога раніше, бо саме початкові знання і вміння найбільш стійкі і є фундаментом, на якому будуються наступні складніші теоретичні конструкції. Від правильності і точності початкових прагнень у значній мірі залежить успіх подальшого навчання математики та інших предметів шкільного циклу (О. С. Дубинчук, Н. А. Зимовець, О. В. Онопрієнко, О. Я. Савченко, С. А. Скворцова, А. М. Пишкало та ін.).

Необхідність застосування уже на початку вивчення математики активних форм навчання обумовлена також і психологічними закономірностями процесу сприйняття та запам'ятовування. Як встановлено в дослідженнях психологів А. О. Смірнова, П. І. Зінченко, запам'ятовування навчального матеріалу у значній мірі залежить від ступеня активності характеру розумової діяльності суб'єкта, спрямованої на розуміння цього матеріалу. Саме активна розумова діяльність приводить до мимовільного запам'ятовування, а також є важливою умовою підтримання уваги учнів протягом тривалого часу.

Методисти, дидакти останнім часом також все частіше висловлюють думку про необхідність пропедевтики доведень у початкових класах. Ставиться питання про використання вже на першому етапі шкільного навчання достатньої кількості спеціальних вправ для підготовки дітей до систематичного використання доведень в подальшій роботі, бо поширена в початковій школі звичка до ознайомлення з фактами, а не методами їх одержання, створює для учнів і вчителів додаткові труднощі при переході до вивчення курсу математики старших класів (А. А. Столяр, О. Я. Савченко та ін.).

Неможливість втілення в початкове навчання доведень, схожих на ті, які використовують в середній школі, і настійна потреба шкільних практик у формуванні пізнавальної діяльності, починаючи з перших кроків шкільного навчання, спричиняли в методиці проблемну ситуацію, розв'язання якої передбачає визначення змісту і методів роботи з формування у молодших школярів активізації пізнавальної діяльності.

Залежно від мети уроку чи окремого його етапу та змісту навчального матеріалу застосовуються різні форми активізації уваги учнів. На уроках математики в цьому «допомагають» спеціальні вправи, в яких акцентується об'єкт особливої уваги. Наприклад, шукане позначається квадратами, кружечками, зірочками, а формулювання завдань, по суті, подібне до загадки. Все це сприяє зацікавленості учнів роботою, що активізує увагу.

Є й інші методичні прийоми та дидактичні засоби, що полегшують формування уваги учнів, допомагають учителю підтримувати її в стані активності. Це опорні схеми, таблиці, картки-інструкції зі зразками

виконання певного виду завдань, яскраві зображення предметів та геометричних фігур тощо.

Так, під час виконання завдань, у яких вимагається активно оперувати назвами компонентів арифметичних дій, доцільно застосовувати схеми: доданок+доданок=сума та ін.

Учням зі слабо сформованими вміннями керувати своєю довільною увагою допоможуть зосередитися картки-інструкції. На них учитель записує зразок аналізу умови задачі або розв'язання прикладу. Звичайно, після пояснення пропонується дітям самостійно виконувати аналогічне завдання. Це відзначає позитивний вплив на уважність вправ, у яких передбачається самоконтроль, з нестандартно-сформульованими умовами, елементами гри, на порівняння та з зайвими даними.

Реалізувати методичні прийоми, спрямовані на формування в шестиліток функції довільної уваги, допомагають ще й такі завдання, в яких сформульована установка на уважне спостереження. Наприклад, на набірному полотні виставлено іграшки. Пропонується учням уважно подивитись, які вони та як розставлені. Після цього учні закривають очі, а вчитель знімає якусь іграшку чи додає ще одну, міняє іграшки місцями, а першокласники мають помітити ці зміни.

Опрацьовуючи з дітьми тему «Додавання числа 3» в 1 класі, пропонуються різні варіанти її виконання і підведення учнів до самостійного висновку про різні способи додавання числа 3.

Спочатку першокласники самостійно обчислюють: $4 + 1 + 1 + 1 = 7$; $4 + 2 + 1 = 7$; $4 + 1 + 2 = 7$.

Потім діти порівнюють записи і приходять до висновку, що число 3 можна додавати різними способами. Як саме? Який спосіб найраціональніший?

Такі вправи привчають дітей до спостережень, активізують уважність під час роботи.

Активізації пізнавальної діяльності учнів в процесі вивчення математики слід приділяти великого значення. Адже завдяки правильно організованій діяльності учнів, вміло підібраними формами і методами навчання розвивається мислення учнів, їх розумові здібності, спостережливість, кмітливість, самостійність.

Широка практика застосування на уроках відгадування загадок, ребусів, шарад сприяє активізації пізнавальної активності школярів. Учні залюбки заучують віршовані лічилки, розв'язують римовані задачі, які вчитель добирає з найрізноманітніших джерел: дитячих журналів, методичної літератури. Увесь цей набір нестандартних вправ у комплексі із звичайними сприяє розвитку логічного мислення, опануванню математичної мови, стимулює інтерес до царіці наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О.Я. Навчити мислити і діяти //Інформаційний бюлетень Академії педагогічних наук України. К., 2003.-Вип. 3-4.-С.14.
2. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. К.: Магістр, 2007. 255 с.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Копотун Ігор

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
запобігання кримінальним правопорушенням Донецького державного
університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Мединська Наталія

*доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна*

У зв'язку з російською агресією в Україні зруйновано тисячі навчальних закладів різних рівнів, пошкоджені бібліотеки, лабораторії, обладнання, спортивні зали, гуртожитки, подвір'я вишів, шкіл та дошкільних закладів освіти.

3798 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів. 410 з них зруйновано повністю. Агресор стверджує, що наносить удари виключно по військових об'єктах нашої країни. Міністерство освіти і науки збирано численні факти та аргументи, які спростовують це твердження: російські війська руйнують школи та університети, дитсадки і дитячі будинки.

Кожна сьома школа в Україні на сьогодні пошкоджена внаслідок повномасштабного вторгнення. Про це під час форуму «Україна. Рік 2024» розповів заступник міністра освіти та науки Євген Кудрявець, повідомляє «Укрінформ». За його словами, Світовий банк оцінює вартість відновлення освітньої інфраструктури України у майже 14 мільярдів доларів. Водночас частина пошкоджених закладів відновленню не підлягає. Як наголосив заступник міністра: «Руйнування освітньої інфраструктури порушує доступ дітей і молоді до освіти. Це впливає на якість навчання, їхню соціалізацію й інтегрованість у суспільство.

Майже мільйон дітей перебувають на дистанційному навчання, коли вони взагалі не можуть мати персональної комунікації, соціалізації зі своїми друзями та вчителями. Ще мільйон мають доступ до змішаної форми навчання. Це означає, що вони не можуть постійно навчатися вживу, але мають можливість іноді відвідувати школу», – розповів Кудрявець.

У Запоріжжі та Харкові з 1 вересня відкрилися підземні школи, щоб в навчальному році діти могли здобувати освіту в змішаному форматі. Освітняни зі Львова зібрали понад 1 млн грн для миколаївського ліцею №55. Це буде єдина школа в районі з обладнанням укриттям та можливістю офлайн-навчання.

Незважаючи на повномасштабну війну, щоденні жахливі обстріли, які руйнують все, що було збудовано не одним поколінням людей, зокрема приміщення навчальних та корпуси наукових закладів, проте дослідно-експериментальна діяльність продовжується, а освітній процес триває.

В умовах воєнного стану увага територіальних громадам зосереджена на безпеці, облаштуванні укриттів, відбудові пошкоджених або ж зруйнованих ворогом будівель. Освітняни, застосовуючи інноваційні форми організації освітнього процесу, ефективні педагогічні та доступні інформаційні технології, ведуть активний пошук шляхів організації навчання здобувачів освіти.

Багато закладів освіти відкрили у вільному доступі платформи зі своїми навчальними матеріалами.

Учні всієї України, які мають доступ до Інтернету, після реєстрації можуть користуватися матеріалами школи «Оптіма».

Онлайн-школи Grand-Ехро на період воєнного стану в Україні відкрила доступ до 532 кейс-уроків, які допомагають дітям навчатися, розвиватися, відволіктися від проблем, пов'язаних з війною, з користю провести час.

«Атмосферна школа» у період дії воєнного стану пропонує безоплатно долучитися до пакета «Слухач». Центр дистанційної освіти А+ проводять для всіх дітей України уроки в ZOOM [3].

Війна продемонструвала гостру потребу застосування цифрових технологій у системі освіти, завдяки яким доступ до освіти залишається безперервним.

Цифрова трансформація у сфері освіти і науки, як комплексна робота над побудовою системи цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних, дозволила нівелювати низку проблем, викликаних війною.

В планах відновлення України [4] є проекти модернізації наукової інфраструктури України, створення цифрового управління закладом освіти та платформ для навчання та інші, які стосуються освітнього простору.

У відбудовчий період планується продовження реформи Нової української школи; розбудова сучасної, доступної та безпечної мережі

закладів освіти; реалізація стратегії розвитку вищої освіти; підготовка кваліфікованих фахівців для потреб повоєнного ринку праці, а також реалізувати наступні національні проекти:

- Електронний освітній паспорт (EDID) - інформація про освітню траєкторію та документи про освіту людини в смартфоні; освітній LinkedIn з верифікованою інформацією. До освітнього паспорта буде підключено основні облікові системи: «Е-журнал» та «Е-документообіг», «Е-позашкілля» «Е-дошкілля» тощо. Відображення на порталі «ДІЯ» всієї інформації про здобувача освіти (досягнення, успішність, історія навчання).

- Єдина база освітніх даних - достовірні та актуальні дані у сфері освіти та освітня аналітика використовуються для формування політики у визначених сферах на всіх рівнях прийняття рішень. Система значно зменшить бюрократичне навантаження на систему освіти, спростить управлінські процеси та підвищить їх ефективність.

- Державна дистанційна школа (School for the Ukrainian Nation (SUN) - здобувачі освіти та педагогічні, науково-педагогічні працівники мають безперервний доступ до якісної освіти та роботи незалежно від місця перебування та зовнішніх обставин.

Таким чином, очевидно, що освіта та наука, будуть основою розвитку суспільства та одним із основних чинників економічного зростання держави, після війни мають стати фундаментом відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki>
2. Сім мільйонів дітей війни в Україні: <https://saveschools.in.ua/> <https://>
3. Офіційний сайт Чернігівської обласної державної адміністрації. URL: <https://cg.gov.ua/index.php?tp=main>
4. Плани Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>__

ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ТРАНСФЕРУ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ОСВІТИ

Красовська Ольга

*доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

У сучасних умовах інтеграції світових освітніх систем вивчення міжнародного досвіду є надзвичайно важливим для України. Відсутність належної національної стратегії глобалізації освіти призводить до низького обсягу експорту освітніх послуг, неналежних темпів розвитку міжнародних освітніх програм і, відповідно, ускладнює ефективну інтеграцію вітчизняної освіти до загальноєвропейського та світового освітнього простору. Враховуючи, що багатоманіття культур, традицій, особливостей освітніх систем, є значним надбанням країн Європейського Союзу, першочерговим завданням є їх взаємозбагачення, а також стимулювання розвитку національних культур держав-членів Європейського Союзу.

Відкриті ринки праці, право громадян на вільне пересування в межах території Європейського Союзу з метою навчання чи працевлаштування створюють підґрунтя для визначення і формування знань, умінь, навичок, компетенцій та кваліфікацій, які б були універсальними для всіх країн ЄС, стверджує П. Кухарчук [3, с. 22]. Дослідження освітніх систем країн Європейського Союзу, спрямоване на виявлення сутності, головних напрямів та чинників, що зумовлюють спільні та відмінні риси у функціонуванні та розвитку освіти країн Європейського Союзу, дозволить:

- визначити майбутні стратегічні цілі освітніх систем, враховуючи спільні риси та національне різноманіття;
- визначити нові правові європейські нормативи, основні вміння, які необхідно набути з метою здійснення навчання впродовж усього життя;
- пристосувати європейські формальні та неформальні системи освіти до потреб суспільства, що ґрунтуються на компетентностях, та спрямувати на розвиток особистісної мотивації, критичного мислення та умінь вчитися;
- удосконалити розвинені освітні системи та розробити нові диференційовані стратегії;

– зберегти прозорість та взаємне визнання дипломів та свідоцтв про освіту, незважаючи на неоднорідність окремих освітніх систем на території Європейського Союзу.

Заходи, які забезпечують трансферність і транспарентність між нерівноцінними у минулому і рівнозначними нині напрямками освітньої підготовки — загальноосвітнім та професійно-технічним посприяли останні за часом реформи у низці європейських країн, які уможливили досягнення найвищих освітніх щаблів, включаючи інститути та університети, для випускників навчальних закладів професійно-технічного профілю. Вивчення досвіду управління та координації цілей і результатів роботи національних систем освіти Європейського Союзу (ЄС), намагання виявляти і впроваджувати найефективніші шляхи досягнення намічених цілей і результатів в Україні, дозволить ефективно реформувати систему освіти в нашій країні.

Вплив глобалізаційних освітніх процесів на сучасному етапі розвитку держави досліджено у працях провідних вітчизняних учених: А. Гальчинського, В. Лугового, В. Кременя, Є. Марчука, П. Сауха. Функціонування та розвиток регіональних систем освіти вивчали М. Дарманський, Г. Єльнікова, Л. Ващенко, П. Третяков. Здобутки та особливості механізмів управління системами освіти найбільш розвинених країн відображено у працях Н. Абашкіної, І. Зязюна, О. Локшиної, М. Лещенко, В. Лугового, І. Тараненка, Б. Мельниченка, І. Ковчиної, А. Власюка, С. Калашнікової, В. Олійника, В. Медведя, С. Майбороди, К. Корсака. Аналіз наукових джерел з теми дослідження вказує на відсутність комплексного вивчення трансферності управління освітою в Україні, поєднання академічного й практичного профілю навчання.

В останні роки ЄС доклав чимало зусиль до розширення європейського освітнього простору. Крім проведення проєктів на рівні ЄС, у галузі вищої та перед вищої освіти прийнято низку програмних документів. Два найважливіших з них Барселонська програма «Детальна робоча програма з досягнення цілей системи загальної та професійної освіти в Європі до 2010 р.» (2001 р.) і Копенгагенська «Декларація про посилену європейську кооперацію в галузі вищої та перед вищої освіти» (2002 р.), які визначають довгостроковий, стратегічний розвиток освіти і, зокрема, становлення європейського освітнього простору. Як стверджує Н. Авшенюк, який ґрунтується на таких трьох стратегічних цілях:

1. Підвищення якості і ефективності систем загальної та професійної освіти в ЄС у галузі середньої та професійної освіти досягнути найвищої якості для того, щоб у світовому масштабі Європу визнали еталоном якості і значущості своїх систем, а також установ загальної та професійної освіти.

2. Полегшений доступ до професійної освіти для всіх Системи загальної та професійної освіти у Європі будуть спільними на такому рівні,

що громадяни зможуть вільно пересуватися в межах цих систем і використовувати переваги їхнього різноманіття. Посвідчення кваліфікації, знань і навичок, які були отримані де-небудь у ЄС, дійсні скрізь у межах Співтовариства з метою освіти і підвищення кваліфікації. Крім того, громадяни Європи будь-якого віку мають доступ до навчання протягом усього життя.

3. Відкритість систем загальної та професійної освіти стосовно змісту Європа відкрита для взаємовигідного співробітництва з усіма іншими регіонами і повинна стати головною метою студентів, викладачів і дослідників з інших регіонів світу [1].

З метою виконання Програми прийнято «Декларація про посилену європейську кооперацію в галузі вищої та перед вищої освіти» з трьома пріоритетними напрямками, по кожному з яких створено робочу групу експертів:

1. Підвищення транспарентності для компетенцій і кваліфікацій. Передбачається збільшення прозорості функціонування систем вищої та передвищої освіти, процесів і результатів вищої та передвищої освіти шляхом єдиних інструментів (Євро Біографія, Євро Паспорт), а також шляхом широкого надання інформаційно-консалтингових послуг. Для виконання останнього завдання створено спеціальні національні агентства. Крім того, планується розробити проект моделі Європейської структури кваліфікацій.

2. Забезпечення якості вищої та передвищої освіти. Розвиток спільної моделі, методики, критеріїв і принципів щодо забезпечення якості вищої та передвищої освіти.

3. Розвиток Європейської системи кредитів і обліку в галузі вищої та передвищої освіти. Розробка спільних принципів для оцінки і визнання того, чого працівник навчається в неформальному оточенні на інформаційному порядку, а також розвиток довічного інформаційно-консультативного супроводу, що поліпшує доступ до навчання протягом усього життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авшенюк Н. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору. Науковий вісник ЧНУ. 2009. Вип. 468. URL : <http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Nvchu/PtP2009> (Дата звернення: 22.09.2024 р.).
2. Балабанов К.В. Основні тенденції розвитку освіти і науки в Європейському Союзі URL : www.nbuu.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2009_3/1047.pdf. (Дата звернення: 22.09. 2024 р.).
3. Кухарчук П. Управління освітою в країнах Європейського Союзу. *Теорія та методика управління освітою*. № 8, 2012. С. 22-35.
4. Матвієнко О.В. Розвиток систем середньої освіти в країнах Європейського Союзу: дис. ...доктора пед. наук : 13.00.01. Київ, 2005. 344 с

5. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навч. посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
6. Сисоєва С.О. Неперервна професійна освіта в контексті Болонського процесу. *Професійна освіта: педагогіка і психологія.* / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна; Ченстохова; Київ, 2007. Вип. 9. С. 49–56.
7. Сисоєва С.О. Болонський процес і концепція навчання протягом життя //Розвиток елінізму в Україні у XVIII–XXI ст. Маріуполь, 2007. С. 274–281.

KRYZYS ZDROWIA PSYCHICZNEGO W EUROPIE: POLITYKA DOSTĘPU DO PSYCHOTERAPII ORAZ LECZENIE ZESPOŁU STRESU POURAZOWEGO (PTSD) W KONTEKŚCIE WOJNY NA UKRAINIE

*Mental Health Crisis in Europe: Politics of Access to Psychotherapy and
Treatment of Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) in the Context of the
War in Ukraine*

Anna Czarnecka

Psycholog, psychoterapeuta

Uczelnia Korczaka w Warszawie

Ośrodek Psychoterapii Inner Garden w Warszawie

Warszawa, Polska

Wstęp

Kryzys zdrowia psychicznego na świecie, w tym szczególnie w Europie, nasilił się w ostatnich latach, głównie z powodu pandemii COVID-19, a także kryzysu humanitarnego wywołanego wojną na Ukrainie. Problemy psychiczne takie jak depresja, zaburzenia lękowe i zespół stresu pourazowego (PTSD) są coraz bardziej powszechne, a systemy opieki zdrowotnej w wielu krajach starają się sprostać zwiększonemu zapotrzebowaniu na usługi terapeutyczne. Polityki zdrowotne różnych krajów różnią się w zakresie dostępności i organizacji psychoterapii, co wpływa na efektywność radzenia sobie z narastającym kryzysem zdrowia psychicznego. Niniejszy artykuł przedstawi krótką analizę polityk dotyczących dostępu do psychoterapii w Polsce, Niemczech i krajach skandynawskich, zwłaszcza w kontekście pomocy uchodźcom z Ukrainy. Omówione zostanie także leczenie PTSD w kontekście wojny na Ukrainie.

Kryzys zdrowia psychicznego w Europie

Zgodnie z danymi World Health Organization (WHO, 2023), zaburzenia psychiczne są na świecie coraz powszechniejsze, a w Europie sytuacja jest szczególnie trudna. Pandemia COVID-19 doprowadziła do wzrostu liczby osób cierpiących na depresję i lęki, a obecna wojna na Ukrainie pogłębiła jeszcze te problemy, prowadząc do traumy w wyniku działań wojennych (Chen et al., 2023) Wojna na Ukrainie jest bezprecedensowym wydarzeniem, które wpłynęło nie tylko na zdrowie psychiczne obywateli Ukrainy, ale również na zdrowie psychiczne obywateli państw europejskich, które przyjęły uchodźców. Z danych zebranych przez UNHCR (2023) wynika, że blisko 8 milionów Ukraińców zostało zmuszonych do opuszczenia swojego kraju, a znaczna ich część cierpi na zespół stresu pourazowego (PTSD), zaburzenia lękowe oraz depresję. W odpowiedzi na

ten kryzys, wiele krajów europejskich podjęło działania w celu zwiększenia dostępu do wsparcia psychicznego dla uchodźców.

Polityka dostępu do psychoterapii w Europie: Polska, Niemcy i kraje skandynawskie

Dostępność psychoterapii w Europie jest silnie uzależniona od polityki zdrowotnej poszczególnych krajów. Choć wiele państw stara się rozwijać systemy wsparcia psychologicznego, różnice w sposobie finansowania, regulacjach dotyczących zawodu psychoterapeuty oraz dostępności usług są znaczące.

1.Polska

W Polsce psychoterapia jest dostępna zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. W ramach Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ) pacjenci mogą uzyskać refundowaną terapię, jednak dostęp do niej jest ograniczony z powodu braku odpowiedniej liczby specjalistów oraz długich list oczekujących. Raport Instytutu Zdrowia Psychicznego (2022) pokazuje, że przeciętny czas oczekiwania na wizytę u psychoterapeuty w ramach NFZ wynosi od kilku miesięcy do nawet roku. Ponadto, psychoterapia dostępna w ramach NFZ często ogranicza się do krótkoterminowych interwencji (Zabłocka-Żytka & Lavdas, 2023). Ilość indywidualnych sesji refundowanych przez NFZ jest zwykle ograniczona i wynosi średnio 12-20 sesji, co zazwyczaj nie spełnia potrzeb pacjentów, zwłaszcza wymagających pracy z traumą. Chociaż w Polsce istnieją programy wsparcia dla uchodźców z Ukrainy, dostęp do specjalistycznej psychoterapii, zwłaszcza długoterminowej, może być wyzwaniem ze względu na ograniczoną liczbę przeszkolonych specjalistów oraz barierę językową. Skala problemu wymaga większych nakładów finansowych i systematycznej organizacji wsparcia na poziomie krajowym (Szulecka & Chmielowska, 2019).

Systemy wsparcia psychologicznego dla uchodźców z Ukrainy w Polsce zostały wdrożone w odpowiedzi na wysokie zapotrzebowanie na pomoc związaną z traumą wojenną, w tym z zespołem stresu pourazowego (PTSD). Polski system ochrony zdrowia, we współpracy z organizacjami międzynarodowymi oraz organizacjami pozarządowymi podjęły działania mające na celu wsparcie psychiczne uchodźców.

1.Dostęp do psychoterapii

Uchodźcy z Ukrainy mogą korzystać z bezpłatnej psychoterapii w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ) oraz w ramach programów organizowanych przez organizacje pozarządowe. Wiele instytucji zdrowotnych oraz organizacji oferuje pomoc psychoterapeutyczną ukierunkowaną na leczenie PTSD, często z wykorzystaniem terapeutów specjalizujących się w traumie wojennej. Pomoc ta jest oferowana zarówno dorosłym, jak i dzieciom, z możliwością uczestniczenia w terapii indywidualnej lub grupowej (Zabłocka-Żytka & Lavdas, 2023).

1.2. Programy wsparcia

Mental Health and Psychosocial Support (MHPSS) Intervention Pyramid, opracowany przez Inter-Agency Standing Committee, to model zaadaptowany w Polsce w programach wspierających uchodźców. Obejmuje zarówno podstawowe wsparcie, takie jak pomoc w radzeniu sobie z codziennym stresem, jak i bardziej zaawansowane formy terapii, w tym leczenie PTSD. Obejmuje również zorganizowane grupy wsparcia oraz dostęp do psychoterapeutów i psychiatrów w ośrodkach zdrowia, które specjalizują się w leczeniu traumy wojennej (Zabłocka-Zytko & Lavdas, 2023).

1.3. Współpraca międzynarodowa

Wsparcie dla uchodźców jest również organizowane we współpracy z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak UNHCR i WHO, które wspierają finansowo oraz logistycznie programy pomocy. WHO podkreśla, że w przypadku uchodźców z Ukrainy kluczowe jest podejście "trauma-informed", które uwzględnia szeroką gamę reakcji na traumę oraz potrzebę budowania zaufania między pacjentami a psychoterapeutami (WHO, 2023).

2. Niemcy

W Niemczech psychoterapia jest uznawana za integralną część opieki zdrowotnej. Każda osoba posiadająca ubezpieczenie zdrowotne (zarówno publiczne, jak i prywatne) ma prawo do psychoterapii, w tym długoterminowej terapii psychodynamicznej, poznawczo-behawioralnej oraz innych form terapii uznawanych przez niemiecki system opieki zdrowotnej (Dreher et al., 2021). Niemcy również aktywnie reagują na kryzys związany z wojną na Ukrainie, wprowadzając programy wsparcia dla uchodźców i osób dotkniętych traumą wojenną. Wprowadzono [m.in.](#) specjalistyczne terapie dla osób cierpiących na PTSD, a także usługi tłumaczy, które pomagają pokonać barierę językową, co jest kluczowe w procesie terapeutycznym (Ginzburg, 2023). Działają także mobilne zespoły psychologiczne, które świadczą pomoc psychologiczną w miejscach tymczasowego zakwaterowania uchodźców (WHO, 2023).

3. Kraje skandynawskie

W krajach skandynawskich dostęp do psychoterapii jest powszechny i dobrze zorganizowany. W Szwecji, Norwegii i Danii psychoterapia jest finansowana w ramach publicznego systemu zdrowotnego, a pacjenci mogą liczyć na szeroki zakres dostępnych form terapii (Karlin & Cross, 2021). Psychoterapia, zarówno krótko- jak i długoterminowa, jest dostępna w ramach systemu opieki zdrowotnej, a osoby wymagające wsparcia psychologicznego mogą otrzymać skierowanie na terapię od lekarza rodzinnego (Forsell et al., 2020). W odpowiedzi na kryzys uchodźczy, zarówno Szwecja, Norwegia jak i Dania wprowadziły programy wsparcia dla uchodźców z Ukrainy, w ramach których zapewniono dostęp do specjalistycznej opieki psychologicznej. Programy te obejmują pomoc w języku ukraińskim oraz szkolenia dla terapeutów, mające na celu lepsze zrozumienie specyficznych potrzeb tej grupy pacjentów (World Health

Organization, 2023). Wprowadzono programy zapewniające uchodźcom dostęp do psychoterapii, ze szczególnym naciskiem na leczenie traumy wojennej.

Leczenie PTSD w kontekście wojny na Ukrainie

Wojna na Ukrainie spowodowała masowe migracje, przesiedlenia, co doprowadziło do gwałtownego wzrostu liczby osób cierpiących z powodu PTSD. Zespół stresu pourazowego jest jednym z najczęstszych zaburzeń psychicznych występujących wśród osób dotkniętych wojną i przemocą, a jego leczenie wymaga specjalistycznych interwencji terapeutycznych. Istnieje wiele podejść terapeutycznych mających na celu przetwarzanie i leczenie traumy. Badania wykazują, że najskuteczniejsze metody leczenia PTSD obejmują terapię ekspozycyjną oraz Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR). Terapia EMDR polega na przetwarzaniu traumatycznych wspomnień za pomocą specyficznego ruchu gałek ocznych, co pomaga pacjentom zmniejszyć intensywność emocji związanych z traumatycznymi przeżyciami (Shapiro, 2014). Badania w których uczestniczyli dotknięci PTSD uchodźcy z Ukrainy wykazały, że EMDR może znacząco poprawić stan psychiczny osób cierpiących w powodu PTSD (Schneider et al., 2023; Chen et al., 2023).

Niemcy i kraje skandynawskie opracowały programy wsparcia psychologicznego dla uchodźców z Ukrainy, które obejmują dostęp do terapii EMDR (Ginzburg, 2023). W Polsce, choć istnieją inicjatywy mające na celu wsparcie psychiczne uchodźców, skala problemu przewyższa dostępne zasoby. Brakuje wykwalifikowanych specjalistów oraz programów specjalnie ukierunkowanych na leczenie traumy wojennej, co oznacza, że wiele osób może nie otrzymać odpowiedniego wsparcia w odpowiednim czasie (Rybakowski et al., 2020).

Wnioski

Kryzys zdrowia psychicznego w Europie wymaga złożonych i zróżnicowanych interwencji na poziomie systemowym. Polityki krajów dotyczące powszechnego dostępu do psychoterapii różnią się w zakresie finansowania, dostępności oraz czasu oczekiwania na terapię. W Polsce dostęp do psychoterapii jest bardziej ograniczony, zwłaszcza w porównaniu z krajami skandynawskimi i Niemcami, gdzie psychoterapia jest bardziej zintegrowana z publicznym systemem opieki zdrowotnej. Bardzo istotna w przypadku pomocy uchodźcom jest dostępność wyspecjalizowanych tłumaczy i przeszkolonych w leczeniu traumy wojennej psychoterapeutów, co stanowi wyzwanie w polskim systemie zdrowia (Cambridge University Press, 2023). Potrzebna jest powszechna dostępność terapeutów pracujących w podejściach terapeutycznych dedykowanych pracy z PTSD, takich jak EMDR. Aby skutecznie przeciwdziałać powszechnemu kryzysowi zdrowia psychicznego w Europie, konieczne są dalsze inwestycje w szkolenia specjalistów, powszechny dostęp do psychoterapii w ramach służby zdrowia oraz rozwój programów wsparcia dostosowanych do

specyficznych potrzeb grup szczególnie potrzebujących, w tym uchodźców z Ukrainy.

BIBLIOGRAFIA

1. Cambridge University Press. (2023). *Mental health responses in countries hosting refugees from Ukraine*. BJPsych Open. <https://www.cambridge.org>
2. Chen, L., Zhang, X., Wang, X., & Zhao, Y. (2023). *Trauma and mental health among Ukrainian refugees: The efficacy of EMDR and CBT interventions*. Journal of Trauma and Stress, 36(1), 67-83.
3. Dreher, A., Zimmermann, T., & Schmid, C. (2021). *Psychotherapy in Germany: Historical developments and contemporary challenges*. International Journal of Psychology, 56(3), 214–229.
4. Forsell, Y., Åhlström, B. M., & Hetta, J. (2020). *Psychotherapy in the Swedish public health care system: Effectiveness and evidence base*. *Frontiers in Psychology*, 11, 543452.
5. Ginzburg, K. (2023). *Mental health outcomes of Ukrainian refugees: Assessing trauma, stress, and resilience*. European Psychiatry, 64(1), 43–55.
6. Karlin, B. E., & Cross, W. (2021). *Clinical psychology in Sweden: Treatment, trends, and challenges*. Scandinavian Journal of Psychology, 62(2), 128-134.
7. Rybakowski, J., Wciórka, J., & Dudek, D. (2020). *Psychiatry and psychotherapy in Poland: Systemic challenges and future directions*. Polish Journal of Psychiatry, 47(1), 12–29.
8. Schneider, S., Hentges, F., & Langenbach, R. (2023). *Supporting the mental health of Ukrainian refugees: An intercultural approach*. Refugee Mental Health Journal, 8(1), 76–92.
9. Shapiro, F. (2014). *EMDR therapy: Overview and mechanisms of action*. Journal of EMDR Practice and Research, 8(2), 152-162.
10. Szulecka, T., & Chmielowska, K. (2019). *Mental health services in Central and Eastern Europe: Barriers and opportunities*. Journal of European Social Policy, 29(4), 487–501.
11. UNHCR. (2023). *Ukraine refugee situation: Global response and mental health interventions*.
12. Zabłocka-Żytka, L., & Lavdas, M. (2023). *The stress of war: Recommendations for the protection of mental health and wellbeing for both Ukrainian refugees as well as Poles supporting them*. Psychiatria Polska, 57(4), 729-746. <https://doi.org/10.12740/PP/156157>
13. World Health Organization (WHO). (2023). *WHO's response to the Ukraine crisis: Annual report*. <https://iris.who.int>

ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сойчук Руслана

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки
початкової, інклюзивної та вищої освіти,
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна*

У проекції реалізації права кожної особистості на безперешкодне здобуття освіти заклади загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) зобов'язані створювати умови для безперешкодного здобуття знань усіма дітьми, незважаючи на їхні індивідуальні особливості. Це зобов'язання детермінує високі темпи розвитку й упровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивне навчання вважають одним із пріоритетних напрямів реформування освітньої системи в низці країн світу, вектор якого – забезпечення права на освіту осіб з особливими освітніми потребами (далі – ООП) без дискримінації.

Інклюзивна освіта є запорукою визнання ціннісної значущості та поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві.

Інклюзивна освіта уможливорює формування освітнього середовища, спроектованого на потреби та можливості кожної дитини, незалежно від її особливих потреб. Мета освітньої інклюзії полягає в нівелюванні соціальної ізоляції будь-яких категорій дітей: діти мають навчатися разом, коли є така змога, а школи повинні брати до уваги різноманітні потреби учнів шляхом узгодження різних видів і темпів їхнього навчання. У останньому контексті йдеться про забезпечення якісної освіти для всіх дітей на основі розроблення належних навчальних планів, ужиття організаційних заходів, формування стратегій викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків.

Політику в царині інклюзивної освіти формують такі міжнародні організації, як: Організація Об'єднаних Націй (ООН) ЮНЕСКО, Організація Економічної Співпраці та Розвитку (ОЕСД) та ін. Україна ж, шляхом ратифікації легітимізованих вищеназваними організаціями міжнародних правових документів узяла на себе зобов'язання з дотримання загальнолюдських прав, зокрема зі здобуття якісної освіти дітьми з ООП, а також законодавчо регламентувала принципи інклюзивної освіти. З огляду на це підвалинами впровадження інклюзивної освіти стали міжнародні та державні нормативно-правові акти [1].

На сучасному етапі розвитку галузі освіти інклюзія постає складником інклюзивного суспільства, позаяк стосується процесу реального прилучення дітей з ООП до активного суспільного життя в середовищі

ровесників. Концепція інклюзивної освіти має своїм підґрунтям концепцію інтеграції, що нею послугуються у площині оновлення підходів до освіти дітей з ООП.

Оскільки інклюзивна освіта зорієнтована на надання якісної освіти всім, основоположний принцип інклюзії звучить так: у всіх випадках, коли це можливо, усі діти мають навчатися разом, незважаючи на якісь труднощі чи відмінності, які існують між ними. Для того, щоб усі учасники освітнього процесу повноцінно брали участь у ньому, заклад освіти повинен реалізовувати комплекс різноманітних форм і методів індивідуалізації процесу освіти. Інклюзивний освітній заклад відзначається мобільністю в сенсі індивідуальних особливостей дітей, що спроектована на забезпечення та підтримку провадження якісної пізнавальної й комунікативної діяльності кожного в ході навчання, а також створення умов для успішності останнього.

Інклюзивне навчання – це процес комплексного забезпечення рівноправного доступу до якісної освіти дітей з ООП шляхом організації навчання таких у ЗЗСО на основі застосування особистісно зорієнтованих методів навчання та з огляду на індивідуальні особливості їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Ефективність організації інклюзивного навчання учнів з ООП у початковій школі залежить від шляхів реалізації таких педагогічних умов, як: створення інклюзивного освітнього середовища у ЗЗСО як підґрунтя реалізації інклюзивної освіти; взаємодія команди психолого-педагогічного супроводу, залучення батьків до активної участі в організації освітнього процесу учнів з ООП у початковій школі; професійна готовність педагогів до організації інклюзивного навчання учнів з ООП у початковій школі; використання відповідних форм і методів організації інклюзивного навчання у початковій школі [8].

Інклюзивну компетентність учителя початкових класів потрактовують як складник професійної компетентності, що охоплює належну сукупність знань і вмінь з інклюзивного навчання, набуває вияву в здатності провадити професійну діяльність у проекції вікових особливостей та освітніх потреб учнів, а також забезпечувати їхнє залучення в інклюзивне освітнє середовище початкової школи шляхом забезпечення умов для особистісного розвитку кожного вихованця.

Інклюзивне навчання розглядають як спеціально організований та керований освітній процес взаємодії вчителя й учнів у ЗЗСО, що ґрунтується на принципах недискримінації, уваги до багатогранності людини, ефективного залучення в освітній процес усіх його учасників; як процес комплексного забезпечення однакового доступу до якісної освіти дітей з ООП шляхом організації їхнього навчання в ЗЗСО на основі застосування особистісно зорієнтованих методів навчання та з огляду на індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності. Це передбачає створення інклюзивного освітнього середовища, спроектованого

на потреби та можливості кожної дитини – незалежно від особливостей її психофізичного розвитку, забезпечення наукового супроводу, розроблення навчальних програм, навчально-методичного забезпечення [7].

Мета інклюзивного навчання полягає в реалізації права дітей з ООП на освіту за місцем проживання, їхній соціалізації й інтеграції в суспільство, участі сім'ї в освітньо-виховному процесі. В площині інклюзивного навчання важливого значення набуває організація розвивального предметно-просторового середовища, що виконує освітню, розвивальну, виховну, стимулювальну, організаційну, комунікаційну, соціалізуючу й інші функції. Розвивальне предметно-просторове середовища спрямоване на прищеплення ініціативності, самостійності, творчості, має характер відкритої незамкненої системи, здатної до коректування й еволюції.

Поняття «інклюзивне освітнє середовище» potrаковано як кероване інклюзивними принципами синергетичне освітнє середовище, здатне самовдосконалюватися й забезпечувати якісну психолого-педагогічну підтримку і задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини з ООП на засадах відкритості та професійної співпраці. З огляду на це виокремлено три складники інклюзивного освітнього середовища (безбар'єрне фізичне, психологічне середовище та спеціальні умови навчання), а також компоненти: просторово-предметна, змістово-методична та комунікативно-організаційна.

У межах обґрунтування процесу становлення інклюзивного навчання в ЗЗСО констатовано про потребу для створення інклюзивних класів у початкових школах матеріально-технічного забезпечення, відповідної інфраструктури, нормативно-правової та методичних баз, достатнього фінансування, а для досягнення ефективності навчання дітей з ООП – орієнтації на провідні стратегії інклюзивного навчання та використання інноваційних методик навчання, як-от: арттерапії, казкотерапії, ігрової терапії, психогімнастики, музикотерапії тощо.

За умов інклюзивного освітнього середовища навчання постає сучасною технологією, співмірною класно-урочній системі навчання, що апелює до педагогіки партнерства, а не оперує певними вимогами. Прерогативою для такої виступають: суспільна адаптація дитини на кожному віковому етапі її розвитку; природовідповідність завдань, методів і методик освіти й потенціалу дитини, й загальній логіці її розвитку; прищеплення інформаційної культури, комунікативних компетенцій, умінь взаємодіяти з іншими людьми; формування безбар'єрного та не тільки фізичного, а й психологічного середовища освіти. Вищевикладене дає змогу стратифікувати три складники інклюзивного освітнього середовища, як-от: безбар'єрне фізичне, психологічне середовище та спеціальні умови навчання.

Значущими прикметними ознаками інклюзивних шкіл (одного з типів інклюзивного освітнього середовища) є навчальна (укладання навчальних планів з огляду на розмаїття дітей), соціальна (набуття учнями соціальних ролей для вияву ними їхніх найкращих рис характеру) та фізична

(полегшений доступ до закладу освіти, належне розташування меблів тощо) інклюзія. Результативна реалізація інклюзивної моделі освіти передбачає гармонізацію всі трьох названих ознак [6].

У межах аналізу ефективності застосування методик інклюзивного навчання встановлено детермінованість вибору технологій навчання і виховання особливостями розвитку учнів, умовами інклюзивного освітнього середовища, потенціалом педагога та рівнем соціалізації дитини.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми, подальшого ж наукового пошуку потребує дослідження зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація прав дитини. URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/140610140610>
2. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 №651-XIV URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14/page>
3. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Наказ МОН № 912 від 01.10.10 р. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.
4. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. №872. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%B>.
5. Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і факультативного протоколу до неї: Закон України від 16.12.2009 №1767-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>
6. Садова І. І. Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку: монографія. Дрогобич: Посвіт, 2020. 448 с.
7. Сойчук Р. Л. Принципи та компоненти інклюзивного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Засоби і прийоми, які сприяють розвитку й комунікації педагогів та дітей з особливими освітніми потребами* : матеріали всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації, Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 89–91.
8. Сойчук Р. Л. Умови створення інклюзивного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти. *Професійний розвиток педагога: матеріали Всеукр. наук.-практ. е-конф.* Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2023. С.143–147.

ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОКАЗКИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОРИГУВАННІ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Борова Валентина

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку є визначальним фактором її психічного розвитку, а мовленнєва компетенція підґрунтям успішного навчання у школі. Саме тому мовлення дітей є в центрі уваги наукових досліджень у галузі дошкільної освіти. Важливо, щоб недоліки, вади мовлення дітей вчасно виявлялися та виправлялися. Тому серед актуальних проблем дошкільної лінгводидактики, які вимагають теоретико-методичного розв'язання є проблема педагогічного коригування звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку. Звернемося до трактування понять, якими будемо оперувати.

Звукова культура мовлення – полічинниковий утвір, який охоплює фонетичну правильність мовлення (сприймання та розрізнення фонем на слух, артикуляцію звуків, звуковимову); загальні мовленнєві навички (дихання, дикцію, темп і ритм мовлення, силу голосу, наголос) та орфоепічну правильність мовлення (відповідність унормованій літературній вимові).

Поняття «педагогічне коригування звукової культури мовлення дітей» ми трактуємо як «цілеспрямований вплив педагога на мовлення дітей з метою виправлення помилок, що зумовлені порушенням артикуляції звуків, звуковимови, мовленнєвого дихання, фонематичного слуху, орфоепічних норм вимови, сили голосу, темпу мовлення та інших засобів інтонаційної виразності» [1, с.164].

Логоказка – спеціально створений художній твір для виховання у дітей звукової культури мовлення.

Ефективність використання казки у корекційно-виховній роботі із дітьми з недорозвиненням мовлення доведена низкою авторів: Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. [2] Кучеренко Ж.О.[3], Лютова Л.О. [4] та інші. Висновки, які отримали науковці, засвідчують те, що робота із казкою є одним із провідних у корекційній роботі із дітьми дошкільного віку із загальним мовленнєвим недорозвиненням, оскільки, він відповідає віковим потребам дошкільників у ігровій діяльності за сюжетами казок.

Мета статті: розкрити значення логопедичної казки в педагогічному коригуванні звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку та методи її використання в педагогічному процесі.

У дошкільній лінгводидактиці питання використання логоказки лише епізодично аналізується як засіб педагогічного коригування звукової культури мовлення. Аналіз навчально-методичної літератури засвідчив, що в окресленому процесі найчастіше використовуються твори усної народної творчості, дидактичні ігри, ігри-вправи, вірші, оповідання, казки, чистомовки, режисерські ігри. Тому важливо з'ясувати особливості логоказки як засобу вдосконалення мовлення дітей та розробити методику її реалізації. Окремі питання використання логопедичної казки розкриваються у публікаціях педагогів, що працюють з дітьми з особливими потребам, зокрема, недорозвиненням мовлення. Але такі логоказки не є ефективними в педагогічному коригуванні недоліків вимови звуків, оскільки, в тексті творів недостатньо слів з «важкими» для вимови звуками, а мета казки не спрямована на коригування інших чинників звукової культури мовлення дітей. Логоказка – це твір, який дозволяє педагогу абстрактні для дітей мовленнєві поняття презентувати у зрозумілій формі. Для усвідомленого сприйняття мовленнєвого матеріалу важливо враховувати, що мислення дитини дошкільного віку є наочно-образним, а тому доречно, щоб інформація, яку отримують діти, ілюструвалася діями яскравих казкових образів. Як правило, сюжет казки мотивує дошкільників до діяльності, розвивається динамічно, що подобається дітям.

До тексту логоказок, що використовуються з метою вдосконалення звукової культури мовлення дітей дошкільного віку висуваються такі вимоги: кожна казка має бути спрямована на автоматизацію вимови звука у дітей, які тільки навчилися правильно його вимовляти, але окреслена навичка у них нестійка. Зміст казки має стимулювати виконання дітьми певних дидактичних завдань. Він може спонукати дітей до використання пальчикового або іншого виду театру, щоб відтворити сюжет казки, що знімає акцентування їхньої уваги на проблемах власної вимови, а отже, полегшує її, активізує мислення дитини. Логоказки мають мати чітке дидактичне спрямування. Вони повинні бути невеликими за обсягом, простими за композицією, адже, дитина має її запам'ятати, щоб легко виконувати завдання та спрямовувати основні зусилля на правильну вимову звуків, вправлятися у темпі мовлення чи висоті голосу. Логоказка має сприяти зняттю емоційної напруги у дитини, підняття настрою та задоволення від діяльності, що в кінцевому результаті гарантуватиме позитивний результат її використання.

За змістом казок доречно пропонувати такі завдання: вимов слова із казки, в яких є звук [...]; уяви, що ти зіркова дівчинка і скажи, що з тобою

відбувається; слухай музику, малою і розповідай про те, що ти малюєш; слухай казку і кожен раз, коли почуєш звук [...], плескай у долоні., ввіймай звук у словах казки, допоможи котику-муркотику і т. п. Наведені та аналогічні завдання, сприяють свідомій діяльності дітей та вдосконалюють навички виділення у слові певного звука та його правильної вимови. Корисними, на наш погляд, є завдання в яких дитина в процесі малювання або будь-якої іншої зображувальної діяльності коментує малюнок та вправляється у вимові слів із «важкими» для неї звуками. Казку можна використовувати як основу діяльності із розвитку загальної і дрібної моторики дітей, що сприятиме кращій роботі органів артикуляції. Малювання, гра з мозаїкою, конструкторами, виготовлення аплікацій за мотивами казок, створення пластилінових композицій за сюжетом казок сприяють усвідомленню дітьми чинників звукової культури мовлення. Педагогічне коригування звукової культури мовлення дітей має здійснюватися відповідно до таких етапів: 1 етап – виконання підготовчих вправ для губ, язика, м'якого піднебіння. Виконання дихальних вправ для вдосконалення мовленнєвого дихання та вправ-ігор для розвитку фонематичного слуху. 2 етап – постановка звука – укладення язика, губ у потрібне положення (правильна артикуляція) і вимова звука. 3 етап – закріплення вимова звука в складах (закритих, відкритих, між двома голосними). 4 етап – закріплення звука у словах (звук на початку, в середині, в кінці слова, в ситуаціях із збігом приголосних). 5 етап – диференціація звука з його парним звуком у складах і словах. 6 етап – автоматизація звука у віршах, казках, оповіданнях. 7 – закріплення правильної вимови звука в розмовному мовленні.

Казку в роботі з дитиною використовують тоді, коли дошкільник засвоїв правильну ізольовану вимову звука, якого раніше не вимовляв. Лише після цього, дидактична мета вихователя з вдосконалення мовлення дітей може реалізовуватися засобом логоказки. Виховання правильної інтонаційної виразності мовлення має плануватися після того, як дитина навчилася вимовляти «важкий» звук у словах. Якщо принципу наступності не дотримуватися, то дошкільник може «повернутися» до попередньої, неправильної вимови, «маскуючи» помилки за допомогою засобів інтонаційної виразності: сили голосу (промовляє речення тихо), темпу мовлення (слово вимовляє швидко чи дуже швидко), що погіршує рівень звукової культури мовлення в цілому. Логоказки можуть використовуватися як на фронтальних, групових чи індивідуально-групових так і індивідуальних заняттях. На фронтальних заняттях, діти, що мають недоліки вимовляння окремих звуків, не повинні відповідати на питання, які передбачають вимову слова, в якому є «проблемний звук», який дитина вимовляє неправильно чи взагалі не вимовляє. Логоказка має підбиратися для кожної дитини індивідуально, оскільки рівень звукової культури

мовлення у дітей різний і визначається в першу чергу засвоєнням правильної звуковимови. Паралельно із вихованням звукової культури мовлення логопедичні казки сприяють вихованню комунікативної компетентності дітей. Вони отримують зразки діалогів між героями казок, форми взаємодії між ними, способи вирішення конфліктних ситуацій та засвоюють норми спілкування з ровесниками та дорослими.

Отже, використання логоказки в педагогічному коригуванні звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку дозволяє оптимізувати окреслений процес, сприяє активізації мовленнєвої діяльності дітей, полегшує автоматизацію правильної вимови звука у словах, реченнях віршах, казках, оповіданнях та розмовному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борова В.С. Використання мультимедійних презентацій у підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Науковий вісник Кременецької гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип.12. С. 83-92
2. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. Розвиток зв'язного мовлення дітей за допомогою логоказок. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80, Т.1. С. 49 – 53
3. Кучеренко Ж. О. Казка як складова мов освітнього процесу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 10, С. 59
4. Лютова Л. Застосування казки як ефективного засобу логопедичної корекції зв'язного мовлення у дітей з ОНР. URL: <https://rozrobka.in.ua/zastosuvannya-kazki-yak-efektivnogo-zasobulogopedichnoyi-kore-v2.html>

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Боровець Олена

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Рівненського державного гуманітарного університету*

Сміцька Оксана

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна*

Формування громадянської компетентності молодших школярів є пріоритетним завданням Нової української школи, окресленим Державним стандартом початкової освіти. Наразі стратегія розвитку початкової освіти спирається на компетентнісний підхід, який покликаний усунути протиріччя між вимогами освітніх програм, запитами суспільства та потребами життя самої особистості.

Компетентнісний підхід, на думку В. Химинця, слід трактувати як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей учнів [5]. З-поміж десяти ключових компетентностей, які мають набути здобувачі початкової освіти, значаться громадянські та соціальні компетентності. Вони співвідносяться з ідеями свободи, любові до Батьківщини, демократії, патріотизму, верховенства права, справедливості, толерантності, поваги до прав людини, гідності та відповідальності, задоволення особистих та суспільних інтересів [1].

Т. Ремех вважає, що громадянська компетентність – це цілісне інтегроване утворення в сукупності здатностей особистості, які потрібні для її успішної самореалізації та соціальної взаємодії в демократичному суспільстві [3, с. 35].

Проблема формування громадянської компетентності учнів знаходиться в центрі уваги багатьох науковців і практиків. Сутності громадянської компетентності, виокремленню її структурних компонентів, визначенню способів формування присвячені дослідження І. Беха, Н. Бібік, О. Боярчук, Л. Вережак, О. Власенко, В. Доміної, І. Жадан, Л. Ілійчук, Т. Ладиченко, Ю. Олексіна, О. Пометун, М. Рафальської, Т. Ремех, О. Савченко, Т. Смагіної, І. Тараненко та інших. Науковці Т. Бакка, П. Вербицька, О. Кучер, Т. Ладиченко, В. Оржеховська, О. Пометун, С. Позняк, К. Чорна та інші фокусують увагу на становленні та розвитку

громадянської освіти в площині формування громадянської компетентності особистості.

Слід зауважити, що сутність громадянської компетентності учня можна виявляти за різними вимірами, як-от: за її природою, за структурою, за функціональним призначенням, за широтою дії [4, с. 288]. Початкова школа, будучи осередком громадянської освіти та виховання, забезпечує формування громадянської компетентності учнів як сукупності елементів: системи знань, умінь, навичок, переживань, переконань, цінностей.

Як показує аналіз досвіду роботи вчителів початкових класів Постійненського ліцею Дераженської сільської ради Рівненського району Рівненської області, колектив усвідомлює важливість формування громадянської компетентності учнів, відтак зосереджений на пізнанні учнями демократичних принципів життя, набутті громадянських знань, умінь і досвіду участі в суспільному житті, реалізації знань на практиці; розвитку громадянських чеснот – норм, установок, ціннісних орієнтацій та якостей, якими характеризуються громадяни демократичного суспільства.

Інтеграція громадянської освіти під час навчання у школі I ступеня забезпечується в межах викладання обов'язкових для всіх закладів загальної середньої освіти навчальних предметів («Я досліджую світ», «Українська мова та читання», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Іноземна мова» та інших).

Під час дидактично-методичної організації навчання особливу увагу вчителі звертають на практичний аспект застосування здобутих знань, умінь, навичок, уявлень. Через обмеженість життєвого досвіду учнів постійно залучають до обговорень та аналізують їх враження, забезпечують чуттєву опору на результати дослідження об'єктів та явищ довколишнього світу.

Основними засобами формування громадянської компетентності на уроках є освоєння здобувачами початкової освіти засобів і прийомів дослідницької діяльності, пошуку та аналізу інформації, вирішення конфліктів, спілкування, прийняття рішень. Також учителі послуговуються активними та інтерактивними методами навчання, які передбачають взаємодію та співпрацю з іншими в процесі вирішення навчальних і практичних завдань. Саме вони допомагають варіативно моделювати конкретні ситуації, що стосуються громадянського життя, дозволяють зрозуміти важливість співробітництва, сутність демократичних процесів у суспільстві. До таких форм і методів належать рольові ігри, інсценізації, дебати, дискусії, проєкти з вирішення соціальних проблем, проєкти в місцевій спільноті, колективне виконання творчих завдань.

Активні та інтерактивні методи створюють необхідні умови для становлення та вдосконалення громадянської компетентності завдяки

включенню учнів в осмислене проживання та переживання індивідуальної та колективної діяльності, для усвідомлення та прийняття ними громадянських цінностей, для накопичення досвіду громадянської діяльності [2].

Узагальнюючи, зазначимо, що формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти в Новій українській школі забезпечується змістом навчальних дисциплін і процесуальною складовою освіти через використання різноманітних методів, прийомів, засобів, технологій навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадан І. Громадянська компетентність: соціальні очікування та реалії: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної соціальної та політичної психології. Київ, 2021. 105 с.
2. Ілійчук Л., Вережак Л. Формування громадянської компетентності учнів: сучасні підходи та досвід упровадження в умовах НУШ. *Гірська школа Українських Карпат*. 2021. № 24. С. 104-107.
3. Ремех Т. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34-41.
4. Рудницька Н., Шанскова Т., Коновальчук І. Формування громадянської компетентності учнів початкових класів в умовах становлення нової української школи. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Вип. 57. Т. 2. С. 285-292.
5. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 360 с.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН У СВІТІ І В ОСВІТІ

Грігченко Тетяна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у початковій школі
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна*

Сучасний світ переживає безпрецедентні зміни, пов'язані з технологічним розвитком, глобалізацією, змінами клімату та соціальними трансформаціями. Ці процеси впливають на всі сфери людської діяльності, зокрема й на освіту, яка має реагувати на усі зазначені виклики. Швидкий розвиток інформаційних технологій та дедалі більша потреба в умінні навчатися протягом життя викликає необхідність модернізації освітніх систем, здатних готувати нові покоління до життя в динамічному, взаємопов'язаному світі. У цьому контексті особливої актуальності набуває діяльнісний підхід, оскільки спрямований на активне засвоєння знань, умінь та навичок через практичну діяльність і досвід.

Діяльнісний підхід базується на ідеї, що знання мають бути не лише засвоєними на теоретичному рівні, але й активно застосованими на практиці. Це сприяє розвитку в учнів не лише когнітивних, але й практичних навичок, які допомагають їм адаптуватися до змін у світі. Основна мета цього підходу – навчити дітей діяти самостійно, розв'язувати проблеми, ухвалювати рішення та нести відповідальність за свої дії. Діяльнісний підхід дозволяє перейти від традиційної моделі «вчитель – передавач знань, учень – пасивний отримувач» до моделі активного навчання, де учень стає суб'єктом навчальної діяльності. Це передбачає використання різних методів: проєктної діяльності, навчання через гру, інтегрованих уроків, практичних завдань та експериментів тощо.

Нині зміна парадигми освіти відбувається через такі основні аспекти, як:

– *проблемно орієнтоване навчання*. Проблемне навчання, зазначає В. Павленко, може бути близьке до розвивального навчання, якщо його завданням є розвиток інтелекту учнів – шляхом збільшення самостійності учнів при вирішенні проблемних ситуацій формується активна пізнавальна діяльність, досягається самостійність застосування способів розумових дій [6, с. 76]. Проблемно орієнтоване навчання є природним елементом діяльнісного підходу, оскільки воно фокусується на активному залученні

учнів у процес пізнання через взаємодію з реальними завданнями та ситуаціями. Воно сприяє розвитку в учнів критичного мислення, наближає їх до практичного використання знань і формує здатність навчатися упродовж життя;

– *інтегративний підхід у навчанні*. Традиційні освітні підходи, орієнтовані на роздільне вивчення дисциплін, уже не відповідають потребам сучасного суспільства. Сучасний ринок праці вимагає від випускників не лише ґрунтовних знань у різних галузях, а й здатності застосовувати ці знання у комплексі, вирішуючи міждисциплінарні завдання. Інтегративний підхід дає можливість формувати в учнів нові знання, що характеризуються вищим рівнем осмислення, динамічністю їх застосування в нових ситуаціях, підвищенням їх дієвості й системності, сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у річизі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, інтенсивному розвитку школярів в аспекті вибраної тематики, формуванню інтересу до подій і явищ дійсності [2, с. 10]. Інтеграція знань допомагає формувати критичне мислення, креативність, комунікативні здібності та здатність до адаптації, що є ключовими якостями для успішної самореалізації в динамічному середовищі;

– *проектна діяльність*. Проектна діяльність у контексті діяльнісного підходу є однією з ключових методик, що сприяє активному засвоєнню знань через практичну роботу та самостійне дослідження. Вона орієнтована на те, щоб учні створювали конкретні продукти, розв'язували реальні проблеми та застосовували свої знання в контексті практичної діяльності. Проектна діяльність, на думку Н. Довмантович, є однією з найпрекрасніших складників освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції, які на Раді Європи були визначені як основні у XXI столітті: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні навички [1];

– *гнучкість та адаптивність*. Завданням освіти на сьогодні й на перспективу є формування гнучких, творчих людей, здатних швидко адаптуватися до змін, розпізнавати приховані взаємозв'язки та передбачити наслідки. Навіть у суто утилітарно-прагматичному плані орієнтація на вузьких професіоналів, зазначає В. Огнев'юк, є атрибутом учорашнього дня. Соціально захищеною може відчувати себе лише високоосвічена особистість, здатна до зміни вектора своєї діяльності, готова до технологічних або ринкових змін [5, с. 75]. У діяльнісному підході гнучкість та адаптивність допомагають учням справлятися з різними викликами, змінювати плани відповідно до нових умов або інформації, ефективно реагувати на зміни, що відбуваються в процесі навчання, та знаходити інноваційні рішення для розв'язання проблем.

У відповідь на глобальні зміни діяльнісний підхід допомагає розв'язувати низку таких завдань, як: цифровізація освіти, розвиток м'яких навичок, глобалізація та інтеркультурність тощо.

Цифровізація освіти вносить зміни до традиційної системи освіти: дає можливість планувати нові стратегії організації освітнього простору, які ґрунтуються на цифрових технологіях: збільшується кількість цифрових платформ, електронні ресурси можуть бути використані багаторазово, відбувається упровадження перспективних технологій освіти тощо [3]. При цьому, діяльнісний підхід сприяє застосуванню цифрових ресурсів для вирішення практичних завдань, а не лише як джерело інформації для учнів.

У світі, де автоматизація й штучний інтелект стають повсякденними явищами, м'які навички: комунікативні навички, критичне мислення, лідерські якості, емоційний інтелект, позитивне мислення, вміння працювати в команді, самоорганізація стають все важливішими. М'які навички допомагають встановлювати довірливі відносини, ефективно працювати в команді, вирішувати конфлікти, виявляти ініціативу, творчо мислити, управляти своїми емоціями та стресом, навчатися від помилок та багато іншого [4]. Діяльнісний підхід дає можливість розвивати ці навички через спільну роботу над проєктами, обговорення та розв'язання проблем тощо.

У сучасному світі людина в комунікації з навколишнім світом перебуває на межі культур, взаємодія з якими вимагає від нього вміння розуміти чужі культури, поважати їх традиції, досягати згоди у вирішенні життєво важливих проблем. В контексті даних вимог міжкультурної комунікації виступає як об'єктивна необхідність виживання людини, оскільки забезпечує інформаційний зв'язок між культурами окремих народів, робить можливим накопичення і передачу їх соціокультурного досвіду, організовує координацію спільної діяльності людей, трансляцію ідей, знань і цінностей [7, с. 129].

Учні сучасної школи мають бути готовими до міжкультурної комунікації та взаємодії в умовах глобалізованого світу, де взаємоповага і розуміння культурної різноманітності стають ключовими навичками. Вони повинні навчитися розуміти різні культури, цінності, традиції та погляди, що допомагає розвивати емпатію, толерантність та здатність до ефективної співпраці з представниками інших націй та культур. У рамках діяльнісного підходу важливо залучати учнів до міжкультурних проєктів, які на практиці демонструють необхідність глобальної взаємодії та сприяють усвідомленню важливості культурного обміну. Такі проєкти можуть включати дослідження інших культур, спільні міжнародні ініціативи, участь у дискусіях, що відкривають нові горизонти для особистісного та інтелектуального розвитку учнів. Це не лише допомагає підготувати їх до

життя в багатокультурному світі, але й формує світогляд, орієнтований на глобальне громадянство та соціальну відповідальність.

Таким чином, діяльнісний підхід є ключовим елементом трансформаційних змін в освіті, оскільки він дозволяє готувати учнів до життя у швидкозмінному світі, сприяє розвитку самостійного мислення, відповідальності та здатності до навчання протягом усього життя. У сучасних умовах, коли світ стає складнішим і взаємопов'язаним, саме діяльнісний підхід стає основою для формування нових освітніх парадигм та підходів, які допоможуть новим поколінням успішно адаптуватися до викликів майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довмантович Н. Г. Проектна діяльність як засіб формування самоосвітньої компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 1 (40). С. 92–95.
2. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с. ISBN 978-617-7683-38-3
3. Корнят В.С., Романишин Ю.Л., Голярдик Н.А. Цифровізація освіти України: перспективи та ризики. *Інноваційна педагогіка*. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/53/part_1/30.pdf/ (дата звернення: 17.09.2024).
4. М'які та тверді професійні навички: практичний посібник для саморозвитку. URL: <https://bizmag.com.ua/myaki-ta-tverdi-navychky/> (дата звернення: 17.09.2024)
5. Огнев'юк В. Реформування – як сутнісна характеристика сучасної освіти. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія* : монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисосвої. Київ: ТОВВидавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. С. 61–106.
6. Павленко В. В. Методи проблемного навчання. *Нові технології навчання: наук.-пед. зб.* Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип.81 (спецвипуск). С. 75–79.
7. Чеглатонєва С. О., Назаренко О. М. Міжкультурна комунікація як наука в сучасному світі. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 листопада 2022 р., м. Одеса. Ч. 3. Львів – Торунь : LihaPres, 2022. С. 128–131.

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРАВОВИМИ НОРМАМИ ПОВЕДІНКИ

Маліновська Наталія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки
і психології та спеціальної освіти,
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна*

Своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення є важливою умовою повноцінного мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти. Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує дитину на активне опанування мовних норм і вміння правильно їх застосовувати у зв'язному висловлюванні: в логічній послідовності, відповідно до вимог граматики [1].

Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку була предметом вивчення й уваги багатьох учених (А.Богуш, Н.Гавриш, Л.Зданевич, Л.Калмикова, К.Крутій, Т.Котик, Н.Луцан, І.Луценко, Н.Харченко та ін.). На думку вчених, розвиток зв'язного мовлення дітей найефективніше здійснювати у старшому дошкільному віці, що обумовлюється особливостями їхнього психологічного розвитку. Саме в цей період проходить активне оволодіння дітьми розмовною мовою, становлення й розвиток усіх сторін мовлення – фонетичної, лексичної, граматичної. Втрачені можливості цього розвитку у подальшому не відновлюються, тому необхідна своєчасна мовна освіта, що включає в себе розвиток інтересу, чуйності й любові до рідного слова.

У дошкільному віці закладаються основи правової компетентності [3]. Організація взаємодії дітей з однолітками, застосування ефективних форм і методів роботи в закладі дошкільної освіти є одним із ключових чинників у формуванні правової вихованості дітей [2; 4].

В основу нашого дослідження покладено припущення, що зв'язне мовлення дітей старшого дошкільного віку значно покращиться, якщо в освітньому процесі закладу дошкільної освіти активізувати роботу з ознайомлення дітей із правовими нормами поведінки.

З цією метою у процесі проведення експериментальної роботи намагалися активізувати зв'язні висловлювання дітей, задіюючи різноманітні методи навчання: морально-етичні та оцінювальні бесіди, дидактичні ігри, інтерактивний метод «Моделювання проблемної ситуації», розповідання народних казок, читання художніх творів морально-етичної

спрямованості, узагальнювальні бесіди про улюблених героїв художніх творів, мовленнєві вправи, метод проєктів, заучування малих жанрів фольклору. Значну увагу приділили також мовленнєвому спілкуванню з дітьми впродовж дня.

Тематичні проєкти «Маленькі правознавці: пізнаємо Закон через мову», «Правові історії: розвиток мовлення через казки» збагачували соціально-правовий досвід дітей, сприяли формуванню навичок взаємодії, поваги до прав інших дітей, забезпечували гуманну взаємодію, формували вміння співпрацювати у спільній діяльності, зважати на інтереси і думку інших, адекватно оцінювати власні дії і вчинки.

Ефективною формою роботи в процесі ознайомлення дошкільників із правовими нормами поведінки стало проведення серії занять з ознайомлення дітей із довідками під назвою: «Хоч ми діти і малі – маємо права та обов'язки свої», метою яких була активізація зв'язного мовлення дітей та їх ознайомлення з правом як загальнолюдською цінністю та обов'язками.

У процесі організації мовленнєвого спілкування з дітьми впродовж дня особливе місце було відведено організації продуктивної діяльності дошкільників (колективні аплікації з теми: «Хто права вивчає – обов'язки знає», малювання з теми: «Мандруємо країною наших прав», виготовлення поробок для молодших дітей тощо), яка мала на меті закріпити уявлення дітей про необхідність діяти злагоджено і дружно, висловлювати свою думку чітко, послідовно, розгорнуто.

Важливою педагогічною умовою розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з правовими нормами поведінки є забезпечення систематичного і послідовного впровадження елементів правового виховання в освітній процес з метою стимулювання зв'язних висловлювань дітей через активне використання мовленнєвої діяльності, обговорення правових норм та ситуацій, а також інтерактивних методів навчання.

Результати дослідження засвідчили значний позитивний вплив на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Інтеграція правового виховання з мовленнєвим розвитком забезпечила не лише краще розуміння соціальних правил і норм, але й стимулювала дітей до висловлювання своїх думок, аргументації та обговорення. Це, в свою чергу сприяло розвитку їхніх комунікативних навичок, логічного мислення та здатності до конструктивного діалогу, що є важливим аспектом загального мовленнєвого розвитку.

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ: Видавництво, 2021. 38 с.
2. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини: поняття, сутність, особливості. Педагогічний часопис Волині. 2017. № 4. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2017_4_4 (дата звернення: 09.02.2024).
3. Колесникова Ю.К. Правове виховання дітей у закладі дошкільної освіти. *Сучасні гуманітарні дискусії*. Електронне наукове видання. №1.2024. С.28-31.
4. Попадич О. О. Правове виховання дітей дошкільного віку: основні форми роботи закладів дошкільної освіти з батьками. *Virtus: Scientific Journal* 2020. No 42. С. 77–81. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31293> (дата звернення: 08.02.2024).

ПОНЯТТЯ «КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ МЕНЕДЖЕРА» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Мельничук Лілія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»*

Пилипчук Василь

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Сучасні зміни в різних галузях суспільства спричинили реформування системи вищої професійної освіти, що вимагає підвищення якості підготовки майбутніх менеджерів. Особливу увагу потрібно приділяти комунікативним навичкам, які дозволяють фахівцям ефективно виконувати професійні завдання, налагоджувати взаємодію з колегами та партнерами, а також аналізувати й оцінювати результати власної діяльності.

Робота менеджера характеризується високою динамікою, що включає велику кількість різноманітних контактів, які можуть мати значне психоемоційне навантаження та не завжди супроводжуються мотиваційною підтримкою або позитивним зворотним зв'язком. Основними аспектами роботи є координація діяльності підлеглих, організація їхньої співпраці для досягнення якісних результатів, підтримка конструктивних стосунків з керівниками вищого рівня та взаємодія з клієнтами різного психотипу.

Аналіз літератури з питань професіоналізму в менеджменті свідчить про те, що будь-який професійний менеджер: 1) галузі; 2) володіє спеціальними знаннями й навичками у своїй предметній володіє інформацією, уміє її збирати, структурувати і правильно використовувати; 3) знає своїх колег, організовує свою комунікаційну мережу, тобто забезпечує собі відповідну репутацію, підтримує стосунки з колегами, суміжниками, потенційними роботодавцями, наявними та потенційними клієнтами та замовниками; 4) володіє основами менеджменту та самоменеджменту; 5) володіє мистецтвом ділового спілкування [4, с. 34]. Таким чином, підготовка майбутніх менеджерів у закладах вищої освіти має

зосереджуватись на розвитку їхніх комунікативних здібностей та культури спілкування, оскільки саме ці фактори значно впливають на їхню успішну адаптацію до професійного середовища і загальну ефективність у роботі.

З метою визначення власного поняття «комунікативна взаємодія менеджера», розглянемо сутність суміжних понять.

В. П. Каткова під поняттям «комунікативність» розуміє професійно-особистісну якість менеджера, що характеризується потребою у спілкуванні, здатністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовників, отримувати задоволення від спілкування [2].

Комунікаційний процес, за визначенням В. П. Кубко, це неперервна паралінгвістична або вербальна взаємодія учасників комунікацій. У комунікативних актах залучені учасники комунікацій – комуніканти (відправник і отримувач), які формують і інтерпретують повідомлення. Комунікантами можуть бути людські індивіди і суспільні інститути (суспільні організації, партії, підприємства, уряд тощо) [3, с. 9]. Т. М. Бурмака під поняттям «комунікативний процес» має на увазі вужче значення, а саме: «це обмін інформацією між двома чи більше людьми. Основна мета комунікативного процесу – забезпечення розуміння інформації, що є предметом обміну, тобто повідомлень. Однак сам факт обміну інформацією не гарантує ефективності її передачі» [1, с. 18]. Отже, комунікативна взаємодія менеджера поєднує особистісні якості та ефективне використання процесу обміну інформацією для досягнення професійних цілей.

Таким чином, комунікативна взаємодія менеджера – це процес цілеспрямованого обміну інформацією, ідеями та емоціями між менеджером та іншими учасниками організаційної діяльності (підлеглими, керівництвом, партнерами, клієнтами), що включає вербальні та невербальні засоби комунікації. Ця взаємодія спрямована на координацію дій, прийняття управлінських рішень, розв'язання конфліктів і досягнення стратегічних цілей організації. Ефективність комунікативної взаємодії менеджера залежить від рівня його комунікативної компетентності, здатності налагоджувати зворотний зв'язок, враховувати індивідуальні особливості співрозмовників та динаміку ситуацій у професійному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурмака Т. М. Комунікативний менеджмент: конспект лекцій (для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 073 – Менеджмент) / Т. М. Бурмака, К. О. Великих; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 69 с.

2. Каткова В. П. Роль комунікативних якостей студентів-менеджерів у процесі професійного становлення фахівця. 2009. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/14221> (дата звернення: 07.09.24)
3. Комунікативний менеджмент : конспект лекцій для здобувачів вищої освіти гуманітарного факультету та навчально-наукового інституту дистанційної та заочної освіти / Уклад. : В.П. Кубко. Одеса : ДУ «Одеська політехніка», 2021. 92 с.
4. Теорія та практика професійної підготовки менеджерів інноваційного розвитку освіти: матеріали методологічного семінару / За заг. ред. Т. М. Хлебнікової. Харків, 2020. 75 с.

МОДЕЛЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мельничук Лілія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»*

Кравець Ігор

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»*

Кравець Руслан

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Військові дії, які розпочалися на території України 24 лютого 2022 р., негативно позначилися на психоемоційному здоров'ї українців незалежно від їх віку. Особливо постраждали діти, в яких проявився страх, тривога, психоемоційні розлади. Окрім того, велика кількість дітей залишила рідні міста (села) і переїхала разом зі своїми родичами у більш безпечні регіони України. Запровадження військового стану зумовило потребу в інтенсивному впровадженні здоров'язберігаючих технологій в закладах загальної середньої освіти, які би сприяли нормалізації психоемоційного стану молодших школярів.

Упровадженню методики використання здоров'язберігаючих технологій на уроках природничої освітньої галузі в початковій школі передують моделювання означеного процесу, яке передбачає вміння нестандартно організувати навчання (пізнавальну діяльність) з будь-якого навчального предмету. Педагогічну модель ми трактуємо як послідовну систему елементів, до складу яких входять цілі, зміст, процес проектування

педагогічних технологій, методи, форми та засоби організації освітнього процесу [5].

Метою окреслених тез є теоретичне обґрунтування моделі використання здоров'язберігаючих технологій на уроках природничої освітньої галузі в початковій школі.

Модель використання здоров'язберігаючих технологій на уроках природничої освітньої галузі в початковій школі структурно уміщує цільовий, теоретичний, змістовно-операційний та діагностико-результативний блоки.

Цільовий блок складається з мети за завдань. Метою, окресленою в моделі, є формування здоров'язберігаючої компетентності молодших школярів на уроках природничої освітньої галузі. Відповідно до мети завданнями визначено наступні: забезпечення можливості збереження здоров'я на період навчання у школі; зниження рівня захворюваності учнів; збереження працездатності під час уроків природничої освітньої галузі; формування в молодших школярів знань, умінь та навичок здорового способу життя на уроках природознавства.

У свою чергу теоретичний блок складається з дидактичних принципів (пріоритетності, безперервності, природовідповідності, створення ситуації успіху, відповідальності), функцій (формульованої, рефлексивної, інформативно-комунікативної, діагностичної, адаптивної та інтеграційної).

Здоров'язберігаючі технології являють собою сукупність заходів, що містять взаємодію та взаємозв'язок усіх факторів освітнього середовища, які спрямовані на збереження, зміцнення та охорону здоров'я молодшого школяра на всіх етапах навчання. Вони включають шість таких компонентів (аксіологічний, гносеологічний, здоров'язберігаючий, емоційно-вольовий, екологічний, фізкультурно-оздоровчий) [3].

Змістово-операційний блок складається з методів (кейс-стаді; робота в парах, трійках, робота в малих групах, фронтальні інтерактивні методи (мозковий штурм, мікрофон, незакінчені речення та ін.); форм (уроки природничої освітньої галузі), засобів (валеологічні паузи, релаксаційні паузи, фізкультпаузи, ігри-медитації, хвилинки-веселинки, зорова і дихальна гімнастика та ін.), дидактичних вимог (оптимізація навчального матеріалу; техніка безпеки, психологічний мікроклімат, освітлення, тепловий режим, зручні меблі та ін.).

Серед найбільш ефективних методів формування здоров'язберігаючої компетенції на уроках природничої освітньої галузі можна виділити: застосування кейс-завдань, заснованих на аналізі життєвого досвіду, спрямованих на підвищення інтересу у молодших школярів до здорового способу життя та формування ключових умінь у галузі здоров'язбереження; використання практико-орієнтованих завдань, які націлені на вироблення умінь щодо зміцнення, збереження та охорони свого здоров'я [5].

Формування здоров'язберігаючої компетенції – це структурований послідовний процес, реалізація якого вимагає застосування ряду особливих педагогічних умов

Педагогічні умови – це сукупність заходів педагогічної взаємодії, і навіть можливостей, спрямованих на розвиток і перетворення як конкретних показників навчання та виховання, а також на особистісний розвиток суб'єктів педагогічної системи [1].

Спираючись на дане визначення, ми можемо виявити низку педагогічних умов для формування здоров'язберігаючої компетенції молодших школярів на уроках природничої освітньої галузі. Серед них можемо виділити: облік вікових та індивідуальних особливостей розвитку молодших школярів (педагогу потрібно враховувати провідний вид діяльності, особливості розвитку психічних процесів та фізіологічні дані учнів); використання нетрадиційних форм проведення уроків (можна використовувати уроки-свята, уроки-подорожі, уроки-дослідження, де учні будуть самі досліджувати та відкривають нові знання); використання на уроці навчальних, розвиваючих, творчих, рольових ігор, ігрових вправ; використання наочного матеріалу (це можуть бути: плакати схеми, таблиці, моделі, муляжі, це допомагає школярам уявити об'єкт, що наочно вивчається, засвоїти його будову і властивості); перегляд, навчальних відеосюжетів та відеофільмів, зміст яких повинен включати корисну та важливу інформацію про здоров'я людини, які заходи потрібно вживати, щоб її зберегти, що може зашкодити здоров'ю людини тощо).

Діагностико-результативний блок складається з критеріїв (когнітивно-аналітичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний), їх показників та рівнів сформованості здоров'язберігаючої компетентності молодших школярів (високого, середнього та низького).

Результатом, передбаченим у моделі, нами визначено підвищення високого та середнього рівнів сформованості здоров'язберігаючої компетентності молодших школярів завдяки апробації методики використання здоров'язберігаючих технологій на уроках природничої освітньої галузі в початковій школі.

Цілісне, послідовне упровадження описаної моделі дасть змогу на новому, якісно високому рівні здійснювати освітній процес у початковій школі в контексті використання здоров'язберігаючих технологій на уроках природничої освітньої галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
2. Дивак В. В. Створення здоров'язберігального середовища для учасників

навчально-виховного процесу. *Основи здоров'я та фізична культура*. 2020. №9. С.14-15.

3. Дудко С. Г. Здоров'язберігаючі технології в освітньому середовищі початкових класів. *Постметодика*. 2021. № 5. С. 45-47.

4. Лозинський В. Техніки збереження здоров'я. Київ : Главник, 2018. 160 с.

5. Моделювання освітнього простору в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»: методичні рекомендації / Укл. Т. В. Деміракі, за заг. ред. В. В. Стойкової. Миколаїв : ОППО, 2018. 36 с.

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ ТА СТРЕСИ

Миронець Ніна

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри географії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарного університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

У перші дні навчання у вищій школі першокурсники стикаються з низкою викликів, які можуть вплинути на їх психологічний стан. Одним з найбільш поширених аспектів цієї адаптації є відчуття розлуки з рідною домівкою та маминою турботою.

Для багатьох студентів перший рік навчання у вищій школі є періодом, коли вони вперше виїжджають з рідного міста або села, де вони провели більшість свого життя. Це може спричинити почуття суму, туги за рідними та важкість у відносинах з новопривітаними знайомими.

Окрім того, розлука з маминою турботою може бути особливо важкою для деяких першокурсників, які звикли до її підтримки та піклування. Вони можуть відчувати невпевненість у собі, нездатність до самостійного прийняття рішень та стресованість у зв'язку з новими викликами, які вони зустрічають у вищій школі.

Для успішної психологічної адаптації першокурсників до навчання у вищій школі важливою є наявність підтримки від близьких людей, друзів, а також професійних психологів та консультантів університету. Важливо також розвивати навички самоуправління, вміння робити власні рішення та впевненість у власних силах.

Першокурсники можуть відчувати стрес та тривогу у зв'язку з новими викликами навчання у вищій школі, проте з правильною підтримкою та підготовкою вони зможуть успішно пройти цей етап у своєму житті. Ми узагальнено виділили основні виклики, з якими зустрічаються першокурсники. Пропонуємо розглянути деякі з них.

1. Нове середовище: Першокурсникам доводиться адаптуватися до нового місця проживання, нових людей і нового графіку навчання. Початок університетського життя може бути дуже захоплюючим, але водночас викликає найрізноманітніші емоції, серед яких переважають тривога, хвилювання та неуспішність. Першокурсникам доводиться адаптуватися до нового місця проживання, нових людей і нового графіку навчання, що може стати великим та непередбачуваним викликом. По-перше, ключовим

елементом подолання цього виклику є створення нових соціальних зв'язків та взаємодія зі своїми одногрупниками. Важливо пам'ятати, що всі першокурсники переживають схожі емоції та почуття, тому не соромтеся відкрито спілкуватися та ділитися своїми думками. Завдяки цьому, ви будете не лише розвивати нові дружби, а й знаходити підтримку та розуміння у своїх оточуючих. По-друге, необхідно активно пристосовуватися до нового графіку навчання та робочих завдань. Складність університетських предметів та обсяги вивчення матеріалу можуть бути вищими, ніж у школі. Тому важливо не зволікати з виконанням завдань, вчасно складати тести та робити домашні завдання. Створення розкладу та планування свого часу допоможуть уникнути стресу та втоми. По-третє, нове місце проживання також може бути великим викликом. Для багатьох першокурсників це може бути перший досвід життя в гуртожитку або далеко від дому. Щоб легше пристосуватися до нової обстановки, варто дотримуватися здорового способу життя, займатися спортом, вести здорове харчування та відпочивати від навчання. У підсумку, першокурсникам доводиться стикатися з низкою викликів у новому середовищі, але, дотримуючись вказаних порад та підтримуючи один одного, вони зможуть успішно пройти цей шлях адаптації та насолодитися новими можливостями та досягненнями університетського життя.

2. Високий рівень вимог: Університетська програма може бути важкою і вимагати більше самостійності та відповідальності в навчанні. Університетська програма може стати великим викликом для студентів, оскільки вимагає не лише академічних знань, але й самостійності та відповідальності в навчанні. Перехід з середньої школи до вищого навчального закладу може бути складним, але існує кілька стратегій, які допоможуть студентам подолати цей виклик і досягти успіху. По-перше, важливо мати чітке розуміння своїх навчальних цілей і планів. Перед тим як почати університетську програму, студентам слід чітко сформулювати, що саме вони хочуть досягти під час навчання. Це допоможе їм встановити пріоритети, планувати свій час ефективно і тримати себе відповідальними за свій успіх. Друга важлива стратегія - це розвивати навички самостійності. Університетська програма часто вимагає від студентів більшої самостійності в навчанні, що означає, що їм потрібно бути здатними працювати без постійної допомоги викладачів. Самостійність може бути розвинена шляхом самостійної вивчення матеріалів, пошуку інформації, а також планування свого навчального процесу. Крім того, важливо бути відповідальним за своє навчання. Це означає вчасно виконувати завдання, відвідувати лекції і семінари, брати участь у дискусіях та консультаціях. Відповідальність передбачає також уміння приймати рішення і вирішувати проблеми, які виникають під час навчання. Усі ці стратегії допоможуть студентам подолати виклики високого рівня вимог університетської

програми і досягти успіху в своїй навчальній кар'єрі. Важливо пам'ятати, що навчання - це процес, який вимагає зусиль і відданості, але при належному підході може приносити неймовірні результати.

3. Соціальні аспекти: Університетська спільнота може бути різномірною і загальної освітній досвід може призвести до контактів з новими інтересними людьми, але також може вимагати від першокурсників адаптації до нових соціальних ситуацій. В такому різномірному оточенні, де кожен має свої унікальні думки, досвід і погляди, студенти стикаються з низкою викликів у сфері соціальних відносин. Одним з головних переваг університетської спільноти є можливість спілкуватися, обмінюватися думками та досвідом з новими, цікавими людьми. Зустрічі з одногрупниками, викладачами та представниками інших культур розширюють горизонти студентів і допомагають їм розвивати соціальні навички. Проте цей процес також може бути викликом для першокурсників, які повинні адаптуватися до нового оточення і знайти спільну мову з колегами. Одним із способів подолання цього виклику є активна участь у різних студентських організаціях, клубах та заходах університету. Це дозволить студентам знайти спільну мову з однодумцями, розвивати комунікативні навички та встановлювати нові корисні контакти. Також важливо бути відкритим до нових знайомств і відкривати для себе нові соціальні можливості. Усі вищезазначені виклики та можливості навчання університету сприяють процесу особистісного зростання студентів. Здобуття освіти не обмежується лише навчанням у класах – це також можливість розвивати соціальні навички та навички спілкування, які стануть корисними протягом усього життя.

4. Баланс між навчанням та особистим життям: Часто першокурсникам важко забалансувати час на навчання та позаурочні активності, які також важливі для їхнього розвитку. Баланс між навчанням та особистим життям завжди був складним завданням для студентів, особливо для першокурсників. Початок університетського життя може бути важким, оскільки на їхніх плечах з'являється велика відповідальність за своє навчання, а також потреба знайти час для позаурочних активностей, які також важливі для їхнього розвитку. Часто першокурсникам доводиться стикатися з різними викликами: вони змушені забезпечити високий рівень навчання, вчасно виконувати домашні завдання, готуватися до іспитів і, в той же час, знаходити час для відпочинку та саморозвитку. Цей дисбаланс може призвести до стресу, виснаженості та втрати мотивації. Для успішного подолання цього виклику першокурсникам варто дотримуватися деяких стратегій. По-перше, вони повинні уміти ефективно планувати свій час. Важливо визначити пріоритети і розподілити час між навчанням, вільним часом і позаурочними заходами. По-друге, студентам корисно будувати

план з відведенням часу на здоров'я та фізичну активність. Регулярні фізичні вправи допомагають зняти стрес, підвищують енергію та покращують настрій. Крім того, першокурсники повинні пам'ятати про важливість відпочинку та здоров'я. Перерви між навчальними сеансами дозволяють розслабитися, відновити сили та покращити концентрацію. У цій боротьбі за баланс між навчанням та особистим життям допомагає підтримка та розуміння від колег, викладачів та близьких. Підтримка оточуючих може значно полегшити процес адаптації до нових умов і забезпечити впевненість у власних силах. Загалом, університетське життя для першокурсників може бути викликом, але це також може бути часом для розвитку та відкриття нових можливостей.

Психологічна адаптація першокурсників до навчання у вищій школі є важливим аспектом їх успішності. Вступ до університету може бути складним періодом, де студенти стикаються з новими викликами та стресами. Деякі з них можуть включати в себе високу навантаженість навчання, віддаленість від сім'ї та друзів, адаптацію до нового середовища та різних самостійних завдань. Для успішної адаптації першокурсників до вищої школи важливо мати підтримку від університету та колег, займатися саморозвитком та вести здоровий спосіб життя. Також важливо встановлювати реалістичні цілі та дотримуватися розумних стратегій управління часом. Загалом, психологічна адаптація першокурсників є складним, але можливим процесом, який допомагає студентам розвиватися та досягати успіху у навчанні.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОП «ПСИХОЛОГІЯ»: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ

Михальчук Юлія

*кандидат психологічних наук, доцент
завідувачка кафедри психології*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом у формуванні професійної ідентичності особистості молодого людини, що є «не лише усвідомленням власної totoжності з професійною спільнотою, а й її оцінка, своєрідна ментальність, відчуття своєї професійної компетентності, міжпрофесійної інтеграції, самостійності і самоефективності, тобто переживання своєї професійної цілісності і визначеності» [1, с. 35]. Формування професійної ідентичності відбувається в «процесі розвитку професійної активності, задоволеності майбутньою фаховою діяльністю, формування професійної компетентності та оптимізації міжособистісної інтеграції» [1, с. 36]. Ми цілковито погоджуємось із думкою Дж. Марсії, який вважає, що ідентичність розвивається впродовж усього життя людини завдяки поступовому усвідомленню інформації про себе та через шлях прийняття самостійних рішень людиною щодо того, якою їй бути. Так, особистість проходить шлях від «передчасної ідентичності» до «досягнутої ідентичності» [3].

Психологічне опитування здобувачів I курсу ОП «Психологія» першого (бакалаврського) рівня ВО, що вступили на денну та заочну форми навчання було організовано та проведено у два етапи. На першому етапі – впродовж вересня 2023-2024 н.р. нами було проведено бесіду щодо питання усвідомленого вибору професії психолога: «Схарактеризуйте процес вибору Вами освітньої програми / професії / фаху». Про усвідомлений вибір, що включає психічні функції як процеси, які забезпечують психічну діяльність людини свідчать наступні відповіді здобувачів:

✓ «детально вивчав цінність та складові психологічної допомоги в цілому та різні аспекти допомоги, зокрема»;

✓ «дивився відео на Youtube / Tik-Tok про роботу психолога / психотерапевта»;

✓ «спілкувався зі шкільним психологом щодо майбутньої професії»;

- ✓ «проходив тести на профспрямованість»;
- ✓ «обговорював можливий вибір із рідними та друзями»;
- ✓ «маю відчуття, що можу бути в майбутньому корисним у допомозі військовим та їх сім'ям у психологічній реабілітації»;
- ✓ «переповнений емпатією щодо психічної травматизації українців сьогодні, хочу бути корисним»;
- ✓ «багато читав про психологічну допомогу, розумію, наскільки це важливо в умовах сьогодні»;
- ✓ «хочу бути дитячим психологом, знаю як важливо отримати допомогу у дитячому віці (відвідував психолога після розлучення батьків)»;
- ✓ «хочу бути корисним українському суспільству в допомозі людям з різними психологічними проблемами»;
- ✓ «хочу в майбутньому допомогти своїм рідним вийти з кризи»;
- ✓ «переживаю за подругу, що втратила брата на війні, хочу їй допомогти пережити горе»;
- ✓ «хочу розібратися у своїх внутрішніх конфліктах, стати «кращою версією себе» тощо.

Було опитано 21-го здобувача денної форми навчання та 11 – заочної. 29 (90,6%) відповідей опитаних першокурсників на питання про вибір професійного шляху містили слова щодо: «усвідомлення», «обдумування», «обговорення», «осмислення», «фантазування», «розуміння», «сміслового наповнення», «внутрішнього переживання», «розуміння значущості для себе / суспільства / рідних» тощо. Відповіді 3-х опитаних (9,4%) ґрунтувалися на інтуїції останніх, містили наративи: «не знаю», «так сталося», «не думав про професію», «досі не розумію, чому обрав професію психолога», «обирав спонтанно» тощо (інтуїцію, слідом за М.В. Ярошук, розуміємо як з'єднувальний місток «у поєднанні когнітивного та емоційного-почуттєвого відображення дійсності, у спільному функціонуванні когнітивної й афективної сфер особистості» [2, с. 78]).

На другому етапі опитування наприкінці першого року навчання після складання заліково-екзаменаційної сесії ми попросили здобувачів оцінити правильність вибору ними майбутньої професійної діяльності / фаху. Було опитано 31-го випускника першого року навчання. Так, із 29-ти опитаних на початку навчального року, що зробили осмислений, раціональний вибір 27 (93,1%) висловили цілковиту задоволеність як обраною освітньою програмою, так і закладом вищої освіти – переконалися у правильності вибору, висловлювали своє захоплення навчальним процесом в цілому: освітніми компонентами, що пропонуються до вивчення, просвітницькими лекторіями, фаховістю НПП, уважністю декана факультету та методистів деканату, виховними заходами та, загалом,

атмосферою, що панує в університеті тощо. При цьому 6 опитаних із зазначених 27-ми (22,2%), які цілковито задоволені навчанням у бесіді зазначили, що в тому чи іншому ступені невдоволені власною підготовкою до навчальних занять, ставленням до активності у виховних заходах університету, мали проблеми із тайм-менеджментом, що заважало їм у виконанні усіх необхідних завдань, які стосуються як навчання, так і життя в цілому. Троє здобувачів із 31-го опитаного наприкінці навчального року (9,4%) зазначили сильні коливання як настрою, так й мотивації щодо оволодіння психологічними знаннями задля майбутньої професійної психологічної діяльності: «маю сумніви щодо правильності вибору спеціальності», «навчання цікаве, але не впевнений, що зможу бути психологом», «навчальні заняття наповнені прикладами із психотерапевтичної практики, але настрої щодо правильності та доцільності вибору саме цього фаху коливається від «цілковито впевнений» до «категорично не моє» тощо. Вважаємо, що описане коливання у професійних уподобаннях здобувачів першого курсу навчання є важливим кроком у формуванні професійної ідентичності останніх. Одна здобувачка із опитаних наприкінці навчального року (3,2%) прийняла рішення щодо зміни ОП з другого навчального курсу.

Важливим є й наступне спостереження: 3 здобувача із тих, хто при виборі професії послуговалися інтуїцією як основним джерелом прийняття рішення, розуміють свій вибір як інтуїтивно правильний, а професію як перспективну та таку, у якій є бажання розвиватися та удосконалюватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калинюк Н.М. Професійна ідентичність як наукова проблема. *Педагогічні науки : Збірник наукових праць*. Випуск LXXXIX. 2019. С. 33-38.
2. Ярошук М.В. Типи інтуїції та їх роль в емоційно-почуттєвому відображенні дійсності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (69), Issue : 165, 2018. P. 78-81.
3. Marcia J.E. Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1975. Vol. 3. P. 551-558.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Міськова Наталія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Сучасні тенденції розвитку початкової освіти потребують удосконалення та розвитку професійних умінь, гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності майбутніх учителів початкових класів, реалізації їх творчого потенціалу. Підвищення якості математичної освіти є однією з актуальних проблем сьогодення не тільки в Україні, а й за кордоном. Одним з ефективних шляхів вирішення цього питання є підготовка вчителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій на уроках математики. За правильної організації цього підходу процес навчання стане цікавим, неповторним та комунікативним.

Сучасні науковці приділяють велику увагу інноваційній підготовці вчителя початкових класів. Так І. Богданова акцентує увагу на професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій. Н. Коломієць розглядає дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів. Л. Дутко, О. Комар, Г. Перегонова, В. Романюк, В. Харевиц, І. Шевчук досліджують підготовку майбутнього вчителя початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій на уроках математики в початкових класах.

Сучасна система освіти вимагає запровадження та використання нових і досконалих методів, засобів, технологій навчання. Уроки мають бути правильно організованими, пізнавальними, цікавими, включати активну взаємодію учнів під час навчальної діяльності. Головне завдання математики в початкових класах полягає у розвитку пізнавальних здібностей, логічного й алгоритмічного мислення, навичок розумової праці, уміння спостерігати й порівнювати, виділяти риси схожості та відмінності у порівнюваних об'єктах, виконувати операції аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, конкретизації [1].

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну досконалість. За такої організації навчального процесу неможлива відмова від участі в колективному процесі пізнання, оскільки

кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він несе особисту відповідальність.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів. Відбувається колективне, групове, індивідуальне навчання, навчання у співпраці. Вчитель і учні є рівноправними суб'єктами навчання. В результаті організації навчальної діяльності за таких умов в класі створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вчителю стати справжнім лідером дитячого колективу.

Інтерактивні технології можна використовувати майже на всіх структурних етапах уроку математики, як під час перевірки домашнього завдання, так і під час узагальнення та систематизації знань.

Інтерактивні вправи на уроках математики зорієнтовані на:

– розвиток належності мислення школярів, певної самостійності думок: спонукають учнів до висловлення своєї думки, стимулюють вироблення творчого ставлення до будь-яких висновків, правил тощо. Деякі з інтерактивних вправ (наприклад, «Робота в парах», «Робота в групах», «Карусель», «Пошук інформації» та інші) спрямовані на самостійне осмислення матеріалу, допомагають замислитися («Чи справді це так?»), дослідити факти, проаналізувати алгоритм розв'язків, розуміти їхню суть, перевірити і себе і свого товариша, знайти помилку;

– розвиток опору до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших: спонукають учнів до відстоювання власної думки, створюють ситуацію дискусії, зіткнення думок. Застування вправ «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», вчать дітей протистояти тиску більшості, відстоювати свою думку. Виявити помилку у судженнях, відповідях, вказати за неї і довести це спонукає завдання, де вчитель допускає помилки. Коли в завданнях наявна певна проблемна ситуація, де розв'язання їх в умовах інтерактивних технологій активно стимулює діяльність мислення, спрямовану на подолання протиріччя, непорозумінь. Через зіткнення поглядів учні осягають суть, причини дій, вчинків;

– вироблення критичного ставлення до себе, уміння бачити свої помилки та адекватно ставитися до них; сприяють розвитку таких умінь, як бачити позитивне і негативне не тільки в діях товаришів, а й у власних; порівнювати себе з іншими й ретельно себе оцінювати. Ці вправи сприяють самопізнанню особистості і на цій основі взаєморозумінню вчителів і учнів та розумінню школярами вимог і критичних зауважень учителя. А розуміння власних дій є необхідним для формування дисциплінованої поведінки. Завдяки правильному, адекватному усвідомленню не лише позитивного, а й негативного у власній поведінці, діях, навчання виникає критичне ставлення до себе, що дуже потрібне насамперед для сприймання вимог інших;

– розвиток пошукової спрямованості мислення, прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення навчальних завдань:

передбачають вправи, які ставлять дітей у реальну ситуацію пошуку. Інколи вони пропонують нестандартні виходи із ситуацій, які ми, дорослі, часто відкидаємо як нереальні, неможливі. Такий категорійний підхід до ідей дитини гальмує в неї бажання ділитися власними ідеями, підриває віру у свої можливості. У процесі інтерактивних вправ «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Вирішення проблем», «Незакінчені речення» приймаються всі думки дітей як реальні, так і вигадані. Вправа «Пошук інформації» вчить школярів самостійно працювати з додатковою літературою, дає можливість віднайти факт, який може заперечувати те, що раніше приймалося як незаперечне. Отже, це дає можливість для розвитку розумового скепсису щодо існуючих правил, висновків, думок;

– інтерактивні вправи спрямовані і на розвиток уміння знаходити спільні рішення з однокласниками; на підвищення інтересу школярів до вивченого матеріалу [2].

Пропонуємо такий варіант впровадження інтерактивних технологій в процес навчання на уроках математики у першому класі «Знайди когось», «Мікрофон», «Чарівна паличка», «Чарівна подушка», «Чотири кути», «Робота в парах», «Мозковий штурм», «Незакінчені речення». А в другому класі доповнити їх такими технологіями «Карусель», «Займи позицію», «Робота в малих групах», «Навчаючи – учусь», «Два-чотири – всі разом», «Коло ідей». В третьому та четвертому класах поступово долучити такі технології «Графіті», «Мозаїка», «Акваріум», «Діалог», «Синтез думок», «Пошук інформації», «Броунівський рух», «Проект», «Шкала думок», «Прес», «Дерево рішень».

Отже, під час інтерактивного навчання у дітей розвиваються такі особисті якості, як відповідальність, комунікативність, допитливість, цілеспрямованість, ініціативність та наполегливість. Використання інтерактивних технологій на уроках математики в початкових класах викликає у дітей цікавість до вирішення поставлених математичних завдань. Процес навчання не є передбачуваним та монотонним, а навпаки загадковим і емоційним. Важливо зацікавити учнів навчальним процесом і використовувати різні методи та прийоми роботи, адже більшість математичних знань, засвоєних учнем у початковій школі, стають фундаментом для їх подальшого навчання математики у старших класах та загальному розвитку в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. - метод. Посіб.- К.: А.С.К., 2015. 192 с.
2. Руденко Н. М. Інтерактивне навчання на уроках математики в початковій школі . Початкова школа.2015.№12. С. 45-48.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОЯВУ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Мороз Оксана

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Лилик Оксана

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Булінг є актуальною проблемою сучасної освіти, яка потребує ретельного вивчення та ефективних методів запобігання і подолання. У психолого-педагогічній літературі булінг визначається як повторювана агресивна поведінка, спрямована на заподіяння шкоди чи дискомфорту іншій особі.

Згідно пункту 3¹ частини першої статті 1 Закону України «Про освіту» «Булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2].

Як зазначають науковці О. Барліт та А. Барліт, що шкільний булінг є одним з найпоширеніших видів булінгу, який має значні наслідки для психічного та фізичного здоров'я учнів [1, с. 6].

Булінг серед підлітків є серйозною соціальною проблемою, що має значні психологічні наслідки як для жертв, так і для агресорів. Булінг може проявлятися в різних формах: фізичному насильстві, вербальних образах, соціальній ізоляції та кібербулінгу. Важливо зрозуміти психологічні чинники, які сприяють прояву булінгу, аби ефективно розробляти стратегії профілактики та втручання.

Г. Лялюк зазначає, що вивчаючи проблему насильства та агресії, булінгу серед підлітків, учені приділяють увагу аналізу психологічної природи цькування, опису його форм та видів, а також розробленню комплексу психопрофілактичних заходів щодо його запобігання [3, с. 84].

Результати досліджень С. Хоружого й О. Піонтківської показали, що серед чинників виникнення булінгу можна виділити високий рівень агресивності та ворожості підлітків до свого оточення. Школярі не завжди здатні адекватно реагувати на стресові події, зокрема і на появу в їхньому оточенні когось нового або чогось нового у вже знайомого однолітка, наявна проблема нездатності контролювати свою агресію, часте вороже ставлення до зовнішнього середовища, що і загострює проблему підліткового булінгу [6, с. 109].

Основними психологічними чинниками булінгу серед підлітків можуть бути: самооцінка та особистісні характеристики агресорів, соціальні навички та вплив середовища та психологічні розлади і стрес. Зокрема одним з ключових чинників, що сприяє булінгу, є низька самооцінка агресорів. Дослідження показують, що підлітки, які вдаються до булінгу, часто відчують невпевненість у собі та використовують агресію як спосіб компенсації своєї низької самооцінки [7]. Вони можуть прагнути до домінування, щоб підвищити власний статус серед однолітків, або намагатися зменшити свої внутрішні тривоги шляхом приниження інших.

Важливу роль у розвитку булінгової поведінки відіграють також соціальні навички та оточення підлітка. Недостатність соціальних навичок, зокрема емпатії, може сприяти агресивній поведінці. Підлітки, які не вміють ефективно вирішувати конфлікти або не здатні розпізнавати емоції інших людей, частіше стають агресорами [4]. Крім того, вплив друзів, сім'ї та шкільного середовища значно впливає на формування агресивної поведінки. Якщо підліток перебуває в оточенні, де агресія є нормою, то ймовірність прояву булінгу зростає.

Підлітки, які страждають на різні психологічні розлади, такі як депресія, тривожність або поведінкові розлади, частіше вдаються до булінгу [5]. Булінг може бути для них способом зменшити внутрішню напругу або привернути увагу до своїх проблем. Також важливо зазначити, що стресові фактори, такі як проблеми в сім'ї або шкільні труднощі, можуть посилювати агресивну поведінку.

Булінг серед підлітків є складним феноменом, що має різні психологічні чинники. Розуміння цих чинників допоможе у розробці ефективних стратегій для його запобігання. Важливо працювати як з агресорами, так і з жертвами, забезпечуючи їм психологічну підтримку та навчаючи навичкам ефективної комунікації.

Отже, булінг є складним і багатогранним явищем, яке потребує комплексного підходу для ефективної профілактики та подолання. Важливо

розуміти основні характеристики булінгу, його типи та психологічні наслідки для жертв і агресорів, щоб розробляти ефективні стратегії інтервенції та підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барліт О. О., Барліт А. Ю. Шкільний булінг у сучасному освітньому середовищі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Бердянськ : ФО-П Ткачук О.В., 2015. Вип.1. С. 6-9. URL : <http://surl.li/zcorgp> (дата звернення 28.08.2024 р.).
2. Закон України «Про освіту». URL : <http://surl.li/jkvxvf> (дата звернення 28.08.2024 р.).
3. Лялюк Г. М. Соціально-психологічні чинники прояву булінгу серед підлітків. *Вікова та педагогічна психологія*. Випуск 58. 2024. С. 83-87.
4. Salmivalli C., Lagerspetz K., Björkqvist K., Österman K., & Kaukiainen A. Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*. 1996. 22(1), 1-15.
5. Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2000. 41(4), 441-455.
6. Хоружий С. М., Пюнтківська О. Г. Психологічні чинники булінгу серед дітей підліткового віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». №1. 2021. С.103-110.
7. Olweus D. *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 1993. 140 pp.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Пагуга Тамара

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Пагуга Віталій

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

Формування творчої активності студентів-першокурсників є однією з найважливіших складових сучасної системи вищої освіти. Творчість є ключовим чинником у розвитку особистості здобувача вищої освіти, який допомагає не лише в опануванні навчальних дисциплін, але й у підготовці до майбутньої професійної діяльності. Тому проблема формування творчої активності здобувачів вищої освіти на ранніх етапах навчання вимагає особливої уваги з боку викладачів та адміністрації закладів вищої освіти.

Формування творчої активності студентів-першокурсників є важливою складовою освітнього процесу, що сприяє розвитку креативного мислення, ініціативності та здатності до вирішення проблем. Цей процес має особливе значення в умовах сучасного інформаційного суспільства, де інноваційність та творчий підхід є ключовими елементами успішної професійної діяльності. Однією з ключових передумов формування творчої активності студентів є мотивація. Як зазначає О. Гончарова, «розвиток мотивації оволодіння професією на основі системи професійно орієнтованих знань – передбачає розвиток інтересу студентів до навчання, зокрема не тільки до певної лекції, семінару тощо, але і до процесу здобуття знань під час створення ситуацій інтересу; мотивацію професійної та навчальної діяльності; прагнення до досягнення успіху; формування ставлення до майбутньої професійної діяльності як особистісної і соціальної цінності, усвідомлення значущості формування особистісних якостей і вмінь, формування потреби в професійному зростанні. А також оволодіння майбутніми фахівцями системою знань про факти, явища, категорії, закономірності, принципи і методи у професійній сфері, способами вирішення нестандартних ситуацій залежно від змінних умов, що

стимулюють до пошуково-дослідницької діяльності; збагачення змісту освіти навчальною інформацією, орієнтованою на формування конкурентноздатності фахівця» [2, с. 15]. Важливим є створення умов, які стимулюють внутрішню мотивацію студентів, зокрема через впровадження творчих завдань, проектної діяльності та інших форм активного навчання. Першокурсники, які лише починають свою навчальну діяльність у закладі вищої освіти, потребують підтримки у формуванні позитивного ставлення до навчання та усвідомлення його значущості для їхнього майбутнього професійного розвитку.

На думку В. Виноградової, важливою передумовою формування і розвитку творчих здібностей студентів є високий рівень педагогічної творчості як системи особливих відносин між педагогом і студентом. Від творчих здібностей, умінь і активності викладача залежить мотив до серйозної навчальної діяльності студентів. Тому необхідно відмітити, що в процесі розвитку творчої особистості значна роль належить викладачу, який здатен направити студентів на шлях пошуків, викликати в них пристрасть до пошуку. Він допомагає майбутнім спеціалістам увійти в атмосферу творчості, в коло ідей, робота над якими розкриває широкі можливості для самостійного пошуку. Отже, завдання викладача полягає в тому, щоб активно включити кожного студента в практичні види творчої діяльності у ВНЗ, створити умови для творчої свободи у виборі виду діяльності, джерел, втілення своїх знахідок [3, с. 28].

На думку І. Морозової, творчість розвивається в умовах, які забезпечують свободу вибору, підтримку індивідуальних інтересів студентів та стимулювання їхньої активності [4]. На першому курсі важливо створити такі психолого-педагогічні умови, які сприяють формуванню позитивного емоційного фону навчання, підтримці самостійності у прийнятті рішень та стимулюванні креативності. Викладачі повинні виступати не тільки як джерело знань, але і як наставники, які допомагають студентам розкрити їхній творчий потенціал.

Інтерактивні методи навчання, такі як дискусії, рольові ігри, проектна діяльність, є ефективними засобами формування творчої активності студентів. За словами Л. В. Хоружої, інтерактивні методи сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку їхнього критичного та творчого мислення, а також формуванню навичок роботи в команді [5]. Використання таких методів особливо важливе на першому курсі, коли студенти тільки адаптуються до нових умов навчання та потребують підтримки у формуванні нових навичок та компетенцій.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють важливу роль у сучасному навчальному процесі, створюючи нові можливості для розвитку творчої активності студентів. Використання ІКТ сприяє

підвищенню мотивації студентів, активізації їхньої пізнавальної діяльності та розвитку креативності. Важливо інтегрувати ІКТ у навчальний процес першокурсників з метою створення умов для реалізації їхнього творчого потенціалу, наприклад, через використання мультимедійних презентацій, творчих проєктів, віртуальних лабораторій та інших інтерактивних навчальних ресурсів.

С. Адонін та Н. Куряча вважають, що творчі проєкти передбачають співпрацю студента і викладача, партнерство та активну діяльність зі сторони студента. За допомогою творчих проєктів відбувається стимуляція мотивації, активізація пізнавальної активності студентів; ефективно напрацювання досвіду роботи з матеріалами та документами, вміння здійснювати їх аналіз, узагальнювати та підсумовувати проведену роботу, отримувати практичні навички. Відео- і аудіо-матеріали, мультимедійні технології дозволяють яскравіше відобразити зміст розділів досліджуваного матеріалу. Відповідно, глибоке вивчення тематичного матеріалу в закладі вищої освіти диктує необхідність застосування сучасних інформаційних технологій, що дозволяють надати студентам повний і вільний контакт з великими обсягами довідкових даних, моніторинг змін змісту матеріалу відповідно до нових наукових досягнень світового масштабу [1].

Формування творчої активності студентів-першокурсників є важливим завданням сучасної вищої освіти. Важливу роль у цьому процесі відіграють мотивація, психолого-педагогічні умови, інтерактивні методи навчання та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Ефективне поєднання цих чинників сприяє розвитку креативного мислення, ініціативності та здатності здобувачів вищої освіти до вирішення складних завдань, що є важливими умовами успішної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адонін С. В., Куряча Н. В. Сучасні методи викладання з використанням інформаційних технологій. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8790> (дата звернення: 28.08.2024).
2. Гончарова О. М. Конкурентноспроможний фахівець – як мотивація до навчання. *Проблеми управління та удосконалення якості підготовки фахівців. Інтеграція освіти, науки та виробництва – запорука ефективності навчального процесу: тези науково-методичної конференції кафедр академії*. м. Харків, 3-4 грудня 2014 року. Харків. 2014. С. 13-15.
3. Виноградова В. Є. Психолого-педагогічні чинники формування та розвитку творчого мислення студентів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: психологія. Том 31 (70) № 2. 2020. С. 26-29.
4. Морозова І. Л. Психологія творчості: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. 224 с.
5. Хоружа Л. В. Інтерактивні технології навчання: метод. посіб. К.: КНТ, 2014. 256 с.

СУЧАСНЕ МЕДІАСЕРЕДОВИЩЕ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сойко Інна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м.Рівне, Україна*

Сьогодні традиційні методи навчання вже не є достатніми. В освітньому процесі основну роль має відігравати учень. Його творчий підхід до уроків, здатність аргументувати і обґрунтовувати свої думки, а також уміння комунікувати з учителем і однокласниками є ключовими для успішного засвоєння шкільної програми. Сучасний педагог не просто навчає чи виховує, а активно співпрацює з учнями, разом з ними навчаючись і вдосконалюючись. Лише через цей підхід можна досягти мети – формування особистості, яка буде готова до життя у сучасному світі, здатна до навчання, самовдосконалення та прийняття ефективних рішень.

Основою концепцій та науково-методичної інтеграції, якими активно займаються українські вчені, такі як І. Бех, І. Богданова, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Дмитренко, О. Дубасенюк, В. Паламарчук, І. Підласий, В. Телянчук та інші, є новітні підходи до освіти. В умовах сучасного інформаційного суспільства актуальність медіаосвіти аналізують фахівці, серед яких Л. Баженова, Л. Зазнобіна, С. Пензіна, Ю. Рабінович, В. Собкін, І. Челишева, Е. Ястребцева та інші. Теоретики і практики психолого-педагогічної науки стверджують, що новизна в педагогіці не обмежується лише новими ідеями, підходами, методами чи технологіями. Вона також включає комплекс елементів педагогічного процесу, який забезпечує ефективне вирішення завдань розвитку та саморозвитку творчої особистості.

У Державному освітньому стандарті початкової освіти [1], Концепції НУШ [3], критичному мисленню, як важливій компетенції школярів, надається велика значущість. Однак, незважаючи на значний інтерес та потребу у вирішенні проблем розвитку критичного мислення школярів, у практичній та теоретичній діяльності закладів загальної середньої освіти означене завдання потребує наукової розробки та інноваційних пошуків рішення.

Сучасне медіасередовище – це поєднання друкованих, аудіо та візуальних просторів, що задовольняє потреби сучасного споживача

інформації завдяки адаптивності та гнучкому реагуванню на вимоги ринку [2, с. 110]. Сьогодні медіасередовище стає дедалі доступнішим явищем, а розвиток освіти неможливий без медіа. Дослідження соціокультурної ситуації в Україні свідчать про те, що медіапростір (супутникове ТБ, відео, кіно, комп'ютерні канали, Інтернет тощо) дедалі більше впливає на суспільну свідомість як потужний медіа, культурно-просвітницький та освітній чинник [4, с. 30].

Першочергове значення для дітей молодшого шкільного віку має відеоконтент розважального та пізнавального характеру, що розміщується у вільному доступі на платформі YouTube або за підпискою на стрімінгових платформах на кшталт Netflix. Насамперед це мультимедійні й анімаційні фільми різного ґатунку. Природно, що учням молодшого шкільного віку цікавий казковий світ пригод. Можливість повторювального відтворення такого контенту дозволяє повертатися до його перегляду в будь-який час.

У молодшому шкільному віці починається активне самостійне освоєння та використання таких соціальних мереж, як Instagram, TikTok, Like тощо. Це відбувається за рахунок особливостей самих соціальних мереж та процесів і соціокультурних феноменів, що виникають завдяки їм, а саме:

- надання доступу до миттєвого спілкування попри фізичну віддаленість;
- створення умов для саморепрезентації;
- віртуалізація дружби, розширення дружнього кола і формування релевантних віртуальних спільнот, не обмежених фізичним простором;
- отримання зовнішнього схвалення та підтримки завдяки візуалізації власної унікальності й популярності [4, с. 9].

Формально відповідно до правил соціальних мереж діти, які не досягли віку тринадцяти років, не можуть створити самостійний акаунт, а лише під наглядом і контролем батьків. Однак, формальне обмеження діти досить просто обходять. Саме в соціальних мережах виникають і розвиваються цифрові феномени за участі дітей, які надалі набувають значного суспільного резонансу. Це створення провокаційних контенту, челенджів і деструктивних флешмобів, які з віртуального простору продовжуються в реальному повсякденні. Передумовою їхнього виникнення є специфіка популярності в соціальних мережах, яка залежить від кількості підписників, динаміки її збільшення і можливості монетизації. Це сприяє створенню молодшими школярами контенту, що подібний за ступенем провокативності до того, який є популярним у дорослої аудиторії та веде до збільшення кількості підписників. Характерно, що в багатьох випадках, які стосуються популярних відеоблогерів молодшого шкільного віку, виготовлення, розповсюдження та просування такого контексту здійснюється

за допомогою батьків. Він впливає на формування дитячої моди, зміну споживчих інтересів, образу життя, цінностей [4, с. 19].

Відмежуватися від реклами практично не можливо. Протидія негативному впливові на дитину потребує єдності зусиль інститутів освіти і сім'ї, яким можна рекомендувати:

- культивувати вищі особистісні цінності, конструктивні інтереси й духовні потреби дитини;

- розвивати в дитини критичне мислення, яке дозволить вибудувати причинно-наслідкові зв'язки між рекламною інформацією та реальною дійсністю, а отже, сприятиме нівелюванню маніпулятивного впливу маркетингу;

- мотивувати дитину на освітні, спортивні, творчі досягнення, що сприятиме змістовному наповненню повсякденного життя [5, с. 13].

Отже, інтеграція медіаосвіти дозволяє не лише ефективніше організувати роботу з інформацією на різних етапах навчання, але й сприяє всебічному розвитку учнів, залучаючи їхні різноманітні відчуття і здібності. Медіазалежність стає все більш поширеною проблемою, яка впливає на здатність людей критично сприймати інформацію, що особливо небезпечно для дітей і підлітків, які ще не мають достатнього життєвого досвіду для самостійного аналізу медіа-контенту. Дійсно, учні часто наслідують поведінку медійних персонажів, навіть якщо вона негативна, що може призводити до формування хибних цінностей і соціально неприйнятної поведінки. Це підкреслює важливість медіаосвіти, яка допомагає учням не лише розвивати критичне мислення, але й усвідомлено вибирати позитивні зразки для наслідування. У результаті, це сприяє вихованню гармонійно розвинених особистостей, здатних протистояти негативним впливам і використовувати медіа для саморозвитку та самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018>. (дата звернення: 27.08.2024).
2. Волошенко О. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя. Київ: ЦВП, АУП, 2018. 234 с.
3. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity%20education%20%20zagalnaserednya/uasch2016/konzeptziya> (дата звернення: 27.08.2024).
4. Кремень В., Сисоєва С., Бех І., Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 2022. С. 1-30.
5. Крикун Т., Білер О. Формування медіаграмотності учнів початкової школи в НУШ. Київ: Академвидав, 2017. 138 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Сойко Інна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Біжик Богдан

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Для сучасної школи основне завдання розкривати і розвивати потенціал кожної особистості, формувати дитину як суб'єкта соціально-професійного життя, підготовки її до самовизначення та самореалізації. Сучасна школа має забезпечувати всебічний розвиток особистості дитини на основі виявлення її здібностей, обдарованості і талантів. В Україні прийнято ряд законів і програм (зокрема Закон України «Про освіту» [4], Національна програма «Діти України» [2], Указ Президента України «Про програму роботи з обдарованою молоддю [3]. та інші), які спрямовані, щоб створити освітні заклади для обдарованих дітей. У цих документах визначені такі завдання, а саме: розвиток та реалізація здібностей обдарованих дітей; стимулювання творчої роботи учнів; активізація навчально-пізнавальної діяльності школярів; підготовка педагогічних та науково-технічних кадрів.

Завдання педагогів полягає у тому, щоб створити умови, з яких будь-яка дитина могла б просуватися шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконаленням дитини в умовах освітнього процесу».

Обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Обдарована дитина – це дитина, яка має яскраві й очевидні, іноді видатні досягнення (або внутрішні передумови таких досягнень) у тому або іншому виді діяльності.

Ознаки обдарованості – це ті особливості обдарованої дитини, які проявляються в його реальній діяльності та можуть бути оцінені на рівні спостереження за характером його дій. Ознаки явної (виявленої) обдарованості зафіксовані в її визначенні і пов'язані з високим рівнем виконання діяльності. Разом з тим, про обдарованість дитини слід судити в єдності категорій «хочу» і «можу». Тому ознаки обдарованості охоплюють два аспекти поведінки обдарованої дитини: інструментальний і мотиваційний. Інструментальний – характеризує способи його діяльності. Мотиваційний – характеризує ставлення дитини до тієї чи іншої сторони дійсності, а також до своєї діяльності [1, с. 44].

Обдарованість дитини проявляється й розвивається насамперед у творчій діяльності й зумовлюється мотивацією навчальної діяльності, характерологічними та індивідуальними особливостями прояву. Спрямованість на творчість, особливості характерологічних якостей обдарованих, їхні творчі вміння проявляються передусім у їхньому навчанні. Індивідуальні особливості психічних процесів прояву обдарованості потребують від психологів та педагогів ґрунтовного вивчення, бо гальмування розвитку психічних процесів обдарованих дітей рано чи пізно призводить до спаду успішності їхнього навчання і розвитку.

Успішне вирішення завдань навчання і виховання обдарованих дітей, розвиток їхньої обдарованості безпосередньо пов'язані з питанням удосконалення підготовки психологів і педагогів, які мають володіти певним обсягом знань про природу дитячої обдарованості, психолого-педагогічні особливості прояву обдарованості, вміти спілкуватися з обдарованими дітьми, організувати навчально-пізнавальну діяльність з урахуванням рівнів і сфер прояву обдарованості кожної дитини, бачити в кожній творчу індивідуальність, упроваджувати у своїй професійній діяльності елементи нових технологій тощо.

Отже, розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк О.В. Чинники активності технічно обдарованих підлітків. *Обдарована дитина*. № 2. 2002. с. 44–48.
2. Національна програма «Діти України». URL: https://ips.ligazakon.net/document/U063_96 (дата звернення: 09.09.2024).
3. Указ Президента України «Про програму роботи з обдарованою молоддю. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/9262010-11924> (дата звернення: 09.09.2024).
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 09.09.2024).

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сойко Інна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Політика Олександр

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства однією з найважливіших функцій освіти є охорона та зміцнення здоров'я дітей шкільного віку. Формування компетентної особистості, здатної вести здоровий, корисний суспільству спосіб життя – це соціальний лад країни, детермінований часом. Виховання свідомого ставлення до особистого та громадянського здоров'я як найвищої соціальної цінності, формування засад гігієнічних навичок та здорового способу життя, збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я. Напрямок національної політики у сфері виховання здорового способу життя сформульовано в Законі України «Про освіту» [3], «Законі про повну загальну середню освіту» [4], що є одним із пріоритетів загальноосвітньої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес науковців до проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності в молоді. В Україні питання здорового способу життя підростаючого покоління досліджують О. Адєєва, Т. Бойченко, О. Главінська, С. Горбунова, Г. Давидюк, Г. Жара, О. Жабокрицька, Н. Завідівська, Г. Карпенко, Н. Кравчук, Т. Книш, Л. Лаврова, Т. Шаповалова, В. Шахненко та ін.

У Державному стандарті початкової освіти 2018 р. здоров'язбережувальна компетентність не визначається окремою категорією, а є складовою громадянської та соціальної компетентностей і реалізується у процесі вивчення соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. Формування здоров'язбережувальної компетентності включає турботу здобувача освіти про особисте здоров'я і безпеку, реагування відповідним чином на діяльність, яка становить загрозу для

життя, здоров'я, добробуту власного і оточуючих; ухвалення рішень з користю для здоров'я; здійснення аргументованого вибору на користь здорового способу життя; етичне поводження для покращення здоров'я [2, с. 14-16].

Актуальність здоров'язбереження в шкільній практиці демонструє необхідність у розробці комплексного підходу до здоров'язбереження школярів, він повинен включати:

- інфраструктурне розміщення школи;
- створення шкільного повноцінного середовища з оздоровчої інфраструктури: зал для занять ЛФК; медичний, стоматологічний, фізіотерапевтичний, масажний кабінет; кабінет комп'ютерної психофізіологічної діагностики; зал психологічного розвантаження;
- забезпечення школи кваліфікованими спеціалістами;
- диспансеризація, профілактичні щеплення, дні та тижні здоров'я, спортивні шкільні свята, участь у спортивних змаганнях, бесіди про здоров'я з учнями, бесіди про здоров'я з батьками; вітамінізація, оформлення класних та шкільних куточків здоров'я;
- профілактика та корекція «шкільних» хвороб;
- перегляд режиму дня навчального та позанавчального навантаження школярів, організація фізкультурно-оздоровчої роботи та рухового режиму школярів. Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір зумовлює необхідність перегляду деяких підходів до навчання школярів та аналізу факторів, що перешкоджають підвищенню якості та формуванню життєздатності особистості [1].

Завжди необхідно пам'ятати, що освітній процес має приносити задоволення і головним чином зберігати та зміцнювати здоров'я учнів. Завдання сучасного вчителя – зробити певні виховні цінності, передусім життя і здоров'я, надбанням кожного учня, основою для формування його особистих переконань. Здоров'я – дорогоцінний дар природи, воно не дається назавжди, його потрібно берегти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко О.М. Особливості побудови здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи. Здоров'я та фізична культура. 2014. №4 (292). С. 2–9.
2. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018>. (дата звернення: 27.09.2024).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 09.09.2024).
4. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20> (дата звернення: 09.09.2024)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Терновик Наталія

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Алексіна Ольга

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В умовах війни росії проти України, суттєве значення для забезпечення безпеки та обороноздатності набуває питання належної соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Екстремальні умови праці військовослужбовців значно впливають на їхнє психічне здоров'я. Негативний вплив зазначених факторів здатний спричинити нервово-психічні розлади, психічну дезадаптацію та стресові стани, що нерідко стають основною причиною зривів у професійній діяльності, втрати або значного зниження рівня працездатності, появи міжособистісних конфліктів тощо. Спроможність протистояти негативному впливу стресогенних факторів пов'язаний зі здатністю швидко та ефективно адаптуватися до несприятливих умов, що полягає в активізації психічних та фізичних сил військовослужбовця та використання їх з метою протистояння негативному впливу стресової ситуації [2].

Проблемам психологічної адаптації особистості присвячено значну кількість робіт зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких: Ж. Піаже, Г. Сельє, Крайніков Е. В. та багато ін. Дослідженню особливостей адаптації військовослужбовців присвячено роботи Ліпатова І. І., Шестопалової Л. Ф., Афанасенко В. С. Визначенню ролі психолога у процесі психологічної адаптації військовослужбовців присвячено праці Агаєва Н. А., Дейко А. Б. Скрипкіна О. Г., Еверта О. В. та ін..

Питання соціально-психологічної адаптації УБД нині вивчаються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями: В. Алещенком, О. Андрюшиним, Н. Бідюком, А. Бірюченком, Ю. Бриндіковим, Ю.

Венковичем, В. Гречаніновим, А. Іваненком, С. Даниленком, А. Коваленком, О. Ковальчуком, А. Красильщиковим, В. Кривошеєм, Л. Кругловим, С. Кучеренком, В. Лазаревем, О. Миленним, В. Мулявою, В. Осьодлом, О. Саськом, О. Сафіним, Т. Стародуб, О. Хмільяром, L. Calhoun (Л. Калхун), D. Kishbaugh (Д. Кишбог), R. Laufer (Р. Лауфер), R. Skurfield (Р. Скурфілд), С. Williams (С. Вільямс), J. Wilson (Дж. Вілсон) та ін. Психологічні чинники впливу бойових дій на стан особового складу проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Білінова, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та ін.

Соціально-психологічну адаптацію, її чинники та механізми зазначені науковці досліджували різноаспектно враховуючи значущість проблеми, специфіку адаптації в звичайних умовах, обстановці стресу, ситуації життєвої кризи, особливих умовах військової служби. Ними розглядалась адаптація людини, зокрема і соціально-психологічна адаптація військових, яких скорочували при реформуванні війська, а також тих, хто брав участь у воєнних конфліктах [1].

Далеко не кожний військовослужбовець, ні безболісно для свого психічного та фізичного здоров'я витримує екстремальні умови. Людині нелегко звикнути до війни – до її небезпек і поневірянь, до іншої шкали життєвих цінностей та пріоритетів. Але й повернутися до спокійного, мирного існування людини, яка провела на фронті хоча б кілька тижнів, не менш складно. Зворотній процес перебудови психіки протікає так само болісно і часом затягується на довгі роки. У багатьох людей, які приймали участь у бойових діях розвивається посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що є психічним розладом, який може розвиватись після травматичних подій (катастрофи природного чи техногенного характеру, артилерійські обстріли, авіабомбардування, тортури та інші загрози життю під час війни), які представляють загрозу для власного життя (або іншої людини) або фізичної недоторканності та обумовили сильний страх, безпорадність або жах [4].

Отже, правильно організовані заходи з формування стійкої адаптації у військовослужбовців, а також цілеспрямований комплексний підхід під час їх проведення дозволяє створити оптимальні умови для успішної адаптації військовослужбовців до служби, сприяти їх повноцінній службовій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бриндіков Ю. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019. 559 с.

2. Буряк О. О., Гіневський М. І. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2014. Випуск 4. С. 160-166
3. Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. Світ фінансів. 2017. № 1 (50). С. 166–180.
4. Красильщиков А. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. 117–125.
5. Озерський І. Нейтралізація посттравматичного стресового розладу демобілізованих бійців АТО. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: збірник наукових праць. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. С. 367–371
6. Скрипкін О. Г., Дейко А. Б., Еверт О. В. Діяльність психолога у ході психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України: (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: Київ: НДЦ ГП ЗС України. 2016, 110 с.
7. Ягупов В. В. Військова психологія: підручник. Київ: Тандем. 2004, 656 с.
8. Burgess, L. (2017, November 28). What to know about general adaptation syndrome. Medical News Today. DOI:m <https://www.medicalnewstoday.com/articles/320172.php>

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Терновик Наталія

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

Воробйова Олена

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Україна, як країна, яка стикається зі складними викликами внаслідок війни, має значну кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують психологічної адаптації. Враховуючи вплив внутрішнього переміщення на різні аспекти життя, такі як фізичне та психічне здоров'я, соціальна взаємодія, економічна стабільність та якість життя, вивчення процесів адаптації ВПО є актуальним науковим напрямом.

Проблема ВПО, або вимушеного вигнання, є однією з актуальних соціальних проблем у багатьох країнах світу, включаючи Україну. ВПО - це люди, які були змушені залишити свої рідні місця проживання через збройний конфлікт, війну, насильство, переслідування чи природні катастрофи, але залишаються всередині власної країни. Адаптація ВПО до нових умов життя вже давно є предметом досліджень різних наукових дисциплін, зокрема в соціальній психології. Вивчення процесів соціально-психологічної адаптації ВПО має важливе наукове, практичне і соціальне значення, оскільки дозволяє розуміти механізми та фактори, які впливають на їхню успішну адаптацію в нових умовах.

Постійний інформаційний тиск, повітряні тривоги, акустичний терор, втрата рідних, домівок та звички жити нормальним життям, вимушене переселення в інший регіон або країну можуть спричинити психологічні порушення на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях, дезадаптацію, втрату ідентичності.

Всі ці обставини створюють деструктивний вплив на особистість, оскільки щоденно вона переживає травматичні події і не почуватється

благополучно в жодному розумінні. Відповідно, це негативно впливає на стан психологічного благополуччя особистості. Основним критерієм психічного здоров'я особи є відчуття психологічного благополуччя. Як правило, воно виражається у суб'єктивному відчутті задоволеності власним життям та регулює її поведінку та активність. Рівень психологічного благополуччя формується індивідуально залежно від специфіки зовнішніх і внутрішніх умов [5].

Аналіз актуальних досліджень з проблеми вимушеної міграції доводить, що більшість існуючих досліджень стосуються виявленню базових потреб переселенців і наслідків військового конфлікту на населення в психологічному плані (А. Гриб, К. Левченко, Г. Кукуруза, Н. Лунченко, Н. Марута, Л. Шестопалова); особливості організації психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб (В. Волошина, І. Кирилук, Ю. Ларіна, Ю. Луценко, Т. Проскуріна); загальнотеоретичні проблеми соціальної роботи з такою категорією населення відображено в роботах Б. Іванова, М. Лукашевич, Л. Тютті; потреби та проблеми ВПО в різних країнах світу проаналізовано в працях Е. Ліндгрена. Що стосується соціально-педагогічних досліджень проблем ВПО, то найбільший внесок зробили Н. Бочкор, О. Зеленько, Л. Ковальчук, Л. Третиннікова, І. Трубавіна.

Звісно, більшість ВПО після переїзду потрапляють в середовище, що не є для них абсолютно новим, і, здавалося б, процес звикання полегшується відсутністю таких проблем, як незнання мови, звичаїв, традицій, тим не менш, багато з них переживають серйозні соціально-психологічні труднощі в процесі адаптації, відчують культурний шок, відчують себе чужинцями в оточенні людей своєї ж національності [4].

Зміна соціального статусу і оточення, входження в нову етнокультурне середовище, особиста і матеріальна невлаштованість, значимість тісних емоційних контактів з одночасним страхом відкидання, криза ідентичності – далеко не повний перелік цих проблем. Криза ідентичності зазвичай визначається як втрата почуття самого себе, як неможливість пристосуватися в зміненому суспільстві, як розрив між вимогами, що пред'являються новою ситуацією, і можливостями людини. Складнощі для вразливих верств ВПО починаються в ході пристосування до умов життя в новому соціокультурному середовищі, як діти, так, і люди похилого віку, при вимушеному переселенні до нової місцевості починають усвідомлювати свою несхожість на місцеве населення і, по-друге, гостро відчувати свою непотрібність і самотність.

Проблема психологічної адаптації є однією з основних у сучасному науковому пізнанні. Вона відображає здатність організму активно пристосовуватися до навколишнього середовища. В широкому розумінні адаптація – це процес пристосування, дія, спрямована на пристосування організму до конкретних умов існування [1]. У межах філософії адаптація

розглядається як процес пристосування до умов зовнішнього та внутрішнього середовища, а також як наявність у системи пристосування до певного фактору середовища [2].

Важливим чинником для формування психологічного благополуччя є фізичне і психічне здоров'я, що сприяє успішній адаптації особи до нових умов життя. Теоретичне обґрунтування проблеми. Значний внесок у сферу дослідження психологічного благополуччя ВПО (внутрішньо переміщених осіб) зробили соціологи та дослідники якості життя (А. Campbell, D.P. Crowne, D.A. Marlowe). Також одним із вагомих внесків у дослідження психологічного благополуччя зробили дослідники психічного здоров'я особистості (М. Jagoda). Дослідження психологічного благополуччя у сфері психології особистості вивчає щасливих і нещасливих людей у різних життєвих ситуаціях – задоволеність життям (N. Bradburn, F.M. Andrews & S.B. Withey, Ed. Diener, J.S. Larsen, S. Levine).

Також фахівці в галузі соціальної та когнітивної психології дослідили, як адаптація та різні стандарти впливають на відчуття благополуччя особистості (N. Bradburn, C. Riff, Chan Mei Fen, A.S. Waterman, D. Kahneman, M. Seligman, Ю. М. Олександров, Л.М. Яворська, Г.С. Філоненко). Питання, що стосуються адаптації та інтеграції й збереження психологічного здоров'я ВПО, стали предметом досліджень L. F. Berkman, P. H. Cheong, D. Ryan, N.O. Vretser, O.Є. Блинової, С.М. Лібанової, Н.Є. Мазіної, Ю.Є. Пащенко, В.М. Педоренко, А.В. Путінцева, І.О. Титар.

Тому, у роботі з дезадаптованими ВПО необхідно дотримуватися загальної моделі психологічного втручання. Першим кроком психолога є фаза стабілізації травмованої людини. Її обережно виводять з початкового шокowego стану, стадії заперечення і лише потім підводять до прийняття реальності свого травматичного досвіду. Після цього людина є готовою до психотерапії, якщо у ній є необхідність. Завданням психолога є зниження напруги, вирішення конфліктних ситуацій. Індивідуальна робота проводиться з метою зниження афектації, тривоги, усунення симптомів стресу [3].

Основними видами надання психологічної допомоги вважаються:

1. Індивідуальне консультування проводиться у формі бесіди з опрацюванням перенесеного травматичного досвіду.
2. Групи взаємодопомоги сприяють формуванню згуртованості членів громади, розвитку їх самостійності, впевненості у собі, придбанні корисних навичок.
3. Сімейне консультування – робота спрямована на опрацювання травматичного досвіду та пошуку особистісних ресурсів.

4. Психокорекційні групи – метод націлений на усвідомлення травми і пошук механізмів подолання чи зниження стресу (coping), корекцію психосоматичних розладів та організацію її життєдіяльності.

Такі методи психологічної підтримки допомагають переміщеним особам краще адаптуватись до нових життєвих викликів, контролювати стрес, відновити почуття внутрішньої рівноваги, позбутись неприємних фізичних почуттів, переживати нові психологічні травми, пов'язані з переїздом і влаштуванням на новому місці, а також зміцнити моральний та фізичний стан.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарук Ю. Особливості групової психологічної роботи з дітьми, які отримали травматичний досвід. Психологічні перспективи. 2020. Вип. 36. С. 49–66.
2. Бунчук О.Б. Право на життя в умовах війни, 2022 р. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravona-zhyttia-v-umovakh-viiny/> (дата звернення 20.08.2023).
3. Василенко О. М. Особливості психолого-педагогічного супроводу підлітків, переселених із зони бойових дій. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2018. №1 (15). С. 116 –119.
4. Вознюк О. Роль учителя в процесі психологічної допомоги дітям із травмою війни. Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії: зб. мат-лів, доп. всеукр. наук.-практ. конф., Маріуполь, 28 лютого 2018 р. Маріуполь, 2018. С. 93–95. URL: http://dsum.edu.ua/upload/doc/konf_karitas.pdf
5. Кісарчук Г. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу: монографія / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. –178 с.
6. Коробка Л. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. №4 (29). С. 76–82.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Терновик Наталія

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Данильченко Олена

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Умови війни, в яких Україна живе вже практично два роки, породжують нові виклики і диктують нові умови життя. Кожен громадянин України стикнувся із новим і жорстоким життєвим досвідом, викликаним воєнним станом, запровадженим на території України від 24 лютого 2022 р. Фактично з першого дня повномасштабного вторгнення РФ в Україну, психологи та психотерапевти, які до цього працювали переважно з мирними запитами, почали активно відшукувати й вчити протоколи воєнної та кризової психології, створювати у соціальних мережах та месенджерах ресурси психологічної допомоги, розробляти програми психологічної підтримки та головне – в перші місяці війни знаходилися цілодобово на зв'язку з тими, хто потребував підтримки. Бомбардування міст, обстріли населення, викрадення та вбивства цивільних, масове переміщення, людські страждання – усе це в наш час є страшними реаліями. Діти в таких умовах ще й навчаються, знаходять можливість та ресурси виходити на зв'язок і бути присутніми на заняттях, опановувати навчальний матеріал. Найбільш сензитивним періодом для формування життєстійкості в умовах війни є підлітковий вік, оскільки саме він визначає подальший розвиток особистості, впливає на становлення його ціннісних орієнтацій і життєвих установок. Тому наразі вирішальне значення мають дослідження впливу війни на особистість підлітків, збереження їхнього психічного здоров'я та розробки ефективних стратегій і програм, що обмежуватимуть у подальшому вплив несприятливих психологічних наслідків війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що стресостійкість підлітків науковці розглядають як здатність особистості

адаптуватися до змін. Досліджувану проблематику розглядали Д.Ассонов, С.Ваніштендаль, Е.Грішин, А.Коен, Л.Кемпбелл-Сіллс, О.Коқун, Г.Лазос, Т.Мельничук, А.Мосек, С.Хобфолл, Л.Царенко, А.Федер, О.Хаустова, В.Чернобровкін, І.Шаповал, Н.Школіна, М.Унгар та ін. На думку Е.Грішина, стресостійкість є складним, багатовимірним комплексом особливостей людини.

Саме інтенсивність та тривалість негативного впливу стресу від воєнних дій впливають на появу у них постійної надпильності (hypervigilance), коли особистість не здатна вирватися зі стресової ситуації і сховатися в безпечному місці, що у комплексі спричиняють порушення психічного здоров'я та залишити у них душевні рани на все життя [3].

Водночас ефект впливу травматичної події варіабельний і специфічний для кожної особистості, тому як психологічні, так і фізіологічні реакції можуть сильно відрізнятись. Ці життєві події випробовують кожного на міцність власної життєвої стійкості та здатності адаптуватися до змін, відіграють важливу роль для особистості в успішному долатті нею стресових подій та обставин, захисту від травмувальних впливів та нівелюванні можливих негативних психологічних наслідків тощо. Важливу роль у формуванні життєстійкості підлітка відіграє освітнє середовище, яке шляхом цілеспрямованого впливу та спеціально організованих умов надає йому психологічну опору й забезпечує ефективний розвиток [4].

Життєстійкість забезпечує підлітків такими якостями, як: висока адаптивність, соціальна компетентність, впевненість у собі, незалежність, наявність сформованих життєвих переконань, відповідальність, вмотивованість, прагнення до успіху.

Зрозуміло, для того, щоб забезпечити сприятливі умови для розвитку та зміцнення життєстійкості школярів в умовах воєнного стану необхідно мати достатній рівень життєстійкості освітян. Коли вчителі мають досвід конструктивного долаття труднощів, відповідальності та мають активну життєву позицію в них більше шансів надати необхідну підтримку учню під час освітнього процесу. Однак, зміцнення життєстійкості в сучасних умовах це тривалий процес і йому потрібно навчатися.

З метою результативного формування життєстійкості у дитини дорослим необхідно стимулювати вирішення повсякденних завдань самою дитиною, надаючи допомогу тільки у важких ситуаціях. Прикладом для наслідування повинні стати сміливі, самодостатні дорослі, які самостійно керують своїм життям. Також важливим є створення необхідних умов для розвитку когнітивних, розумових здібностей та уяви [2].

Отже, як свідчать результати проведених досліджень, важливими передумовами розвитку життєстійкості підлітка, особливо в ситуаціях збройного конфлікту, поруч з внутрішніми чинниками є також наявні зовнішні ресурси, умови конкретного контексту перебування. Сприятливе

соціальне середовище допомагає впоратися із зовнішнім тиском і сформуватися психічним функціям, важливим життєвим навичкам у підлітка, посилити його життєстійкість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабатіна С. І. (2015). Особливості побудови та змісту життєвої стратегії особистості підліткового віку. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Луганськ, 2015. С. 29–38.
2. Басенко О. М. Психосоціальні передумови розвитку життєстійкості у підлітків в умовах воєнного конфлікту. Український психологічний журнал. № 2 (12). 2019. С.27–48.
3. Кісарчук З.Г., Омельченко Я.М., Біла І.М., Лазос Г.П. (2015). Психологічна допо-мога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки. Методичний посібник / ред. З.Г. Кісарчук. К. 2015. 23 с
4. Кравчук С.Л. Особливості життєстійкості як фактора психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 1. Том 1. 2018. С. 99-105.
5. Маркова М. В., Піонтковська О. В., Соловійова А. Г. Вплив вимушеного переміщення на психоемоційну сферу дитини. Український вісник психоневрології. 2017. Т. 25. Вип. 4 (93). С. 41–48.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Терновик Наталія

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Філюк Іванна

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Соціально-економічні зміни в умовах воєнного стану призводять до виникнення потреби у фахівцях, які здатні успішно й мобільно вирішувати професійні завдання. Відповідно зростають вимоги до системи вищої освіти, покликаної не лише надавати якісні знання, а й розвивати індивідуально-психологічні якості майбутніх спеціалістів, зокрема майбутніх психологів.

Професія психолога є особливим видом діяльності, який вимагає, крім знань, окремих особистісних якостей, специфічної структури світогляду. Тому становлення і розвиток гуманістичної спрямованості особистості практичного психолога виступає як пріоритетне завдання підготовки майбутніх фахівців.

Разом з теоретичним знаннями і професійними вміннями, які є фундаментом будь-якої професії, молодь, яка отримує спеціальну психологічну підготовку, потребує комплексного психолого-педагогічного підходу до створення умов особистісного розвитку в процесі професійної підготовки. Результати вивчення літературних джерел показав, що проблема позначення змісту і структури формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога є досить актуальною [4].

В дослідженнях вітчизняних психологів (Г.С.Абрамова, А.Ф.Бондаренко, М.Й.Боришевский, Л.Ф.Бурлачук, Н.П.Зубалій, Н.Л.Коломінський, С.Д.Максименко, В.Ф.Моргун, В.А.Татенко, Т.М.Титаренко, М.В.Савчин, В.А.Семиченко, В.Г.Панок, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко та ін.) переконливо представлено, що основним інструментом впливу практичних психологів, крім тестів, спеціальних психологічних

методик, виступає його особистість, основним компонентом якої є гуманістична спрямованість.

Гуманістична спрямованість розглядається нами як багатокомпонентне утворення, в структуру якого входить: високий рівень мотивації до оволодіння професією; в змісті якої домінують не тільки пізнавальні, а альтруїстичні і емпатійні мотиви роботи з людьми; готовність до співпраці і оптимістична націленість на позитивний результат психологічного впливу [2].

Формування гуманістичної спрямованості майбутнього психолога можливо за умов, коли він сам проявляє самостійність у своїй професійній діяльності. Для розробки шляхів підвищення ефективності формування гуманістичної спрямованості майбутнього психолога необхідні дані, що характеризують рівень мотивацій, теоретичних знань, практичних умінь студентів щодо означеної проблеми.

Як зазначають науковці, спрямованість особистості виступає показником та індикатором її діяльності. Вперше ґрунтовний аналіз даного феномену був даний у працях С. Л. Рубінштейна, який ввів його у науковий обіг [3]. У подальшому дослідники описали окремі її види, як: ділову, колективістську, особистісну (Б. Басс, В. Смекал та М. Кучер, М. С. Неймарк); емоційну (Б. І. Додонов); гуманістичну, еґоїстичну, депресивну, суїцидальну (Д. І. Фельдштейн, І. Д. Єгоричева); професійну (Ф. Н. Гоноболін, Є. А. Климов, Н. В. Кузьміна); прагматичну, екзистенційну, гуманістичну, еґоцентричну (Т. Данилова) спрямованість.

Як бачимо, дослідники виділяють досить багато її видів, так як спрямованість виступає широким поняттям, що потребує подальшого його ґрунтового вивчення та уточнення. Так як спрямованість є складним утворенням, то вона потребує досліджень з різними групами осіб. Наш аналіз наукової літератури виявив недостатність розробки та досліджень з даної проблематики, тому вивчення гуманістичної спрямованості майбутніх психологів є необхідним заради вирішення питань покращення їх професійної підготовки в умовах ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук І.П. Формування позитивної Я – концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: Автореферат канд. дис. / І.П. Андрійчук. К. 2003.
2. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах): наук. видання / Г.О. Балл. Житомир, Волинь: Рута, 2008. 232 с.
3. Волошина В.В. Психологічні технології підготовки майбутніх психологів: монографія / Валентина Віталіївна Волошина. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 391 с

4. Данилова Т. М. Розвиток гуманістичної спрямованості майбутнього практичного психолога в процесі професійної підготовки // Педагогічний процес: теорія і практика. Збірник наукових праць. Випуск 1. – К. : Видавництво П/Екмо. 2003 С.185-192.
5. Мачушник О.Л. Інтерес до професії як чинник пізнавальної активності майбутніх психологів. Наука і освіта. 2014. № 5 /СХХІІ/ С. 248–254.
6. Шевченко Н.Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2013. № 1 (5). С. 95–101.

ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ КУЛЬТУРИ УСНОГО Й ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Торчинська Тамара

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

У національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначається, що основна мета української системи освіти – створити умови для розвитку та самореалізації кожної особистості, як громадянина України, сформувати покоління, здатне навчатися впродовж життя. На реалізацію цих завдань значною мірою впливає рівень мовленнєвого розвитку особистості, адже саме від рівня сформованості мовних і мовленнєвих умінь та навичок залежить, як вона сприйматиме нові знання, оволодіватиме новими вміннями. Проблема розвитку мовлення завжди була і є однією з найважливіших у системі початкового навчання.

Вироблення у учнів навичок практичного володіння українською мовою, навичок вміння правильно будувати висловлювання в усній та письмовій формі – основне завдання, яке постає перед школою, оскільки формування культури усного та писемного мовлення як важливого компонента розвитку та виховання національно свідомої мовної особистості не може бути розв’язана без належної організації процесу взаємозв’язаного навчання усного й писемного мовлення здобувачів початкової освіти.

Обидві форми мовленнєвої діяльності виступають основними засобами усвідомлення й осмислення знань, набуття вмінь практичного та творчого їх застосування, а також забезпечення мовленнєвої компетентності.

Рівень мовленнєвої компетентності особистості залежить від знань щодо особливостей усного і писемного мовлення, ознак і будови тексту, стилів і типів мовлення, опанування умінь орієнтуватися в ситуації спілкування, володіти інтонацією, використовувати позамовні засоби, уважно слухати співрозмовника, повно й ґрунтовно викладати думку, аналізувати й редагувати мовлення (А. М. Богуш, М. С. Вашуленко, Т. К. Донченко, Л. І. Мацько, М. І. Пентиліук).

Оскільки усне і писемне спілкування значною мірою визначають хід мисленнєвого процесу, характер міжособистісного спілкування, добір

елементів мовного коду в конкретній мовленнєвій ситуації тощо, важливого значення набувають знання школярів про елементарні ознаки усної та писемної форм мовлення. Ознайомлення учнів з функціями, природою усного і писемного мовлення, умовами його сприймання і породження створює підґрунтя для більш успішного формування комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок, а також впливає на інтелектуальний, естетичний та моральний розвиток особистості.

Аналіз лінгводидактичної літератури свідчить, що проблема формування культури мовлення школярів на сучасному етапі є надзвичайно актуальною. Учені О. М. Біляєв, Л. О. Варзацька, М. С. Вашуленко, В. Я. Мельничайко, І. Пентилюк, О. Я. Савченко, О. Н. Хорошковська, розробляючи шляхи оновлення змісту та структури системи мовної освіти, вважають, що вся робота з розвитку зв'язного мовлення має спиратися на понятійні знання учнів (лінгвістичні і мовленнєвознавчі), екстралінгвістичні (мета й умови спілкування, підпорядкованість їм мовних засобів) і операційні (правила і способи побудови тексту).

Розв'язуючи проблему навчання усного й писемного мовлення школярів у початковій ланці вчені зробили висновок про необхідність формувати не тільки писемне, а й усне мовлення. Так, М. Ф. Бунаков, Ф. І. Буслаєв, В. М. Куницький, І. І. Срезневський, К. Д. Ушинський, активно виступаючи на захист живого слова, відстоювали думку, що вже в молодшому шкільному віці треба формувати вміння та навички викладати свої думки як в усній, так і в письмовій формі. Учені були одностайні у своєму твердженні, що вільне володіння обома формами мовлення впливає на якість знань з інших предметів, сприяє кращому засвоєнню відомостей про навколишній світ, розвиває розумові здібності учнів, виховує в них кращі моральні якості.

На формування особистості впливає багато чинників, серед них провідне місце належить мові. Потреба у спілкуванні, мовленні, поряд з потребою діяльності, праці є визначальною у становленні особистості. Мова найглибше пронизує свідомість і підсвідомість людини й доносить до них величезну частку інформації про навколишній світ, про закономірності його функціонування. Через мову дитина усвідомлює своє «Я». Разом із засвоєнням мови у підсвідомості закладається внутрішній план можливих дій, створюються моделі вчинків, що реалізуються у відповідних життєвих ситуаціях.

Окрім того, людина може активно співпрацювати з іншими в різних сферах діяльності, досягти життєвого успіху, бути щасливою тоді, коли має розвинену комунікативну культуру, тобто систему знань, норм, цінностей і зразків поведінки, які прийняті в суспільстві, де вона живе і органічно, природно реалізує їх в офіційному та неофіційному спілкуванні. Тому особливого значення набуває проблема формування мовленнєвої

особистості – людини, яка виявляє високий рівень мовної і мовленнєвої компетенції, шанує, любить і береже рідну мову, людини, здатної представляти себе в суспільстві засобами мови.

Важлива роль у вихованні культури усної і писемної мови належить школі, яка покликана озброювати учнів багатством комунікативних і експресивних засобів мови, прищеплювати інтерес і любов до рідного слова, вчити точно і яскраво передавати всі відтінки власних думок і почуттів.

Підготовка учнів до життя потребує більшої уваги до їхнього навчання наукового стилю мовлення, володіння яким передбачає вміння правильно сприймати й розуміти усне і писемне мовлення, добувати в них необхідну інформацію, створювати самостійні висловлювання різних жанрів в усній і письмовій формі.

Саме тому, на уроках української мови праця над зв'язною мовою як усною, так і письмовою – одна з найважливіших ланок усієї роботи над розвитком мови. Здобувачі початкової освіти мають навчитися сприймати і розуміти усне і писемне мовлення (слухати і читати), осмислювати тему та основну думку висловлювання, усно викладати матеріал вивченої теми, інформувати про виконання якогось доручення чи завдання, складати усні перекази й різного виду твори, виконувати творчі письмові роботи. Складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування на самостійно визначену тематику.

В усному мовленні надзвичайно різнобічно виявляється людська сутність – психічні особливості, інтелект, світосприймання, спосіб мислення, виховання, здатність називати, оцінювати, контактувати з іншими та впливати на них.

Для того, щоб учні свідомо оволодівали науковим мовленням, необхідно їх цього спеціально вчити. На уроках зв'язного мовлення вчать усно переказувати науково-навчальні тексти, готуватися до усного повідомлення на лінгвістичну тему, та вчать давати розгорнуту відповідь на запитання.

Своєрідність і складність писемного мовлення дослідила психолог А. Кагальняк. За її дослідженнями, писемне мовлення вимагає високого ступеня абстракції, це мовлення подумки позбавлене матеріального звука, це мовлення – без співрозмовника. Це монологічна розмова з білим аркушем паперу, з уявленим співрозмовником. Учитель початкової школи має навчати школяра розмовляти з білим аркушем паперу розумно, вільно.

Вивчення кожного предмета передається дитині, засвоюється нею і виражається завжди у формі слова. Дитина, яка не звикла вдумуватися у смисл слова, погано розуміє або зовсім не розуміє його справжнього значення і не набула навички розпоряджатися ним вільно в усному і писемному мовленні, завжди страждатиме від цієї корінної нестачі,

вивчаючи будь-який інший предмет [2].

Навчання рідної мови в школі, як зазначає К. Ушинський, передбачає триєдину мету: по-перше, розвивати в дітей ту душевну здатність, яку називають даром слова, по-друге, ввести дітей у свідоме володіння скарбами рідної мови, по-третє, допомогти дітям засвоїти логіку цієї мови, тобто граматичні її закони в їх логічній системі. Великий педагог вважав, що справжнє оволодіння мовленням школярами відбувається не інакше, як у результаті раціонально організованої мовленнєвої практики, керованої граматикою.

Основним завданням вивчення рідної мови є розвиток мовлення. «Розвиток мовлення – це принцип у роботі з читання, граматики і правопису. Робота над правильною вимовою, чіткістю і виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням, зв'язним (контекстним) мовленням, над орфографічно грамотним письмом має стати основою кожного уроку» [6].

Розвиток мовлення молодших школярів є складовою частиною змісту уроків літературного читання та української мови.

Розвиток зв'язного мовлення на уроках української мови – це робота, що проводиться вчителем спеціально і у зв'язку із вивченням шкільного курсу для того, щоб учні оволоділи мовними нормами, а також висловлювали свої думки в усній і писемній формі, користуючись потрібними мовними засобами у відповідності до мети, змісту і умов спілкування. За умов спеціально організованого систематичного навчання молодші школярі не тільки вчать правильно розмовляти, але й самостійно розв'язувати та творити мовні завдання, правильно висловлювати думки, спостереження, залежно від мети, місця, обставин.

Вивчення мови невіддільне від розвитку усного і писемного мовлення учнів, передбачає збагачення їх словником, оволодіння нормами літературної мови на всіх рівнях, формування в школярів умінь і навичок зв'язного викладу думок. Саме тому в початковій школі провідним принципом навчання виступає розвиток мовлення молодших школярів.

Розвинене мовлення людини – не тільки форма думки, а й сама думка, супутник мислення, свідомості, джерело пам'яті. Створені за допомогою мови образи, опису подій, якостей, властивостей найрізноманітніших виявів життя людей є вищим актом пізнавальної діяльності людини, «Мовна поведінка, – пише Л. О. Калмикова, – як частина загальної поведінки людей, свідчить як про рівень розумового розвитку, так і про рівень їх виховання. Вона репрезентує людину в цілому» [3].

Виконання найрізноманітніших усних і писемних вправ у процесі вивчення мови виховує наполегливість, увагу, активність, самостійність. «Крім того, в руках педагога слово, – писав В. О. Сухомлинський, – є могутнім засобом, здатним піднести, звеличити людину в її власних очах,

утвердити її патріотичну свідомість і громадську гідність» [5].

Необхідною умовою засвоєння всього багатства рідної мови, оволодіння вмінням користуватися нею в усних і письмових переказах та розповідях є поєднання вправ із читання з усними та письмовими розповідями учнів.

Як свідчить аналіз лінгводидактичної літератури з проблем навчання усного й писемного мовлення, вчені визнавали необхідність диференційованого підходу в роботі з розвитку зв'язного мовлення школярів, оскільки обидві форми – це два різних види мовленнєвої діяльності людини. Ними можна оволодіти, якщо буде створено спеціальні методики навчання, починаючи вже з початкової школи. Ознайомлення школярів з основними ознаками кожної з форм є тим підґрунтям, яке дає можливість формувати необхідні вміння та навички спілкуватися в різних видах суспільної діяльності людини.

У науково-методичній літературі робляться спроби визначити ці поняття, їхній зміст на кожному етапі розвитку особистості, запропонувати системи вправ, спрямовані на розвиток необхідних умінь і навичок.

У Державному стандарті початкової загальної освіти відмічається, що основними цілями навчання української мови є опанування молодшими школярами української мови як засобу спілкування і пізнання, прилучення до скарбниць духовності і культури, літературних надбань українського народу і народів світу, виховання громадянськості, патріотизму, національної самосвідомості.

Сучасні програми з української мови для 1-4-х класів передбачають набуття елементарних знань про мовлення, усне й писемне, діалогічне й монологічне, особливості висловлювань, зумовлені комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Основна увага в навчанні молодших школярів зосереджується на формуванні вмінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності: слухання-розуміння (аудіювання), говоріння, читання, письмо. В основі розвитку всіх умінь – вміння слухати й розуміти усне мовлення. Програмами визначаються вміння, необхідні для швидкого й точного сприймання усного мовлення, а також для оформлення власних усних висловлювань. З метою формування вмінь комунікативно доцільного мовлення пропонується будувати усні й письмові висловлювання з безпосередньою комунікативною метою. Важливе значення надається створенню мовленнєвих ситуацій, які б спонукали учнів виражати власні думки, почуття.

Центральними уявленнями й поняттями, які необхідно формувати в школярів, мають бути такі: текст, тема тексту, головна думка, типи текстів, стилі мовлення, частини тексту (зачин, виклад, висновок), засоби зв'язку речень у текстах. Передбачається також ознайомлення молодших школярів

з ознаками усного й писемного мовлення, виконання усних і письмових вправ, а також окремих різновидів стилістичних вправ.

Основними напрямками вдосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів можна вважати:

- ознайомлення із засобами вираження усного й писемного мовлення, видами усного (переважно діалогічного) й писемного (переважно монологічного);

- розвиток уявлень про мотиви, завдання, сферу функціонування, адресованість обох форм, умови їх продукування й сприймання;

- засвоєння провідних ознак стилістично диференційованих усних і письмових текстів (художнього, наукового й ділового);

- оволодіння молодшими школярами інтонаційними засобами усного мовлення і способами передачі інтонації на письмі;

- розвиток елементарних уявлень про закономірності використання мовних засобів в усному й писемному мовленні.

Лінгводидактична система взаємозв'язаного навчання усного і писемного мовлення молодших школярів становить цілісний упорядкований процес, який характеризують зміст, принципи, засоби, методи і прийоми навчання.

Зміст навчання усного і писемного мовлення становить коло відомостей з мови і мовлення. Результативність процесу навчання усного і писемного мовлення залежить від раціонального використання методів навчання: пізнавальних (пояснювально-ілюстративний, частково-проблемний) і тренувальних (імітаційний, репродуктивний, оперативний, комунікативний), а також прийомів роботи, спрямованих на оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності – слуханням, говорінням, читанням, письмом.

Отже, формування у молодших школярів культури усного та писемного мовлення, є досить актуальною на сьогодні темою та обумовлюється тим, що саме від рівня сформованості мовних і мовленнєвих умінь та навичок залежить рівень розвитку особистості, її інтелект, світосприймання, спосіб мислення, здатність контактувати з іншими співрозмовниками, впливати на них, виробити навички високої культури мови, виховувати високоосвічених та активних громадян України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2003. 343 с.
2. Гагальняк А. Психолінгвістичні і лінгвометодичні підходи до змісту мовленнєвих навичок і вмінь // Початкова школа. 2003. №5. С. 5-7.
3. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: навчальний посібник / Л. О. Калмикова. – К.: НМЦВО, 2003. 229 с.

4. Лещенко Г. П. Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2004. № 1. С. 26-30.
5. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибр. твори: В 5-ти т. Київ, 1976. Т. 1. С. 147.
6. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає / Костянтин Дмитрович Ушинський // Вибр. твори : В 2-х т. К. : Радянська школа 1983. Т.2. 359 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Хом'як Ольга

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

У сучасному міжнародному співтоваристві сформувалася нова культурна норма – повага до людських відмінностей: визнається право особи на індивідуальність, визнаються та приймаються суспільством будь-які її особливості. Тому, в освітньому середовищі України все більшого поширення набуває інклюзивна освіта як модель визнання різноманіття особливостей, можливостей та різних потреб здобувачів освіти.

На основі такого розуміння в більшості країн світу сформувалася соціально-педагогічна модель оцінки потреб та організації допомоги в освітньому процесі учнів з особливими освітніми потребами (далі – ООП).

Упродовж останніх років методика і практика впровадження інклюзивної освіти збагатилася завдяки науковим розробкам Ю. Бондар, Л. Будяк, А. Василюк, Ю. Вірич, Е. Данілавічюте, С. Єфімової, А. Колупаєвої, О. Казачінер, Г. Кравченко, Л. Лаврінченко, С. Литовченко І. Луценко, В. Маланчій, І. Малишевської, Ю. Найди, М. Порошенко, Т. Сак, Г. Сіліної, Л. Сидоріва, Н. Слободянюк, Н. Софій, О. Таранченко, А. Хілі та ін. У дослідженнях згаданих авторів розкриваються сутність інклюзивної освіти, особливості організації та управління нею, специфіка організації роботи з учнями з ООП, оцінювання їх навчальних досягнень тощо. Однак, актуальною залишається проблема соціального статусу осіб з ООП у групі однолітків, неприйняття учнів з особливими освітніми потребами оточуючими. Прояви негативного ставлення до них такі, як: жалість, ігнорування, булінг, неприйняття, акцентування уваги на їхніх особливостях створюють для них різні незручності, дискомфорт і вкрай негативно впливають на формування особистості школярів. Тому вибір друзів і товаришів для учня з ООП стає обмеженим і скрутним.

Взаємодію між учнями молодшого шкільного віку та їхніми однолітками з особливими освітніми потребами, можна визначити, як систематичну, постійну діяльність, з метою викликати відповідну реакцію з боку інших дітей. На думку М. Варія, спільне життя та діяльність, на відміну від індивідуальних, має більш жорсткі обмеження будь-яких проявів

активності-пасивності дітей. Це змушує їх будувати та узгоджувати образи «Я – Він», «Ми – Вони», координувати зусилля між учнями в інклюзивному класі [1].

У ході реальної взаємодії формуються також адекватні уявлення учня про себе, однокласників, їхні групи. Взаємодія між молодшими школярами та їхніми однолітками з ООП виступає провідним чинником у регуляції їх самооцінок та поведінки в інклюзивному класі, як частині суспільства.

На думку Ю. Зубцової, міжособистісна взаємодія молодших школярів з однолітками з ООП – це випадкові чи навмисні, індивідуальні чи публічні, тривалі чи короткочасні, вербальні чи невербальні контакти та зв'язки двох і більше дітей, що викликають взаємні зміни їхньої поведінки, діяльності, взаємин та установок [2].

У структурі готовності до спільного навчання з однолітками з ООП в учнів початкових класів, на основі аналізу наукових джерел, ми виділили такі компоненти:

- когнітивний компонент представлений уявленнями молодших школярів про однолітків з ООП, їх особливості, потенціал, можливості взаємодії з ними (Ю. Шевченко, С. Дубяга) [6];

- потребнісно-мотиваційний компонент представлений наявністю в учнів інклюзивного класу проявів толерантного, гуманного, шанобливого ставлення до однолітків, котрі потребують додаткової освітньої підтримки, інтересом до них, прагненням імпонувати однокласникам з ООП допомагати їм (О. Малікова) [5];

- поведінковий компонент представлений здатністю молодших школярів до реалізації засвоєних знань та поведінкових проявів, яка демонструє гуманність у взаєминах та високий ступінь толерантності (С. Карпенко, Н. Кобилянська, К. Краєвська) [4].

Г. Кайдалова пропонує розглядати готовність молодших школярів до взаємодії та спільного навчання з однолітками з ООП з кількох позицій:

- готовність, як здатність взаємодіяти (сприймання однолітка, налагодження комунікації з однолітком з ООП як співрозмовником);

- готовність, як здатність до кооперації (пошук спільного для ефективної взаємодії);

- готовність, як здатність до комунікативно-мовленнєвої діяльності (виступає як здатність передати інформацію однолітку з ООП) [3].

З вищевикладеного стає зрозуміло, що готовність до взаємодії – це здатність особи застосовувати набуті комунікативні навички, уміння співпереживати, емпатії, демонструвати небайдужість до когось, бажання розуміти та впливати один на одного. Готовність молодших школярів до спільного навчання з учнями з ООП – здатність до застосування опанованих школярами способів виконання дій в процесі спілкування, комунікації, що

залежать від сформованих у них мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій і забезпечують їм умови для особистісного розвитку, соціальної адаптації, самостійної комунікативної діяльності суб'єкт-суб'єктних взаємин.

Однак, Г. Кайдалова пропонує виділити вміння, наявність яких у молодших школярів безпосередньо впливає на готовність до спільного навчання з учнями з ООП: здатність приймати однолітка, ненав'язливо співпереживати, співчувати йому, ставитись з повагою до його відмінностей, цікавитися ним та перебудовувати свої дії відповідно до ситуації спілкування з ним [3].

Отже, готовність молодших школярів до спільного навчання з учнями з ООП в умовах інклюзивного класу ми розглядатимемо як складне багатокомпонентне утворення, яке полягає в здатності учнів початкових класів на основі наявних емоційно-гуманних ставлень та уявлень про особливості, потенціал, можливості вказаної групи однолітків, спілкуватися з ними, виявляти вплив, допомогу та співучасть.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М.Й. Загальна психологія : Підручник для студентів психолог. і педагог. спец. [2-ге видан., виправ. і доп.]. Київ : Центр учбової літ. 2007. 968 с.
2. Зубцова Ю.Є. Вплив вчителя початкових класів на формування толерантних стосунків в умовах інклюзивного навчання. *Зб. наук. праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 82(1). С. 65-68.
3. Кайдалова Г.П. Організація виховної роботи щодо формування толерантності дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2016. Вип. 31. С. 45-49.
4. Карпенко С., Кобилянська Н., Краєвська К. Формування толерантності до дітей з особливими освітніми потребами як умова соціалізації. *Психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти: Регіональна науково-практична інтернет-конференція* (листопад 2018 року). URL: <https://http://dpsz2018.blogspot.com/2018/12/blog-post22.html>
5. Малікова О. Як організувати та підтримувати спілкування і взаємодію дітей в інклюзивному класі. Частина 1. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-ta-pidtrymuvaty-splukuvannya-i-vzayemodiyu-ditej-v-inklyuzyvnomu-klasi-chastyna-1/>
6. Шевченко Ю., Дубяга С. Формування в учнів початкової школи толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2022. №1 (28). С. 69-74.

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Яницька Олена

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Актуальними є проблеми психічного здоров'я українського народу в часи війни [1]. У літературі, як зарубіжній, так і вітчизняній існує розходження відносно визначення психологічне і психічне здоров'я. На нашу думку прояви здоров'я пов'язані не лише з функціонуванням організму, а й обумовлені психосоціальними, соціально-психологічними факторами. Однак, в психолого-педагогічній літературі існує плутанина: крім поняття «психічне здоров'я» виділяється «психологічне здоров'я», «душевне здоров'я. Такий різнобій у визначеннях не дає можливості дослідити фактори підвищення ризику психологічного здоров'я та їх попередження.

З нашої точки зору, найбільш конструктивним є розуміння психології здоров'я, як галузі науки, яка включає теорію і практику попередження психологічних захворювань, створення умов для реалізації можливостей людини та задоволення життям.

Одним із завдань психології здоров'я є: визначення критеріїв психічного здоров'я, розробка способів мотивації людини до збереження і зміцнення свого здоров'я, знання того, які форми поведінки сприяють нашому благополуччю.

Поняття психологічного здоров'я певний час слугувало базовою категорією психічного здоров'я. Розведемо ці два поняття.

Психологічне здоров'я – найбільш складна проблема. У вітчизняних дослідженнях її намагалися розв'язати І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, К. М. Гуревич [2] в зарубіжних – Р. Ассаджолі, Е. Еріксон, К. Рофжерс [3].

Психологічне здоров'я пов'язане з душевним (М. Бекер) [4] автор вважає, що добре душевне і фізичне самопочуття, повага до себе та до інших, здатність любити, розвиток, автономія – є його головними компонентами. Тому критеріями психологічного здоров'я є відповідність або невідповідність суб'єктивних образів і об'єктів дійсності зовнішнім подразникам; рівень зрілості, який адекватний віковим особливостям, упорядкованість і причина зумовленість психічних процесів, розумне

планування життєвих цілей, адаптованість у соціальних відносинах, критична самооцінка, здатність до постійного розвитку, відповідальність за близьких людей.

Психічне здоров'я є одним із компонентів здоров'я особистості. Вітчизняні дослідники стверджують, що психічне здоров'я – це стан душевного благополуччя, який дає людині змогу здійснювати і забезпечувати свої психічні можливості, біологічні та соціальні потреби на основі нормального функціонування здорових психофізичних, соматопсихічних та психосоматичних відносин в організмі (Андрос М. Є.) [5].

Критерії психологічного здоров'я, з нашої точки зору, чітко виділив А. Елліс [6].

- Інтерес до самого себе: емоційною здорова людина ставить свої інтереси трохи вище інтересів інших, в деякій мірі жертвує собою, піклуючись про інших, але не повністю.

- Самоконтроль – здатність брати на себе відповідальність за своє життя, не вимагаючи значної підтримки від інших.

- Гнучкість, коли людина не становить ні собі, ні оточуючим жорстоких правил.

- Орієнтація та творчі плани, в основі яких лежать творчі інтереси, які вимагають від особистості участі.

- «Наукове мислення»: прагнення бути більш об'єктивним, тобто регуляція своїх почуттів та дій на основі оцінювання їх наслідків для близьких та віддалених цілей.

- «Суспільний інтерес»: людина може жити затишно та щасливо за умови відстоювання інтересів інших та заохочування соціального відбору.

- Прийняття невизначеності, адже людина усвідомлює, що у світі випадковостей та ймовірностей ніколи не буде певної визначеності.

- Тривалий гедонізм: людина не захоплена негайним отриманням задоволення, вона вважає, що краще думати як про сьогодні, так і про завтра.

- Ризик. Психологічно здорова людина схильна ризикувати лише виправдано.

- Відповідальність за свої емоційні порушення, тобто схильність брати на себе відповідальність за свої вчинки, не звинувачуючи щось або когось.

Таким чином аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок про тісний взаємозв'язок психічного та психологічного здоров'я.

Не можна говорити про психологічне здоров'я, не враховуючи стан психічного здоров'я. Психічне здоров'я залежить від дотримання певних правил поведінки, від рухомої активності, харчування, цілеспрямованості та позитивного налаштування, тобто, психічне здоров'я – це такий стан, який

сприяє усвідомленню психічних та фізичних можливостей на основі нормального функціонування психофізичних систем, які сприяють позитивному емоційному налаштуванню.

Психічне здоров'я пов'язане із психологічним. Тому важливими є фактори мотивації: позитивне ставлення до життя.

В зв'язку з цим перспективою нашого дослідження є створення доступних форм самостійного застосування тестів із дослідження стану психічного та психологічного здоров'я з метою подальшого формування профілактичних програм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу в часи війни: питання теорії і методології: Наукова доповідь на методологічному семінарі «Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний час», 16 листопада, 2023 р.
2. Коцан І. Я, Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини: [за ред. І. Я. Коцана]. - Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2011. - 316 с.
3. Ассаджолі Р. Психосинтез: принципи та техніки / Роберто Ассаджолі. - // переклад з англійської // Психотерапія 2008. С. 384.
4. Becker M. A new patient focused index for measuring quality of life in person with severe and persistent mental illness / M. Becker, R. Diamond, F. Sainfort // Qual. Life Res. - 1993. - Vol. 2. - P. 239-251.
5. Андрос М. Є. Психічне здоров'я особистості: психологічне консультування керівників шкіл / Освіта і управління. - Том 2. - 1998. - Число 2. - С. 64.
6. Ellis A. The Practice of Rational-Emotive Therapy / A. Ellis, W. Dryden.-N.Y. : Spinger Publishing Company. 1987.-P.18-20.

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кирилович Олена

*старший викладач кафедри теорії
та методик початкової освіти*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

У світлі реформи Нової української школи та у зв'язку з запровадженням в Україні воєнного стану особливої актуальності набуває пошук ефективних інструментів для емоційного та морального розвитку учнів молодшого шкільного віку. У складних умовах сьогодення діти все частіше постають перед психологічними та соціальними викликами. Це вимагає впровадження методів, які сприяють зниженню стресу, розвитку емоційного інтелекту та формуванню соціально прийнятної поведінки.

Казкотерапія, як метод, дозволяє через образи казкових героїв та їхні історії глибше пізнати емоційний світ дитини, допомогти їй усвідомити власні переживання та знайти шляхи їх вирішення. Крім того, казкотерапія сприяє формуванню у дітей моральних цінностей, таких як доброта, чесність, відповідальність, що є важливими компонентами соціалізації в умовах сучасної школи.

Науковець І. Данилюк зазначає, що казкотерапія є психологічним методом, який використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, удосконалення взаємодії з навколишнім світом [1, с. 161]. М. Хараджи вказує, що казкотерапія – це терапія середовищем, особливою казковою атмосферою, у якій можуть виявитися потенційні риси особистості, щось нереалізоване, може матеріалізуватися мрія, а головне виникає відчуття захищеності та смак таємниці. Дослідниця називає казкотерапію процесом утворення зв'язків між казковими подіями й поведінкою в реальному житті; процесом перенесення казкового сенсу до реальності [6].

Використання казкотерапії на уроках літературного читання в початковій школі є ефективним засобом розвитку емоційного інтелекту, творчих здібностей і моральних якостей учнів. Казки не тільки захоплюють дітей, але й сприяють глибокому пізнанню внутрішнього світу, формуванню цінностей та допомагають розв'язувати психологічні проблеми через метафори та алгорії. Казкотерапія також допомагає дітям вивчати складні емоційні стани, сприяє формуванню самоповаги, розвиває соціальні навички та навчає позитивним моделям поведінки.

Основними завданнями педагогічної казкотерапії в умовах початкової школи є: розвиток духовних та моральних якостей учнів, підвищення рівня осмисленості подій освітнього процесу через аналіз казкових сюжетів. Використання казок допомагає учням засвоювати знання про закони життя та розкривати різні аспекти соціальної активності людини, зокрема через принцип «ресурсу недоліків», який дозволяє побачити позитивну сторону проблемних якостей (наприклад, жадібність як протилежність щедрості, боягузтво – хоробрості). Важливою метою казкотерапії є також формування естетичної насолоди від навчання, підтримка мотивації до пізнання навколишнього світу та подолання шкільних фобій [5, с. 10].

В казкотерапії використовуються різні види казок:

1. Казки про тварин, де головними персонажами є тварини, які наділені людськими якостями. Через ці образи дитина отримує знання про людські риси та їхні взаємини. У таких казках відсутній чіткий поділ на позитивних і негативних героїв, кожен персонаж виражає одну характерну рису, яка розкривається в сюжеті.

2. Чарівні казки, в яких події відбуваються у фантастичному світі. Головний герой натрапляє на небезпеку, бореться з надприродними силами та перемагає, підтверджуючи силу людського духу та зв'язок зі світлими силами природи.

3. Побутові (сатиричні) казки, у яких можуть бути як тварини-персонажі, так і абстрактні образи (Правда, Кривда, Горе-Нещастя). Основна мета таких казок – сатиричне осудження людських вад і недоліків [4, с. 298].

Основними прийомами роботи з казкою в освітньому процесі початкової школи можуть бути такі: аналіз, читання, створення казок, прочитування казок в особах, інсценізації та драматизації казок, пантоміма, психогімнастика, створення ілюстрацій до казок тощо [5, с. 10].

Методами роботи з казкою є:

– обговорення готової казки – аналіз персонажів, ситуацій та обмірковування можливих змін у сюжеті;

– створення казки – розробка нового сюжету, з використанням запитань або без них;

– драматизація казки – використання рольової гри для втілення сюжету казки;

– арттерапевтична робота за сюжетом казки – малювання, ліплення, рухова терапія, музикотерапія тощо [3].

Науковці виділяють сім етапів використання казкотерапії:

1. ритуал «входження» в казку: ознайомлення дітей з казкою;
2. повторення: казку дають додому на опрацювання, а на наступному уроці опрацьовують її;

3. розширення: мається на увазі щось додаткове до тексту, наприклад, мультфільм, спектакль тощо;
4. закріплення: підсумковий урок, на якому можна зробити постановку за казкою;
5. інтеграція: процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності;
6. резюмування: аналіз твору (тема, мета, ідея тощо);
7. ритуал «виходу» з казки: завершення роботи з казкою [2].

Отже, впровадження казкотерапії на уроках літературного читання в початковій школі має значний потенціал для всебічного розвитку дітей, покращення їхнього емоційного стану, підвищення якості освітнього процесу. Казкотерапія дозволяє поєднати традиційне навчання з психолого-педагогічною підтримкою, що робить її надзвичайно актуальною в сучасних умовах воєнного стану. Казкотерапія сприяє розвитку емоційного інтелекту, допомагає дітям краще розуміти власні емоції та емоції інших; активізує творчі здібності учнів, розвиває їхню уяву та креативність через вигадування нових сюжетів або альтернативних закінчень, а також розвиває навички критичного мислення. Варто зазначити, що казкотерапія робить освітній процес інтерактивним і захопливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк І. В., Зольнікова С. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Psychological journal*. 2019. № 6. С. 161-173. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.6.12>
2. Заброцький М. М., Брандес В. М., Вознюк О. В. Казка як важливий чинник розвитку людства. *Вісник Житомирського державного університету*. 2001. № 8. С. 96–100.
3. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П., Замелюк М. І. Казкотерапія в психологічному консультуванні дітей та дорослих: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. III–IV рівнів акредитації. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 152 с.
4. Стрілецька К. А. Казкотерапія як метод формування моральних якостей молодших школярів. *Інноватика у вихованні*. 2016. № 3. С. 295-302.
5. Федій О. А. Теоретико-практичні аспекти використання казкотерапії у початковій школі. Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті: зб. наук. праць [за заг. ред. / О. А. Федій, відп. ред. Ю. Г. Павленко] / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Вип. 3. Полтава: Сімон, 2020. С. 5-14.
6. Хараджи М. Казкотерапія як один з методів корекційно-розвивальної роботи. *Інноваційні арт-терапевтичні технології*, 12 березня 2019 р.: Матеріали I всеукраїнської наукової інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 139-144.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ LEGO НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Максимчук Наталія

викладач кафедри теорії

та методик початкової освіти,

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука»

м. Рівне, Україна

Основною метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Державний стандарт початкової освіти спрямовує педагогів на формування дитини-діяча, здатної самостійно здобувати знання, аналізувати їх та систематизувати, критично і системно мислити, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами [1].

Дієвим засобом, що дає змогу реалізувати підхід «навчання через гру» є LEGO-конструювання – використання тривимірних моделей реального світу та предметно-ігрового середовища навчання і розвитку дитини, які дають змогу робити перші відкриття, досліджувати, експериментувати, пізнавати світ і себе в ньому, творити та імпровізувати досхоchu [2, с. 4].

Питанням використання LEGO-технологій в освітньому процесі початкової школи присвячені дослідження Т. Богдан, Т. Бондаренко, Н. Воловенко, Д. Галаган, М. Деркач, С. Івнської, І. Коротун, О. Костецької, І. Палазової, О. Петегирич, Л. Петегирич, Т. Рожок, О. Роми, Л. Романенко, Д. Ярошенко та ін.

LEGO-технологія – це ціла палітра гри, яка охоплює конструктивно-будівельну, вільну, сюжетно-рольову, розвивальну, рухливу гру та гру за уявою; гру індивідуальну, самостійну та гру в парах, у міні-групах, командах; гру з однолітками та дорослими [2, с. 4].

За визначенням О. Роми, методика «Шість цеглинок» – це ігри-завдання із набором з шести цеглинок LEGO DUPLO певних кольорів (червоного, помаранчевого, жовтого, зеленого, блакитного та синього), які не лише сприяють розвитку мислення, мовлення, уваги, а й стимулюють учнів робити відкриття, досліджувати, експериментувати, шукати власні відповіді на проблемні ситуації, ставити цілі та розробляти план дій, творити та імпровізувати досхоchu [3, с. 5].

Пізнавати, вивчати та розуміти світ навколо через гру та дію на власному досвіді набагато цікавіше, ніж просто отримувати теоретичну інформацію про нього. Коли діти навчаються через гру, вони – вмотивовані, з упевненістю намагаються вирішити складні завдання, експериментують, досліджують, ставлять запитання, творчо мислять, створюють щось нове, а що найголовніше – не бояться помилитися, бо у грі завжди можна спробувати знову і знову, зауважує О. Рома [4, с. 5].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» відкриває учням широкий спектр застосування кубиків LEGO. Їх можна використовувати на ранкових зустрічах і безпосередньо в класі для класифікації різноманітних явищ, предметів, об'єктів, процесів, ознак тощо [5, с. 49].

Продемонструємо приклади завдань та прийоми роботи із цеглинками LEGO на матеріалі природничої освітньої галузі:

Вправа «Овочі, фрукти і ягоди». Які овочі, фрукти і ягоди ви знаєте? Знайдіть цеглинку, схожу на капусту (кукурудзу, моркву, огірок). Знайдіть цеглинку, схожу на банан (чорницю, абрикос, полуницю).

Вправа «Утвори пару «плід-листок»». На цеглинках прикріплюємо малюнки: горіх, жолудь, каштан, крилатка клена, ялинова шишка, соснова шишка, листя горіху, листя каштану, листя клену, хвоя сосни, хвоя ялини, листя дуба.

Вправа «Засій поле». Учні об'єднуються у дві групи. На цеглинках прикріплюємо малюнки культурних і дикорослих рослин. Перша група «засіває» поле культурними рослинами, друга – дикорослими рослинами. Малюнки рослин: пшениця, ячмінь, овес, кукурудза, просо, соняшник, пирій, лобода, волошка, кульбабка, конюшина, кропива.

Вправа «Утвори пару «тварина-дитинча». Використовуючи цеглинки, учні утворюють пари тварин. На цеглинках прикріплюємо малюнки тварин: корова, теля, кролиця, кролення, свиня, порося, вівця, ягня, коза, козеня, кобила, лоша.

Вправа «Дай кличку». До іграшок тварин підібрати кличку, яка написана на цеглинці LEGO. Для гри потрібні іграшки: собака, кішка, рибка, папуга, хом'як, черепаха та написи на цеглинках: Мурка, Аріель, Ріо, Пушок, Рекс, Немо.

Вправа «Відгадай рослину». Використати дві цеглинки: зелена – дикорослі рослини; червона – культурні рослини. Сигналізувати кольором, до якої групи належить названа вчителем рослина (подорожник, пшениця, кропива, кукурудза, морква, кульбаба, гарбуз, горох, полин, мати-й-мачуха, квасоля, барвінок).

Вправа «Так – ні». Виберіть цеглинку LEGO, яка асоціюється у вас із птахами. Послухайте кілька тверджень. Якщо ви згодні з твердженням, легенько підкиньте цеглинку вгору, якщо ні, тримайте цеглинку в руках.

Першими із вирію повертаються граки. Сову називають «лісовим лікарем». Шишкар вигодує пташенят взимку. Зозуля – це хижий птах.

Вправа «Дерева, кущі, трав'янисті рослини». Приготуйте цеглинки зеленого, помаранчевого і жовтого кольорів. Послухайте назви рослин і просигналізуйте цеглинкою зеленого кольору, коли почуєте назву дерева, помаранчевою цеглинкою, коли почуєте назву куща, жовтою цеглинкою, коли почуєте назву трав'янистої рослини. Педагог промовляє: дуб, осика, бузок, конвалія, ромашка, троянда, вишня, верба, шипшина, мак, волошка, яблуня, дурман, беладона, смородина.

Вправа «Де живуть тварини?». Вчитель називає або показує тварину. Діти повинні підняти цеглинку такого кольору, який відповідає середовищу існування цієї тварини. У воді – синій, на землі – зелений, у ґрунті – оранжевий. Тварини: заєць, лось, сом, їжак, кріт, черв'як дощовий, щука, окунь, равлик, лисиця, борсук.

Вправа «Що їсть тварина?». Вчитель називає тварин, діти піднімають цеглинку відповідного кольору. Трав'яні – зелений, хижаки (м'ясоїдні) – червоний, всеїдні – жовтий. Тварини: білка, заєць, лисиця, їжак, вовк, ведмідь, орел, миша, дикий кабан, тигр, олень, кіт, кінь, коза, щука, гадюка, корова, лелека.

Використання LEGO-технологій у процесі вивчення природничої освітньої галузі сприятиме усвідомленню знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», формуванню бережливого ставлення до природи, виробленню навичок екологічно доцільної поведінки в довкіллі та розвитку творчих здібностей учнів.

Отже, ефективно організована робота з конструктором LEGO здатна значно підвищити вмотивованість учнів до навчання та забезпечити успішне формування еколого-природничої компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.09.2024).
2. Рожок Т. Л., Костецька О. А. Від маленької цеглинки – до розумної дитинки. Дидактично-ігровий посібник. Вінниця: КУ «ММК», 2018. 15 с.
3. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник О. Рома – The LEGO Foundation. 2018. 32 с.
4. Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник / Упорядник О. Рома – The LEGO Foundation. 2018. 44 с.
5. Борзик О. Б., Молчанюк О. В., Прокопенко Д. С. Практичні аспекти реалізації LEGO-технології на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початковій школі. *Соціокультурні та психолого-педагогічні аспекти організації освітньо-розвиткового простору в сучасному закладі освіти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Харків, 23 травня 2023 р.). Харків, 2023. С.48-51.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Овдійчук Віта

*викладач кафедри математичного моделювання
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Сучасне суспільство реформується під впливом глобальних змін і запитів, які торкаються усіх його галузей, зокрема й освіти. А отже, важливим постає завдання забезпечення якісної підготовки майбутніх педагогів, зокрема вчителів інформатики, які здійснюють якісне навчання здобувачів загальної середньої освіти в теперішніх умовах.

Одним з ключових підходів, які є основою освітнього процесу в закладах вищої освіти, є компетентнісний, зміст якого полягає у сприянні формуванню в здобувачів вищої освіти загальних, фахових, мистецьких та інших компетентностей. Особливості впровадження такого підходу під час професійної підготовки майбутніх учителів інформатики висвітлено в низці праць таких українських дослідників: Н. Балик, Ю. Бикова, І. Войтовича, М. Жалдака, О. Карабін, О. Кривоноса, О. Мойко, Н. Морзе, Ю. Рамського, О. Романишиної, О. Спіріна, Г. Ткачук, В. Франчука та ін.

На основі глибокого аналізу наукових, науково-методичних досліджень з проблеми формування компетентностей, власного досвіду, зазначимо, що важливу роль для успішної професійної діяльності вчителя інформатики має методична компетентність. У наукових розвідках М. Жалдака, Н. Морзе, А. Кочаряна, Н. Павлової, О. Співаковського, О. Спіріна, Ю. Триуса та ін. висвітлено її зміст, особливості, способи формування й удосконалення.

Учена Н. Павлова вказує, що формування методичної компетентності спирається на ґрунтовне оволодіння знаннями з предметної галузі та суміжних з нею, розвиток необхідних для майбутнього педагога особистісних якостей, вироблення певних прийомів і методів для вирішення методичних завдань, усвідомлення змісту методичної діяльності та ін. [1]

У професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» наведено перелік загальних та професійних компетентностей, якими повинен володіти сучасний учитель. Зупинимося на формуванні й виробленні певних умінь і навичок, які належать до методичної

компетентності, і є важливими для ефективного вирішення методичних завдань майбутніми вчителями інформатики:

– моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання;

– формувати й удосконалювати компетентності, наскрізні уміння в учнів;

– здійснювати інтегроване навчання;

– добирати сучасні технології, методики для забезпечення якісного освітнього процесу;

– здійснювати оцінювання та відстежувати результати навчання; формувати ціннісні ставлення тощо [2].

Такі вміння й навички формуються під час вивчення професійних освітніх компонентів, виконання лабораторних й практичних робіт, проходження педагогічної практики. Завдання викладача застосовувати різноманітні технології, сучасні методи для успішного їх формування.

Існує чимало нових цифрових інструментів, якими повинен володіти вчитель. Нині популярним є штучний інтелект (ШІ). Можливості штучного інтелекту, а саме генеративного ШІ, тобто такого, який вміє генерувати різноманітний контент – текст, відео, зображення, звук тощо (наприклад, Gemini, чат GPT та ін.), варто педагогічно виважено використовувати під час освітнього процесу, щоб продемонструвати майбутньому вчителю інформатики його можливості та напрямки використання:

– складання план уроку згідно теми, мети;

– підбір наповнення кожного структурного елемента уроку;

– урізноманітнення уроку ілюстративним матеріалом;

– наповнення репродуктивними, логічними, творчими та іншими завданнями;

– застосування диференційованого підходу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів;

– створення завдань, тестів для оцінювання на засадах компетентнісного підходу тощо.

Щоб застосування можливостей ШІ було продуктивним з боку генерації необхідної інформації, майбутній вчитель повинен вміти правильно сформулювати підказку. Застосовуючи різноманітні формулювання такої підказки відповідно до поставлених завдань, змінюючи та повторюючи її, зміст «відповіді» штучного інтелекту покращуватиметься.

Звісно, для якісного застосування генеративного штучного інтелекту майбутній учитель інформатики повинен добре розумітися на побудові структури уроку, його наповненні, на особливостях та вимогах до різних типів уроків, на підходах, які потрібно застосовувати, методах, завданнях та ін., тобто володіти базовим теоретичним і практичним матеріалом з

професійних дисциплін. Важливо також застосовувати критичне мислення для оцінки отриманих результатів, рефлексію своєї діяльності.

Формування методичної компетентності майбутнього вчителя інформатики потребує виваженого підходу до застосування можливостей штучного інтелекту. Використання такого інструмента вимагає від викладача й студента певних компетентностей у галузі педагогіки, ціннісного ставлення до інтелектуальної власності, дотримання академічної доброчесності.

Отже, проблемний аспект застосування можливостей ШІ для формування методичної компетентності майбутніх учителів інформатики є перспективним у професійній освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлова Н. С. Методична компетентність майбутнього вчителя інформатики: теоретичні засади формування. *Педагогічні науки*. № 94. 2021. С. 107-113. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-94-15>
2. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». 2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=22daac6a-f0db-4de0-8d49-47aa6b2ecb99> (дата звернення: 11.09.2024).

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ТЕХНІКИ ПСИХОЛОГА ДЛЯ РОБОТИ З УСВІДОМЛЕННЯМ СМЕРТІ

Підлужна Ольга

директор бібліотеки *Приватного вищого навчального закладу*
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

Филипчук Світлана

головна редакторка
видавництва «Левит»,
м. Здолбунів, Україна

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент *Оксана Мороз*

Випробування українців російсько-українською війною зумовлює пошук нових технік психотерапії в усвідомленні смерті. Екзистенційна терапія, маючи філософське коріння, не притримується суворо визначеного набору технік, фокусуючись на світосприйнятті клієнта і на зроблених досвідних висновках [3]. Основні техніки з усвідомлення смерті в екзистенційній психології:

1. Замиріння з тривогою і допомога в цьому процесі під час конструктивних дій (обговорення, бесіда, діалог, дискусія);
2. Техніка «дозвіл терпіти» (осмислення миттєвості часу життя, певного логічного виходу, певного плану «згори», тощо);
3. Техніка роботи з захисними механізмами (ідентифікація неадекватності механізмів заперечення смерті та їхні негативні наслідки);
4. Техніка роботи із сновидіннями (бесіда про сновидіння з акцентуванням на темі смерті та екзистенційних конфліктів, пов'язаних із смертю);
5. Техніка нагадування про тлінність існування (обговорення ознак фізичного старіння, несправедливих життєвих втрат, несподівана смерть близьких, вбивство близьких, тощо);
6. Техніки поглиблення усвідомлення смерті (укладання власного некрологу, заповнення анкет із питаннями про відношення до смерті, уявлення про власні похорони, спостереження за невиліковно хворими людьми);
7. Техніка зменшення сенситивності до смерті (занурення в ситуацію страху смерті, викликаного в зменшених дозах);

8. Техніка сенсової переоцінки смерті (при втраті близької людини обговорення того, що було б, якби першим вмер пацієнт, а не його близька людина).

Сучасна екзистенційна терапія функціонує в межах чотирьох підходів та шкіл, кожна з яких пропонує дієві навчальні програми. Перша школа – Дазайн-аналіз (Daseinsanalysis), друга – логотерапія (В. Франкл), третя – британська школа екзистенційної психотерапії (Е. ван Дерцен, Р. Д. Ленг), четверта – американський підхід Р. Меєма (наставника Дж. Бюдженталю, І. Ялома, К. Шнайдера), представлена двома школами: підтримувально-експресивна групова терапія для онкохворих та емпірично-екзистенційна терапія з емпіричними інтервенціями [4].

Зрештою, читаючим людям, особливо німецькою мовою, зразу згадаються тексти Е. М. Ремарка «Ніч в Ліссабоні» та «На західному фронті без змін» - вони рясніють словом Dasein. Саме ж слово дазайн – німецьке, з філософської царини М. Хайдеггера (у мислителя дазайн – жива душа, яка наділена властивістю задавати питання про буття). Дослівний переклад – «ось-буття», «тут-буття», «спів-буття»; варіанти перекладу: «існування тут і зараз», «присутність», «буття присутності».

Поява дазайн-аналітики зумовлена працями швейцарських психіатрів Л. Бінсвангера, М. Босса, які побачили у праці М. Гайдеггера «Буття і час» можливість іншого, відмінного в медицині, погляду на страждання своїх пацієнтів. Повністю успадувавши від психоаналізу вимогу аналізу життєвої історії людини, психотерапевт мусить аналізувати Дазайн свого пацієнта цілісно настільки детально, наскільки це можливо, максимально звільняючи себе від усіх суджень щодо пацієнта: моральних, етичних, естетичних, соціальних, медичних тощо, аж до тієї міри, допоки у повній мірі не розгорнуться «ті форми Дазайн, якими індивідуальність наділена в цьому світі» [2].

На основі аналізу методології К. Юнга, герменевтики М. Хайдеггера та синтезу даних про емоційний стан за принципами Ж.-П. Сартра, швейцарські психологи уклали найбільш стійку форму дазайн-аналітичної психотерапії, сфокусовану навколо трьох полів для аналізу:

1. **Umwelt** (нім. – «світ навколо») – вивчення зовнішніх факторів, дратівливості, емоційного спаду, творчої кризи;

2. **Mitwelt** – вивчення світу близьких людей, які безпосередньо впливають на почуття та емоції клієнта, його взаємозв'язки та соціальна установка;

3. **Eigenwelt** – вивчення самості, «свого світу», який клієнт створює для того, щоб закритися від проблем, творення під час терапії ідеального образу, який стане ядром психологічного захисту.

Основні види почуття вини в екзистенційній психології:

1.заперечення, відмова і неможливість (творчо) самореалізуватися, вільної активності як прояву докорів совісті;

2.повторне заперечення, коли клієнт намагається за допомогою роботи та творчості забути про вину, але не може зосередитися на активній та тривалій діяльності;

3.вина як неможливість задоволення своїх потреб і потреб оточуючих;

4.вина сепарації, коли клієнт не уявляє, який життєвий вибір чи сценарій здійснити;

5.вина онтологічна, яка й обумовлює неможливість вибору (потайний страх);

6.вина через страх, який характеризується зворотною ситуацією, коли клієнт відчуває страх постфактум.

При аналізі емоційного спаду та творчої кризи Р. Мей пропонує не акцентуватися на страху та тривозі, «як це робили раніше» [1], а зосередитися на відчутті вини та сильних емоціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мэй Р. Открытие Бытия (1992). URL: https://4italka.site/nauka_obrazovanie/psihologiya/258164.htm
2. Binswanger L. Daseinsanalyse und Psychotherapie II (1960). URL: <https://www.jstor.org/stable/45107914>
3. Langdridge D. Existential Counselling and Psychotherapy (2013). DOI: 10.4135/9781473914773
4. Vos J. Existential therapies: A meta-analysis of their effects on psychological outcomes (2015) / J. Vos, M. Craig, M. Cooper. DOI: 10.1037/a0037167

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА, ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ НАСЛІДКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ МЕТОДОМ АВТОРСЬКИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ІГОР

Білова Оксана

здобувачка ОП «Психологія» другого (магістерського) рівня ВО

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука»,

психолог Рівненської гімназії №3 Рівненської міської ради

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент *Юлія Михальчук*

Вчені пояснюють одержані результати щодо рівня показників психічного здоров'я впливом травмувальних подій війни, а також збільшення наявності психологічних стресових чинників після її закінчення. У такий спосіб вони показали, що травмувальні події війни та переміщення самих людей мають негативні і довготривалі наслідки для їх психічного здоров'я, а вплив післявоєнних стресових чинників може їх підсилювати [7].

Війна проходить не лише по лінії фронту. Війна вже всередині кожного: на лінії фронту вона фізична, поза ним - вона психологічна. Багато хто втомився і, можливо, навіть, втратив ресурс. Так що потрібно знати, як знайти сили і де черпати цей ресурс [4].

О. Штепа вважає, що психологічна ресурсність особистості виявляється у її здатності саморозвиватися, умінні бути компетентною у життєвих та професійних питаннях, автономною у прийнятті рішень, самодостатності у долатті складних життєвих ситуацій, умінні підтримувати та надихати інших, умінні бути творчою та досягати успіху. Характеристиками психологічної ресурсності є знання людиною власних психологічних ресурсів, уміння оновлювати та використовувати свої психологічні ресурси, які зумовлюють цілісність та просоціальність особистості [5].

У сучасному світі набуває все більшої значущості окремий вид ігор – психологічні трансформаційні ігри (Т-ігри), які вдало поєднують у собі характеристики настільної гри як форми відпочинку та отримання задоволення (з урахуванням сучасного значного поширення настільних дозвільних ігор у різних верств населення), коучингу і таких форм практичної діяльності психолога як психологічне консультування, психотренінг, психокорекція [1].

Існує визначення Т-ігор як «категорії групових настільних ігор, орієнтованих на психологічну роботу з індивідуальними особистісними

запитами учасників, які спрямовані на знаходження оптимальних рішень складних життєвих ситуацій, прояснення та гармонізацію міжособистісних стосунків, здійснення важливих життєвих виборів, виявлення особистісних обмежень і ресурсів досягнення значущих цілей, самопізнання та саморозвиток» [2].

Психокорекційний ефект у Т-іграх за умов спонтанної активності учасників досягається завдяки руху психолога за феноменом психіки «єдності і взаємопов'язаності двох сфер» (свідомої та підсвідомої). Тобто, «порушення взаємозв'язків між свідомим і несвідомим створює передумови для формування стабілізованої внутрішньої суперечливості психічного», а «у пізнанні несвідомого провідними є ті риси і характеристики спонтанної поведінки суб'єкта, які вирізняються інваріантністю окремих, проте взаємопов'язаних характеристик». Саме ці порушення і можуть виявлятися у процесі Т-гри [6].

За наявністю запиту психологічні трансформаційні ігри поділяються на ті, в які можна грати без визначеного запиту, тобто на вивчення себе, свого актуального стану, самопізнання або з будь-яким різновидом мети. Вони є універсальними («Мій шлях», «Ліла Життя», «Жива Я», «Лінія Життя», «Подорож душі», «Пробудження», «Перезавантаження», «БлагоПолуччя ... Код доступу», «Смак життя», «Баланс 4 стихій» тощо) та спеціалізованими – це такі Т-ігри, в яких передбачається опрацювання запиту лише з визначеної теми (наприклад, «Моя професія та гроші», «Грошовий сценарій родини» на тему грошей, «Хочу заміж» і «Залежні відносини» на тему стосунків) [3].

До психолога-практика, який проводить трансформаційну гру, висуваються ті ж вимоги, що й при наданні професійної допомоги. Вони сформульовані в особистісно-центрованій парадигмі К. Роджерс: автентичність, бути «тут і зараз», безумовна любов, безоцінковість суджень, здатність рефлексувати почуття, здатність до емпатії та емоційного приєднання, здатність до співчуття, співпереживання та його вираження, конфіденційність, конгруентність, повага до особи, прийняття, психологічна турбота, тактовність, толерантність [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. Випуск 7. Львів: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 86 с. С. 45-52.
2. Максименко С.Д., Кузікова С.Б., Зливков В.Л. Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості: Монографія. Книга 3. Київ-Суми, 2019. С. 366-384.
3. Методологічний посібник із гри «Ліла Життя». Затинус Веет, 2010.

4. Особистість, суспільство, війна: тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, Україна, 15 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. поліція України та ін. Харків : ХНУВС, 2022. 132 с.
5. Штепа О. Емпіричне вивчення психологічних ресурсів особистості. Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Київ, 2011. Т. 11. Вип. 4. Ч. 2. С. 335-361.
6. Яценко Т.С., Глузман О.В., Усатенко О.М. Методологія професійної підготовки практичного психолога. Дніпропетровськ, 2014. 192 с.
7. Comtesse, H., Powell, S., Soldo, A. et al. (2019) Long-term psychological distress of Bosnian war survivors : an 11-year follow-up of former displaced persons, returnees, and stayers. Comtesse et al. BMC Psychiatry. 19:1. <https://doi.org/10.1186/s12888-018-1996-0>

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ПРОФЕСІЙНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Гнатюк Дмитро

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Терновик Наталія

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В умовах перетворень, що відбуваються в українському суспільстві, особливої актуальності набуває ефективність професійної діяльності, в тому числі в сфері освіти. Для того щоб забезпечити і підтримувати високий рівень діяльності педагогічного персоналу в освітніх установах, необхідно звернути увагу на такий психологічний аспект, як професійне вигорання педагогів різних категорій, які працюють з дітьми.

Сучасний стан вітчизняної освітньої системи характеризується активним упровадженням інноваційних технологій у педагогічний процес. В умовах змін, які відбуваються сьогодні, все більш високі вимоги ставляться не тільки до професійних знань, умінь та навичок вчителя, але й до рівня його особистісного саморозвитку, його психологічного самопочуття. Комплекс соціально-економічних проблем, пов'язаних з війною, робить працю вчителя надзвичайно психоемоційно напруженою. Зі збільшенням педагогічного стажу роботи в учителів знижуються показники як фізичного, так і психічного здоров'я. Усі ці фактори здійснюють руйнівний вплив на емоційну сферу. У нього зростає кількість афективних розладів, з'являються почуття незадоволеності собою та своїм життям, труднощі у встановленні контактів з учнями, колегами, оточуючими людьми. Ці симптоми негативно відображаються на всій професійній діяльності, погіршуються результати роботи, знижується рівень задоволеності власною діяльністю. Таким чином, відбуваються зміни у мотиваційній сфері й розвивається синдром емоційного вигорання.

За загальним визнанням спеціалістів, педагогічна діяльність – це один із видів професійної діяльності, який найбільше деформує особистість

людини. Праця вчителя відрізняється від інших видів професійної діяльності емоційною насиченістю, великою кількістю позанавчальної роботи і складністю комплексу робочих днів, що обумовлює формування синдрому професійного вигорання. Професійне вигорання є особливою формою професійної дезадаптації вчителів. Воно є причиною зниження якості роботи, втрати інтересу до неї, порушень фізичного і психічного здоров'я вчителя [2].

Аналіз робіт В. В. Бойка, Н. Є. Водоп'янової, К. Маслач, В. Є. Орла, Т. І. Ронгінської, М. М. Скугаревської, О. С. Старченкової, Ф. Дж. Сторлі, Д. Г. Трунова, Т. В. Форманюк та ін., присвячених професійному вигоранню, доводить, що в дослідженнях вчених немає єдиного погляду на його структуру і динаміку. Не визначене місце професійного вигорання серед інших понять, пов'язаних з професійною дезадаптацією вчителя. Оскільки немає єдиних діагностичних критеріїв, синдром важко діагностувати. За опублікованими даними складно зробити однозначні висновки про ефективність тренінгів, направлених на зменшення вигорання, оскільки в дослідженнях використовуються різні вибірки, часові рамки, інструменти вимірювання.

Такі психологи, як І. А. Акіндінова, Про І. П. Бусовікова, Т. Н. Мартинова, О. І. Бабич, К. А. Дубініцька і ін. розглядають інші підходи до позначеної нами проблеми і визначають вигорання як функціональний стереотип, що дозволяє дозувати і економно витратити енергетичні ресурси. У той же час можуть виникати його дисфункціональні наслідки, коли «вигорання» негативно відображається на виконанні професійної діяльності і відносинах з партнерами [5].

Проблема синдрому професійного вигорання найбільш об'єктивно досліджена в роботах американського психіатра Х. Фреденбургер, соціального психолога Д. Маслак, в яких вчені визначають професійне вигорання як фізичне і емоційне виснаження та втрату повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, в тому числі і в професійній діяльності.

Дослідники називають п'ять ключових груп симптомів, характерних для синдрому емоційного вигорання.

1. Фізичні симптоми (фізична втома, виснаження; зміна ваги; безсоння; поганий загальний стан здоров'я, неритмічне дихання, нудота, запаморочення тощо; підвищення артеріального тиску; виразки й запальні захворювання шкіри; хвороби серцево-судинної системи).

2. Емоційні симптоми (брак емоцій; песимізм, цинізм і черствість у роботі й особистому житті; байдужність; відчуття безпорадності і безнадії; агресивність, дратівливість; тривожність, посилення ірраціонального занепокоєння, нездатність зосередитися; депресія, почуття провини; істерія; втрата ідеалів, професійних перспектив; збільшення деперсоналізації; почуття самотності).

3. Поведінкові симптоми: під час навчання з'являється втома; байдужність до харчування; мале фізичне навантаження; виправдання вживання тютюну, алкоголю, ліків; нещасні випадки - падіння, травми, аварії тощо; імпульсивна емоційна поведінка.

4. Інтелектуальні симптоми (зниження інтересу до нових теорій та ідей у навчанні, до альтернативних підходів у вирішенні проблем; нудьга, туга, апатія, втрата інтересу до життя; більша схильність до шаблону, ніж до творчого підходу; байдужність до нововведень; мала участь чи відмова від участі в розвиваючих експериментах; формальне виконання роботи).

5. Соціальні симптоми (низька соціальна активність; зниження інтересу до дозвілля, захоплень; обмеження соціальних контактів; відчуття ізоляції, нерозуміння інших; відчуття браку підтримки з боку родини, друзів, колег [3]).

Таким чином, синдром емоційного вигорання характеризується поєднанням симптомів порушення у психічній, соматичній і соціальній сферах життя педагога. Специфіка роботи вчителя також полягає в необхідності постійного професійного самоосмислення у взаємодії з учнем і точності професійної дії. Тому проблема емоційного вигорання вчителя є актуальною і значущою на всіх етапах його професійного становлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатевич Н. М. Психічне вигорання у професійній діяльності вчителя: огляд зарубіжних досліджень // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Соціологія. Психологія. Педагогіка. 2003. Вип. 15-16. С.117-120.
2. Грицук О. В. Семантичний аналіз професійного стереотипу «вчителя» на основі підверженості вчителя емоційному вигоранню / О.В. Грицук // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. Харків: ХНПУ, 2009. Вип. 29. С. 26-30.
3. Жогно Ю. П. Вплив емоційного вигорання на професійну компетентність вчителя / Ю. П. Жогно // Наука і освіта. 2008. № 8-9. С. 40-43.
4. Павелкін Р. Синдром емоційного вигорання викладачів закладів вищої освіти в умовах військової агресії росії проти України. Психологія: реальність і перспективи. 2023. Вип. 20. С. 144–153.
5. Перегончук Н. В. «Професійне вигорання» як фактор розвитку особистості педагога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Н. В. Перегончук; Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менеджменту освіти». К., 2011. 20 с.
6. Freudenberger Н. J. Burnout and job dissatisfaction : impacy on the family. Perspectives on work and the family. Rockville : Royal Tunbridge Wells, 1984. P. 94–105

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Терновик Наталія

*кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Величко Наталія

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В умовах воєнного стану на військовослужбовців покладаються складні, відповідальні завдання: щодо забезпечення безпеки й додержання прав людини; усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії; надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних конфліктів; надання допомоги в подоланні наслідків конфліктів тощо. Професійна діяльність військовослужбовців у цей період характеризується довготривалою дією значної кількості стресогенних психотравмуючих факторів. Наявність постійної загрози для життя, страх бути пораненим, отримати травму та багато інших факторів висувають високі вимоги, в першу чергу, до психологічної готовності військовослужбовців в умовах воєнного стану, оскільки саме від такої готовності залежить не лише ефективність службової діяльності, але й особиста безпека військовослужбовців.

Психологічна готовність як усвідомлене відображення наявного потенціалу й актуального стану системи «особистість-діяльність» забезпечує: формування особистісного змісту участі військовослужбовця у службово-бойовій діяльності; своєчасність і доцільність поточних оперативних службово-бойових дій, їхню адекватність правоохоронним нормам та умовам службово-бойових ситуацій; ситуативну стійкість і урегульованість дій при зростанні напруженості; відновлення вихідних характеристик психологічної структури діяльності після виконання військовослужбовцями службово-бойових завдань [6].

Проблему психологічної готовності стосовно її значення для ефективності діяльності людини в особливих умовах у своїх працях

розглядало достатньо багато українських та зарубіжних науковців: Н.А. Агаєв, В.Г. Андросюк, О.М. Бандурка, В.І. Барко, Г.С. Грибенюк, Л.Г. Дика, Л.І. Казміренко, О.М. Коқун, М.С. Корольчук, В.І. Лебедев, В.О. Лефтеров, В.С. Медведев, А.І. Папкін, О.Д. Сафін, О.М. Столяренко, О.В. Тімченко, Ю.В. Чуфаровський та ін. Проте методичне забезпечення діагностування психологічної готовності військовослужбовців до професійної діяльності залишається на невідповідному рівні, оскільки не запропоновано чіткого переліку методичного інструментарію для діагностування такої готовності з відповідними кількісними індикаторами її складових компонентів та інтегральної характеристики [3].

Психологічна готовність військовослужбовця до виконання бойових операцій розуміється як інтегративне особистісне утворення, яке складається з тривалої короткочасної готовності та забезпечує його психологічну придатність до професійної діяльності. Тривала психологічна готовність формується впродовж тривалого часу військово-професійної підготовки та діяльності військовослужбовця та характеризує його потенційну психологічну здатність до виконання різних завдань під час здійснення бойових операцій. Короткочасна готовність базується на основі першої та характеризує наявну на даний період часу (від дня до кількох днів) психологічну здатність до виконання конкретних бойових завдань. Тобто можливий випадок відсутності у військовослужбовця короткочасної (ситуативної) психологічної готовності (внаслідок захворювання, поранення, травми та ін.) при наявності тривалої (потенційної) готовності. І, в той же час, є неможливою наявність короткочасної психологічної готовності без наявності тривалої [4].

Для практичної апробації на виборці військовослужбовців для діагностування їх тривалої психологічної готовності до виконання бойових операцій нами відібрано 24 методики:

1. Методика визначення швидкості перебігу мисленевих процесів (гра 3Х5) В. Пушкіна.
2. Методика «Розстановка чисел».
3. Методика «Оперативна пам'ять».
4. Методика дослідження креативності.
5. Методика «Матриці прогресивні Дж. Равена».
6. «Тест-опитувальник Г. Айзенка – Eysenck Personality Inventory (EPI)».
7. Опитувальник К. Леонгарда – Г. Шмішека.
8. «Шкала темпераментів» Л. Терстоуна (в адаптації Хойновського).
9. Опитувальник для діагностики властивостей нервової системи Я. Стреляу.
10. Методика «Q-сортування» (В. Стефансона).

11. «Властивості характеру – опитувальник самооцінки Т. Лірі».
  12. Опитувальник Міні-мульти.
  13. «Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема».
  14. Методика «Діагностика мотивації до успіху» (Т. Елерс).
  15. Методика «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерс).
  16. Мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір у модифікації А. Реана).
  17. «Особистісна шкала прояву тривоги Дж. Тейлор» (в модифікації В.Г. Норакидзе).
  18. Методика дослідження рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Ротера (адапована НДІ ім. В.М. Бехтерева).
  19. «Діагностика ступеня готовності до ризику» (Г. Шуберта).
  20. Методика «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС» (В.В. Синявського і Б.О. Федоришина).
  21. Методика «Діагностика рівня соціальної фрустрованості».
  22. «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності».
  23. Методика «Диференціальна діагностика депресивних станів».
  24. Методика «Тепінг-тест».
- Для діагностування короточасної готовності відібрано 8 методик:
1. Методика шкалованої самооцінки психофізіологічного стану (О.М. Кокун).
  2. Методика самооцінки функціонального стану «САН» (В.А. Доскін та ін).
  3. Точність сприймання 10-секундного інтервалу часу.
  4. Методика «Реакція на рухомий об'єкт – РРО».
  5. Методика самооцінки емоційного стану Уесмана-Рікса.
  6. «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності».
  7. Методика «Диференціальна діагностика депресивних станів».
  8. Методика «Тепінг-тест».
- Запропоновані діагностичні методики надають можливість здійснення фахівцями в галузі практичної психології діагностування як тривалої, так і короточасної психологічної готовності військовослужбовців до діяльності в умовах воєнного стану. Перспективою подальших досліджень у даному напрямку можна вважати продовження апробації психодіагностичних методик, які ґрунтуються на виконанні певного завдання, з метою діагностики різних компонентів психологічної готовності, а також розробку методичного забезпечення для діагностування психологічної готовності військовослужбовців до різних видів військово-професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алещенко В. М. Військова психологія: ретроспективний аналіз та подальший розвиток. Теорія і практика управління соціальними системами. 2015. № 2. С. 46–53.
2. Алещенко В. Методичні підходи до аналізу, оцінювання та прогнозування морально-психологічного стану особового складу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військовоспеціальні науки. 2018. № 3. С. 6–11.
3. Алещенко В. Формування психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. Вісник Національного університету оборони України. 2023. № 4 (74). С. 5–13.
4. Бабаян Ю. О., Грiшман Л. О. Особливості психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2014. № 13. С. 17–21.
5. Бойко В., Хомчак Р. Психологічна підготовка військових фахівців у конфліктах сучасності. Військова освіта. 2017. С. 19–27.
6. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В. Діагностування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. – 153 с.
7. Осьодло В. І., Грилюк С. М., Тютюнник Л. Л. Сучасний стан і перспективи психологічного забезпечення в Збройних Силах України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 1. С. 89–98.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИВАЛЬНОГО ЦЕНТРУ

Вікторчук Наталія

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Трансформації в українському суспільстві пов'язані з повномасштабною війною, призвели до потреби модернізації змісту дошкільної освіти в Україні відповідно до законів «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» та Базового компоненту дошкільної освіти. Для безпеки учасників освітнього процесу було впроваджено особистісно-орієнтовану модель освіти, яка передбачає створення сприятливого середовища. Це включає комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, оздоровчих, ергономічних та естетичних умов для організації повсякденного життя дітей [4, с. 90].

Важливими завданням розвивального центру є вдосконалення педагогічного процесу та компетентності вихователів для створення умов безпечного середовища. У Законі України «Про освіту» № 1658-IX від 15.07.2021 було доповнено частину першу статті пунктом 2.1 про безпечне освітнє середовище. Згідно з цим законом, безпечне освітнє середовище – це відповідні умови, що забезпечують безпеку та здоров'я учасників освітнього процесу, а також сприяють їхньому фізичному, психічному та соціальному розвитку [3].

Основні потреби організації безпечного середовища розвивального центру вимагає від адміністрації та вихователів дотримання ряду важливих вимог: 1. Забезпечення безпеки приміщення: адміністрація повинна регулярно проводити технічний огляд будівлі, вчасно виявляти та усувати будь-які несправності, а також забезпечувати належний ремонт та обслуговування приміщення. 2. Організація безпечного руху: педагоги повинні контролювати рух дітей у приміщенні та на території закладу, вчасно виявляти та усувати можливі загрози для безпеки. 3. Дотримання санітарних норм: адміністрація повинна забезпечувати відповідні санітарні умови у закладі, а педагоги повинні наглядати за дотриманням особистої гігієни дітей. 4. Належний контроль за харчуванням: адміністрація повинна забезпечувати якісне та безпечне харчування для дітей, а педагоги повинні контролювати процес прийому їжі та вживання її дітьми. 5. Проведення

навчань та тренінгів з безпеки: адміністрація повинна організувати навчання та тренінги для педагогів з питань безпеки дітей, а також підвищувати свідомість батьків щодо безпеки у дошкільному закладі [1, с. 40-45].

Особливе значення діяльність вихователя у створенні безпечного середовища набула після повномасштабного вторгнення на територію України. У дошкільному розвиваючому центрі вихователь виступає як опора та підтримка для дітей, які можуть бути психологічно вразливими та відчувати стрес через воєнні події. Вихователь повинен мати навички роботи з дітьми в стресових ситуаціях, вмінні заспокоювати їх, створювати безпечну та спокійну атмосферу. Важливо виявляти розуміння та емпатію до емоцій дітей, допомагати їм виражати свої почуття та впоратися зі страхом. Вихователь повинен забезпечувати безпеку дітей у центрі, враховуючи можливі ризики війни. Важливо мати план евакуації та знати, як діяти у випадку небезпеки. Вихователь має демонструвати стійкість, відповідальність та навчити дітей основам безпеки та захисту. Навіть у складних умовах вихователь повинен продовжувати забезпечувати якісну освіту та розвиток дітей. Важливо використовувати творчі методи та підходи, які допоможуть дітям зберегти позитивний настрій та розвиватися навіть у стресових умовах. Співпраця вихователів з батьками дітей допоможуть краще забезпечити психологічний комфорт дітей, дізнатися їхні потреби та проблеми. Вихователь може надавати поради батькам щодо роботи з дітьми в умовах війни, сприяти обміну інформацією та підтримувати взаємодію між сім'ями. Усі ці аспекти підкреслюють важливість ролі вихователя у дошкільному розвиваючому центрі під час війни, коли діти потребують особливої уваги, підтримки та захисту [5, с. 58-60].

Відповідно до зазначених потреб безпечного середовища формуються певні педагогічні умови до вихователів дітей дошкільного віку розвиваючого центру:

1.Знання правил безпеки: вихователі повинні мати глибокі знання про правила безпеки, які стосуються дітей, та вмінні їх застосовувати в практичній діяльності;

2.Вміння передавати знання дітям: вихователі повинні бути вмільими комунікаторами, які можуть ефективно пояснювати дітям правила безпеки та виховувати у них свідоме ставлення до власного здоров'я;

3.Вміння працювати в команді: формування безпечного середовища вимагає співпраці всіх працівників розвивального центру. Вихователі повинні бути готові співпрацювати з колегами, батьками та іншими учасниками процесу виховання;

4.Вміння реагувати на небезпечні ситуації: вихователі повинні бути готові вчасно реагувати на небезпечні ситуації, вживати необхідні заходи для запобігання травм та негараздів;

5.Вміння організовувати розважальні та навчальні заходи: важливо, щоб вихователі створювали цікаві та безпечні умови для гри та навчання дітей, де вони могли б вільно розвиватися та вчитися.

Діти дошкільного віку потребують особливої уваги та підтримки, оскільки їхні вікові особливості не дозволяють їм самостійно забезпечити свій захист. Вони є психологічно вразливими, чутливими до впливу насильства, страхів, агресії та тривожності. Важливо створити для них безпечне та підтримуюче середовище, де вони зможуть вільно розвиватися, відчувати себе захищеними та підтриманими у своїх потребах і емоціях. Загальна вимога до вихователів полягає в тому, щоб вони були відповідальними, уважними та дбайливими, здатними забезпечити безпеку та добробут дітей у розвивальному центрі. Педагогічна діяльність вихователів має будуватися на положеннях, які передбачають забезпечення безпеки дітей, вчасно реагувати на небезпечні ситуації та запобігати можливим травмам або негараздам. Завдяки навичкам безпеки життєдіяльності вихователі допомагають формувати у дітей свідоме ставлення до власного здоров'я та безпеки, відповідальності за свої дії; навчають уникати ризикованих ситуацій. Безпечні умови сприяють щоб діти могли вільно виражати себе, досліджувати світ навколо себе та розвивати свої здібності. Вихователі створюють умови для творчого розвитку дітей, де вони можуть вільно вибирати та діяти [2, с. 174-176].

У діяльності вихователя для створення безпечного середовищі, важливе місце займають професійні навички, а саме:

- організаційна компетентність, яка включає в себе здатність ефективно організовувати роботу з дітьми, батьками та колегами. Це включає уміння планувати та проводити розвиваючі заняття, ефективно управляти часом, ресурсами та іншими аспектами роботи. Важливо мати навички комунікації, співпраці та вміння працювати в команді;

- оцінювально-аналітична компетентність включає в себе здатність аналізувати та оцінювати розвиток дітей, виявляти їхні потреби та можливості. Вихователь повинен вміти визначати ефективні методи та підходи до роботи з кожною дитиною, враховуючи її індивідуальні особливості;

- морально-етична компетентність передбачає дотримання вихователем високих моральних та етичних стандартів у взаємодії з дітьми, батьками та колегами. Важливо проявляти повагу, толерантність, відкритість та чесність у всіх взаємодіях, дотримуватися принципів справедливості та доброчесності;

– психоемоційна компетентність включає в себе здатність вихователя розуміти та керувати своїми власними емоціями, а також вміння сприяти психологічному комфорту та емоційному розвитку дітей. Важливо мати навички емоційного інтелекту, вміння підтримувати позитивну атмосферу та відповідати на потреби дітей у психологічній підтримці.

Професійна діяльність вихователя дошкільного розвиваючого центру включає в себе широкий спектр обов'язків і відповідальностей, спрямованих на всебічний розвиток дітей дошкільного віку. Основні аспекти цієї діяльності включають організаційну, навчальну та профілактично-методичну форми роботи. До організаційної форми входить: – розробка та впровадження планів та програм безпеки, які враховують вікові та індивідуальні особливості дітей; – організація безпеки в приміщенні та на території закладу, включаючи регулярні перевірки устаткування та евакуаційні плани; – співпраця з батьками для підвищення усвідомлення їхньої ролі в забезпеченні безпеки дітей. До навчальні форми роботи включають: – проведення навчань та тренінгів для дітей щодо правил безпеки вдома, на вулиці та в інших ситуаціях. – використання ігрових методів для навчання дітей безпечному поведінці. – організація тематичних заходів та лекцій для дітей та їх батьків на тему безпеки. Профілактично-методичні форми роботи вимагають: – проведення регулярних оглядів приміщень та обладнання для виявлення потенційних небезпек. – розробка і впровадження методичних матеріалів для вихователів та батьків з питань безпеки дітей. – співпраця з медичними працівниками та іншими спеціалістами для підтримки фізичного та психологічного здоров'я дітей.

Для створення безпечного освітнього середовища, яке відповідає сучасним соціокультурним умовам, важливо мати вихователів, які не лише активні та компетентні у своїй роботі, але й відзначаються своєю креативністю, вмінням критично мислити, готові до впровадження педагогічних інновацій та генерування нових ідей для підвищення ефективності безпеки розвивального центру. Важливо, щоб вихователі були завжди уважні, відповідальні та готові до дії в разі виникнення небезпечних ситуацій, що допоможе забезпечити безпеку та добробут дітей у розвивальному центрі. Вихователь дошкільного розвиваючого центру відповідає за створення сприятливих умов для розвитку дітей, їхнє фізичне, емоційне та інтелектуальне зростання, а також сприяє партнерству з батьками та іншими учасниками виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека і здоров'я учасників освітнього процесу в умовах сьогодення: зб. наук. статей VI Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції (16.11.2023) / за заг. ред. В. М. Успенської. Суми: ФОП Цьома С.П., 2023. 438 с.

2. Вінарчук Н. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти як чинник фізичного розвитку дошкільника, збереження та зміцнення здоров'я. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 45. Том 1. С. 173-177
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1658-20#Text>
4. Косенчук О. Г., Стягунова О. О. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1 (105). С. 90-101
5. Міняйло А. В., Меркулова, Н. В. Специфіка професійної діяльності вихователя у сучасному дошкільному навчальному закладі. *Еврика*. 2018. № 2 (8). С. 58-63

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Власюк Ольга

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються докорінні зміни реформування і модернізації системи освіти. Освіта відіграє провідну роль у становленні України як європейської держави.

Реформування змісту та гуманізація цілей дошкільної освіти України сприяють реалізації компетентнісної парадигми, яка орієнтує педагогів на впровадження у педагогічну практику цілісного підходу до розвитку дитини. Держава повинна створювати умови для виховання життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої особистості, формування у дітей сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації [4].

Починати це робити слід із дошкільного дитинства, оскільки саме у цей віковий період з'являються такі важливі новоутворення, як виникнення першого схематичного абриса цілісного дитячого світогляду, розвиток довірливої поведінки та особистої свідомості, з'являється здатність до світосприйняття, закладається фундамент оптимістичного світобачення та світорозуміння. Формуються уявлення дитини про своє місце у світі, про себе як представника певної статі, про себе минулого – теперішнього – майбутнього. Дитина даного віку повинна мати свою життєву позицію, сформовану на основі власного світогляду. Постійно зростаючі вимоги до змісту й організації навчання та виховання потребують нових, більш ефективних підходів до формування особистості дитини старшого дошкільного віку [3, с. 11].

Проблемі формування у дітей уявлень про навколишній світ присвячено ряд досліджень (Т. Байбара, О. Біда, Ф. Кисельов, В. Пакулова та ін.). На сучасному етапі організації досліджень науковцями Г. Блеч, А. Косимовою, Н. Малюховою, А. Міненко, О. Мякушко, Н. Рахуба, С. Трикоз та ін. розглядається проблема формування уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку у контексті різних аспектів.

У дошкільному віці процес формування уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку відбувається чуттєво-практичним шляхом з тієї причини, що, за своєю сутністю, будь-яка дитина є хорошим експериментатором, а природа є одним із джерел знання навколишнього середовища. Процес опанування цього знання базується на безпосередньому емоційному сприйнятті, спогляданні та спілкуванні з предметами, явищами та діями навколишньої реальності [1, с. 63].

З метою формування уявлень про навколишній світ вихователі закладів дошкільної освіти використовують систему ефективних методів, форм та засобів, серед яких:

- залучення дитини до ігрової діяльності (дидактичні, рухливі, настільні, сюжетно-рольові та інші ігри пізнавального змісту);
- організація проєктної діяльності;
- організація спостережень у природі;
- організація дитячого експериментування.

У пізнавальному розвитку дитини і особливо у формуванні уявлень про навколишній світ важливим є створення відповідного предметно - розвивального середовища.

У процесі організації зони експериментування у старшій групі важливим є акцентування уваги дітей на експонати виставки (де можна зберігати рідкісні предмети: камінці, кристали, вироби дітей з природного матеріалу, матеріал для самостійних виробів); прилади: (баночки, лійки, лупи, дзеркала, мотузочки, пляшечки та інші цікаві й продуктивні засоби для дитячого експериментування); схеми (пам'ятки, алгоритми, експерименти в картинках); природний матеріал (висушене листя, вата, пір'я, колби, піпетки, мірні стаканчики та ін.); місце для проведення дослідів [3].

Провідна діяльність дитини дошкільного віку покликана ставити його перед необхідністю свідомого спрямування своєї розумової активності на пошук та вибіркове використання тих знань і дій, які він уже отримав, для вирішення поставленої на даний момент конкретної нової задачі [2].

На практиці особливе місце у навчанні дітей віддають спільним сюжетно-рольовим, рухливим та дидактичним ігор. Ці ігри відіграють наступне значення у формуванні уявлень про навколишній світ у дітей старшого дошкільного віку:

- стимулюють процеси пізнання;
- ефективно розвивають спостережливість;

- удосконалюють рухову діяльність;
- навчають дотримуватися правил;
- формують поведінкові навички [4].

Будь-яка ігрова діяльність незалежно від того, з якою метою вона здійснюється, сприяє тому, що дитина дошкільного віку отримує деякий практичний досвід взаємодії з навколишнім світом.

За допомогою гри педагоги організують пізнавальну діяльність, формують основи знань про навколишній світ, ігрові прийоми обов'язково присутні у всіх видах діяльності дитини в ЗДО: чи то спостереження чи експериментування. Ігри органічно включаються до змісту занять з вивчення навколишнього світу та взаємовідносин людини та природи [3].

При цьому необхідна продумана та тісна взаємодія з батьками із залученням їх до пізнавального розвитку дитини. При цьому важливо, щоб у закладу дошкільної освіти та батьків була вибудована єдина стратегія спільної діяльності, спрямована на формування правильних уявлень про навколишній світ у пізнавальному розвитку дітей дошкільного віку і для цього в арсеналі педагога існують різноманітні форми взаємодії з батьками, такі як консультації, круглі столи, батьківські лекторії та ін.

Таким чином, в організації пізнання навколишнього світу в умовах ЗДО, важливим є правильне створення предметно - розвивального середовища, спрямоване на збагачення можливостей пізнавального розвитку дитини в таких видах діяльності, як експериментування, спостереження, ігрова діяльність.

Найбільш ефективними методами та формами роботи з ознайомлення з навколишнім світом, в умовах ЗДО, є організація дослідно-експериментальної діяльності, проектна діяльність та пізнавальні дидактичні ігри різної спрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І.М. Індивідуальні особливості сприймання, їх роль у конструюванні реальності. Актуальні проблеми психології. 2012. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 15. С. 62–68.
2. Варій М.Й. Загальна психологія: навчальний посібник; 2-е вид., випр. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
3. Кононко О.Л. Картина світу сучасного дошкільника. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 1. С. 10-18.
4. Кононко О.Л. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник. Київ: Імекс-ЛТД, 2013.
5. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій. Харків: НУЦЗУ, 2016. 123 с.

ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАЗОК В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДО

Дячук Анастасія

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

Сьогодні в освітньому процесі педагоги та батьки акцентують увагу на формуванні моральної та інтелектуальної сфери особистості, сприяють вдосконаленню фізичного та розумового розвитку дитини. Дошкільний вік є надзвичайно важливим періодом розвитку особистості, оскільки поряд з інтенсивним розкриттям та становленням індивідуальних особливостей дитини відбувається її соціалізація, вироблення власного соціального досвіду взаємодії з дорослими та однолітками на основі оволодіння загальноприйнятими нормами та правилами, присвоєння нею способів діяльності і спілкування, прийняття нормативних цінностей і, врешті-решт, формування її соціальної ідентичності. Заклад дошкільної освіти у взаємодії із родинami своїх вихованців має сприяти активному соціалізуючому процесу, розвитку у дошкільників інтересу до власного внутрішнього світу, підготовці фундаменту для особистісного самовизначення. Казка є універсальним феноменом духовної культури будь-якого народу. Це своєрідна народна мудрість, найдавніша та найдосконаліша скарбниця знань, яка дає можливість молодшому поколінню опанувати необхідними знаннями та вміннями. Вона виступає у якості потужного механізму первинної соціалізації дошкільника та його входження у культурний світ власного народу.

Низка сучасних науковців присвятили свої праці проблемам методології, теорії і практики виховання особистості із використанням кращих зразків фольклору (І. Бех, А. Богуш, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Пометун, М. Сметанський) Ідеї щодо морально-естетичного виховання дітей на засадах народної педагогіки, українського фольклору представлені у роботах О. Воропая, Г. Довженок, П. Ігнатенка, В. Ликова, Т. Мацейків,

Н. Миропольської, В. Поплужного, Ю. Руденка, Н. Сивачук, В. Скуратівського, М. Стельмаховича.

Казка є найулюбленішим жанром дітей, які отримують величезне задоволення від її прослуховування та читання. Завуальованість, опосередкованість казки, її вплив на особистість через емоційно-чуттєву структуру, дає можливість використовувати її як первинний механізм соціалізації, реалізувати її пізнавальну функцію. Казкова ситуація, діючи на підсвідомість дитини, сприяє успішному засвоєнню системи норм та правил суспільного життя, на відміну від директивних вказівок та вимог дорослого. Саме казка є одним із засобів одухотворення почуттів, об'єднання їх з розумово-вольовим процесом, що є запорукою виховання індивіда як цілісної, гармонійно розвиненої особистості.

Казка не вчить, як правило, безпосередньо нормам і правилам морально-естетичної культури, а організовує їх силою морально-естетичного почуття, котре домінує над складовими духовного світу особистості і не дозволяє будь-якій із них відділитися від безпосереднього буття індивіда.

Педагоги та психологи пропонують використовувати елементи театралізації та драматизації епізодів казки, певного роду ігор за сюжетом казки. Застосування цих прийомів у практичній роботі, на нашу думку, сприяє безпосередній реалізації дітьми дошкільного віку на вербальному, поведінковому та емоційному рівні соціальних ситуацій, поєднуючи та комбінуючи при цьому суспільний та індивідуальний досвід. Розігрування казкових сюжетів, активізуючи особистісні ресурси, дає змогу дитині керувати процесом гри, опанувати різноманітні ролі, будувати взаємовідносини з партнером, тобто конструювати нову дійсність, вкладаючи у цей процес власні думки та переживаючи відповідні почуття. У закладах дошкільної освіти вивчають різноманітні казки, які виконують важливу педагогічну та виховну функцію. Ось приклади основних типів казок, які вивчають у ЗДО, і те, чому вони навчають дітей:

1. *Народні казки.* Народні казки – це класичні твори, що передаються з покоління в покоління, часто несучи у собі моральний та виховний підтекст. "Колобок" – ця казка вчить про небезпеки довірливості, обережність у взаємодії з незнайомцями та важливість бути уважним і розумним. "Коза-дереза" пропагує важливість чесності та справедливості, а також вчить дітей наслідкам брехні та хитроців.

2. *Авторські казки.* Авторські казки, написані сучасними чи класичними письменниками, збагачують уяву дітей і допомагають формувати моральні цінності. Казка "Як їжачок став колючим" В. Сухомлинського вчить дітей самозахисту, показує важливість відповідальності за свої вчинки і підкреслює цінність особистісних меж. "Лис Микита" І. Франка – це повчальна казка, яка вчить дітей бути мудрими і обережними у взаємодії з іншими, розрізняти хитрість від чесності.

3. *Казки-байки* Казки-байки мають повчальний зміст і часто використовують образи тварин для донесення важливих моральних уроків.

Казва “Вовк і семеро козенят” вчить дітей обережності, недовірливості до незнайомих і важливості дотримання вказівок батьків. “Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат” демонструє дітям, що хитрість і обман часто призводять до поганих наслідків. Вчить бути справедливими і чесними.

4. *Казки про природу і тварин.* Ці казки розвивають у дітей любов до природи, навчають взаємодіяти з тваринами і оточуючим світом. Казове оповідання “Їжачок у тумані” розвиває в дітей допитливість, любов до природи, і водночас вчить не втрачати пильності та обережності у нових і незнайомих ситуаціях. “Казка про золоте курча” (О. Копиленко) виховує в дітях турботу про слабших, співчуття та відповідальність.

5. *Казки різних народів світу.* Казки інших культур розширюють кругозір дітей, допомагають розвивати інтерес до різноманітності світу, навчають толерантності. “Червона Шапочка” (французька казка) показує дітям важливість слухати батьків, не довіряти незнайомцям і дотримуватися безпеки. “Три поросята” (англійська казка) вчить працьовитості, розумінню наслідків своїх дій і показує, що довгострокова праця приносить кращі результати.

Загальні навички та якості, які розвивають казки:

1. Моральні якості: добро, чесність, працьовитість, справедливість.

2. Комунікативні навички: вміння спілкуватися з іншими, взаємодіяти в групі, розуміти інших.

3. Емоційний розвиток: співпереживання, вміння виражати свої емоції та розуміти емоції інших.

4. Соціальні навички: робота в команді, взаємодопомога, відповідальність.

5. Когнітивні навички: розвиток пам’яті, уваги, логічного мислення та уваги.

Таким чином, в процесі розвитку, становлення та соціалізації дітей дошкільного віку надзвичайно важливим є використання казки, яка завуальовано, ненав’язливо сприяє пізнанню суспільної дійсності, освоєнню соціокультурних цінностей, реалізації на основі них соціальної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білостоцька О. В. Використання казок у дошкільній освіті. Львів: Світ, 2007. 144 с.
2. Гавриш Н. В. Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Київ: Видавничий дім «Слово», 2022. 109 с.
3. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів. Київ: Освіта, 2021. 216 с.
4. Коваль О. І. Казкотерапія в системі дошкільної освіти – Київ: Видавництво «Школа», 2015. – 160 с.
5. Лохвицька Л. І. Мовленнєвий розвиток дітей засобами казок. Харків: Видавництво «Ранок», 2011. 128 с.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Захарчук Леся

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В умовах кардинальних змін, що відбуваються у сучасному освітньому просторі України, спричинених широкомасштабним вторгненням російської федерації на території нашої держави, упровадженням воєнного стану формування патріотизму, національної свідомості, успадкування молодим поколінням культурного досвіду українського народу є одним із провідних завдань виховання дітей та молоді, оскільки забезпечує плекання громадян-патріотів своєї країни, здатних захищати її незалежність та цілісність.

Патріотичне виховання засобами образотворчого мистецтва слід починати ще з дошкільного віку. Образні картини, що відображають навколишню реальність, викликають сильні емоції та довго залишаються в пам'яті дитини, впливаючи на її подальший розвиток. Однак не варто думати, що цей процес відбувається автоматично. Щоб твори мистецтва стали ефективним інструментом формування особистості, необхідно навчати дошкільнят розуміти художню мову, тобто виразні засоби, які використовує художник для реалізації свого задуму.

Це сприяє формуванню естетичної оцінки і відкриває шлях до емоційного та морально-естетичного змісту мистецтва. Аналіз живописного твору не повинен зводитися лише до перерахування елементів картини або опису її змісту. Дітей потрібно навчати давати естетичну оцінку твору, оскільки їхнє сприйняття мистецтва є глибшим.

Низка сучасних науковців присвятили свої праці проблемам методології, теорії і практики національно-патріотичного виховання

особистості (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кульчицький, Н. Ничкало, О. Пометун, М. Сметанський, М. Фіцула, Г. Шевченко) та військово-патріотичного виховання (М. Зубалій, В. Івашковський). Питання національно-патріотичного виховання молодших школярів досліджували Н. Васильківська, О. Дешко, Л. Дубровська О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Качур, В. Киричок, О. Сидоренко та ін.

Завдання патріотичного виховання через ознайомлення з образотворчим мистецтвом визначені у низці нормативних та законодавчих актів, таких як Закон України «Про дошкільну освіту», «Концепція дошкільного виховання в Україні», «Національна державна комплексна програма естетичного виховання», «Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Базовий компонент дошкільної освіти», та програма «Впевнений старт». Відповідно до вимог цих документів, естетичне виховання дітей повинно відбуватися через розвиток естетичних потреб, досвіду (емоцій, почуттів, поглядів, смаків, ідеалів, інтересів), що є основою формування естетичного сприйняття та активності у засвоєнні і трансформації реальності. Це сприятиме формуванню всебічно розвиненої особистості, розвитку національної самосвідомості, підвищенню соціальної та трудової активності, а також розкриттю творчого потенціалу молодого покоління України [1].

Становлення художньої свідомості дітей дошкільного віку, розвиток їхньої здатності до естетичних переживань – актуальне завдання сьогодення. Зміст роботи з дітьми з патріотичного виховання засобами образотворчого мистецтва буде усього передбачає:

- розширення та поглиблення досвіду спілкування зі світом мистецтва;
- розвиток художньо-естетичного сприйняття;
- формування знань, умінь та навичок з образотворчої діяльності;
- виховання патріотичних почуттів, любові до Батьківщини, повага до героїв через твори мистецтва.

Головними завданнями є: розвивати патріотичні почуття в процесі образотворчої діяльності, розгляді творів мистецтва; вчити розуміти художній образ твору; формувати знання про жанри та види образотворчого мистецтва; розвивати здібності при використанні різних образотворчих матеріалів; виховувати любов та повагу до історичного військового минулого та сьогодення [2].

Необхідність формування патріотичного настрою, громадянської активності підростаючого покоління впливає із самої суті процесу змін в Україні. Формування у підростаючого покоління патріотичного ставлення до всього навколишнього, у тому числі до своєї країни, свого міста, сім'ї є актуальною проблемою в сучасній педагогіці. Це обумовлено негативною ситуацією, що склалася в Україні через вторгнення російського загарбника на територію нашої Вітчизни [3].

Образотворче мистецтво – це спосіб відображення реальності через наочні образи. Художники передають об'єктивні властивості світу – об'єм, колір, просторовість – але не лише те, що можна побачити безпосередньо. Вони також відтворюють розвиток подій у часі та розкривають духовний світ людини, її психологію. Ознайомлення зі спадщиною минулих поколінь допомагає дітям глибше зрозуміти естетичний світ тих, хто жив і творив до нас. Вони можуть уявити спосіб життя, думки та систему цінностей попередніх епох. Це також допомагає відчувти взаємозв'язок між культурою, історією та патріотичними почуттями. Тільки міжнаціональна толерантність і доброзичливе ставлення до інших народів, їхньої культури, здобутків, традицій можуть привести все людство до взаєморозуміння та, справді, цивілізованого спілкування.

Вивчення традицій різних народів, що населяють нашу країну, дозволяє дітям дошкільного віку відчувти зв'язок між поколіннями, побачити красу та неповторність вітчизняної культури, зрозуміти її унікальність. У будь-якій вибраній ними професії весь накопичений багаж знань допоможе їм стати добрим професіоналом та високоморальною, культурною особою, патріотом свого народу.

Патріотичне виховання засобами образотворчого мистецтва має певний зміст і свої особливості, а також свої форми відображення у свідомості особистості, що розвивається. Їх визначає поєднання понять «патріотичне» та «сприйняття почуття величі та краси навколишнього світу – Батьківщини у вигляді образотворчого мистецтва». Це поєднання в дослідженні стає в центрі проблемного поля і дозволяє охарактеризувати патріотичне виховання дошкільників засобами образотворчого мистецтва як один із напрямків виховання у ЗДО дітей дошкільного віку. Таким чином, розвиток художньо-творчих здібностей дітей на заняттях здійснюється у нерозривній єдності з вихованням духовно – моральних та патріотичних якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєнко Т. Ф., Мустафасва З. І., Яковенко Т. В. Формування національно-духовних цінностей дитини у сім'ї. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Київ : Педагогічна думка, 1999. Кн. 1. С. 106-113.
2. Лисенко Н. В., Кирста Н.Р., Лазарович Н. Б. Педагогіка українського дошкільця : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. : у 3 ч. Київ : Слово, 2016. Ч. 3. 376 с.
3. Освіта України в умовах викликів сьогодення: навчально-методичний посібник / за ред. Т. Павлушенко. Київ, 2021. 220 с.
4. Шумійчук, К. М. Нові підходи до процесу патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Нива знань*. 2016. № 2. С. 27.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНІЙ СІМ'Ї

Кісільчук Віктор

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія*

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Терновик Наталія

кандидат психологічних наук,

професор кафедри психології

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Проблема конфліктів є надзвичайно актуальною для сучасного суспільства. Ними буквально пронизані всі сфери життєдіяльності людини. Вони мають досить широку варіативність свого підґрунтя, що приймає політичне, міжнаціональне, економічне або будь-яке інше забарвлення. Сімейні конфлікти стали широко розповсюдженим явищем, що свідчить про дисгармонію в сімейних стосунках. Проблема виявлення сутності, причин, форм прояву конфліктів є на сьогодні особливо актуальною для психологічної науки, тому що в період трансформації суспільства зріс показник розлучень, особливо серед молодих сімей.

Сім'я як соціальний інститут не тільки забезпечує стабільність суспільства, а й еволюціонує разом з ним, адаптується до інновацій. З іншого боку, сім'я виступає як простір первинної соціальної адаптації індивіда, як мікросвіт, в якому починається особистісне становлення людини. Вона є школою людяності, взаєморозуміння, душевного співчуття і співпереживання. Разом з тим в такій системі інтенсивної тісної взаємодії не можуть не виникати спори, конфлікти і кризи. Протиріччя між особистістю і сім'єю неминучі. При виникненні таких протиріч в родині людина виявляється перед вибором способу їх вирішення.

За останні десять-п'ятнадцять років вітчизняна психологічна література збагатилася значною кількістю робіт із проблем сім'ї. Якщо до цього часу окрема частина робіт з постановки і вирішення завдань дослідження могла бути легко віднесена до соціологічних, то в останні роки з'явилися не лише теоретичні роботи, а й прикладні, орієнтовані на психологів-практиків сімейного консультування. Наприклад, монографія А.

А. Бодальова і В. В. Століна «Сім'я в психологічній консультації», робота Е. Г. Ейдемільера і В. А. Юстицького «Сімейна психотерапія», перекладна робота С. Кратохвіла «Психотерапія сімейно-сексуальних дисгармоній», роботи В. Г. Херсонського і С. В. Дворяка «Психологія і психопрофілактика сімейних конфліктів», Г. С. Кочаряна й О. С. Кочаряна «Психотерапія сексуальних розладів і подружніх конфліктів», В. Сатир «Як будувати себе і свою сім'ю», Р. Бендлер, Д. Гриндер, В. Сатир «Сімейна терапія», Н. Пезешкіана «Позитивна сімейна психотерапія», К. Витакера і В. Бамберри «Танці з сім'єю» [3]. І це майже всі основні роботи з психології і психотерапії сім'ї. Виникає парадоксальна ситуація: сім'я, з одного боку, є предметом всебічного наукового аналізу, з іншого боку – саме психологічним аспектам сім'ї присвячено у вітчизняній літературі не так багато фундаментальних досліджень.

До сьогодні існує макросоціологічне обґрунтування процесів функціонування сім'ї в суспільстві. Так, А. Г. Харчев довів, що істотною причиною нестабільності сім'ї і шлюбу є науково-технічна революція [2]. Однак, як відзначають Е. М. Тійт і Д. Кутсар, навіть на соціологічному рівні не встановлено мікросоціологічні фактори, які обумовлюють розпад однієї конкретної сім'ї і збереження іншої. Автори роблять висновок, що немає ще оптимальної теорії, яка описувала б функціонування сім'ї, незважаючи на те, що вже в ранніх дослідженнях соціологічного характеру виділяються найважливіші для теорії сім'ї проблеми – одруження, подружнє сумісність, задоволеність сімейним життям, стабільність сім'ї [5].

Сучасні психологічні дослідження (С. Кратохвіл, А. Г. Харчев, Е. Burges і ін.) дають змогу стверджувати, що одним із найважчих і найскладніших періодів подружнього життя є період молодого сім'ї (до дев'яти років подружнього життя). Саме в цей час відбувається подружня адаптація, формуються сімейні норми і санкції, здійснюється оволодіння рольовою поведінкою. Одночасно в цей період загострюються майже всі проблеми подружнього життя. Сімейна проблематика досить широко представлена як у соціологічних (С. І. Голод, В. І. Зацепін, М. С. Мацьківський, А. Г. Харчев, Д. М. Чечот і ін.), так і психологічних (М. І. Алексеева, Т. В. Буленко, Т. В. Говорун, С. В. Дворяк, Є. Г. Ейдемільер, З. М. Кисарчук, Г. С. Кочарян, А. С. Кочарян, Б. Г. Херсонський, В. В. Юстицький та ін.) роботах. Психологічні дослідження здебільшого проводились у соціально-психологічному ключі, пов'язаному з вивченням сімейних очікувань, психологічної готовності до шлюбу, внутрішньосімейних ролей (А. Н. Волкова, М. М. Обозов та ін.).

Питаннями сімейних конфліктів, зокрема, розлучення, причини конфліктів, форми конфліктної взаємодії, займалися такі вчені як: А. Анцупов, Т. Дуткевич І. Голод, Н. Гришина, В. Сисенко, М. Соловійов, А.

Шипілов, А. Шмельов, Н. Юркевич. та ін. Особливості психологічного консультування в процесі розлучення описані в працях Ю. Альшиної, О. Галустової, О. Карабанової, Г. Колесникової, Р. Кочюнас, Д. Нейман та ін. Групові форми підтримки в кризовій ситуації сім'ї у процесі розлучення описують Б. Карвасарський та О. Литвинова, проте проблема психологічної допомоги у вирішенні сімейних криз потребує більш детального вивчення.

Таким чином, економічні, політичні, соціальні зміни в житті суспільства ведуть до якісних змін інституту сім'ї, демократизації сімейних відносин, що у ряді випадків відбуваються дуже болісно, викликаючи окремі кризові прояви. Численні дослідження, присвячені сім'ї, свідчать як про значні досягнення вчених і практиків в описі окремих концептуальних положень до розуміння процесу життєдіяльності родини, так і недостатню розробку підходів системного опису сім'ї, неоднозначність трактування тенденцій її розвитку, суперечливість наукових тверджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєва Ю. В. Чинники дисфункції сучасної української сім'ї як об'єкта державної демографічної політики. Соціальна і гуманітарна політика. Харків, 2014. С. 309-314.
2. Білик О. Розвиток особистості в сімейній парі. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія». 2014. Вип. 2 (2). С. 5–7.
3. Вітюк Н.Р. Соціально-психологічний аналіз подружніх конфліктів / Вітюк Н.Р. // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. - Вип. 9. Ч.2. С. 109-116.
4. Венгер Г. С. Порівняльний аналіз особливостей якості сімейного життя в традиційних і дистантних сім'ях. Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. Вип. 30. С. 110–125.
5. Дучимінська Т.І. Психодіагностика сімейної кризи в практиці сучасної психотерапії / Т. Дучимінська, С. Борцевич // Актуальні проблеми практичної та клінічної психології : Матеріали XIII науково-практичного семінару, (Луцьк, 8-10 листопада 2018 р.) / СНУ імені Лесі Українки ; кафедра практичної та клінічної психології ; за заг. ред. М.І. Мушкевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. С. 9-16.
6. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодох, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. К.: НАУ, 2011. 271 с.
7. Психологія молодого сім'ї : монографія / М.І. Мушкевич, Р.П. Федоренко, Т.І. Дучимінська, Л.І. Магдисюк. Луцьк : РВВ «Вежа-Друк», 2018. 308 с.

НОРМАЛІЗАЦІЯ ПСИХО-ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кусік Дарина

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

На сьогодні особливої актуальності набуває проблема нормалізації психо-емоційного стану дошкільників, що відбувається внаслідок військової агресії росії та зниження рівня добробуту населення України. Війна кардинально змінює зміст життя людей, включаючи дітей дошкільного віку. У мирний час діти розвиваються у відносно стабільному середовищі, де вони відчувають постійну підтримку і безпеку з боку дорослих. Однак під час війни умови життя змінюються, і дитина втрачає почуття стабільності й безпеки, що суттєво впливає на її психо-емоційний розвиток та смисложиттєву сферу.

Війна стала причиною психотравми для мільйонів українців, і особливо важко її переживають саме діти, адже їх психіка є нестійкою та надзвичайно сприйнятливою до зовнішніх впливів. Тому досить важливо навчити особистість управляти своїми емоціями та спрямовувати їх у «правильному» русло, що і робиться у процесі виховання дітей, починаючи ще з дошкільного віку [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій психолого-педагогічної літератури з питань формування емоційно-вольової сфери у дошкільному віці довів, що корисними у ході дослідження виявилися праці таких дослідників, як: З. Борисова, В. Воронов, М. Лавренова, І. Лисенкова, О. Олійник, І. Сопрун, Н. Трофаїла, та ін. Проблемою соціально-педагогічної

та психологічної підтримки дітей у конфліктний та постконфліктний період, організації та надання допомоги, соціально-правового захисту займалися вчені А. Аносова, О. Безпалько, Н. Бочкор, М. Грузій, С. Демидась, Є. Дубровська, О. Залеська, З. Коротюк, Л. Мельник, С. Олексенко, Г. Остапчук та інші.

Ситуація воєнного конфлікту є стресовою подією для дітей та викликає у них постійний комплекс негативних реакцій. Перебуваючи в таких умовах, діти починають відчувати такі реакції, які містять в собі три взаємопов'язані компоненти:

- 1) загрозу, що діє на відстані;
- 2) оцінювання та емоційне переживання цієї загрози;
- 3) фізіологічні та соматичні наслідки цих переживань [3].

Науковець О. Гульчук, зазначає, що існують певні «особливості поведінкових та емоційних проявів, які необхідно враховувати при проведенні роботи з такими дітьми. Особливостями дітей внутрішньо переміщених осіб дошкільного віку (4-6 років) є: емоційні сплески, підвищене почуття страху, прояви інфантильності, порушення концентрації уваги, замкнутість, відмова від ігор, порушення мовленнєвої комунікації, сильна прив'язаність до матері/батька, відсутність активності чи гіперактивність, тактильність» [2, с. 17].

Науковцем Столяренко О. було запропоновано класифікацію певних ситуацій за ступенем їх екстремальності, проаналізувавши які, ми можемо припустити ступінь впливу військових дій на дітей дошкільного віку. Зокрема, автор наводить наступне:

1. Нормальний тип – ситуація не є тривожною, людина проявляє активність, притаманну їй в звичайних умовах;
2. Параекстремальний тип – ситуація є більш наближеною до екстремальної, людина відчуває більш сильну психоемоційну напругу;
3. Екстремальний тип характеризується проживанням людиною крайньої ступені напруги;
4. Гіперекстремальний тип – психоемоційне навантаження на психіку та організм людини є більшим, аніж її можливості, що може призвести до зміни поведінки та дій людини [3].

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу та об'єктивно проаналізувавши реалії життя сьогодення нами було визначено такий вплив воєнних дій в Україні на дітей дошкільного віку:

1. *Втрата почуття безпеки.* Безпека є основною потребою для здорового психічного розвитку дитини. Під час війни діти часто стикаються з відчуттям постійної небезпеки через гучні звуки вибухів, новини про руйнування та втрати. Це може викликати сильний страх, тривогу, проблеми зі сном та підвищену чутливість до будь-яких подразників.

2. *Невизначеність.* В умовах війни зростає рівень невизначеності. Діти відчувають нестабільність, коли змінюються місце проживання, звичне оточення, а часто навіть і їхні найближчі люди. Це може викликати відчуття хаосу і втрати контролю над власним життям. Оскільки дошкільники ще не в змозі повністю зрозуміти і емпатизувати з такими ситуаціями, у них можуть виникати тривожні думки та емоційні труднощі.

3. *Порушення почуття довіри до світу.* У нормальних умовах дитина будує своє сприйняття світу через довіру до дорослих і безпечних взаємин. Війна ж руйнує цю довіру, особливо якщо дитина бачить чи переживає втрати, руйнування та інші жорстокі реалії. Це може вплинути на формування світогляду і здатність встановлювати довірчі відносини в майбутньому.

4. *Обмеження у соціалізації та грі.* Через війну діти можуть втратити доступ до спілкування з однолітками, до звичних форм гри та навчання. А саме гра є ключовим способом розвитку у дошкільному віці, оскільки через неї дитина виражає свої емоції, вчиться взаємодіяти і вирішувати конфлікти. Втрата цих можливостей впливає на емоційний розвиток і здатність адаптуватися до нових обставин.

5. *Зміна смисложиттєвої сфери.* У мирний час діти поступово пізнають сенс життя через дослідження навколишнього світу, планування та отримання позитивного досвіду. Війна змушує дитину змінювати свої пріоритети і адаптуватися до нових, незрозумілих і часто болочих реалій. Навіть у цьому віці вони можуть почати ставити глибші питання про сенс життя, любов, втрати та виживання.

Ефективним засобом нормалізації психо-емоційного стану дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану вважаємо театральне мистецтво. Театральне мистецтво сприяє розвитку емоційного, соціального та творчого потенціалу дітей дошкільного віку, особливо в умовах воєнного стану, коли вони переживають підвищений рівень тривоги, страху та невизначеності. Воно здатне забезпечити дітям безпечне середовище для вираження своїх почуттів, розвинути навички співчуття, комунікації та допомогти в адаптації до стресових обставин.

До засобів театрального мистецтва для дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану відносяться:

1. *Рольові ігри та імпровізація.* Вони дозволяють дітям ставати на місце різних персонажів, що допомагає вивільнити емоції та досліджувати різні варіанти поведінки в безпечному середовищі. Імпровізація, де діти самостійно вигадують сценарії або події, допомагає розвивати уяву та комунікаційні навички. Через імпровізацію діти вчаться експресувати свої емоції, які іноді бувають складні для розуміння або вираження в умовах

війни. Вони можуть випробувати різні реакції на стресові ситуації через гру, що допомагає їм краще адаптуватися до реальних подій.

2. *Театральні вистави.* Організація театральних вистав, де діти дошкільного віку виконують ролі, допомагає їм структурувати свої переживання, перетворюючи їх у зрозумілий та контрольований процес. Сюжети можуть бути спрямовані на героїзм, дружбу, співпрацю, взаємодопомогу – теми, які надихають та підтримують емоційний стан дітей. Театральна постановка дає дітям можливість працювати в команді, співпрацювати та розвивати відчуття підтримки. Вони навчаються приймати відповідальність за свої ролі та впоратися з хвилюванням на сцені, що допомагає знизити рівень тривожності.

3. *Арт-терапія через театральні засоби.* Поєднання малювання, лялькових вистав та музики в театральному контексті дозволяє дітям зануритися в творчий процес. Це може бути створення ляльок, декорацій або навіть написання сценаріїв для своїх вистав. Театральна арт-терапія допомагає дітям виражати свої страхи, тривоги і навіть мрії через художні образи, створюючи безпечний простір для емоційної реабілітації. Це особливо корисно для дітей, які мають складнощі з вербальним вираженням своїх переживань.

4. *Ляльковий театр.* Лялькові вистави дають можливість дітям взаємодіяти з образами через ляльок, які часто служать медіатором між дитиною і складними емоціями. Ляльки можуть представляти як позитивні, так і негативні персонажі, що допомагає дітям сприймати і переробляти важкі життєві ситуації. Через гру з ляльками діти можуть краще зрозуміти свої почуття і проблеми, оскільки взаємодія через ляльку надає їм відчуття дистанції та безпеки.

5. *Музично-драматичні ігри.* Поєднання музики та драматичних елементів допомагає дітям відчувати себе частиною спільного творчого процесу, де вони можуть вільно виражати свої емоції. Використання пісень, танців і рухів у контексті театральних постановок сприяє фізичному та емоційному розслабленню. Музика має здатність знижувати рівень тривоги, що важливо для дітей, які переживають стрес.

6. *Казкотерапія.* Казкотерапія – це метод, де діти слухають, обговорюють або розігрують казкові історії, які можуть бути адаптовані до реальних обставин, включаючи досвід війни та втрат. Казки можуть бути розроблені таким чином, щоб допомогти дитині зрозуміти і прийняти ті чи інші складні події. Через казки діти вчаться долати свої страхи, отримують моделі поведінки для вирішення складних ситуацій, навчаються мислити позитивно та сприймати життя з надією.

Вважаємо, що роль театрального мистецтва у нормалізації психо-емоційного стану дітей дошкільного віку є неоціненною. З його допомогою дошкільники можуть відчути емоційну полегкість, а театралізовані вистави,

особливо в групах, допомагають дітям краще розуміти емоції інших, розвивати соціальні навички, що є важливим для відновлення нормальних відносин після стресу, а також сприяє формуванню у них надії на майбутнє, навіть у складних життєвих обставинах. Театральні заходи, особливо під час використання музики та руху, допомагають знизити рівень тривоги та розслабитися, що є важливим для збереження психічного здоров'я.

Отже, театральне мистецтво є важливим інструментом підтримки та нормалізації психо-емоційного стану дітей в умовах воєнного стану. Воно сприяє вивільненню емоцій, розвитку творчих здібностей, соціальних навичок і створює безпечний простір для дітей, де вони можуть знайти вітху, самовиразитися і розвивати почуття впевненості в собі та майбутньому. Зусилля дорослих щодо створення стабільного і підтримуючого середовища можуть допомогти дітям зберегти почуття безпеки і довіри, що є ключовими для їхнього нормального розвитку. Використання такого методу, як театральне мистецтво, здатне суттєво покращити емоційний стан і розвиток дитини дошкільного віку в умовах воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук К. Казкотерапія як засіб психолого-педагогічного впливу на емоційно-вольову сферу дошкільників. Укладання збірки казок. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6861/d0%9c%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%20%d0%93%d0%be%d0%bd%d1%87%d0%b0%d1%80%d1%83%d0%ba%20%d0%9a.%20%d0%a0%d0%b5%d0%bf%d0%be%d0%b7%d0%b8%d1%82%d0%b0%d1%80%d1%96%d0%b9.pdf?sequence=1&isAllowed=y.pdf>. (Дата звернення: 22.09.2024 р.)
2. Гульчук О. Емоційно-психологічна підтримка дітей внутрішньо переміщених осіб дошкільного та шкільного віку в період воєнного стану. URL: <https://kaf-korped.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/zbirnyk.-vypusk-4.pdf>. (Дата звернення: 20.09.2024 р.)
3. Столяренко О. Психологія особистості. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Psykholohia-osobystosti.-Stoliarenko-O.-B..pdf>. (Дата звернення: 22.09.2024 р.)

ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ 014.11 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА)

Лазарев Андрій

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри теорії та методики початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені Степана Дем'янчука»*

Завацька Лідія

*доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики
фізичного виховання та адаптивної фізичної культури,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Гнітецька Тетяна

*доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Згідно «Проекту стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)», основу обов'язкових компетентностей випусника-майбутнього вчителя, зокрема фізичної культури, складають інтегральна, загальні (ЗК), фахові (спільні для всіх предметних спеціальностей, ФК) та предметні (предметних спеціальностей, ПК) компетентності. Предметні компетентності вчителя фізичної культури складають вісім пунктів вимог до здатностей, якими мають володіти випусники бакалаврату. Нормативний зміст підготовки вчителів фізичної культури сформульовано у 13 пунктах програмних результатів навчання, спільних для всіх предметних спеціальностей 014 (РН) та 11 пунктів програмних результатів навчання (ПРН) бакалавра за спеціальністю 014.11 [2].

Водночас передбачається, що освітні програми підготовки вчителів у закладах вищої освіти мають ґрунтуватись на комплексі взаємозв'язаних компетентностей, необхідних для трудової діяльності за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель

закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». А саме: на п'яти загальних компетентностях (громадянській, соціальній, культурній, лідерській, підприємницькій) та п'ятнадцяти професійних [3, с. 8]. Професійні компетентності ґрунтуються на 5 сферах трудової діяльності (трудовах функціях) учителя, а саме:

1. Навчання учнів предметів (інтегрованих курсів). Ця трудова функція вимагає від вчителя мати мовно-комунікативну, предметно-методичну, інформаційно-цифрову професійну компетентність.

2. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу. Ця трудова функція вимагає від вчителя мати психологічну, емоційно-етичну компетентності та компетентність педагогічного партнерства.

3. Участь в організації здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища. Ця трудова функція вимагає від вчителя мати інклюзивну, здоров'язбережувальну, проєктувальну професійні компетентності.

4. Управління освітнім процесом. Ця трудова функція вимагає від вчителя мати прогностичну, організаційну, оцінювально-аналітичну професійні компетентності.

5. Безперервний професійний розвиток. Ця трудова функція вимагає від вчителя мати інноваційну, здатність до навчання впродовж життя, рефлексивну компетентності тощо.

В обох вище вказаних нормативних документах професійні компетентності висвітлюються через здатності фахівця, його знання і уміння виконувати завдання, функції професії.

Тобто, предметна компетентність фахівця спеціалізації 014.11 Середня освіта (фізична культура) – це нормативне комплексно-інтегративне утворення, яке в сукупності з інтегральними, загальними, фаховими компетентностями визначає здатність майбутніх вчителів фізичної культури виконувати функції визначеної професії з високою результативністю.

Також підтримуємо думку А. Проценко [4] та інших науковців про умовність поділу професійної компетентності вчителя на загальні, фахові й предметні компетентності, адже вона є інтегративним цілісним утворенням, й кожен з «різновидів» компетентностей може бути необхідним для реалізації професійних завдань та трудових функцій вчителя.

Водночас підтримуємо думку Ж. Горіної та інших науковців про необхідність розмежовувати терміни «компетенція» і «компетентність». Так, поняття «компетенція» втілює зміст виду діяльності, а «компетентність» – якості особистості, необхідні для реалізації цього змісту. Також поняття «компетенція» пропонується розглядати як здатність, яка

виформовується в освітньому процесі, тобто як результат освітнього процесу. [1]. Компетентність формується в результаті набуття компетенції тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горіна Ж.Д. Компетентність чи компетенція в міжкультурній комунікації: постановка проблеми. *Наука і освіта*. 2010. № 8. С. 115–119. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/8_2010/29.pdf
2. МОН пропонує до громадського обговорення проєкт стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 «Середня освіта» на першому (бакалаврському) URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gro-madskogo-obgovorennnya-proyekt-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-014-...> (дата звернення: 21.07.2023).
3. Новий професійний стандарт для вчителя початкових класів, вчителя закладу загальної середньої освіти та вчителя з початкової освіти. Мінекономіки затвердило наказом від 23.12.2020 № 2736. URL: <https://edirshkoly.mcfrr.ua/877881> (дата звернення: 21.07.2023).
4. Проценко А.А. Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти 011 – освітні, педагогічні науки, Мелітополь, 2018. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/21845/1/D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8F%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

ПРІОРИТЕТИ ОНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Матковський Андрій

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри теорії та методики виховання
Рівненського державного педагогічного університету
м. Рівне, Україна*

Нині в Україні триває процес реформування методології, змісту і технологій вищої юридичної освіти в контексті як стандарту змісту, так і методик викладання юридичних дисциплін. Формуються засади набуття студентами широкого кола професійних компетентностей, правничих навичок, обізнаності з питань етики та прав людини, усвідомлення фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини [5, с. 8]. Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 грудня 2018 року № 1379 затверджено Стандарт вищої освіти України: першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право», а отже, зміни інституційного та змістовного характеру в юридичній освіті на часі.

Стандартом вищої освіти в галузі знань 08 «Право» бакалаврського рівня закріплено перелік компетентностей здобувача вищої освіти за вказаним фахом, зокрема інтегральних, загальних і спеціальних. Підтримуючи такий підхід до структури компетентностей, слід наголосити, що інтегральні компетентності мають базуватися на контекстних знаннях, які означають усвідомлення цілісної картини пов'язаних між собою деталей правничого фаху [3]. Закріплені в стандарті загальні та спеціальні компетентності, на нашу думку, мають відповідати ключовим компетентностям особи ХХІ століття, зокрема здатність комплексного розв'язання проблем; критичного мислення; розвинена креативність; здатність управління людьми; координації діяльності з іншими професіоналами; наявність емоційного інтелекту; здатність оцінювати ситуацію та приймати рішення; орієнтація на надання послуг іншим; здатність до переговорів; розвинена когнітивна гнучкість.

Європейський простір вищої освіти є багатомірним і динамічним, він системно та гнучко реагує на виклики щодо розвитку вищої освіти, актуалізуючи та підтримуючи відповідні тенденції та процеси. Пріоритет розвитку вищої освіти «Навчання та викладання: актуальність та якість» був доданий до пріоритетів розвитку у 2015 році. Віднесення цього пріоритету до вимірів розвитку Болонського процесу фактично засвідчило легалізацію

запровадження у Європейський простір вищої освіти парадигми «Вдосконалення викладання та навчання» (Teaching and Learning Excellence, TE). Орієнтація вищої юридичної освіти України на сучасні тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європейського Союзу спонукає до імплементації фундаментальних засад представлених у дослідженнях українських вчених:

- студентоцентроване навчання (Student-centred learning), яке розкривають через такі характеристики: роль викладача як фасилітатора у навчанні; активна роль студента у навчанні; фокусування на самостійності, автономності, відповідальності студента у процесі навчання; розподіл відповідальності між викладачем і студентом; забезпечення зв'язку між дослідженням та викладанням.

- використання активних методів навчання (Active learning pedagogies): викладання у малих групах; навчання, орієнтоване на вирішення проблеми (Problem-based learning); колегіальне навчання (Peer learning); навчання, орієнтоване на залучення громади (Community projects); перевернуте навчання (Flipped learning).

- викладання як колективний процес і відповідальність: спільні програми, проєктні команди, авторські колективи, взаємодія між різними підрозділами; ресурсномісткі підходи до навчання та викладання; цифрове навчання; системні рішення щодо підтримки студентів.

- трансформації в управлінні: зміна ролей у викладанні та навчанні; підвищення вагомості централізованих структур і рішень (колегіальні органи, стратегії, забезпечення якості) [2, с. 12].

Очевидно, що під час переходу до компетентнісної моделі навчання особливої актуальності набуває розробка технологій формування фахівців у вищій школі, максимально наближених до умов майбутньої професійної діяльності. До таких технологій належить контекстне навчання, яке моделює предметний і соціальний зміст майбутньої професії юриста як системи широкого спектру інноваційних форм, методів, і засобів. Головною характерною рисою освітнього процесу контекстного типу, що впроваджується за допомогою системи інноваційних і традиційних форм, методів і засобів навчання, є особистісна активність фахівця, яка формується шляхом виховання предметно-професійних та суспільнозначущих якостей майбутнього юриста.

Контекстне навчання, вважає С. Сисоєва, є формою реалізації динамічної моделі руху діяльності студентів: від власної навчальної діяльності через квазіпрофесійну і навчально-професійну до власне професійної діяльності. Основною характеристикою освітнього процесу контекстного типу є моделювання предметного і соціального змісту майбутньої фахової діяльності через відтворення реальних професійних

ситуацій. В контекстному навчанні моделюється не тільки предметний зміст професійної діяльності, але й її контекст і соціальний зміст [4, с. 67].

За таких умов змінюється змістовий та процесуальний характер юридичної освіти, а саме методи й технології навчання. Слушною слід визнати позицію Н. Артикуци: «Надзвичайно високу ефективність навчального процесу на юридичному факультеті вищого закладу освіти забезпечує застосування таких методів, форм і прийомів навчальної роботи, як: аналіз помилок, колізій, казусів; аудіовізуальний метод навчання; брейнстормінг («мозковий штурм»); діалог Сократа (Сократів діалог); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; ділова (рольова) гра (студенти перебувають у ролі законодавця, експерта, юрисконсульта, нотаріуса, клієнта, судді, прокурора, адвоката, слідчого); «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу та діагностики ситуації; метод інтерв'ю (інтерв'ювання); метод проєктів; моделювання; навчальний полігон; PRES-формула (від англ. Position–Reason–Explanation or Example–Summary); проблемний (проблемно-пошуковий) метод; публічний виступ; робота в малих групах; тренінги індивідуальні та групові та інші» [1].

Наведені активні й інтерактивні методи навчання в сукупності становлять інноваційні технології навчання. Зокрема, технологія активного навчання спрямована на застосування методів, орієнтованих на особистість здобувача вищої освіти, його безпосередню та свідому участь у саморозвитку, отримання якісних знань, професійних умінь творчо розв'язати конкретні проблеми, формування компетентності. Передумовою інтерактивного навчання є активна взаємодія всіх учасників освітнього процесу між собою. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і здобувач вищої освіти, і науково-педагогічний працівник є рівноправними учасниками освітнього процесу. Інтерактивне навчання передбачає використання методу моделювання різноманітних правових ситуацій, комплексне розв'язання проблеми на основі всебічного аналізу останньої, використання рольових ігор та інших інноваційних методів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. /Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, присвяченої 390-річчю з дня заснування Київської братської школи – предтечі Києво-Могилянської академії (Київ, 25–28 трав. 2005 р.) / відп. ред. Н. В. Артикуца. Київ : СТИЛОС, 2005. С. 3–25
2. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика: монографія / за наук. ред. С. Калашнікової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 255 с.

3. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html
4. Сисоева С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих. Київ: ВД «ЕКМО». 2011. 324 с.
5. Стан юридичної освіти в Україні /Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. Київ: Ваіге, 2018. 168 с.
6. Silver H. Managing to Innovate in Higher Education. British Journal of Educational Studies. 1999. Vol. 47. P. 145–156.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПІДЛІТКАМ У ФОРМУВАННІ САМОЦІННОСТІ МЕТОДАМИ АСПН

Мартинчук Тетяна

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
педагогічного факультету заочної форми навчання
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Оксана Мороз

Підлітковий період – це період розвитку між дитинством і дорослістю, важкий період статевого дозрівання і психологічного дорослішання дитини. У складних умовах сьогодення підлітки все частіше постають перед психологічними та соціальними викликами. Це вимагає впровадження методів, які сприяють зниженню стресу, розвитку емоційного інтелекту та формуванню усвідомлення своєї самоцінності.

Категорія самоцінності має неоднозначне трактування у психологічній літературі. Її пов'язують із аспектом самосвідомості, образом Я, самооцінкою і ціннісним самоставленням [4]. Дослідженню цих конструктів, їхній сутності, структурі та індивідуально-психологічній значущості присвячені праці зарубіжних вчених, зокрема А. Адлера, Р. Асаджолі, У. Джеймса, Е. Еріксона, С. Куперсміта, Дж. Маккарті, А. Маслоу, К. Роджерса, М. Розенберга.

Одним із продуктивних шляхів формування у підлітків самоцінності є груповий метод активного соціально-психологічного навчання (АСПН), який розробила академік НАПН України Т. С. Яценко[5]. Він характеризується економічністю, об'єктивністю, а інтерпретація психолога завжди представлена з урахуванням вражень інших членів групи. Глибоко-психологічна робота з підлітками за методом АСПН передбачає дотримання принципів функціонування групи, що передбачають: звертання один до одного на „ти”, спілкування на рівні „людина-людина”, відвертість, розгляд ситуації „тут і тепер”, добровільність, конфіденційність, відсутність оцінних суджень, критики, об'єктивування емоційних станів, вільне вираження почуттів та уникнення їх критики.

В основі моделі внутрішньої динаміки психіки Т.С. Яценко лежить об'єктивування механізмів інтрапротиріч та психодинаміки в рамках внутрішньої цілісності психіки [8, с. 157]. Важливим принципом роботи у групі АСПН є невимушеність і спонтанність, що забезпечує належний

мікроклімат у групі, сприяє самопізнанню, розвінчуванню глибинно-психологічних чинників негативних емоційних станів підлітків тощо. Гуманістичне спрямування групових психокорекційних занять за методом АСПН усуває можливість об'єктивування критики, тому вираження неприйняття матеріалу суб'єкта можливе у формі конфронтації, за допомогою якої здійснюється представлення інформації необхідної для особистого самопізнання підлітка.

У процесі психокорекційних занять за методом АСПН актуалізується когнітивний потенціал і розумові можливості підлітка. Його мислення є сформованим і здатним до абстрактних узагальнень, систематизації отриманої інформації, що підкреслює адекватність використання психокорекції за цим методом [7]. Неприпустимою є поляризація матеріалу на позитивний – негативний, гарний – поганий, кращий – гірший. Відсутність оцінювання важливе не лише з морально боку, але й дидактичного, що є поширеним у шкільних умовах. Складним завданням для підлітків є сприйняття один одного без оцінних суджень та забезпечення максимальної емоційної розкритості, відкритості, позбавлення напруги, що може гальмувати їхню активність у ситуації „тут і тепер”. Нівелювання такої поляризації сприяє виявленню спонтанної та невимушеної поведінки підлітків, легкому вияву емоційних станів різної валентності, усуненню заохочення й покарання.

Специфіка формування самоцінності та психокорекційного процесу групової роботи за методом АСПН виражається в єдності всіх методичних прийомів, в пізнанні цілісних проявів психіки учасників навчання з її свідомою та несвідомою сферами. У зв'язку з тим, що цей метод орієнтується на глибинні аспекти психіки підлітка, тобто її несвідомі вияви, суттєвого значення набуває спонтанна, невимушена поведінка, що забезпечує пізнання внутрішньої детермінованості вчинків, усвідомлення своєї самоцінності. Задля цього в групі мінімізується формальна структурованість усіх процедур, прийомів і пропозицій керівника.

Подібна робота у групі дозволяє індивіду стати менш залежним від зовнішніх впливів, більш здібним до внутрішньої обумовленості розвитку на шляху до вдосконалення [9, с. 317]

Важливим завданням є об'єктивування та усвідомлення власної особистісної проблеми, яка зумовлює виникнення дисфункцій емоційної сфери. До таких занять підліток може усвідомлювати лише наслідки дії особистісної проблеми, а саме: відчуття напруженості, тривоги, очікування невдачі, підвищену агресивність, пасивність, апатію тощо. Причому усвідомлюючи їх, він не розуміє ролі глибинно-психологічних чинників й її впливу на емоційну сферу та психіку в цілому. Виникнення особистісної проблеми спостерігається в ранньому дитинстві за наявності внутрішньої суперечності, яка маскується за рахунок суб'єктивної інтеграції психіки

підлітка. Аналіз матеріалу отриманого у ході занять доводить, що захисти виконують подвійну функцію, по-перше, вони забезпечують збереження й задоволення інфантильних інтересів „Я”; по-друге, – захист „Я” в актуальних умовах життєдіяльності.

Отже, під час психокорекційного навчання спостерігається прийняття групових цінностей та формування навичок прийняття інших, взаємопідтримки й усунення ситуативних захистів. Психодіагностичні та психокорекційні процеси АСПН мають процесуальний характер і здійснюються відповідно до вимог багаторівневості та порційності. Завдяки цим процесам групова робота набуває керованості й цілеспрямованості, що зорієнтовані на забезпечення індивідуально-неповторного психокорекційного результату кожного учасника тренінгового заняття. Матеріал психологічного пізнання, отриманий у процесі занять АСПН, забезпечує проникнення в зміст несвідомого шляхом поздовжнього аналізу інваріантних характеристик поведінки підлітка. Пізнання стабілізованих характеристик психіки забезпечується об'єктивуванням феномену базових захистів, когнітивною основою яких є логіка несвідомого. Психокорекційна робота з підлітками глибинного спрямування забезпечує розкриття внутрішнього потенціалу особистості, латентних можливостей і резервних ресурсів психіки. Загалом психокорекція сприяє оптимізації емоційного та психічного стану суб'єкта в цілому. У процесі психокорекційних занять за методом АСПН актуалізується когнітивний потенціал і розумові можливості підлітка, формується усвідомлення самоцінності. Його мислення є сформованим і здатним до абстрактних узагальнень, систематизації отриманої інформації, що підкреслює адекватність використання психокорекції за цим методом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Про психологічний зміст особистісної свободи // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С 18–26.
2. Бондаренко А. Ф. Психологічна допомога: теорія і практика. – К.: Освіта України, 2007. – 332 с.
3. Татенко В. А. До проблеми автентичності людського буття: парадигма вчинку // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002: Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Харків: ОВС, 2002. – Ч. 1. – С. 550–563.
4. Чепелєва Н. В. Теоретико-методологічні засади психологічної герменевтики // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Харків: ОВС, 2002. – Частина 1. – С. 503–516.

5. Яценко Т. С., Авраменко С. М., Зажирко М. П., Харенко С. Г. Прикладні аспекти застосування активного соціально-психологічного навчання у школі: Навч. посібник. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2006. – 112 с.
6. Яценко Т. С., Іваненко Б. Б., Харенко С. Г. Об'єктні відношення та їх глибинно-психологічний зміст // Психологія і суспільство – Тернопіль: ТОВ Гал-друк, 2005. – № 3. – С. 53–58.
7. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2006. – 382 с.
8. Теорія і практика глибинної психокорекції / Сост.: С.М. Аврамченко, Н.В. Дметерко, М.П. Зажирко, І.В. Євтушенко, А.Е. Мелоян, С.Ш. Раджабова: під ред. Академіка Т.С. Яценко. – Донецьк: ДПіП, 2008. – 268 с.
9. Фрейд З. Лекції по введенню в психоаналіз / З. Фрейд. – М.: 2007. – 456 с.

АРТТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Матвєєва Ірина

здобувачка ОП «Психологія» другого

(магістерського) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука»

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент *Юлія Михальчук*

Тривожність – це емоційний стан, що характеризується відчуттям неспокою, страху або занепокоєння, що може мати фізичні, психологічні та поведінкові прояви. Тривожність є складним явищем у психіці, що свідчить про дисгармонійне функціонування особистості та може призводити до дезадаптації [6]. Фактори тривожності можуть проявлятися в різних сферах життя людини, їх умовно можна розділити на об'єктивні та суб'єктивні. Ці фактори виявляються на психофізіологічному, соціальному та психологічному рівнях. Зосереджуючись на психологічних аспектах, що стосуються індивідуальних рис студентів, можна виділити особистісні, адаптаційні та мотиваційні чинники [1].

У молоді тривожність може бути викликана наступними факторами:

1) **соціальний тиск.** Молодь часто відчуває тиск з боку однолітків і суспільства щодо того, як вони повинні виглядати, вести себе та досягати успіху;

2) **навчання.** Високі вимоги у вищих навчальних закладах, конкуренція, страх невдачі та невпевненість у своїх здібностях можуть призводити до підвищення рівня тривожності;

3) **сімейні проблеми.** Конфлікти в родині, розлучення батьків або економічні труднощі можуть значно вплинути на емоційний стан молодих людей.

4) **соціальні мережі.** Вплив соціальних медіа на самооцінку та сприйняття себе також стає важливим чинником, що сприяє розвитку тривожності.

Профілактика і лікування тривоги полягає в активній діяльності, яка приносить задоволення – спорт, мистецтво, волонтерство. Аналіз тривожності вказує на її різноманітність і відкриває перспективи для подальших досліджень у контексті особистісних характеристик [5].

Дослідження показують, що арттерапія може бути ефективною у зниженні рівня тривожності серед молоді, адже використовує такі основні методи та прийоми: 1) **візуалізація почуттів.** За допомогою творчих засобів

молодь може візуалізувати власні емоції. Це допомагає їм усвідомити, що вони відчувають, дає можливість обговорити свої почуття; 2) **зниження стресу**. Творчі процеси можуть діяти як форма релаксації, що допомагає зменшити напругу та покращити настрої, відрегулювати саморегуляцію [3]. Взаємодія з артметодами активує ті частини мозку, що відповідають за емоційне благополуччя; 3) **розвиток навичок вирішення проблем**. Арттерапія заохочує молодь знаходити нестандартні рішення та справлятися із життєвими викликами. Це може включати як творчі рішення, так і практичні способи вирішення проблем.

Аналіз сучасних досліджень показує, що концепція резиліентності, започаткована І. Кантом, пов'язана зі здатністю особистості долати труднощі та зберігати благополуччя. «Резилієнс» визначається як активний процес розвитку адаптаційних ресурсів. Цю тему активно вивчають зарубіжні психологи [4, с. 73], що підтверджує необхідність впровадження резилієнс-підходу для формування впевненості в собі, мудрості та емоційної стабільності, які допомагають не лише індивіду, а й оточуючим [2, с. 44].

Арттерапія сприяє розвитку резилієнтності молоді наступними шляхами:

➤ **підвищення самооцінки**. Успіхи у творчості, навіть, якщо це просто завершення малюнка, можуть підвищити впевненість у собі та знизити тривожність;

➤ **соціальні навички**. Групові заняття з арттерапії зазвичай допомагають молоді розвивати комунікаційні навички. Спільна діяльність формує почуття приналежності та підтримки;

➤ **емоційна регуляція**. Творчість допомагає молоді навчитися управляти своїми емоціями. Заняття арттерапією можуть стати формою саморегуляції [3], що зменшує рівень тривожності.

Інтеграція арттерапії в програми психологічної допомоги молоді може бути реалізована через наступні рекомендації: 1) **організація групових сесій**. Створення групових арттерапевтичних сесій може забезпечити підтримуюче середовище для спілкування, обміну досвідом та співпраці; 2) **використання різноманітних арт-технік**. Психотерапевти можуть комбінувати різні методи – малювання, живопис, метафори, казкотерапію, музику, театр для досягнення кращих результатів, враховуючи індивідуальні вподобання учасників; 3) **індивідуальний підхід**. Кожна особа унікальна, тому важливо адаптувати методи до потреб учасників, враховуючи емоційний стан та інтереси останніх.

Так, арттерапія є ефективним методом психологічної допомоги для молоді 17-20 років у подоланні тривожності та формуванні постстресової резилієнтності. Цей підхід, зосереджений на креативності, дозволяє молоді виражати свої емоції, розвивати соціальні навички та покращувати психоемоційний стан. Впровадження арттерапії в освітні та психологічні

програми може суттєво підвищити ефективність роботи з молоддю, сприяючи їхньому емоційному благополуччю та соціальному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Р. М., Саннікова І. С. Психологічні особливості тривожності студентської молоді. Теорія і практика сучасної психології. 2019. Т. 2. №5. С. 25-28. http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/5_2019/part_2/7.pdf
2. Костюченко О.В., Бриль М.М. Розвиток психологічної резильєнтності особистості як складника здоров'я арттерапевтичними засобами. Прикладна психологія. Професійна й організаційна психологія. 2022. Т. 33 (72). №2. С. 43 - 50. https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2022/8.pdf
3. Назаревич В. Я АРТ. Посібник із саморегуляції методами арттерапії. Київ :«ПРИНТХАУС», 2020. 180 с.
4. Руденко О.В. Гонтар Ю.В. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Структура резильєнсу у контексті розвитку резильєнтності особистості. Серія: Психологія. 2022. № 2 (72). С. 73-78. https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2022/2_2022.pdf
5. Царькова О.В. Теоретичні аспекти прояву психологічного феномену тривожності. Актуальні проблеми психології. 2015. Т. 7. № 38. С. 479-491.
6. Ясточкіна І.А. Прояви тривожності серед студентської молоді. Вісник Запорізького національного університету. Серія: Педагогічні науки. 2014. № 1 (22). С. 173-180. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exeC21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vznu_ped_2014_1_25.pdf

БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Назарук Наталія

здобувачка ОП «Психологія»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'ячука»

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Юлія Михальчук

Проблема булінгу та жорстокої поведінки підлітків є актуальною для сучасного суспільства. Насильство в школі привертає увагу сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідників, оскільки його жертви практично позбавлені права на нормальну соціалізацію. За даними різних досліджень, майже кожен третій учень в Україні так чи інакше зазнавав булінгу в школі, потерпав від принижень і насмішок. Булінг спричиняє занижену самооцінку, незахищеність, самотність, різноманітні фобії, неврози, схильність до правопорушень та ін. [1]. Це негативне соціальне явище є достатньо розповсюдженим у шкільних та інших дитячих групах в усьому світі, проте здебільшого перебуває в тіні та є латентним до того часу, поки не проявить себе виразними, часто з тяжкими наслідками, випадками [5].

Згідно чинного законодавства України – булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі, із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2; 3; 4].

Аналізуючи особливості цього негативного явища саме серед підлітків, науковці В.О. Стремєцька та Г.О. Алексеєнко доходять висновку, що булінг є специфічною формою агресивної поведінки, коли учень повторно чи постійно зазнає негативних дій з боку одного чи більше інших учнів [9].

Як зазначає А. Мельниченко [7], до визначення булінгу в сучасному його трактуванні й до відокремлення поняття «булінг» від поняття агресії дослідники йшли довго. Загальним в обох визначеннях – булінгу та агресії – є нанесення шкоди іншим, адже і агресія і булінг, безперечно, завдають значної суспільної шкоди. Але основні відмінності булінгу від агресії дві – булінг відбувається неодноразово, систематично, та, зазвичай, між людьми з нерівними силами.

Крім повторюваності та дисбалансу сил, сучасні дослідники виділяють, зокрема, такі ознаки булінгу, як зловмисність дій та відсутність розкаяння.

Булінг, як вважає А. Мельниченко, – це «ціла екосистема, на яку впливають не лише діти в класі чи в школі, а й стосунки батьків і дітей, культура школи, шкільний клімат, звичаї та традиції, такі приголомшливі історичні події, як війна чи революція» [7].

Булінг є досить складним явищем, яке не має ані однозначного пояснення, ані універсальних способів подолання та запобігання. Коли дорослий ставить перед собою завдання почати розмову про явище психологічного насильства та булінгу, а, особливо, з групою підлітків, досить важко підібрати слова. Оскільки підлітки живуть у власному інформаційному контексті, то часто використовують своєрідну мовну систему назв і порівнянь (молодіжні сленги), вони звикли до постійної взаємодії з образами і потребують цікавого, неординарного подання матеріалу. Саме так їхню увагу захоплюють сучасні блогери, ігри та кінофільми. Тому педагогічний метод повчальних бесід для сучасних підлітків є морально застарілим і не завжди спрацьовує, тому слід звертатися до більш дієвих та ефективних методів. Помічними в цьому можуть стати сучасні художні книги [8], які є одним із засобів, які нівелюють агресивність підлітків та сприяють створенню позитивного середовища у спілкуванні. Тож, читання та використання художньої літератури для психологічної корекції підлітків, як у процесі шкільного навчання, так і у позашкільній роботі з дітьми є одним із дієвих факторів профілактики цькування.

Бібліотерапія, що у дослівному перекладі означає «лікування книгою» (від грец. «biblion» – книга и «therapeia» – лікування), є окремим напрямом у психології, який входить до системи психотерапії та арттерапії. Відповідно до визначення, що було прийняте Асоціацією лікарняних бібліотек США, термін «бібліотерапія» означає: «використання спеціально підбраного для читання матеріалу як терапевтичного засобу в загальній медицині та психіатрії з метою розв'язання особистих проблем за допомогою спрямованого читання» [6]. Серед основних завдань бібліотерапії – допомогти читачеві зрозуміти проблему, проговоривши з ним питання життєвих цінностей, й показати, що інші люди теж стикаються з подібними проблемами. У ході бібліотерапії підлітки можуть вести читацький щоденник, а аналіз записів може бути використаний з діагностичною метою. У роботі з дітьми можна використовувати методи: «читацьких малюнків», «читацьких розповідей», драматизації прочитаних історій [5].

Висвітлення актуальних і складних проблем, які переживають підлітки – одна з тенденцій сучасної літератури. Письменники пишуть про

проблеми дорослішання, спілкування між дітьми-ровесниками та їх стосунки з батьками. Автори не тільки описують у сюжетах факти насильства, а й вибудовують адекватну модель поведінки героїв, у тих ситуаціях, які виникають, подають підказки щодо поведінки та подолання булінгу [1].

Таким чином, правильно підібрана художня література допоможе у форматі довірливого діалогу чи тренінгу проговорити питання, які турбують та сприятиме подоланню психологічних комплексів та булінгу в підлітковому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружити, а не бити: булінг в художній літературі: пам'ятка-бесіда: для дітей серед. та ст. шк. віку / Рівнен. обл. 6-ка для дітей; уклад. З. Б. Мартинюк; відп. за вип. Н. А. Назарук. Рівне, 2020. 18 с.
2. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Кравченко К. Ю. Булінг як соціально-психологічний феномен [Електронний ресурс]. *Актуальні питання сучасної психології: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених*. Суми. 2014. – Режим доступу: <https://library.sspu.edu.ua>.
6. Марценюк М. О. Терапевтичні можливості бібліотерапії як сучасного методу психологічної допомоги [Електронний ресурс] / Мукачівський державний університет. – Режим доступу: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2020/36.pdf
7. Мельниченко А. Зрозуміти (і здолати) булінг [Текст]; наук.ред. О.А. Западнюк. Харків: Віват, 2024. 304 с.
8. На боці читача [Електронний ресурс]: думка психолога й бібліотекаря про булінг у літературі. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/na-botsichytachadumka-psyhologa-j-bibliotekarya-pro-buling-u-literaturi/>
9. Стремєцька В., Алексеєнко Г. Булінг у підліткових шкільних колективах [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 177-179. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuiped_2014_31_66

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОГО МІЖСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Січкарь Юлія

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності: 053 «Психологія» заочної форми навчання*

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Оксана Мороз

Конструктивне міжособистісне спілкування у школярів початкових класів є важливим компонентом їхнього соціального, емоційного та когнітивного розвитку. Міжособистісне спілкування допомагає дітям розвивати такі важливі навички, як вирішення конфліктів, співпраця, емпатія, а також формує основу для подальшого успішного навчання та соціальної адаптації.

В процесі формування комунікативних навичок школярів початкових класів відіграють важливу роль як соціальне середовище, так і шкільна система. Вчителі та батьки стають моделями для наслідування, а однолітки – важливими агентами соціалізації. Формування комунікативних навичок починається вже в ранньому дитинстві, але саме в шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток цих здібностей. Шкільне середовище виступає основним соціальним простором для взаємодії дітей з однолітками та дорослими. Важливість конструктивної комунікації підкреслюється в роботах сучасних психологів, які досліджують соціалізацію та комунікаційні процеси. Зокрема, згідно з сучасними дослідженнями, розвиток конструктивної комунікації у дітей призводить до підвищення рівня їх емоційного інтелекту та покращення здатності до вирішення проблем.

Діти початкового шкільного віку ще не мають повністю сформованих когнітивних структур для розуміння абстрактних концепцій, тому їх комунікативні навички розвиваються через конкретні ситуації взаємодії. Основні аспекти комунікації, такі як вміння слухати, виражати свої думки та співпрацювати, поступово розвиваються через гру та навчальні завдання. Сучасна наукова література акцентує увагу на тому, що саме через взаємодію з однолітками діти засвоюють соціальні норми та моделі поведінки [1].

Соціальне навчання через взаємодію з однолітками є важливою частиною процесу розвитку конструктивного спілкування. У молодших школярів, взаємодія в групах або парах допомагає розвивати вміння співпрацювати, слухати та враховувати думки інших. Однолітки виступають не тільки джерелом соціального навчання, але й основним простором для практики соціальних навичок.

Однією з ефективних методик є рольові ігри, які дозволяють моделювати різні ситуації взаємодії та тренувати комунікативні навички в безпечному середовищі. Наприклад, рольова гра може симулювати конфліктну ситуацію, яку учні мають вирішити шляхом конструктивної комунікації. Сучасні дослідження свідчать про те, що використання ігрових методик допомагає значно покращити соціальні навички дітей та знизити ризик розвитку агресивної поведінки [2].

Спілкування з дорослими відіграє важливу роль у формуванні комунікативних навичок. Діти навчаються через спостереження та наслідування, тому дорослі виступають важливими моделями для наслідування. Учителі та батьки мають демонструвати ефективні комунікативні стратегії, такі як активне слухання, вирішення конфліктів без агресії та відкритий обмін думками.

Згідно з дослідженнями, діти, які мають довірливі стосунки з дорослими, краще засвоюють комунікативні навички, оскільки вони відчують себе у безпеці і можуть вільно виражати свої емоції [5]. Розуміння своїх емоцій та емоцій інших допомагає дітям краще комунікувати, знизити рівень конфліктності у взаємодіях та покращити соціальну адаптацію.

Важливим аспектом розвитку комунікативних навичок є впровадження інтерактивних методик у навчальний процес. Інтерактивні методи навчання сприяють активному залученню дітей до процесу комунікації, що допомагає їм краще засвоювати та практикувати нові комунікативні стратегії.

Дослідження показують, що інтерактивні методи, такі як групові обговорення та рольові ігри, значно підвищують рівень соціальної взаємодії серед учнів та сприяють розвитку їхніх навичок конструктивного спілкування [3]. Вчителі можуть використовувати ці методики для стимулювання активної участі учнів у навчальному процесі, що позитивно впливає на їхню здатність комунікувати.

Емоційний інтелект є однією з ключових складових конструктивного міжособистісного спілкування. Він включає вміння розпізнавати, розуміти та регулювати свої емоції, а також враховувати емоційний стан інших людей. Діти з високим рівнем емоційного інтелекту краще комунікують, легше вирішують конфлікти та більш успішно адаптуються до шкільного середовища.

У початкових класах важливо навчати дітей розуміти свої емоції та контролювати їх. Учителі можуть використовувати вправи на розпізнавання емоцій та моделювання конфліктних ситуацій для розвитку емоційної обізнаності у дітей. Згідно з дослідженнями, діти, які мають високий рівень емоційного інтелекту, демонструють кращі результати у навчанні та мають менше проблем з поведінкою [4].

Шкільне середовище має значний вплив на розвиток комунікативних навичок у дітей. Позитивний емоційний клімат у класі сприяє створенню умов, де діти можуть відкрито спілкуватися та отримувати підтримку від однолітків та вчителів. Учителі мають створювати атмосферу довіри та взаємоповаги, що сприяє розвитку впевненості у дітей та їхньої здатності ефективно комунікувати [5].

Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для розвитку комунікативних навичок у школярів. Дистанційне навчання, а також використання мультимедійних ресурсів, дозволяє дітям розвивати навички спілкування в різних форматах.

Використання технологій у навчальному процесі може значно підвищити зацікавленість учнів та сприяти розвитку їхніх комунікативних здібностей [6].

Отже, формування конструктивного міжособистісного спілкування у школярів початкових класів є багатограним процесом, який включає розвиток соціальних, емоційних та когнітивних навичок. Взаємодія з однолітками, спілкування з дорослими, використання інтерактивних методик та розвиток емоційного інтелекту – все це сприяє покращенню комунікативних здібностей дітей. Позитивне шкільне середовище та підтримка з боку вчителів і батьків є ключовими факторами для успішної соціалізації та академічних досягнень школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Капська, А. Й. (2019). Соціалізація дітей молодшого шкільного віку: взаємодія в групі однолітків. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки*, 70, 123-127.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: [підручник] / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2008. – 818 с.
3. Методичний посібник для вчителів початкової школи / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, О. А. Біда та ін. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. — 304 с.
4. Мельник О. Підготовка вчителів початкових класів до формування емоційного інтелекту учнів. *Початкова школа*. 2019. № 11. С. 51–55.
5. Яценко О. В. Психолого-педагогічні умови забезпечення соціалізації молодших школярів з особливими потребами: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 231 «Соціальна робота: соціальна педагогіка» / наук. керівник І. В. Татяничкова. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 60 с.
6. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках: Качинська Г. В. 2012 рік, labtv. at. ua/load/0-0-0-77-20.

ШЛЯХИ ОНОВЛЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Олевський Тарас

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука»

м. Рівне, Україна

Система вищої юридичної освіти, як соціальний інститут є стратегічно важливою базою сталого розвитку правового суспільства, забезпечення його соціального, демократичного розвитку та економічного зростання. Заклади вищої юридичної освіти покликані сформувавши інноваційно та креативно мисляче покоління правників, яке має відповідні фахові знання і компетентності, здатне ефективно діяти у сучасному світі. Вища юридична освіта повинна бути якісною, нарощувати інтелектуальний капітал особистості фахівця в галузі права, спрямовувати його до нових ідей, самостійності, професійної творчості.

Інноваційні зміни в галузі професійної підготовки юридичних кадрів є передумовою якості даного процесу зазначається в «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні». Успішне запровадження інноваційного навчання в закладах вищої освіти вимагає масштабної системної роботи за такими напрямками:

– здійснення комплексу заходів з утвердження в свідомості фахівців правничої галузі безальтернативності інноваційного навчання, компетентісного підходу до змісту і організації професійної підготовки юридичних кадрів;

– розробка дидактичного забезпечення інноваційного навчання, реалізувавши його ідеї в новому поколінні підручників, навчальних і методичних посібників, нових методик із широким запровадженням цифрових технологій у навчальному процесі;

– осучаснення змісту і спрямованості навчання у закладах вищої освіти з метою формування професійної готовності юристів до роботи в умовах сталого суспільного розвитку, інформаційно насиченому середовищі [4, с. 49].

У «Концепції розвитку юридичної освіти» (2018) визначається мета юридичної освіти – формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання суспільних відносин. Здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини та основоположних

свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів.

Основоположними принципами визначаються: неперервність; поєднання національних освітніх традицій та найкращого світового досвіду; гнучкість у реагуванні на суспільні зміни і прогностичність; інноваційність.

Концепція розвитку юридичної освіти передбачає такі цілі:

– держава контролює якість результатів навчання в правничих школах через ефективність системи зовнішнього забезпечення якості вищої юридичної освіти;

– система та структура підготовки правників відповідає міжнародним стандартам та сучасним потребам демократичного суспільства;

– система конкурсного вступу до правничих шкіл забезпечує відбір вмотивованих та підготовлених осіб, які спроможні здобувати вищу юридичну освіту;

– освітні програми правничих шкіл забезпечують високу якість підготовки правника;

– побудована система післядипломної освіти правників та освіти впродовж життя;

– мережа правничих шкіл відповідає міжнародним стандартам та потребам суспільства;

– вища юридична освіта надається високопрофесійними та вмотивованими викладачами;

– правничі школи готують правників з розумінням професійної відповідальності за впровадження верховенства права;

– правничі школи готують правників з високими етичними та моральними цінностями;

– правничі школи є потужними центрами наукового, освітнього та інноваційного розвитку [2].

У вітчизняній «Концепції розвитку юридичної освіти» наголошується, що система та структура підготовки правників оптимізована та відповідає сучасним міжнародним та європейським стандартам. Шляхами забезпечення якісної юридичної освіти є запровадження інноваційних форм організації професійної підготовки та підвищення кваліфікації правничих працівників, зокрема:

– сприяння розвитку методології (технологій) викладання права та правничих дисциплін шляхом підтримки видання методичних посібників, інших навчальних матеріалів, зокрема в електронній формі, проведенню проєктів спрямованих на розвиток інноваційних технологічних компетентностей викладання права та правничих дисциплін викладачів правничих шкіл;

– забезпечення залучення представників професійних правничих спільнот до розробки оновлених освітніх програм та навчальних планів правничих шкіл;

– закріплення в змісті освітніх програм тенденцій та процесів, що мають місце в правозастосуванні, а саме використання та огляд рішень національних та міжнародних судів, практики Європейського суду з прав людини, її включення в освітній процес відповідно до рекомендацій Ради Європи;

– правничі школи мають сприяти розвитку методології (технологій) викладання права та правничих дисциплін з урахуванням викликів сучасності: центрів правничої майстерності, неформальної освіти, у тому числі в режимі відео конференцв'язку, корпоративного навчання, дистанційного, ситуаційного і контекстного навчання, проєктних методів, партнерського навчання [2].

Завдяки зусиллям вчених, педагогів-практиків інноваційні перетворення у вітчизняній системі професійної підготовки майбутніх юристів мають наступні шляхи впровадження: зміни цілепокладання і приведення у відповідність із орієнтирами і вимогами часу такими як інформатизація суспільства; формування нового змісту освіти, наближеного до змінних умов життя; розробка нових стандартів професійної підготовки фахівців; впровадження компетентісного підходу, особистісно зорієнтованих технологій навчання; використання методів, прийомів, засобів студентоцентрованого навчання; створення і розвиток особливого інноваційного правничо-освітнього середовища та творчих інноваційних колективів закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика: монографія / за наук. ред. С. Калашнікової. Київ: Інститут вищої освіти НАІПН України, 2023. 255 с.
2. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html
3. Луговий В. І. Становлення безперервної освіти в країнах економічного співробітництва і розвитку. Вища освіта України. 2008. № 4. С. 7–9.
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. /за заг ред В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2011. 304 с.
5. Підласий І. П. Педагогічні інновації. Рідна школа. 1998. №12. С. 3–17.
6. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00/>
7. Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія /за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид. О. О. Євенок. 2018. 452 с.
8. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих. Київ: ВД «ЕКМО». 2011. 324 с.

ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Опанасюк Катерина

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Важливою передумовою соціально-економічного розвитку суспільства є здоров'я громадян. Формування в підростаючого покоління ставлення до власного здоров'я як до найвищої людської цінності – одне з основних завдань держави. Воно актуалізується на рівні дошкільної освіти, оскільки негативний екологічний стан навколишнього середовища, недостатня ефективність системи охорони здоров'я, зниження життєвого рівня переважної більшості родин провокують погіршення здоров'я дітей від самого народження. Лише третина сучасних дошкільників вважається відносно здоровою.

Розглядаючи проблему виховання ціннісного ставлення до здорового життя дітей старшого дошкільного віку, насамперед, необхідно усвідомити, що таке здоров'я.

Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів. Ця ухвала зафіксована у статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я. Здоров'я – «...цінність існуюча у свідомості людини на рівні ідеалу як ціннісна основа ставлення людини до самої себе» [1, с. 27].

Дошкільний період є найбільш сприятливим для формування здорового способу життя. «Усвідомлення дитиною свого «Я», правильне ставлення до світу, оточуючих людей – все це залежить від того, наскільки сумлінно, з любов'ю грамотно вихователь буде свою роботу. Педагогічна задача полягає в тому, щоб не «задавити» дитину потоком поки що

неусвідомленої інформації, а дати можливість поміркувати, подумати, прислухатися до свого організму» [2, с. 233].

Ставлення дітей до здоров'я як до цінності трансформується упродовж усього дошкільного віку і залежить від сформованості цього поняття у свідомості. Так як це поняття складне та багатогранне, у молодшому дошкільному віці діти не в змозі опанувати його, навіть, на рівні загального уявлення. Діти у цьому віці розуміють, що означає хворіти, але дати саму елементарну характеристику здоров'ю поки що не можуть.

У середньому дошкільному віці в дітей формується уявлення про здоров'я як «не хворіти». Звідси і ставлення до здоров'я як до чогось абстрактного. Проте, встановити елементарний причинно-наслідковий зв'язок між поведінкою людини та її здоров'ям діти середнього дошкільного віку вже можуть. Наприклад, загроза з боку доквілля (холодно, протяг і т.д.), від своїх власних дій (їв сніг, намочив ноги, пив холодний сік тощо).

У старшому дошкільному віці завдяки зростанню досвіду особистості ставлення здоров'я істотно змінюється.

Серед джерел ставлення дітей старшого дошкільного віку до свого здоров'я виділимо:

1. Словниково-подібні асоціації, що виникають у дітей, що мають відношення до здоров'я.
2. Оцінка дорослих, використовувана дітьми як критерій визначення своєї думки, позицій, дій, що з здоров'ям.
3. Дорослий як суб'єкт спілкування та носій певних фізичних та психічних якостей [3, с. 111].

Поняття «ціннісне ставлення до здоров'я» - це ставлення людини до здоров'я як до цінності, що включає знання про цінність здоров'я як необхідної передумови для повноцінного життя людини та супроводжується позитивними емоціями, величезним бажанням виконувати різні види діяльності, орієнтовані на збереження та зміцнення здоров'я.

Ціннісне ставлення проявляється в оцінці значущості, важливості певного виду діяльності не тільки на рівні свідомості, а й у реальних діях та вчинках. У нашому випадку це особисті прояви дітей, орієнтовані на оволодіння знаннями та навичками збереження власного здоров'я.

Для формування у старших дошкільників звички до здорового способу життя необхідно створити певні умови:

1. Гігієнічно організоване місце перебування дитини в ЗДО.
2. Включення до освітньої програми ЗДО спеціального навчального курсу, що дозволяє дітям опанувати систему понять про свій організм, здоров'я та здоровий спосіб життя.
3. Включення до лікувально-профілактичної роботи з дітьми навчання та систематичного контролю навчання дітей специфічним навичкам догляду за своїм тілом.

4. Реалізація принципу резонансу у фізичному вихованні дітей, сутність якого полягає у створенні дорослими системи ситуацій для прояву дітьми своїх фізичних можливостей [1, с. 97].

Завдання щодо становлення ціннісного ставлення у дитини старшого дошкільного віку до здоров'я та життя людини такі:

- сприяння становленню сталого інтересу до правил здоров'язберігаючої та безпечної поведінки, розвитку суб'єктної позиції дітей у здоров'язберігаючій діяльності;

- сприяння нарощування здоров'язберігаючої компетентності дошкільників [1, с. 98].

Таким чином, виховання ціннісного ставлення до здорового способу життя – це цілеспрямований та систематичний виховний процес спрямований на формування ставлення дитини до здоров'я як до цінності, що включає знання про цінність здоров'я як необхідної передумови для повноцінного життя людини та супроводжується позитивними емоціями у різних видах діяльності, орієнтованих на збереження та зміцнення здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Т. Формування здоров'язбережувальної компетентності у дошкільників. Тернопіль: Мандрівець. 2016. 120 с.
2. Антонова О.М. Здоров'язбереження дітей дошкільного віку як засіб досягнення сталого розвитку держави. Сталий розвиток: проблеми та перспективи : зб. наук. праць / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. С. 232-241.
3. Василенко О. М. Теоретичні основи розвитку фізичних якостей у дошкільників. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. №1 (306). 2017. С. 109-115.
4. Карапузова Н. Д. Здоров'язбережувальні технології у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. № 1. С. 39–45.
5. Кульчицька О. І. Психологічні особливості дітей дошкільного віку: метод. рекоменд. *Обдарована дитина: наук.-практ. освітньо-попул. журн. для педагогів, батьків та дітей*. 2004. № 7. С. 14–28. 466.
6. Ярчук Ю. Природа «здорового способу життя» та чинники його формування. *Вища освіта України*. 2013. № 1. С. 105–111.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ КРИЗИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Пігель Вікторія

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука»

м. Рівне, Україна

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Юлія Михальчук

Науковці стверджують що психологічна криза самореалізації у жінок є складним і багатограним процесом, що охоплює емоційні, когнітивні та соціальні аспекти. Така криза часто супроводжується відчуттям незадоволеності своїм життям, професійною діяльністю або соціальним статусом. Основними причинами виникнення кризи можуть бути невідповідність між очікуваннями і реальністю, соціальний тиск, вплив гендерних стереотипів, а також особисті життєві зміни, такі як зміна професійного напрямку або особистих пріоритетів.

Криза самореалізації може проявлятися через симптоми емоційного вигорання, тривожності, зниження самооцінки, внутрішнього конфлікту між бажанням досягти професійних вершин і соціальними обов'язками. Жінки, які переживають цей стан, часто відчують себе ізольованими, без підтримки, що лише поглиблює кризові переживання

Дослідження науковців показує, що жінки в період ранньої дорослості часто стикаються з екзистенційною кризою, пов'язаною зі становленням власної ідентичності, самооцінкою, встановленням особистих цілей, віднаходженням сенсу життя.

Аспекти життя стають джерелами екзистенційних турбот, враховуючи особливості ранньої дорослості.

Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для подальших досліджень та розробки програми психологічної допомоги жінкам у процесі переживання ними екзистенційної кризи.

Перспективи подальших досліджень включають більш детальний аналіз впливу конкретних життєвих подій, а також розвиток індивідуалізованих програм психологічної підтримки. Робота в цьому напрямку сприятиме розвитку ефективних технологій у роботі психологів, спрямованих на покращення якості життя жінок у вищезгаданий період їхнього життя.

Для ефективної допомоги жінкам у цей період важливо враховувати не лише психологічні, але й соціальні та культурні чинники. Основною метою психологічної допомоги є відновлення почуття особистої значущості,

підтримка у визначенні нових життєвих цілей і шляхів їх досягнення. Одним із ключових підходів є кризова інтервенція, яка включає підтримуюче консультування, допомогу у визначенні основних причин кризи та пошуку нових можливостей для самореалізації [1].

Також встановлено, що процес професійного становлення є не тільки позитивно спрямованим процесом (який складається з особистісного і професійного росту, накопичення нових знань, вмінь і трансформації старих тощо), але й протирічливим різноспрямованим процесом. Кризи, зокрема, є проявом збільшення напруги в системі "людина довкілля". До цієї напруги призводить прагнення особистості до реалізації своїх можливостей та здібностей. В основі цього прагнення лежить протиріччя між бажаним і наявним, яке і рухає особистість вперед. Тому криза і є ареною, на якій особистість шукає свій шлях до самореалізації. Криза – процес розгортання цих пошуків. Криза провокує до змін в особистості. Тобто, кризи виступають своєрідною рушійною силою розвитку особистісного потенціалу. Вони примушують особистість до пошуку нових можливостей самореалізації (актуалізації своїх можливостей та здібностей).

Наявність криз професійної самоактуалізації свідчить про високий потенціал самореалізації особистості, справжні життєтворчі здібності. Такий тип співвідношення особистісного і професійного розвитку є виявом результативності розвитку в цілому [2]

Можна виокремити основні підходи до вивчення проблеми професійної самореалізації особистості (психодинамічний, гуманістичний, акмеологічний, особистісно-діяльнісний, суб'єктно-діяльнісний, аксіологічний, організаційно-технологічний, генетико-моделюючий), за узагальненням яких професійну самореалізацію особистості визначено як системний, перманентний, динамічний процес, зумовлений інтеграцією потреб у визнанні, самоактуалізації, кар'єрному зростанні, професійній майстерності працівника з метою їх реалізації у професійній діяльності та задоволеності нею [3].

Мерін Мердок працюючи як терапевт з жінками, особливо у віці від тридцяти до п'ятдесяти років, чула оглушливий крик незадоволеності їхніми успіхами в кар'єрі та бізнесі. Ця незадоволеність описувалася як відчуття стерильності, порожнечі, розчленування і навіть зради. Ці жінки перейняли стереотипи чоловічої героїчної подорожі і досягли успіху в науці, мистецтві та фінансовій сфері, але для багатьох з них залишилося відкритим питання: «Навіщо мені все це?».

Ось думка психологині що гонитва за успіхом залишала жінок вибитими з колії, спустошеними, страждаючими від стресових захворювань і здивованими: як так сталося, що вони збилися зі шляху. Це було зовсім не те, на що вони розраховували, коли вперше досягли успіху та визнання. Той

образ, що вони побачили, стоячи на вершині, не мав на увазі принесення в жертву душі і тіла.

Помітивши фізичні і емоційні втрати, отримані жінками на цьому героїчному шляху, прийшла до висновку, що причини за якою вони відчують так багато болю, в обраній ним моделі, що йде врозріз з їхньою власною природою [4].

Запитання «людини дорослої» вимагають не відповідей, а рішень. Прийняття рішень для себе. Ринок відповідей сценаріїв успіху, правил МВА, експертних рад, хьюман дизайну, астрології, нумерології, екстрасенсів, настанов «батюшок», біблійних заповідей батьківських порад великий, але це майже завжди відповіді, а не рішення

Порівняємо день сьогоднішній з кінцем дев'яностих Люди все більш пов'язані один з одним, світ все тендітніший, природа вразливіша, майбутнє мультिवаріантне, професійна репутація та ідентичність все складніша і важливіша, місце проживання все менш постійно, приватність тане. Щодня винаходять нові професії і відмирають старі, і ваша в тому числі помре або зміниться. Ми давно не ідеалізуємо «успіх», набагато більше цінуємо час та його якість, здоров'я та стосунки. Переміни, ускладнення стали нормою. І логічно, що в цю «епоху змін» ми хочемо «стійкості», яка, у свою чергу, виводить нашу інтуїцію на важливість «цілісності» [5 с. 18].

Якість розв'язання криз має велике значення для створення сприятливих чи несприятливих умов подальшого розвитку особистості для самореалізації. Фактично, той чи інший спосіб розв'язання криз визначає подальшу траєкторію розвитку людини. Конструктивно переживаючи такі кризи, особистість підіймається на більш високий рівень розвитку, ініціює нові етапи професійного розвитку і самоактуалізації, стає життєво і професійно більш компетентною. А отже, кризи в житті людини відіграють над звичайно важливу роль.

Шлюбно-сімейні відносини також відіграють важливу роль у самореалізації жінок. Підтримка з боку партнера є одним із ключових чинників успішної професійної самореалізації. У випадках, коли жінки не отримують підтримки в сімейному житті, вони частіше зіштовхуються з емоційним виснаженням і професійними кризами. Позитивні сімейні стосунки, навпаки, сприяють гармонійному розвитку особистості та реалізації професійних амбіцій [5 с. 233].

Отже, гендерні стереотипи залишаються суттєвою перешкодою на шляху до самореалізації жінок у сучасному суспільстві. Для їх подолання необхідна комплексна робота, яка включає зміну соціальних уявлень, підвищення рівня підтримки з боку держави та формування позитивного образу професійно успішної жінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міщиха Л.П., Щуйко О.Я. Психологічні особливості переживання екзистенційної кризи жінкою в період ранньої дорослості. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Київ, Том 35(74) №1 2024. с. 86-91
2. Мосійчук В.В. Кризи професійного становлення як умова розгортання самореалізації особистості. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України, Проблеми сучасної психології. Київ, 2011. Випуск 14 с. 531-541
3. Кот В.Г. Психологічні умови професійної самореалізації працівників сфери рекламного бізнесу. Дисертація, Київ, 2017. с. - 171
4. Мердок М. Подорож героїні. Клуб Касталія, 2018. 226 с.
5. Жданова Т.А. Сенс життя та його маркетинг. Київ, 2018. 348 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Никонюк Діна

здобувачка ОП «Психологія»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука »

м. Рівне, Україна

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент *Юлія Михальчук*

Проблема формування емоційно-ціннісного ставлення до навчальної діяльності серед молодших школярів є однією з ключових у психології та педагогіці. Цей період є критичним для формування основних мотиваційних і ціннісних установок, які впливають на подальший розвиток особистості дитини. Згідно з дослідженням [1], саме в початковій школі закладаються емоційне та когнітивне підґрунтя для успішної соціалізації та навчальної діяльності. Однак існують численні фактори, які можуть як стимулювати, так і гальмувати цей процес.

Емоційно-ціннісне ставлення до навчання включає в себе ставлення дитини до власних навчальних успіхів та невдач, до вчителів і однокласників, а також до самого процесу навчання. Проблема полягає в тому, що багато сучасних дітей зіштовхуються з труднощами у формуванні позитивного ставлення до навчання, що може призводити до зниження їхньої успішності та розвитку негативних емоцій, пов'язаних із шкільними завданнями [2].

Емоційно-ціннісне ставлення молодших школярів до навчальної діяльності є важливою складовою їхнього загального розвитку, що впливає на успішність у навчанні та їхню соціалізацію. Основні психологічні особливості цього ставлення включають [6].

1. Емоційну чутливість. Молодші школярі відчують сильні емоційні реакції на оцінки та відгуки вчителів, батьків, а також на власні успіхи та невдачі. Це може як стимулювати їх до навчання, так і викликати страх перед помилками.

2. Мотиваційні фактори. У молодших школярів важливу роль відіграє зовнішня мотивація – бажання отримати схвалення від дорослих, досягти успіху перед однолітками, отримати нагороду або відзнаку. Проте на початку навчального процесу внутрішня мотивація, пов'язана з інтересом до пізнання, тільки формується.

3. **Ціннісні орієнтації.** Діти молодшого шкільного віку часто переймають цінності та установки з оточення, особливо від значущих дорослих, як-от батьки чи вчителі. Тому позитивне ставлення до навчання багато в чому залежить від прикладу, який подають дорослі.

4. **Залежність від емоційного фону навчальної діяльності.** Емоційний комфорт у класі, взаємини з учителем та однолітками мають суттєвий вплив на ставлення дитини до навчання. Позитивне середовище сприяє розвитку інтересу та бажання навчатися.

5. **Гра як спосіб навчання.** Для молодших школярів гра часто є основною формою навчальної діяльності. Через гру вони краще засвоюють матеріал і розвивають позитивне ставлення до процесу навчання. Важливо використовувати інтерактивні та ігрові методи навчання, які викликають інтерес та сприяють розвитку позитивного емоційного ставлення до навчання.

Отже, для формування стійкого позитивного емоційно-ціннісного ставлення до навчання в молодшому шкільному віці важливо створювати сприятливі умови, що враховують емоційні та психологічні особливості дітей[7].

Також надважливою є діагностика емоційно-ціннісних чинників ставлення молодших школярів до навчання, а саме проєктивне тестування з метою отримання багатогранної феноменологічної картини смислових переживань дітей і на цій основі проєктування можливостей особистісного підходу до них під час проведення формувального експерименту. Багато психологів розглядають проєктивні методи як найбільш цінні особистісні тести. Вони є високоінформативним засобом пізнання особистості дитини, який відображає те, як дитина сприймає себе, які почуття вона переживає. Процес малювання чинить виняткову, розгальмовуючу дію на дитину, зменшує напругу, що виникає при психологічному обстеженні, сприяє встановленню емоційного контакту з дитиною. Проєктивні методики полегшують демонстрацію внутрішнього світу суб'єкта, який діти не в змозі виразити безпосередньо, а психологу дозволяють зорієнтуватися у складних властивостях особистості, які не піддаються кількісній оцінці.[8].

Багато науковців досліджують процес формування емоційно-ціннісного ставлення до навчальної діяльності серед молодших школярів. Вони виділили декілька важливих чинників: сімейного середовища, педагогічного підходу та внутрішньої мотивації дитини. Так, А. Маркова, яка, проаналізувавши проблему формування негативного ставлення дітей до навчання, дійшла висновку, що негативні емоції, які виникають спершу щодо окремого випадку, можуть легко поширитися на широке коло інших явищ (наприклад, з одного учбового предмета на навчання в цілому) і визначити ставлення школяра до них. Науковець В.П. Кутішенко вважає, що

емоції, які виникають в учбовій діяльності, виконуючи свою основну, регулятивну функцію, сприяють формуванню модальності емоційно-ціннісного ставлення до цієї діяльності [5]. Позитивні емоції стимулюють інтерес до навчання, сприяють кращому засвоєнню матеріалу і формують стійке бажання до пізнання. Натомість негативні емоції, такі як страх перед невдачами або тривога, можуть гальмувати цей процес і навіть викликати стресові стани.

Дослідник Н.П. Гончарук [4] також звертає увагу на вплив ціннісних орієнтацій, що формуються в процесі навчання. Молодші школярі здебільшого орієнтуються на зовнішні фактори – похвалу вчителя, оцінку навчальних досягнень, визнання з боку однолітків. Однак, для розвитку стійкої мотивації важливо сформувати внутрішні ціннісні установки, які б спонукали дитину до навчання незалежно від зовнішніх стимулів.

Однією з важливих ролей у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до навчання виконує вчитель. Як зазначає І. В. Васильченко [3], вчитель повинен створювати позитивну емоційну атмосферу в класі, забезпечувати підтримку та розуміння з боку дорослих, що сприяє підвищенню самооцінки школярів і формуванню впевненості у своїх силах.

Отже, що формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до навчальної діяльності є багатограним процесом, який вимагає врахування як емоційної сфери дитини, так і її індивідуальних потреб та цінностей. Позитивні емоції та підтримка з боку вчителя є важливими для розвитку внутрішньої мотивації до навчання, закладаючи основи успішної освітньої траєкторії. Збалансований підхід до організації навчального процесу, який поєднує емоційну підтримку та індивідуальний підхід, може допомогти молодшим школярам сформувати стійке позитивне ставлення до навчальної діяльності, що сприятиме їхньому подальшому розвитку як особистостей. Навчання у такий складний час – це новий виклик для педагогів та безумовна любов до дітей і підтримка допоможуть стабілізувати психологічний стан дитини.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Вілковець Б. С. Психологія молодшого школяра. Київ: Педагогічне суспільство України, 2002. 128 с.
2. Васильченко І. В. «Психологічні особливості емоційного ставлення молодших школярів до навчальної діяльності». Київ: Вид-во «Педагогічна думка», 2019.
- 3.Кутішенко В. П. Динаміка емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до учбової діяльності. Психологія – школа: *Збірник матеріалів Міжрегіонального науково-практичного семінару* (Рівне, 16-18 січня 1997). Київ. 1997. С. 128-134.
4. Нечепоренко Н. В. Психологічна підтримка навчальної діяльності молодших школярів. *Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Випуск 125. Київ, 2015.
- 5.Маркова А. К. Формування мотивації вчення у шкільному віці. Харків: Просвітництво, 1983. С. 11-69.

6. Маслоу А. Самоактуалізація. Психологія особистості. Київ: 1982. С. 108-117.
7. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2007). Understanding the Brain: The Birth of a Learning Science. Paris: OECD Publishing. Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264029132-en>](<https://doi.org/10.1787/9789264029132-en>).
8. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

КОНЦЕПТУАЛЬНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Хвостач Оксана

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

На сьогоднішній день проблема емоційної, моральної культури поведінки дітей дошкільного віку залишається актуальною в дошкільній освіті. Для дитини дошкільного віку дуже важливо навчитися взаємодіяти у соціальному середовищі, вміти вибудовувати взаємини з оточуючими людьми, володіти та управляти своїм емоційним станом.

Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту досить чітко описана вченими Є. Носенко та Н. Ковригою [2, с. 7] в теоретичному, соціальному та педагогічному аспектах. Вони, зазначають, що: у теоретичному контексті ця проблема не достатньо розроблена як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, що є наслідком недостатньої уваги до вивчення глибинних джерел, особливостей детермінації та форм вираження й перебігу емоційних виявів особистості; у соціальному контексті недостатня розробленість цієї проблеми загрожує тому, що людська цивілізація може розпочати саморуйнування, якщо емоції надалі протиставлятимуться розуму, вважатимуться неконтрольованими й нерегульованими; у педагогічному контексті досі не розроблені наукові підходи до цілеспрямованого формування у процесі навчання та виховання емоційної розумності суб'єктів навчання на основі експериментального вивчення особливостей перебігу емоційних процесів, станів та стійких властивостей особистості.

Необхідно зазначити, що проблема вивчення поняття “емоційний інтелект” набув популярності у науковому та педагогічному середовищах. Проблема дослідження полягає в тому, що вихователь та практичний психолог недостатньо готові до роботи з розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників. В результаті можна побачити розвиток емоційного

інтелекту дошкільнят замінюється розвитком у дітей морально-стереотипної поведінки та недостатнім досвідом розуміння своїх переживань. Це призводить до того, що процес вибудовувати взаємовідносини у дітей ускладнюється, і поведінка дітей залишається поза увагою психолога і вихователя. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку потребує цілеспрямованого управління на різних рівнях у закладі дошкільної освіти.

Термін “емоційний інтелект” почали використовувати на початку 1990 року. Саме американські психологи Джон Мейєр (Jolm Mayer) та Пітер Саловей (Peter Salovey) використали його для сукупності позначень ступеня розвитку таких людських якостей, як: самосвідомість, самоконтроль, мотивація, вміння ставити себе на місце інших людей, навички спілкування з оточуючими, вміння налагоджувати взаєморозуміння. Цей термін об’єднав вміння людей розбиратися із власними думками, почуттях та контролювати власні емоції.

Згідно з описом, який запропонували Дж. Меєр та П. Саловей виділяють чотири складники емоційного інтелекту: точність оцінки вираження емоцій, використання емоцій в розумовій діяльності, розуміння емоцій, управління емоціями. Всі складники пов’язані між собою і мають велике значення для реалізації практичного потенціалу емоційного інтелекту. Емоційний інтелект складається із п’яти компонентів: самопізнання, самоконтроль, емпатія, мотивація та соціальні навички.

У вітчизняній психології ХХ ст. дослідження інтелекту розвивалися в декількох напрямках:

- вивчення психофізіологічних задатків загальних розумових здібностей (Є.Голубєва, В.Небиліцин, В. Русалов, Б. Теплов);
- вивчення емоційної та мотиваційної регуляції інтелектуальної діяльності (О. Тихоміров);
- вивчення когнітивних стилів (М. Холодна), “як здатність діяти в розумі” (Я. Пономарьов).

В Україні також з’явилися дослідження з проблеми концептуалізації феномена, його функцій (Є. Носенко), вивчення EQ як детермінанта внутрішньої свободи особистості (Г. Березюк) та показника цілісного її розвитку(О.Філатова).

В останні роки розвиваються такі нові напрями дослідження, як особливості “імпліцитних” теорій інтелекту (Р. Стернберг), регуляторні структури (А. Піаже), зв’язок інтелекту і креативності (Є. Торренс). Їхні дослідження однозначно підтверджують, що успіх значною мірою залежить від розумного володіння емоціями або EQ. Саме ним визначається характер рівень сприйняття людиною світу, подій, окремих людей, а також реакція на все довкола, яка впливає на ефективність дій. Не дивлячись на те, що, як і кожна особливість людини, емоційний інтелект, певною мірою,

передбачений генетично і основа для повного використання цього потенціалу закладається в дитинстві, значна кількість необхідних здатностей, якостей людини може бути розвинена.

Про “емоційне пробудження розуму” висловлювалися багато видатних педагогів. Наприклад, К. Ушинський почуття розглядав як центральну ланку психічного життя дитини. У почуття проявляється практичне ставлення людини до світу, виявляється його справжнє обличчя, “те, на якій підставі ми ставимо думку в осереддя всіх душевних явищ” [4, с. 104]. К. Ушинський висловлював думку, що “людина не для того живе, щоб існувати, але для того існує, щоб жити”. На цій підставі К. Ушинський поставив розвиток почуттів в центр морального формування особистості і показав шляхи їх виховання. Він був переконаний, що людина може мати вплив на виховання своїх почуттів, може розвинути одні почуття і затримати поширення інших. “...Вихователь не повинен залишатися байдужим щодо почуттів, що розвиваються в душі дитяти, навпаки, по почуттям він повинен судити про успіхи морального виховання” [4, с. 33]. “Тільки в почуттях, - висловлюється різна оцінка нами речей, і тільки з цієї оцінки виходять наші бажання і відрази і, отже, внутрішні вчинки. Вони - то утворюють власне серединний пункт для всього практичного і для людської освіти. З взаємного тяжіння цих практичних почуттів утворюються ті рушійні сили, які ми називаємо схильностями і направляється життя людини” [4, с. 14].

На відміну від EQ, емоційний інтелект розвивається упродовж життя. Більш того, при свідомому напрямку зусиль на розвиток, він піддається цілеспрямованому тренуванню і тут відіграє значну роль соціальне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моргун В. Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. *Постметодика*. 2010. № 6 (97). С. 2-15
2. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ: Вища школа, 2003. С. 6–7, 23
3. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С.95-109.
4. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання: Спроби педагогічної антропології. Видані пед. твори. Київ: Наукова думка, 1993. Т. 1. 326 с.

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ

Шокот Анжела

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука »

м. Рівне, Україна

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент *Лілія Мельничук*

Проблема розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є надзвичайно важливою, оскільки саме в цьому віці діти найбільш активно засвоюють нові знання та навички, які формують їх майбутній освітній і життєвий шлях. Творчі здібності в старшому дошкільному віці виступають як необхідна передумова для ефективного оволодіння новими знаннями та їхнього подальшого застосування. Це період, коли дитина здатна самостійно шукати нові рішення, проявляти ініціативу та креативність у різних видах діяльності.

Проблемі розвитку творчих здібностей підростаючого покоління присвячені дослідження О. Антонової, А. Богуш, Н. Гагаріної, О. Половіної, Т. Яценко.

Дослідження Н. Гагаріної, О. Половіної, Т. Яценко доводять, що у дошкільному віці зростає інтерес до вияву творчих здібностей у різноманітних видах діяльності (ігровій, проблемно-пошуковій, дослідницькій), а також і у художньо-продуктивній.

В словнику коротких термінів творчість визначається як «свідома, цілеспрямована, активна діяльність людини, спрямована на пізнання та переосмислення явищ дійсності, створення нових, оригінальних задумів, предметів, витворів, які досі не існували» [4, с. 32].

Нетрадиційне малювання є ефективною альтернативою традиційним підходам до навчання основам образотворчої діяльності. На відміну від класичних методів, де діти часто схиляються за певними правилами та стандартами, нетрадиційні техніки відкривають перед дошкільниками значно ширші можливості для самовираження. Вихователь у цьому підході виступає не як суворий наставник, а як м'який провідник, який допомагає дитині знайти власний шлях у творчості.

Основною перевагою таких технік є їх простота. Наприклад, малювання пальцями, штампамі, зім'ятим папером або за допомогою ниток настільки доступні, що діти можуть швидко опанувати ці методи та одразу

отримати відчуття успіху, побачивши результат своїх зусиль. Це особливо важливо для дошкільнят, оскільки успішний досвід стимулює їх до подальших творчих пошуків.

Нетрадиційні техніки малювання також допомагають дітям розвивати уяву, сенсорні відчуття, просторове мислення та дрібну моторику. Завдяки цим методам дитина вчиться експериментувати з кольорами, формами, текстурами та матеріалами, не боячись помилитися. Такий підхід сприяє розвитку нестандартного мислення та відкриває перед дітьми безмежний простір для самореалізації.

В процесі навчання дітей старшого дошкільного віку нетрадиційним художнім технікам педагоги виконують низку важливих завдань, які сприяють не лише розвитку творчих здібностей, але й формуванню особистісних якостей дитини, а саме:

1. *Розвиток позитивних почуттів до творчої діяльності та своїх результатів.* Нетрадиційні техніки малювання допомагають дітям отримувати радість від творчого процесу. Оскільки ці методи легкі в освоєнні, діти швидко бачать результати своєї роботи, що дає їм почуття задоволення і впевненості у своїх здібностях. Такий підхід також допомагає формувати позитивне ставлення до власних досягнень, що важливо для розвитку самоповаги.

2. *Викликати інтерес до зрядь виробництва, тобто художніх матеріалів.* Нетрадиційні техніки часто включають використання нестандартних матеріалів: від природних елементів (листя, гілки, пісок) до побутових предметів (губки, зубні щітки). Діти вчаться експериментувати з цими матеріалами, досліджують їхні властивості та можливості. Це розвиває допитливість та інтерес до нових форм творчості, роблячи процес навчання захоплюючим.

3. *Розвиток навичок і вмінь творчо працювати в обмежених рамках.* Педагоги допомагають дітям навчитися креативно мислити в межах певних завдань або обмежень. Наприклад, використання тільки одного кольору або певної форми може стимулювати дітей шукати нестандартні рішення і розвивати гнучкість мислення. Це допомагає формувати вміння адаптуватися до різних умов і використовувати свої знання максимально ефективно [2, с. 30].

Завдяки таким завданням нетрадиційні художні техніки сприяють розвитку творчого потенціалу дітей, їхньої впевненості та навичок самовираження.

Розвиток творчих здібностей дітей у художньо-продуктивній діяльності вимагає від вихователів особливої уваги до стимулювання дитячої ініціативи та самовираження. Одним із ключових аспектів цього процесу є уникнення закріплення шаблонних графічних зображень і заохочення до експериментів з різноманітними техніками та матеріалами.

Це дозволяє дитині вільно проявляти фантазію, розвивати нестандартне мислення і здобувати впевненість у власних творчих силах.

Нетрадиційні техніки малювання, такі як монотипія, малювання пальцями, жорстким напівсухим пензлем або іншими нестандартними матеріалами (ватними паличками, долоньками, пробками, пінопластом, картопляними штампамми), дають дітям можливість відчутти різноманіття текстури і форм. Це допомагає розвивати сенсорне сприйняття та дрібну моторику, що важливо для загального розвитку дошкільнят.

Такі техніки, як плямографія (з ниткою, трубочкою або зім'ятим папером), пластилінографія, тиснення, розбризування та друк по трафарету, дозволяють дітям вивчати властивості матеріалів і відкривати для себе нові способи створення зображень. Такі експерименти не лише підвищують інтерес до творчого процесу, а й розвивають уважність, посидючість і вміння бачити красу у випадкових або неочікуваних результатах.

Вихователі, які використовують такі техніки, повинні заохочувати дітей до пошуку власних рішень та ідей, підтримуючи будь-які креативні прояви. Це створює умови для формування у дітей почуття задоволення від творчого процесу та допомагає уникнути обмеженості, яку можуть спричинити традиційні підходи до малювання.

Такий підхід не тільки розвиває творчі здібності дітей, але й сприяє розвитку особистісних якостей, таких як самостійність, ініціативність і впевненість у своїх можливостях.

Отже, нетрадиційні техніки малювання спрямовані на створення того чи іншого результату, продукту, стимулюючи дитячий інтерес, активність, нешаблонність мислення, здатність генерувати нові оригінальні ідеї та втілювати їх у своїх творчих діях. В результаті чого під час використання нетрадиційних технік малювання сприяє розвитку художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 190с.
2. Гагаріна Н. П. Художньо-продуктивна компетенція дошкільників. Діти і картини: навч.-метод. посіб. Кропивницький: КЗ «КОППО ім. Василя Сухомлинського», 2017. 48 с.
3. Половіна О. Дитина в світі мистецтва. *Дошкільне виховання*, 2021. № 2. С. 3-8.
4. Яценко Т. О., Степанюк В. В. Словник коротких термінів з педагогіки. Луцький фаховий педагогічний коледж КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2022. 50 с.

РАННС ВТРУЧАННЯ: ДЕНВЕРСЬКА МОДЕЛЬ ДЛЯ ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМ СПЕКТРОМ

Якимчук Віта

*здобувачка ОП «Психологія» другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Юлія Михальчук

Аутизм або розлад аутистичного спектра (РАС) - це особливий спосіб сприйняття світу. У людей з аутизмом мозок працює трохи інакше, ніж у більшості людей. Це впливає на те, як вони спілкуються, взаємодіють з іншими людьми і сприймають навколишній світ. Основні особливості аутизму:

- складнощі у спілкуванні: людям з аутизмом може бути важко розуміти, що інші люди відчувають, і виражати свої почуття. Їм може бути складно підтримувати розмову або розуміти невербальні сигнали, такі як міміка та жести;

- повторювані дії: люди з аутизмом часто мають певні рухи або дії, які вони повторюють знову і знову. Це може бути гойдання, кружляння або вибудовування предметів у ряд;

- обмежені інтереси: часто у людей з аутизмом є дуже сильні інтереси до певних речей, наприклад, до цифр, машин або тварин. Вони можуть знати про ці речі дуже багато, але їм може бути важко переключити свою увагу на щось інше;

- сенсорна чутливість: деякі люди з аутизмом можуть бути дуже чутливими до звуків, світла, дотиків або запахів. Інші можуть, навпаки, не помічати деяких подразників [3].

Раннє втручання для дітей з РАС – це комплекс заходів, спрямованих на розвиток навичок спілкування, соціальної взаємодії, навчання та адаптації до навколишнього середовища. Чим раніше розпочати втручання, тим ефективнішим буде результат [2].

Виділяють такі основні напрямки раннього втручання: розвиток комунікативних навичок, розвиток соціальних навичок, розвиток когнітивних навичок, розвиток сенсорної інтеграції, поведінкова терапія.

Методи раннього втручання:

АВА-терапія (Applied Behavior Analysis): базується на принципах навчання через підкріплення.

Денверська модель раннього втручання: фокусується на природній взаємодії дитини з оточенням.

Терапія іграми: використання гри для розвитку соціальних та комунікативних навичок.

Сенсорна інтеграція: заняття, спрямовані на регуляцію сенсорної чутливості [6].

Раннє втручання є критично важливим для дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). Воно дозволяє максимально рано виявити відхилення у розвитку, розробити індивідуальні програми розвитку та підтримати дитину та її сім'ю. Однією з найвідоміших моделей раннього втручання є денверська модель. Денверська модель раннього втручання (ESDM) також є прикладом втручання NDBI і розроблена спеціально для дітей віком 12-48місяців. ESDM (Denver Model of Early Start) – це комплексна програма раннього втручання, яка сприяє соціальному залученню та активному навчанню та мінімізує вплив симптомів аутизму на навчання дітей шляхом усунення дефіциту уваги, наслідування, мови, ігрових навичок, впливу на обмін та соціальної орієнтації. Ця програма втручання може здійснюватися окремими особами, групами, основними фахівцями або батьками з низькою або високою інтенсивністю протягом короткого або тривалого періоду часу. ESDM є однією з небагатьох комплексних програм раннього втручання для РАС. Незважаючи на те, що в ньому особлива увага приділяється порушенням, пов'язаним із аутизмом, він навчає навичок у дев'яти сферах розвитку. ESDM, який є одним із небагатьох комерційно доступних NDBI, раніше був визначений як багатообіцяюче та економічно ефективне втручання [1].

Психологи доктор Саллі Роджерс і доктор Джеральдін Доусон розробили денверську модель раннього втручання ще в 1990-х роках. Вона заснована на прикладному поведінковому аналізі (ППА або АВА - Applied behavior analysis), адаптованому для дітей молодше трьох років. Акцент у цій моделі робиться на інтерактивній грі між дитиною, фахівцями, які займаються корекцією його поведінки і батьками [5].

Особливості підходу ESDM:

- рутинне навчання (під час ігор та повсякденної, побутової діяльності);
- акцент на взаємодії (Сприяння розвитку соціальних навичок, спілкування та співпраці.
- розвиток ініціативи: Заохочення дитини до самостійної діяльності та прийняття рішень.
- залучення батьків: Активна участь батьків у терапевтичному процесі.
- індивідуальний підхід: Створення програми, яка враховує унікальні потреби та особливості кожної дитини. [7].

Заняття за денверською моделлю передбачають створення позитивної атмосфери, використання природних ситуацій для навчання, систематичне підкріплення бажаної поведінки та демонстрацію бажаних моделей

поведінки. За допомогою денверської моделі можна розвивати комунікативні, соціальні, когнітивні навички та самообслуговування.

Участь дітей з РАС у втручаннях ESDM призвела до статистично значущих покращань у таких сферах, як когнітивні функції, соціальна комунікація, адаптивна поведінка та зменшення проявів складної поведінки. Однак, результати щодо впливу ESDM на розвиток мови та соціальної взаємодії є більш неоднозначними і потребують додаткових досліджень [4].

Отже, денверська модель – це не панацея, але це потужний інструмент, який може значно покращити життя дітей з РАС та їхніх сімей. Раннє втручання, засноване на цій моделі, є інвестицією в майбутнє дитини. Денверська модель раннього втручання (ESDM) вважає, що діти найкраще навчаються, коли розважаються через гру та інші види діяльності, як-от одягання чи їжа, якими займаються діти та батьки разом кожен день. В основі підходу до навчання лежить база знань про те, як у немовлят і малюків розвиваються навички з часом, а також про наслідки раннього або ознаки ризику аутизму, які можуть перешкоджати розвитку. Результат – втручання зосереджено на зміцненні мовної, соціально-емоційної, моторної та пізнавальної діяльності дітей здібностей, оскільки на ці сфери може особливо впливати аутизм. Це злиття повсякденності навчання всередині стосунків дітей з батьками робить ESDM надзвичайно доступний і ефективний, щоб допомогти дітям повністю розкрити свій потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доусон Г., Роджерс С., Мансон Дж., Сміт М., Вінтер Дж., Грінсон Дж., Дональдсон А. та Варлі Дж.. Рандомізоване контрольоване дослідження втручання для малюки з аутизмом: Денверська модель раннього старту. *Педіатрія*, 2010. 125с.
2. Манеліс Н.Г. Ранній дитячий аутизм. Психологічні і нейропсихологічні механізми. *Школа здоров'я*. 2019. № 2. С.6-21.
3. Роберт Шрамм. Дитячий аутизм і АВА. АВА (Applied Behavior Analysis). Терапія, заснована на методах прикладного аналізу поведінки. Київ: Рама Паблішинг. 2013. 208 с.
4. Роджерс С., Гейден Д., Хепберн С., Чарліф'ю-Сміт Р., Хол Т. та Хейс А. Навчання маленьких невербальних дітей з аутизмом корисного мовлення: пілотне дослідження Денверської моделі та швидке втручання. *Журнал аутизму та розладів розвитку*. 2006. № 36. С. 1007–1024.
5. Саллі Дж. Роджерс, Джеральдін Доусон, Лорі А. Вісмара. Денверська модель раннього втручання для дітей з аутизмом. Як у процесі повсякденної взаємодії навчати дитину грати, спілкуватися і вчитися. Київ : «Сварог», 2023.554 с.
6. Сухіна І., Риндер І., Скрипник Т. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посібник. Київ-Чернівці: «Букрек», 2017. 192 с.
7. На боці читача [Електронний ресурс] : думка психолога про ESDM у літературі. – Режим доступу: <http://www.autismspeaks.org/what-autism/treatment/early-start-denver-model-esdm>.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В УКРИТТІ

Ярмолюк Оксана

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука »*

Марчук Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука »
м. Рівне, Україна*

В умовах сучасних викликів, спричинених повномасштабною війною, проблема забезпечення безпечного й комфортного середовища для дітей дошкільного віку набуває особливої актуальності. Довготривале перебування в укриттях негативно впливає на психоемоційний стан дітей, обмежуючи їхні можливості для повноцінної рухової, пізнавальної та ігрової діяльності.

За даними міжнародної організації Save the Children, за 2022 рік українські діти провели в укриттях понад 920 годин, що дорівнює більш ніж 38 дням, через постійні повітряні тривоги, ракетні удари та бойові дії. За цей період в Україні було оголошено 16 207 повітряних тривог, кожна з яких тривала в середньому близько години [3]. У зв'язку з цим, дослідження ігрових методів навчання, спрямованих на зниження стресу та підтримку розвитку дітей в умовах укриття, стає важливим завданням сучасної дошкільної освіти.

Укриття в ЗДО – спеціально організоване приміщення в будівлі або на території закладу, що слугує захистом для дітей та персоналу в разі фізичної небезпеки, яке пройшло відповідну експертизу та відповідає нормативним вимогам, враховує вікові особливості дітей дошкільного віку, забезпечено необхідним майном, інвентарем, засобами та матеріалами. Обов'язкова умова перебування дітей в укриттях – спланований змістовий контент роботи та різноманітні активності, які допоможуть зняти рівень напруги, заспокоїтися, пережити цей час з користю і не призупинити освітній процес [4].

При організації окремих зон для дітей дошкільного віку важливо заздалегідь підготувати їх необхідним обладнанням, дотримуючись таких рекомендацій:

1. У творчому куточку варто передбачити окремі столи для занять малюванням, ліпленням із пластиліну, плетінням з бісеру та створення аплікацій. Матеріали потрібно зберігати у коробках або боксах, а роздаткові матеріали, як-от розмальовки, завдання, загадки та головоломки, слід розподілити за віковими категоріями та зберігати у підписаних боксах біля робочих місць дітей для зручності.

2. Обов'язково потрібно відвести місце для фізичної активності, щоб діти могли зняти напругу під час довгих повітряних тривог. Це допоможе уникнути нудьги та дозволить їм виконувати фізичні вправи.

3. Варто також створити «зону тиші», де діти зможуть відпочити. Якщо простір обмежений, ця зона може бути частиною іншої локації. Для комфорту дітей слід забезпечити підстилки та пледи, а поруч розмістити коробки з антистресовими іграшками [5].

Для організації діяльності дошкільників в укритті оптимальним є створення ігрових осередків: творчого, бібліотеки, куточка для настільних ігор та сенсорно-пізнавального осередку. Важливо ретельно підбирати іграшки, які не набридатимуть дітям, як-от великий конструктор, мозаїка, шнурівки, пазли тощо. Також корисними є розмальовки, аркуші для малювання, олівці та дитячі книжки. Варто уникати іграшок для активних ігор через обмежений простір і холодну підлогу.

Для різноманітності потрібно мати запас іграшок на заміну, а також додаткові матеріали, як-от казки, дидактичні ігри, маленький м'ячик або картинки. Дітей можна зайняти співами, переглядом мультфільмів, пальчиковими іграми чи дидактичними завданнями на зразок «Покажи емоцію» або «Назви який» [2].

Ефективними формами роботи з дошкільниками в укритті для покращення настрою є такі технології як:

- терапія обіймами;
- арттерапія (рвати папір з малюнками, а потім з уривків колаж);
- техніка «Як ти?»;
- коло безпеки (за допомогою ниток, стрічок...)
- вправи на розвиток пам'яті («хто за ким стоїть»);
- казки психологічного змісту, наприклад «Казка про радість», «Промінчик радості» тощо [1].

Отже, в умовах сучасних воєнних реалій, організація безпечного й комфортного середовища для дітей дошкільного віку набуває першочергового значення. Тривале перебування в укриттях потребує ретельного розроблення для забезпечення фізичного, емоційного та психічного благополуччя дітей. Правильна організація ігрових осередків та

підбір відповідних ігор і активностей можуть суттєво зменшити рівень стресу, забезпечити емоційне розвантаження та сприяти подальшому психічному розвитку дошкільників навіть в умовах обмеженого простору.

Застосування таких методик, як терапія обіймами, арттерапія, дидактичні ігри, а також використання антистресових іграшок і психологічних технік, допомагає створити умови для підтримки емоційної стабільності та комфортної адаптації дітей до складних обставин. Особлива увага має приділятися організації фізичної активності та створенню зон відпочинку, що дозволяє уникнути фізичної та емоційної перенапруги.

Важливою частиною освітнього процесу в укритті є участь психологічної служби закладів дошкільної освіти, яка впроваджує ефективні методики роботи з дітьми для зменшення рівня тривожності та підтримки їхнього позитивного емоційного стану. Таким чином, поєднання педагогічних і психологічних підходів у роботі з дошкільниками в укритті стає ключовим фактором для забезпечення їхнього гармонійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ефективні форми роботи з дітьми в укритті. Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/efektivni-formi-roboti-z-ditmi-v-ukritti-406818.html> (дата звернення: 11.09.2024).
2. Литвиненко К., Алексєва Т. Специфіка створення ігрового середовища в укритті в умовах воєнного часу. Publishing House «UKRLOGOS Group», 2024. С. 222–226. URL: <https://publishing.logos-science.com/index.php/books/article/view/367> (дата звернення: 10.09.2024).
3. Минулого року українські діти провели в укриттях понад 900 годин. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/22/252986/> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів: Лист МОН України від 20.06.2023 р. №1/8820-23. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-organizaciyu-bezpechnogo-osvithnogo-prostoru-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti-ta-obladnannya-ukrittiv> (дата звернення: 11.09.2024).
5. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : лист МОН України від 02.04.2022 № 1/3845-22. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voynennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 09.09.2024).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ДО СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ШКОЛИ

Яцук Іванна

*практичний психолог Білівського ліцею
Зорянської сільської ради Рівненського району Рівненської області*

Перехід учнів від початкової школи до середньої є критичним періодом у їхньому розвитку. Адаптація включає пристосування до нових соціальних умов, зміни в навчальних вимогах та соціальних ролях [1, с. 85]. Психологічна адаптація також пов'язана з формуванням нових когнітивних і поведінкових стратегій для подолання труднощів [2, с. 128].

У середній школі навчальна діяльність стає більш складною, що вимагає розвитку в учнів аналітичного мислення та вміння самостійно працювати з інформацією. Учням необхідно адаптуватися до нових форм навчання, таких як самостійні проекти, дослідження та групова робота [3, с. 102]. Організація часу і планування також стають важливими аспектами когнітивної адаптації [4, с. 59].

Перехід до середньої школи часто супроводжується підвищеним рівнем тривожності, оскільки учні стикаються з новими вимогами та соціальними ситуаціями [5, с. 43]. Емоційна підтримка з боку батьків та вчителів допомагає знижувати рівень стресу і сприяє успішній адаптації [6, с. 67].

У середній школі учні стикаються з новими соціальними викликами, такими як необхідність знаходження свого місця в колективі та вибудовування нових стосунків із однолітками. Соціальні навички, зокрема комунікація та співпраця, відіграють важливу роль у соціальній адаптації [7, с. 145]. Розвиток емоційного інтелекту також є критичним фактором у процесі інтеграції до нового середовища [8, с. 73].

Рівень адаптації учнів залежить від їхніх індивідуальних психологічних характеристик, таких як темперамент, самооцінка та рівень мотивації [9, с. 38]. Учні з високою самооцінкою та розвиненими соціальними навичками зазвичай легше справляються з адаптаційними викликами, ніж ті, хто має проблеми із самооцінкою [10, с. 112].

Важливим аспектом успішної адаптації є створення позитивного психологічного клімату в класі та індивідуальна підтримка з боку педагогів [4, с. 61]. Вчителі можуть застосовувати різні стратегії, такі як позитивне підкріплення та активне слухання, для сприяння комфортній адаптації учнів [3, с. 106].

Батьки відіграють ключову роль у підтримці дітей під час переходу до середньої школи. Важливо забезпечити емоційну підтримку та допомогу

в організації навчальної діяльності [5, с. 47]. Розвиток самостійності також є важливим аспектом адаптації, який батьки повинні заохочувати [2, с. 135].

Регулярна психологічна діагностика учнів дозволяє своєчасно виявляти проблеми в адаптації та впроваджувати корекційні заходи [6, с. 72]. Це допомагає запобігти погіршенню емоційного та психологічного стану учнів, а також покращити навчальну успішність [8, с. 84].

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Психологія навчання: сучасні підходи. – Київ: Освіта, 2010. – 320 с.
2. Боришевський М. Й. Психологія особистісного самовизначення школяра. – Київ: Ніка-Центр, 2012. – 254 с.
3. Ващенко Л. О. Психологічні основи адаптації учнів до нових умов навчання. – Київ: Видавничий дім "Слово", 2015. – 208 с.
4. Долинська Л. В. Адаптація учнів до шкільного середовища: психологічні аспекти. – Київ: Педагогічна думка, 2013. – 176 с.
5. Зазимко Н. І. Психологічні особливості адаптації дітей у середній ланці школи // Психологія і суспільство. – 2017. – № 2. – С. 59–64.
6. Коробко І. М. Психологічний супровід учнів у період адаптації до середньої школи // Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2018. – № 10. – С. 33–39.
7. Максименко С. Д. Психологія навчання та виховання в умовах шкільної освіти. – Київ: Видавничий дім "КМ Академія", 2016. – 389 с.
8. Пироженко Л. В. Психологічна підтримка учнів у перехідний період // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2014. – № 35. – С. 112–119.
9. Савченко О. Я. Адаптація учнів до навчання в середній ланці: методичні рекомендації. – Київ: Генеза, 2016. – 156 с.
10. Титаренко Т. М. Психологічні виклики адаптації школярів у середній ланці // Психологічний журнал. – 2019. – № 1. – С. 47–54.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

“ЛИТОВСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК” В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ “E. KALBA”

Гриценко Світлана

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри загального мовознавства, класичної філології та
неоеллістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

«Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнева діяльність народу»

(Олесь Гончар)

Осягнення специфіки міжмовного контактування в діячорнії немислиме без залучення інформації, що закумуляована в сучасних лексикографічних джерелах. Саме словниковий склад мови яскраво відображає всі зрушення, що відбуваються в соціумі, у міжкультурній взаємодії. Словник стає своєрідною упорядкованою реальністю, становить цінне джерело інформації про історію культури в широкому розумінні цього слова, про особливості осмислення, освоєння та номінації пізнаних реалій, акумулює архаїчні елементи в мові. Підготовка нових словників різного призначення, які б відтворювали сучасне пульсування мінливої мови, особливо тлумачних, термінологічних, перекладних, словників спеціалізованих за групами користувачів, залишається провідною проблемою українських, і не лише українських, мовознавців. Мовленнева недбалість як загальносвітова тенденція розвитку мов, нерегульованість правова та правописна — це ті чинники, які руйнують мову зсередини та провокують глибинне деформування національно-мовної свідомості та культурних орієнтирів.

Мова, вокабула вербалізує різні сторони культури: від повсякденного практичного досвіду до надбань духовної культури. Матеріалізована у різних формах і представлена у писемних та наукових джерелах, культура попередніх етапів життя етносу є основою для подальшого її удосконалення

та студіювання. За допомогою мови відбувається відтворення у пам'яті народу багатьох сторін минулого життя, колективного досвіду, що є основою подальшого розвитку національної культури.

Культурні та політичні зв'язки між українським та литовським народами, що мають давню традицію та сягають періоду Галицько-Волинського князівства, за словами Інни Туряниці, становлять вагомий сегмент історичної пам'яті, осмислення та дослідження якого неможливе без належної лексикографічної підтримки.

У контексті пошкваллення литовсько-українських взаємин у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. не лише в політичній, економічній сферах, а й в культурній та науково-освітній сферах, актуалізується потреба популяризації "Малого українсько-литовського словника", який став першим у лексикографічній практиці України та Литви і народження якого є результатом тісної співпраці українських мовознавців із фахівцями з Інституту литовської мови [1].

У 2022-2024 рр. колектив українських і литовських мовознавців, а саме: д. філол. н., проф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка Гриценко Світлана Павлівна, д. філол. н., проф. Корольов Ігор Русланович (м. Київ), ст. наук спів. Інституту литовської мови Аурелія Грітенене (м. Вільнюс) завершили підготовку "Литовсько-українського словника". Цей проєкт здійснювався в Інституті литовської мови (м. Вільнюс) і фінансувався Державною комісією литовської мови.

З кінця червня 2024 р. в інформаційній системі ресурсів литовської мови "E. kalba" представлена перша частина цього словника (тексти літер А-Р), що містить близько 17 000 слів литовської мови. Ця інформаційна система була презентована 5-6 серпня 2024 р. на III Міжнародній науково-практичній конференції "Україна — Литва: історичні, мовно-культурні та туристські паралелі" (Вільнюс, Литва) [2].

Зацікавлені читачі мають змогу знайти у словнику найпоширеніші у побутовому мовленні, публіцистиці, художній та науковій літературі терміни та фразеологізми. У словнику використано широкий спектр скорочень, які вказують на стилістичну оцінку слова чи сферу вживання.

Словник розрахований на широке коло читачів – не лише литовців, які вивчають українську мову, а й українців, які цікавляться литовською мовою та культурою. Він буде корисним під час читання та перекладу литовських текстів різних жанрів і стилів, оскільки у словнику автори прагнули представити лексикон різних галузей знань, познайомити читачів з етнографізмами, історизмами, не ігноруючи навіть застарілі слова, які часто зустрічаються в різних писемних джерелах.

У словнику кожне слово заголовка ілюструється словосполученням або коротким реченням. Ілюстрації допомагають читачеві краще зрозуміти значення слів заголовка, показують можливості й особливості слововживання, семантичну й синтаксичну сполучуваність, різні випадки наголошення. Наприклад:

raidà dkt. (4) рóзвиток ~ kultros raidà рóзвиток культури; kalbòs raidà рóзвиток мóви

Крім того, наочні приклади містять багато енциклопедичних знань — додаткових культурологічних, історичних, географічних, етнографічних, а також відомості про знаменитих людей. Наприклад:

rankà dkt. (2) **1.** anat. рúки ~ dešinè, kairè rankà прáва, лíва рукá; radúoti rankà подáти рúку; rankos paspaudmas susikabnti rankomis взýтися за рúки; rėgrašyti rankà переписáти від рукí; rankàs aukštýn! рúки вгóру!; rankų dárbas ручнá робóта; **2.** рукá ~ nèrà namuosè tvirtòs rankos у хáті немáє твердóй рукí; js màno rankose (вín у моíх рукáх); aít rankų nešióti носíти на руках; atbuloms rankomis спустí рукавá; auksnès rankos золотí рúки; dešinióji rankà прáва рукá; dúoti váliá rankoms розпустíти рúки; š rankų rankàs з рук у рúки; š rankų krsti валíтися з рук; kap bè rankų як без рук; kap rankà atíti як рукою зняти; plikoms rankomis гóлими рукáми; pò rankà під рукою; rankà numóti махnúти рукою; rankà rankà pláuna рукá рúку мíє; rankà ištiėsti простягнути рúку; rankàs nusipláuti вміти рúки; rankomis sukisti вдáрити по рукáх

ráštas dkt. (2) **1.** грáмота ~ mókytis rášto вчítися грáмоті; **2.** письмó ~ egzáminas ráštų письмóвий екзáмен; **3.** відношення ~ kóvo dešimtòs dienòs ráštas лист від десýтого бéрезня; **4.** грáмота, папір (докумéнт) ~ garbs ráštas почéсна грáмота; sutartiėš ráštas договірнá грáмота; js gávo š valdýbos ráštą він отримáв докумéнт (папір) з управління; **5.** пóчерк, письмó ~ gražùs, áiškus ráštas красíвий пóчерк; **6.** вiзерунок ~ tautiniai ráštai нарóдні вiзерунок

rekalas dkt. (3^b) **1.** спрáва ~ ta nè távo rekalias це не твоя спрáва; atėjaũ pàs jùs sũ rekalu я прийшов до вас у спрáві; vidaũs reikal ministėrija Минiстерство внутрiшніх справ; miestė turiũ svarbiũ reikalũ у мéне важлiвi спрáви у мiстi; **2.** потрėба, необхiднiсть ~ btinas rekalias крайня необхiднiсть; bè rekalo без потрėби, дарėмно; rekalui ėsant у рáзи потрėби

Переконанi, що ця робота є актуальною у сучасних геополiтичних взаєминах України i Литви; вона буде корисною для мовознавцiв, культурологiв, iсторикiв, полiтикiв i дипломатiв, а також усiх охочих українцiв, якi прагнуть долучитися до вивчення литовськóй мови та культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mažasis ukrainiečių–lietuvių kalbų žodynas / Малий українсько-литовський словник / A. Gritėnienė, S. Hrycenko, I. Koroliov, O. Nika, Z. Pacholok. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2022. 576 p.
2. Aurelija Gritėnienė, Svitlana Hrycenko, Ihor Koroliov. „Lietuvių–ukrainiečių kalbų žodyno“ pirmoji dalis (A–P raidės) Lietuvių kalbos išteklių informacinėje sistemoje „E. Kalba“ // Україна — Литва: історичні, мовно-культурні та туристські паралелі: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Вільнюс, 5-6 серпня 2024 р.). Дрогобич, 2024. 19-20 с.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ СТУДЕНТІВ- ФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Груба Таміла

*доктор педагогічних наук, професор,
декан історико-філологічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна*

Сучасний стан освіти в Україні позначений входженням до світового освітнього та наукового простору, що детермінує модернізацію освітньої діяльності в контексті загально визнаних світових вимог, побудову системи вищої освіти, спрямованої на соціально-професійну орієнтацію особистості, формування освітнього, розвивального простору, конкурентоспроможного щодо світових аналогів. Ключовим у сенсі об'єднання різних напрямів модернізації освіти виступає освітній простір, створення якого передбачає забезпечення максимально сприятливих умов для саморозвитку й самореалізації особистості.

На сучасному етапі розвитку філософської, психолого-педагогічної, соціальної, методичної наук функціонують такі пов'язані ієрархічним співвідношенням два терміни, як «освітнє середовище» та «освітній простір». Найбільш уживаним серед учених, ширшим за обсягом і наповненим філософським змістом, є поняття «освітній простір» особистості, яким будемо послуговуватися у пропонованому дослідженні.

Для відображення складності та багатовимірності аналізованого поняття А. Цимбалару розробляє кілька його визначень [5;6]. На думку вченої, освітній простір – це *педагогічна реальність*, у якій відбувається зустріч, взаємодія, осмислення і пізнання особистістю оточуючих її елементів – носіїв культури (освітнього середовища), що забезпечує суб'єктивізацію і прогресивний розвиток об'єктів; або *система педагогічних факторів та умов*, освоєння особистістю у процесі становлення спеціально організованого педагогічного середовища, складний та багатовимірний об'єкт [6, с. 42]. Дослідниця розмежовує *освітній простір навчального закладу*, потрактований як просторово-предметний компонент: предметні засоби, сукупність і певне розташування яких створює умови для організації потрібних дій суб'єктів (виховний, розвивальний, навчальний, педагогічний), та *освітній простір у навчальному закладі* – складне утворення, що складається з освітнього простору кожного з учасників

освітнього процесу [5, с. 47]. Усі наведені визначення освітнього простору не суперечать одне одному, а відображають бачення його сутності під різними кутами зору.

Як підсумок виокремлюємо такі два аспекти трактування змістового наповнення поняття «освітній простір» у сучасній філософській, психолого-педагогічній літературі, як *інституційний і субстанційний*. Перший аспект передбачає розгляд освітнього простору як частини соціуму, у якому створено умови для розвитку особистості. Інший підхід до визначення освітнього простору – *субстанційний, або індивідуальний* – спроектований на його представлення як можливості та наявності формування особистісного простору суб'єкта освітнього процесу. Таке бачення відповідає особистісно орієнтованому підходу до навчання, за яким освітній простір може поставати як взаємодія особистості з об'єктами середовища. У тому то й полягає феномен «освітній простір», який концентрує в собі сутнісні ознаки простору, демонструє багатовимірність можливих виявів освітньої діяльності людини [5, с. 45].

Проведене теоретичне дослідження дає підстави погодитися з думкою А. Цимбалару про те, що освітній простір потрібно розглядати стосовно *особистості* оскільки лише їй притаманна діяльність, завдяки якій освоюється освітнє середовище [6, с. 41].

На наш погляд, оптимальним є сформульована О. Разуменко дефініція освітнього простору, прикметна об'єднанням обох напрацьованих у науці підходів (*інституційний і субстанційний*) до його трактування. Дослідниця вважає освітній простір ціннісною інтегративною одиницею соціуму та *світового освітнього простору*, яка нормативно або стихійно структурована та має свою систему координат, що визначають можливості для *саморозвитку особистості* на різних етапах її становлення [2].

Т. Ткач зазначає, що освіта виправдовує власне існування, якщо призводить до змін у поведінці людини. Індивіду допомагають увійти у світ цінностей для того, щоб зробити вибір особистісно значущої для нього системи ціннісних орієнтацій в освітньому просторі, обрати свій шлях пізнання світу, професію тощо [3]. Реалізацію *рефлексивної* функції уможливорює формування та розвиток різних способів діяльності, творчих здібностей, необхідних для самореалізації у процесі пізнання, професійної та інших сфер життєдіяльності. *Інтеграційна* функція освітнього простору ґрунтується на поєднанні принципів інтеграції у процесі соціалізації особистості впродовж життя. Це забезпечує неперервність процесу її розвитку, а також сприяє культурній інтеграції соціальних верств суспільства, відповідає сутності інтегративного підходу до формування мовної особистості. *Випереджувальний характер* освіти зумовлений потребами такого розвитку освітнього простору, у якому потреби особистості, суспільства, професійної діяльності та життєдіяльності людини

переплітаються, завдяки чому інтегровані знання, соціальна, комунікативна компетентність і здатність навчатися впродовж життя виявляються більш вагомими за опанування конкретними знаннями, уміннями й навичками [4].

Модернізація освітнього простору студентів потребує окремого розгляду та підходів. Цікаву та ґрунтовну позицію щодо структурування освітнього простору особистості студентів напрацьовано в сучасній методиці вищої освіти. Так, О. Ордановська запропонувала концепцію підготовки майбутніх учителів до роботи у школі, що прикметна позиціонуванням складників такої діяльності як частин освітнього простору. Позитивним вважаємо розташування особистості студента-майбутнього вчителя в центрі моделі, що відповідає сучасним тенденціям освіти, пріоритетним підходам до навчання. Горизонтальна площина освітнього простору відображає структуру взаємодії суб'єктів освітнього простору (викладач, студентські групи, студент), вертикальна – систему зв'язків і відношень компонентів підготовки (змістовий, процесуальний, «рефлексія», «досконалість»). Змістовий компонент моделі О. Ордановської містить науково-методичне забезпечення навчального процесу, зокрема нормативні документи та інтерактивний комплекс дисциплін, які вивчають, а також студентську педагогічну продукцію (обов'язкову й індивідуальну) [1, с. 16].

Процесуальний компонент аналізованої моделі окреслює організацію навчання в системі «педагогічний ВНЗ – викладач – студенти – студент» і охоплює базовий навчальний план, діяльність викладача, групову й індивідуальну діяльність студентів-філологів. Компонент «рефлексія» передбачає діагностування й контроль навчальних досягнень майбутніх учителів української мови, а також апробацію ними результатів виконання навчальних завдань, зокрема створеної під час семінарів-тренінгів та педагогічної практики педагогічної продукції, самоконтроль і взаємоконтроль діяльності. Компонент «досконалість» – організацію навчальних дисциплін за моделями внутрішньоспеціалізованої або мережевої організації підготовки; консультації, індивідуальні завдання, індивідуальні навчально-дослідні завдання для забезпечення корекції студентами неправильно чи невдало виконаних ними навчальних завдань або вдосконалення завдань, які виконано успішно.

Процесуальний компонент надалі було трансформовано та модернізовано шляхом залучення нових форм, як-от: інтеракція професійно-практичних дисциплін, майстер-класи, семінари-тренінги, синектичний і мозковий штурми, вебквести, участь пресконференціях, залучення студентів до проєктної діяльності, використання в освітньому процесі тих самих педагогічних технологій і прийомів, що стануть педагогічним інструментарієм студентів у їхній майбутній професійній діяльності тощо

[1, с. 17–18]. Загалом позитивно оцінюючи підхід О. Ордановської до побудови моделі, її антропоцентризм, вертикальні й горизонтальні площини, що дає змогу розкрити взаємозв'язок багатьох складників, не можемо погодитися з уведенням у модель, крім змістового та процесуального, компонентів «досконалість» та «рефлексія» як окремих з огляду на те, що останні, на нашу думку, є вужчими поняттями, тож повинні утворювати «особистісний блок» або бути витлумаченими як спосіб досягнення мети (рефлексія) і як один із результатів (досконалість). Одним із ефективних умов наповнення освітнього простору також вбачаємо у практичній реалізації самостійної роботи як інструменту формування індивідуальної освітньої траєкторії студентів філологів.

Отже, освітній простір майбутніх вчителів відображає систему реальних взаємодій особистості з відкритим соціальним освітнім середовищем, спрямованих на використання освітнього потенціалу суспільства для задоволення власних освітніх потреб і саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ордановська О. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін до роботи у профільній школі: технолого-орієнтований підхід: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2016. 41 с.
2. Разуменко О. Освітній простір як місце розгортання педагогічних відносин. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія.* 2013. Вип. 41(2). С. 216–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41%282%29_24
3. Ткач Т. В. Психолого-організаційні умови психологічної технології проектування освітнього простору особистості. *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія.* 2011. № 16, вип. 2. С. 130–138.
4. Ткач Т. В. Психолого-організаційні умови психологічної технології проектування освітнього простору особистості. *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія.* 2011. № 16, вип. 2. С. 130–138.
5. Цимбалару А. Компонентно-структурний аналіз поняття «освітній простір». *Педагогічні науки.* 2009. № 7. С. 44–51.
6. Цимбалару А. Освітній простір: сутність, структура і механізм створення. *Український педагогічний журнал.* 2016. № 1. С. 41–50.

ЕСЕ: ПРО ДЕЯКІ ПАРАЛЕЛІ ЛАТИНІКИ І УКРАЇНІКИ

Джунь Йосип

*доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач кафедри математичного моделювання
Приватний вищий навчальний заклад
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Відомий цілому світу і факультету кібернетики МEGУ професор КПІ Є. А. Мачуський, завідувач кафедри фізико-технічних засобів захисту інформації, п'ять років працював над створенням енциклопедичного навчального довідника «Радіотехніка», який вперше вийшов друком в 1999 р. у видавництві «Вища школа». Плідно працюючи над цим довідником і ретельно виявляючи походження тих чи інших термінів, і їх коренів професор прийшов до дуже цікавих висновків про близьку спорідненість цілого ряду термінів латиніки і україніки. Ці паралелі, є насправді дуже цікаві для української мови знахідки. Професор і співробітниця кафедри Л. Лісовська повідомляють у статті: «Мова, як жива істота або ліричні перестороги до енциклопедичного термінотворення», що була направлена з Києва на кафедру математичного моделювання МEGУ. Ця стаття відкриває цілий ряд несподівано глибоких паралелей між латинською і українською мовами, неочікуваних і важливих.

Наприклад:

Calamitas – лихо, шкода. Каламутний?

Cubile – ліжко, постіль. Кубло?

Cunae – колиска. Куняти?

Curculio – хлібний жучок. Куркуль?

Garrulatio – балаканина. Горлати?

Guttur – горло, гортань гуторити?

Lamenton – голосити, ридати. Лементувати?

Lascivus – веселий, грайливий. Ласкавий?

Motatio – прискорений рух. Мотати?

Mordeo – мучити, терзати. Мордувати?

Turba – замішання, хвилювання, сварка. Турбувати?

Murus – стіна. Мур?

Vincio – зв'язувати. Вінок, віник?

Aratio – оранка.

Dormito – дрімати.

Gluttio – глитати.

Lappa – лопух.
Larva – злий дух, лярва.
Cuspis – спис, вістря.
Tricuspis – тризуб.
Meta – мета.
Mitto – метати.
Misceo – мішати.
Plecto – плести.
Re-sto – решта.
Ruina – руїна.
Tero – терти.
Verto – вертати.
Visco – візія.
Pendo – платити (pension, stipendium)
Metere – мітла.
Penis – хвіст.
Peniculus – пензель, китиця, мітенка.

Автори роблять висновок, що немало таких самородків в українській мові, і можна добре пастися на некошених луках української термінології. З чим повністю згодні і ми. Можна скласти, як бачимо, цілий словник споріднених латинських і українських слів, що було б цінною знахідкою для української мови і для авторів інших українських словників в різноманітні наук.

ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ САШКА ДЕРМАНСЬКОГО

Качак Тетяна

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Сашко Дерманський – відомий сучасний український письменник, у творчому доробку якого понад 40 книг для дітей та юнацтва. Є серед них поетичні – «Бигимоти не медмеді» (2015), «Лімерики», «Чудернацькі вірші» і «Прикольні вірші» (усі 2020), «Лізла жаба по драбині» (2023). Спільно з Кузьком Кузякіним написав вішовані «Неперевірені задачі» (2021). Поезія і проза автора включена у шкільну програму початкової і середньої школи.

Загальні огляди творчості та інтерпретацію окремих творів письменника пропонують Н. Богуславська [1], Н. Дев'ятко [2], Т. Качак [3, с. 292 - 293], В. Кизилова [4], Н. Марченко, І. Стрельченко [5], Л. Овдійчук [6], А. Третяк [10] та ін. Про особливості творчої манери автора дізнаємося з його інтерв'ю [7; 8; 9], виступів на презентаціях книг та зустрічах із читачами. Незважаючи на значну популярність і велику кількість читачьких відгуків, рецензій, твори Сашка Дерманського не були об'єктом окремого ґрунтовного наукового літературознавчого осмислення. Вони залишаються малодослідженими в аспекті аналізу жанрової специфіки, художніх особливостей та педагогічного потенціалу.

У цій розвідці – аналіз жанрового розмаїття поезії для дітей Сашка Дерманського, визначення основних художніх прийомів, що формують естетичну і виховну цінність творів, забезпечують важливий внесок автора у розвиток літературної традиції сучасної української дитячої поезії.

Поетичні книги Сашка Дерманського – це збірки яскравих, дотепних, ліричних і жартівливих поезій про все, що цікавить допитливих дітей. Заримовані автором теплі, смішні та зворушливі історії розповідають про собаку Барабаку, кицю-інопланетицю, голодного Йеті, сміливого грибочка, мрійливого ведмежатка, ледачого крокодила, невтомних джмелів, щедриків в червоненьких светриках, надійного сніговика-вартового, велику сімейку кози Марусеї та багатьох інших чудернацьких героїв. Разом з ними можна помандрувати до Пізи, приплисти в Австралію, відвідати «музей шкоди» чи прочитати «Теплий віршик для мами».

Сашко Дерманський вигадує нові слова, творить незвичні рими, обігрує омоніми й спонукає дітей бути уважними до слова, шукати логіку й

сенси у назвах, мати свою думку й бути такими переконливими, як маленькі герої його віршів:

*Я знаю, я знаю: тритони
Не важать, не важать три тонни.
Три тонни – це дуже багато,
Ну де їх тритонам узяти?*

*Тритона вдягни хоч в кальсони,
Та й то не заважить три тонни.
Я знаю, я знаю: тритони
Хтось важить, але не тритони.*

(«Тритони»)

Не випадково поет обирає жанр лімерика, який дозволяє образи творчої уяви укласти в ритмічну структуру, керуючись не так логічним, як асоціативним мисленням. Парадокси й нісенітниця, новотвори й алогізм підсилюють гумористичний зміст.

*Тут слова каламбуряться в сливи,
Звичний глузд — абсолютно шкідливий.
Тут самі диваки —
На усякі смаки.
Навіть рими й рядки тут брикливі!*

«Сашко Дерманський наблизив лімерики до українських читачів, використавши в них вітчизняні топоніми, і при цьому зберіг форму та головну особливість жанру – гумор, заснований на парадоксах та нісенітницях» [10].

Описуючи різні кумедні ситуації, автор не тільки розважає читачів, а й підводить до повчальних висновків:

*...Знов спори в них негожі
І знов за рибу гроші:
● Це – Київ стародавній!
● Ні, це Горішні Плавні! ...
І поки знов сварились,
Кусалися і бились,
Той скарб і шоколадки
Відрили дві піратки.
Отак завжди буває:
Скарби той здобуває,
Хто дружить із книжками
І слухається маму...*

(«Були собі два брати»)

Слушно зауважує А. Третяк, яка стверджує, що «у поезії Сашка Дерманського концентруються його виразні письменницькі риси – гумор, образність та мовне багатство. Але є ще одна риса, яка робить цю поезію особливо близькою юним книгодрузьякам – у цих віршах дуже легко впізнати себе» [10].

Лічилки-жмурилки, загадки-шаради, віршовані загадки наповнюють збірку «Лізла жаба по драбині».

Автор майстерно володіє фонікою, метрикою і строфікою дитячої поезії. Стилистичні фігури (еліпси, риторичні запитання, повтори, алітерації та асонанси), тропи забезпечують художньо-естетичну якість мови та підсилюють змістове наповнення текстів. Його вірші – скарбничка нової лексики для дошкільнят і молодших школярів, зразки іскрометного гумору, мовного бешкету й дотепів.

Жанрову систему поетичних творів для дітей Сашка Дерманського формують сюжетні вірші, гумористичні вірші, ліричні вірші, віршовані казки, лімерики, лічилки-жмурилки, загадки-шаради, віршовані загадки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславська Н. Заприятелювати з... Бабаєм. *Барабука*. URL: <http://www.barabooka.com.ua/zapriyatelyuvati-z-babayem/>
2. Дев'ятко Н. Сашко Дерманський. Король буків, або Таємниця Смарагдової книги. *Ключ*. URL: <https://chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/234>
3. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
4. Кизилова В. В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття: монографія. Луганськ: Видавництво ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.
5. Марченко Н., Стрельченко І. Сашко Дерманський. Стонадцять халеп Остапа Квіточки. *Ключ*. URL: <https://chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/580>
6. Овдійчук Л. Жанрово-стильові особливості сучасної авторської казки. *Ключ*. URL: <https://chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/286>
7. Сашко Дерманський: «Любов до книжки слід прищеплювати з перших місяців життя». Інтерв'ю Наталки Мелетич. *Барабука*. URL: <http://www.barabooka.com.ua/sashko-dermans-kij-lyubov-do-knizhki-slid-prishheplyuvati-z-pershih-misyatsiv-zhittya/>
8. Сашко Дерманський: «Мені літературний досвід заважав». Інтерв'ю Анни Третяк. *Барабука*. URL: <http://www.barabooka.com.ua/sashko-dermans-kij-meni-literaturnij-dosvid-zavazhav/>
9. Сашко Дерманський: «Я просто хочу, щоб дітям було цікаво, щоб книжка стала їхнім другом». Інтерв'ю Олени Горобець. *Без Кутюр*. URL: <http://www.kypur.net/sashko-dermanskyj-ya-prosto-hochu-shhob-dityam-bulo-tsikavo-shhob-knyzhka-stala-yihnim-drugom/>
10. Третяк А. Мамонти, татонти і лімерики з українським колоритом. *Барабука*. URL: <http://www.barabooka.com.ua/mamonti-tatonti-i-limeriki-z-ukrainskim-koloritom/>

СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ МЕМІВ НА МОВУ

Кулик Олена

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української лінгвістики і методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна*

Поняття «мем» було вперше введено біологом Річардом Докінзом у монографії «Егоїстичний ген» для опису одиниці культурної інформації, що передається від однієї людини до іншої [1]. З появою інтернету термін набув нового значення й став підґрунтям для нового виду культурного контенту.

Інтернетні меми стали популярними на початку 2000-х років з розвитком форумів, таких як 4chan, Reddit, а також соціальних мереж. Спочатку це були зображення з текстом, які висміювали певні ситуації чи явища, з часом вони еволюціонували, набули різноманітних форм і стали невід'ємним складником цифрової культури [див. дет. 2]. Меми не лише віддзеркалюють поточні тенденції та настрої в суспільстві, але й активно формують нові соціальні та культурні норми, їх часто використовують як засіб самоідентифікації для певних соціальних груп (спільнот) або субкультур. Використання специфічних мемів дає змогу членам тієї чи тієї спільноти швидко ідентифікувати «своїх» і спілкуватися на «своєї мові», наприклад, у певних інтернетних спільнотах, таких як Twitter, меми стають мовою, за допомогою якої користувачі обмінюються думками та коментарями, як-от, меми на основі політичних подій або поп-культури стають індикатором приналежності до певної ідеологічної групи.

Меми часто віддзеркалюють суспільні настрої, особливо в контексті політичних або соціальних подій. Ними послуговуються для висловлення критики, сарказму або підтримки певних ідей чи дій, що дає змогу людям об'єднуватися навколо певних ідеалів чи подій, комунікувати з однодумцями. До прикладу, під час політичних виборів чи соціальних протестів меми стають важливим інструментом для висловлення громадської думки, підсилюючи ті чи ті повідомлення.

Меми сприяють демократизації мови, оскільки їх створюють та поширюють звичайні користувачі, а не професійні лінгвісти чи медіа. Це означає, що меми можуть змінювати мовну норму, популяризуючи нові слова, висловлення та граматичні конструкції. До прикладу, вживання скорочень, сленгу або жаргону в мемах може поступово проникати в повсякденну мову, впливаючи таким чином на загальні мовні норми. У мемах часто використовують розмовну мову, що робить їх доступними і зрозумілими для широкої аудиторії. Наприклад, літературний вислів «Моя

душа – це море з птахами» часто перетворюють на меми. У сучасному варіанті він трансформуватися в розмовний «Моя душа – це хаос з мемами», щоб передати стан внутрішнього безладу чи творчого хаосу.

Меми можуть як стверджувати, так і руйнувати стереотипи. Вони часто містять культурні кліше для створення комічних або іронічних ефектів, однак також можуть критикувати стереотипи, що сприяє зміні культурних уявлень. Наприклад, мем про «сильну та незалежну жінку» може як висміювати, так і підтримувати ідею фемінізму, залежно від контексту й аудиторії.

Меми є ефективним інструментом соціальної критики. Вони дають змогу швидко і лаконічно висловлювати критичні думки щодо соціальних явищ, політичних подій або культурних тенденцій. Це робить меми популярним засобом висловлення громадської думки та участі в суспільних дискусіях. Наприклад, мем «максимум 2–3 тижні» може використовуватися для іронічного коментаря щодо економічних проблем чи політичних рішень, які не відповідають очікуванням громадськості.

Популярність глобальних мемів може як підсилювати, так і послаблювати локальну ідентичність. З одного боку, локальні версії мемів можуть допомагати зберігати і просувати національну культуру, а з іншого – надмірне використання іноземних мемів може призводити до асиміляції і зниження значення локальних культурних елементів. Наприклад, використання українських мемів, таких як «Кава на Хрещатику», сприяє збереженню української культурної ідентичності, тоді як надмірне використання англомовних мемів може зменшувати відчуття національної приналежності.

Отже, соціальні та культурні аспекти впливу мемів на українську мову є надзвичайно багатограними. Вони сприяють формуванню колективної ідентичності, впливають на мовні норми, віддзеркалюють соціальні зміни та виклики глобалізації. Меми відіграють важливу роль у сучасному суспільстві, дають змогу висловити думки, емоції та ідеї в нових формах, віддзеркалюють динамічні зміни у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Докінз Р. Егоїстичний ген / пер. з англ. Я. А. Лебеденко. Харків: КСД, 2017. 540 с.
2. Кулик О.Д. Креолізовані меми як джерело комічного в інтернетній комунікації. Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: збірник наукових праць (м. Переяслав, 9 червня 2022 року) / Гол. ред. К. І. Мізін; Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2022. С. 39–44.

ДИСКУРСИВНА ОСНОВА НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Кучеренко Ірина

*докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри методики професійної освіти та
соціально-гуманітарних дисциплін*

*Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
м. Біла Церква, Україна*

Сучасна система освіти, навчально-педагогічна комунікація має базуватися на дискурсивній основі, де педагог і кожен здобувач освіти є рівноправним і повноправним учасником суб'єкт-суб'єктної взаємодії, реалізовує у взаємозв'язку власну педагогічну діяльність й особистісну освітню траєкторію, висловлює власну думку, генерує ідеї тощо. Тенденції і трансформації в галузі освіти в Україні зумовлюють ґрунтовне осмислення і розуміння дискурсивної основи навчально-педагогічної комунікації, педагогічного дискурсу, дослідження вдосконалення дискурсивної компетентності особистості педагога і формування та розвитку особистості здобувача освіти.

Питання розвитку дискурсивної компетентності особистості досліджували педагоги (В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бібік, О. Власова, І. Зязюн, В. Ільченко, В. Кремень, А. Маслоу, Н. Ничкало, С. Подмазін, Г. Шевченко, Т. Яценко та ін.), лінгводидакти (З. Бакум, А. Богуш, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, С. Караман, О. Кучерук, Л. Мацько, А. Нікітіна, С. Омельчук, М. Пентилюк, К. Плиско, Г. Сагач, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.). Аналіз літератури засвідчує, що є науковий досвід, який становить цінне підґрунтя для дослідження поняття дискурсу і питання формування дискурсивної компетентності особистості, розроблення та модернізації змісту, форм, методів, прийомів і засобів її розвитку в закладах освіти.

В аспекті філософії і лінгвістики поняття «дискурс» (від лат. *discursus* – бігання, колообіг) визначають як «термін філософії та гуманітарних досліджень, з допомогою якого позначають аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми, в якому предметом дискусії стають і самі способи аргументації; також це будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця» [2].

У галузі педагогіки термін «дискурс» пояснюють як «найважливіший складник мовленнєвої події, мовленнєвий і невербальний обмін, що протікає в мовленнєвій ситуації. Цей процес багаторівневий, він містить: 1) вербальну поведінку; 2) акустичну поведінку (гучність, висота, темп, паузи,

ритм, тембр); 3) кінесичну поведінку (жести, міміка, поза); 4) просторову поведінку (знакове використання простору)» [5, с. 51].

У царині лінгводидактики поняття «дискурс» трактують як «сукупність взаємопов'язаних висловлювань (текстів), що реалізуються в певних соціально-культурних умовах з урахуванням діяльності учасників комунікації (адресанта й адресата); процес вербального й невербального спілкування» [6, с. 41]; «складне поєднання мовного (вербального) і позамовного (невербального); «живий процес спілкування», «живий текст», його звукова або графічна реалізація, що втілює думку мовця у конкретній ситуації спілкування; найзагальніша категорія міжособистісної інтеракції – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну) і відбувається у певних межах каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками комунікантів» [3, с. 125].

Як бачимо, у науковому просторі термін «дискурс» учені пов'язують із поняттями, як мовлення, висловлювання, текст, бесіда, одиниця мовленнєвої ситуації, позалінгвальні чинники, і розуміють у таких основних значеннях:

- єдність мовлення та комунікативної ситуації;
- процес мовленнєвої діяльності;
- сукупність взаємопов'язаних висловлювань (текстів);
- зв'язний текст у єдності із позамовними чинниками;
- зв'язне мовлення в конкретних умовах спілкування;
- комплексна комунікативна подія;
- «живий» текст; мовлення та ін.

Дискурс можна розуміти з точки зору мовної особистості і характеризувати в площині індивідуальної комунікативної компетентності, з точки зору процесу текстотворення визначати у межах мовної компетентності людини, з точки зору вербальної комунікації зіставляти зі сферою спілкування, комунікативною ситуацією (особистісно чи статусно орієнтованою).

Відповідно до комунікативної сфери реалізації дискурс поділяють на основні види:

- персональний – особистісно орієнтований – зумовлений індивідуальними особливостями комунікантів (соціальний статус, професія, освіченість, інтелект, емоційно-вольові риси, характер, вік, національність, внутрішній світ, психофізичний стан тощо);
- інституційний – статусно орієнтований – зумовлений особливостями перебігу спілкування певних суспільних, професійних груп і характеристиками комунікантів (статусно-рольові, соціальні, фахові, посадові, психологічні та інші ознаки).

Інституційний дискурс, на відміну від персонального, має максимум мовленнєвих обмежень, передбачає фіксовану зміну комунікативних ролей, має певну залежність від ситуації спілкування та контексту, передбачає глобальну організацію когнітивно-семантичного простору, фіксує чітко визначено певну кількість цілей локального і глобального порядку.

Інституційний дискурс як системна категорія складається із таких основних видів: науковий, юридичний, педагогічний, військовий, журналістський та ін.

Педагогічний дискурс – це різновид інституційного дискурсу, який реалізується у системі освіти.

На думку А. Габіддуліної, педагогічний дискурс – це «семіотичний процес формування та інтерпретації навчальних текстів у цілісній, замкненій комунікативній ситуації у сфері організованого навчання» [1, с. 70]. Учена зазначає, що педагогічний дискурс складається з текстів підручника, метатексту вчителя та текстів учнів, що взаємодіють і зумовлюють один одного. А. Нікітіна виділяє підтипи педагогічного дискурсу і зазначає, що «дискурс, що міститься в підручниках, навчальних посібниках, визначають як дидактичний. Його ж називають і «педагогічним», також послуговуються й терміном «навчальний дискурс». У цьому контексті термін «педагогічний дискурс» є більш широким поняттям, яке може бути за певних умов конкретизовано поняттями «дидактичний дискурс» (дискурс функціонування теорії навчання й виховання), «навчальний дискурс» (дискурс-процес передачі й засвоєння знань, умінь і навичок) [4]».

На наш погляд, педагогічний дискурс – це особливий різновид комунікативної взаємодії педагога і здобувача освіти з метою засвоєння знань, вироблення вмінь і набуття досвіду їх застосування, формування і розвитку компетентності. Вчитель / викладач у процесі реалізації педагогічного дискурсу здійснює навчально-педагогічну діяльність, виявляє методичну майстерність, розвиває у здобувача освіти загальні і фахові компетентності, визначені освітнім компонентом, що викладає, формує культурно-педагогічний концепт, професійно-ціннісні орієнтації, позитивні особистісні якості здобувача освіти. Комунікативна ситуація реалізації педагогічного дискурсу – навчальне заняття, передусім урок (реальний чи дистанційний). Педагогічний дискурс включає лінгвістичний і позалінгвістичний аспект вияву діяльності педагога і здобувача освіти.

В освітній практиці мовного навчання реалізовується навчально-пізнавальний дискурс, який трактуємо як комунікативне контактне суб'єкт-суб'єктне спілкування з метою передачі науково-змістової інформації і розвитку всіх складників комунікативної компетентності (мовленнєвої, мовної, дискурсивної, соціокультурної, діяльнісної). Навчально-пізнавальний дискурс як важливий складник вербального і невербального

обміну, що відбувається в межах реальної мовленнєвої події на уроці мови, є системним і багаторівневим та включає такі складники: змістова інформація, мовленнєва діяльність і комунікативна поведінка (акустична (тон, темп, сила, висота, інтонація, пауза, ритм, тембр), кінетична (міміка, жести, поза, постава тіла)). Цінним є застосування такого виду суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога і здобувача освіти як діалогічний / полілогічний навчально-пізнавальний дискурс, різновидами якого є бесіда, обговорення, диспут, дискусія, дебати тощо. Головне завдання цих форм діалогічної / полілогічної взаємодії – мотивація, активізація, стимулювання здобувачів освіти, пробудження пізнавального інтересу, залучення до активного обговорення навчальних питань, спонукання до осмислення різних точок зору, аргументацію власної позиції та думки інших тощо.

Дискурсивна компетентність передбачає сформованість здатності особистості сприймати і створювати цілісні дискурси різних стилів, типів та жанрів мовлення відповідно до комунікативної мети й умов ситуації спілкування і з урахуванням особливостей їх семантичної, граматичної, прагматичної організації й взаємозв'язку мовних і позамовних засобів. Ян Ван Ек трактує дискурсивну компетентність як «здатність породжувати дискурс, тобто використовувати та інтерпретувати форми слів і значення для створення текстів, володіння навичками організації мовного матеріалу у зв'язний текст» [7].

Дискурсивна компетентність складається із основних компонентів:

– мовний – сукупність лінгвістичних (фонетичних, лексико-фразеологічних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних) знань, умінь та навичок та досвід їх сприймання і використання;

– соціолінгвістичний – національно-культурні та соціокультурні особливості використання мовних засобів відповідно до контексту, комунікативної ситуації, стилю та сфери спілкування;

– прагматичний – функційність і сутність використання лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів відповідно до ситуації спілкування.

Формування і розвиток дискурсивної компетентності особистості відбувається під час практичного осмислення особливостей організації дискурсів й оволодіння різними типами дискурсів. У процесі розвитку дискурсивної компетентності важливо виробити у здобувачів освіти вміння створювати і сприймати різні типи дискурсів з урахуванням комунікативної ситуації, особливостей структурної та тематичної організації, інформативності, цілісності, зв'язності дискурсу; стилю мовлення (науковий, офіційно-діловий публіцистичний, художній, розмовний), реєстру (нейтральний, високий, низький, розмовний, фамільярний, грубий та ін.), риторичної ефективності тощо. Формування дискурсивної

компетентності у здобувачів освіти відбувається переважно у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу (українська мова, лінгвістика тексту, комунікативна лінгвістика), спецкурсів, під час науково-дослідної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габідулліна А.Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. *Мовознавство*. 2009. № 6 С. 70–78.
2. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-24374>
3. Кучеренко І., Мамчур Л. Основи мовної комунікації : навчальний посібник. Умань. 2018. 270 с.
4. Нікітіна А.В. Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. К. : Ленвіт, 2013. 338 с.
5. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. К. : Знання, 2005. 399 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. За ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 149 с.
7. Van Ek J. A. Waystage 1990: Council of Europe. Conseil de L'Europe [Електронний ресурс]. Cambridge University Press, 1999.

ПРИСЛІВНИКОВИЙ СКЛАДЕНИЙ ГОЛОВНИЙ ЧЛЕН ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ

Мединська Наталія

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та літератури,
проректор з наукової роботи*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Прислівникове вираження складеного головного члена односкладного речення зі значенням внутрішнього стану істоти, насамперед людини, оперте на меншу кількість семантичних різновидів означальних прислівників, порівняно із прислівниковим вираженням зовнішнього стану. У цю позицію, за спостереженнями одних дослідників, можуть бути транспоновані чотири основні семантичні різновиди таких прислівників: 1) прислівники, що характеризують фізичні відчуття істот: *важко, легко, тепло, холодно, млосно*; 2) прислівники на позначення емоційно-психічного стану людини: *весело, радісно, смішно, приємно, гірко, образливо, ніяково, прикро, страшно, сумно, соромно, тяжко* та ін.; 3) прислівники, що визначають ступінь пізнання людиною чого-небудь: *зрозуміло, очевидно, ясно*; 4) прислівники, що виражають ставлення людини до кого-, чого-небудь: *цікаво, байдуже* та ін. [2]. Інші дослідники виокремлюють три основні значеннєві різновиди прислівників на означення внутрішнього стану, причому наповнення цих різновидів у них значно ширше: 1) прислівники, що характеризують фізичний, фізіологічний стан істоти: *добре, душно, пітно, тепло, жарко, гаряче, холодно, погано, кепсько, боляче, болісно, слабо, зле, млосно, паморочливо, гірко, солодко, терпко* та ін.; 2) прислівники, що передають емоційно-психічний стан людини, зокрема негативні емоції (*погано, прикро, тяжко, важко, зле, образливо, боляче, гірко, кепсько, гидко, гнітюче, неприємно, досадно, страшно, боязко, лячно, моторошно, сумно, смутно, тужно, печально, понуро, нудно, марудно, тоскно, самотньо, нестерпно, неспокійно, тривожно, бентежно, соромно, ніяково, принизливо, незручно, незатишно* та ін.) й позитивні емоції (*весело, радісно, легко, безтурботно, смішно, прекрасно, любо, тепло, добре, мило, втішно, гарно, славно, спокійно, затишно, безпечно, приємно* та ін.); 3) прислівники, що визначають інтелектуальний стан людини: *інтересно*,

цікаво, незрозуміло, невідомо, ясно, неясно, дивно, сумнівно, байдуже, однаково та ін. [3].

Найуживанішими, за нашими спостереженнями, є односкладні речення з прислівниковим складеним головним членом на означення емоційно-психічного стану. Прикметною ознакою формально-граматичної структури цих речень є наявність керованого другорядного члена зі значенням носія (суб'єкта) такого стану, вираженого переважно власне-іменниками – назвами істот або займенниковими особовими іменниками у формі давального відмінка (напр.: *Дітям спочатку було дуже чудно* (І. Нечуй-Левицький); *Йому раптом зробилося легко і навіть весело* (Г. Тютюнник); *Дуже мені мило, дуже мені втішно* (У. Самчук); *Віті стало тривожно на душі* (О. Авраменко); *«Мені страшно»*, – *скаржилася вона чоловікові* (Ю. Цюпа); *Мені од вас аби словечко, щоб перебути ніч., аби до ранку, бо зовсім кепсько* (С. Йовенко), рідше – формою родового відмінка із прийменником *для* (напр.: *Він давно заспокоївся, для нього тут гарно й весело* (А. Гудима); *Для мене вдома нестерпно; Для дослідника тут принизливо*), орудного із прийменником *між* (напр.: *Між людьми зробилося тихо* (Г. Тютюнник), родового з прийменником *в* (у) (напр.: *Так уже в нього на серці погано* (О. Довженко). Проте його позиція може бути і зредукованою, особливо якщо йдеться про узагальнений характер стану осіб, напр.: *Приємно, коли за тебе турбуються* (А. Гудима); *Палата мовби камерою стала. Тоскно. Самотньо* (А. Гудима).

Паралельно із керованим другорядним членом зі значенням носія емоційно-психічного стану в таких прислівникових односкладних реченнях нерідко вживається компонент, що визначає локалізацію стану в певному органі людини і виражений переважно формою місцевого відмінка іменників – назв частин тіла (напр.: *У голові йому тривожно; У грудях хворим пекельно*) або іменників *серце, душа* (напр.: *Володимирові було так легко на серці, що захотілося підхопити цей посвист* (В. Шевчук); *На серці [Радюкові] було весело й радісно* (І. Нечуй-Левицький); *І так Василеві стало гірко на душі, так боляче* (А. Гудима); *...на душі йому легко й просто* (Ю. Цюпа). Статус таких парних компонентів дослідники кваліфікують неоднаково: одні вважають, що назва частини тіла разом із компонентом у формі давального відмінка формує розчленований суб'єкт стану, оскільки сама назва частини тіла не має самостійного семантико-синтаксичного статусу [4], інші кваліфікують назву органу людини як синкретичний локативно-суб'єктний компонент, у якому домінує семантика локативної форми [1], треті – як суб'єктно-просторовий детермінант з перевагою суб'єктного значення, четверті відзначають поєднання в іменниковій назві органу людини суб'єктної позиції та локативної форми, причому якщо наявний суб'єктний компонент у формі давального відмінка, то домінує локативне значення [2]. За редукції суб'єктного компонента у

формі давального відмінка іменникова назва частини тіла людини набуває цієї форми і суб'єктного значення, напр.: *Душі було також спокійно, як і тілові* (В. Підмогильний); *Тяжко моєму серцю, коли вже й ти не держиш правди...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Серцю стало радісно; Душі зробилося пекельно.*

У реченнях із прислівниковим складеним головним членом на означення емоційно-психічного стану іноді буває і керований другорядний член зі значенням об'єкта такого стану, причому він виражений переважно прийменниково-відмінковою формою, що не типово для об'єктного компонента, напр.: *Скульпторові було прикро за неї* (О. Гончар); *Дорослим страшно за дітей; Нам совісно перед батьками; Школярам стало соромно перед учителем; ... всім їм було байдуже до мене* (Ю. Мушкетик); *Сумно було Дмитрикові, і жалко недужої мамі* (М. Коцюбинський); *Управителіві жалко стало Марусі* (Б. Грінченко).

Крім цих керованих другорядних членів до формально-синтаксичної структури односкладних речень може входити і некерований другорядний член, що визначає ступінь вияву емоційного або психічного стану особи, напр.: *Мені до болю ніяково й соромно* (В. Винниченко); *... їй було нестерпно весело* (І. Карпа).

Отже, характерною особливістю односкладних речень із прислівниковим складеним головним членом зі значенням фізичного, фізіологічного стану істоти та інтелектуального стану людини є наявність типового іменникового чи займенниково-іменникового компонента у формі давального відмінка, який визначає носія відповідного стану.

ЛІТЕРАТУРА

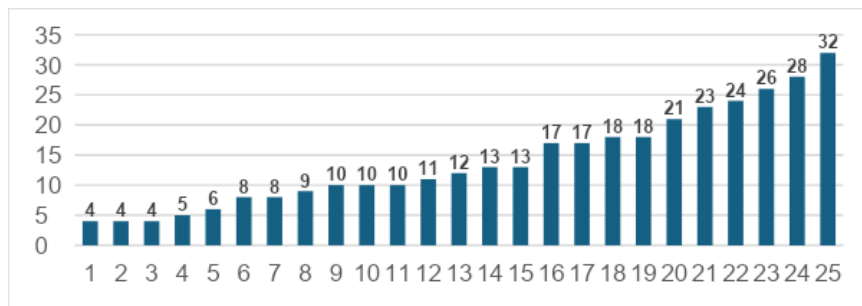
1. Баган М. П. Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Мирослава Петрівна Баган. – К., 1999. – 220 с.
2. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові : [монографія] / А. В. Висоцький. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – 328 с.
3. Годз О. В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові: дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Годз Оксана Володимирівна. – К., 2013. – 191 с.
4. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: [монографія] / О. Г. Межов. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. – 464 с

ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ «УЧИТЕЛЬ РОКУ – 2024» В НОМІНАЦІЇ «УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА»

Омельчук Сергій

*доктор педагогічних наук, професор, перший проректор,
професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики
Херсонського державного університету
м. Івано-Франківськ, Україна*

У відбірковому етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2024» у номінації «Українська мова та література» взяли участь 25 конкурсанток, діапазон педагогічного стажу яких коливається від 4 до 32 років (рис.1). Середній показник педагогічного стажу конкурсанток становить 14 років.

Рис. 1. Педагогічний стаж учасниць конкурсу

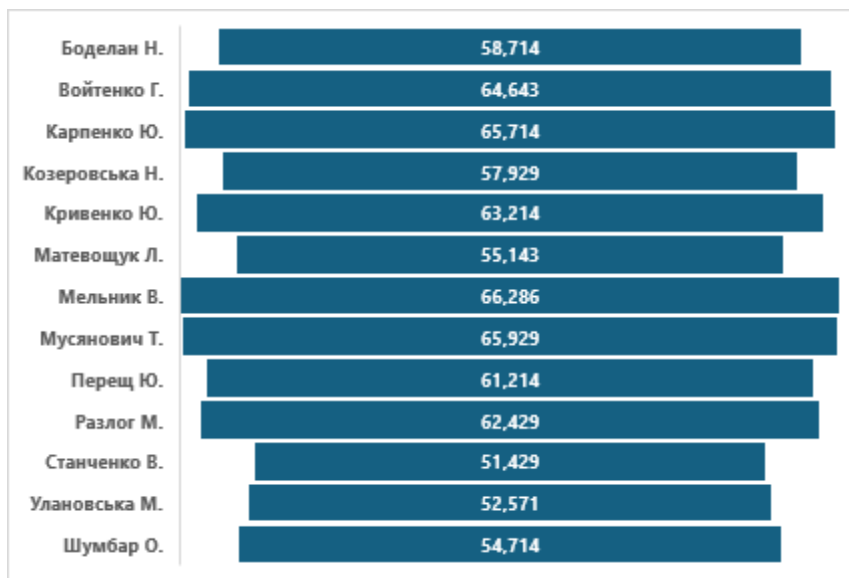
Найбільша кількість конкурсанток має вищу кваліфікаційну категорію (48 %), майже однакова кількість учасниць конкурсу мають I і II кваліфікаційні категорії (28 % і 24 % відповідно). 10 учасниць конкурсу (36 %) мають педагогічні звання: звання «старший учитель» – 8 учасниць (28 %), звання «учитель-методист» – 2 учасниці (8 %).

За результатами відбіркового етапу (за сумою балів трьох випробувань: «Написання есею», «Тестування», «Аналіз поетичного твору») 13 із 25 конкурсанток завершили фахове змагання у фінальному етапі конкурсу. Зокрема, це: *Боделан Наталія* (Одеська область), *Войтенко Ганна* (Сумська область), *Карпенко Юлія* (м. Київ), *Козеровська Наталія* (Волинська область), *Кривенко Юлія* (Дніпропетровська область), *Матевощук Лілія* (Тернопільська область), *Мельник Валентина* (Донецька область), *Мусянович Тетяна* (Кіровоградська область), *Перець Юлія*

(Чернігівська область), *Разлог Марина* (Вінницька область), *Станченко Віолета* (Херсонська область), *Улановська Марина* (Миколаївська область), *Шумбар Ольга* (Київська область).

Діапазон балів учасниць, що не пройшли до наступного етапу фінальних випробувань, коливається від найменшого балу – 51,429 до найвищого – 66,286 (рис. 2).

Рис. 2. Кількість балів, отриманих конкурсантками за трьома випробуваннями («Написання есею», «Тестування», «Аналіз поетичного твору»)

В очному фінальному етапі другого туру конкурсу взяли участь 12 конкурсанток, які за сумою балів дистанційних трьох випробувань («Написання есею», «Тестування», «Аналіз поетичного твору») набрали бали від 68,500 до 84,786. Це *Григорчук Надія* (Житомирська область), *Калиниченко Оксана* (Харківська область), *Каложна Анжеліка* (Запорізька область), *Король Лілія* (Хмельницька область), *Косташ Зоряна* (Чернівецька область), *Ксьондзик Тетяна* (Рівненська область), *Логуш Оксана* (Івано-Франківська область), *Морокова Ольга* (Черкаська область), *Романюк Ірина* (Закарпатська область), *Старчик Анна* (Полтавська область), *Уманська Любов* (Львівська область), *Уманська Тамара* (Луганська область).

Рис. 3. Географія фіналісток конкурсу

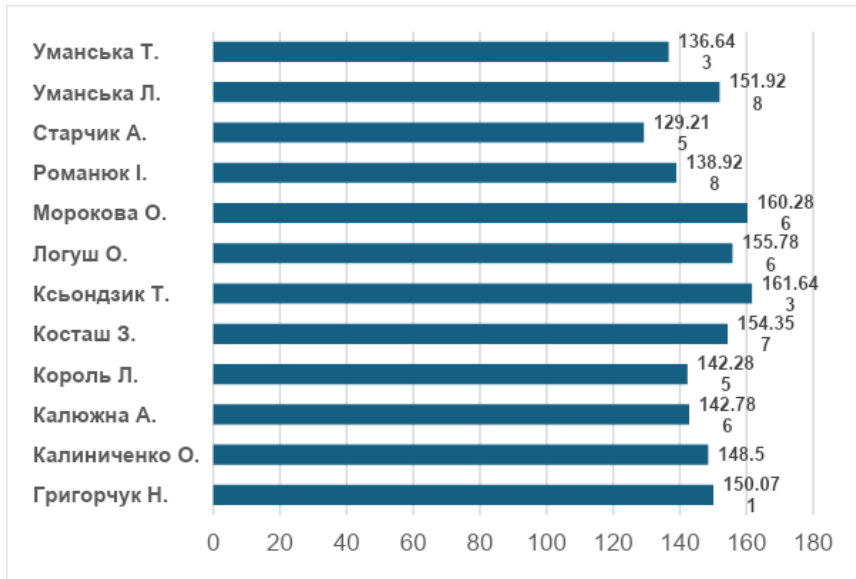
Аналізування географії фіналісток (рис. 3) дає підстави констатувати, що у фінальному етапі другого туру конкурсу учасниці представили всі регіони України: центр – 2 фіналістки, південь – 1 фіналістка, схід – 2 фіналістки, захід – 7 фіналісток.

Рейтинг 12-х фіналісток конкурсу визначено за сумою балів усіх п'яти випробувань: «Аналіз поетичного твору», «Майстерка», «Написання есею», «Тестування» та «Урок» (рис. 4).

Максимальна кількість балів, що можна було отримати за результатами всіх п'яти випробувань, становить 200 б. Як видно з рис. 8, діапазон балів 12-х учасниць фінального етапу другого туру конкурсу коливається від найменшого балу – 129,215 (64,6 % від максимальної кількості балів) до найвищого – 161,643 (80,8 % від максимальної кількості балів).

Отже, за результатами фінального етапу журі визначило переможницю і двох лауреаток конкурсу:

І місце – переможниця конкурсу *Ксьондзик Тетяна* (вчителька української мови й літератури Радивилівського ліцею № 1 Радивилівської міської ради Дубенського району Рівненської області), набрала сумарно 161,643 б. (80,8 %);

Рис. 4. Кількість балів, отриманих конкурсантками за всіма випробуваннями

II місце – лауреатка конкурсу *Морокова Ольга* (вчителька української мови й літератури, зарубіжної літератури Канівської спеціалізованої школи I–III ступенів № 6 з поглибленим вивченням іноземних мов Канівської міської ради Черкаської області) набрала сумарно 160,286 б. (80,1 %);

III місце – лауреатка конкурсу *Логуш Оксана* (вчителька української мови й літератури Калуського ліцею № 10 Калуської міської ради Івано-Франківської області), набрала сумарно 155,785 б. (77,9 %).

Різниця між сумою балів між першим і другим місцем є незначною – 1,357 б., між другим і третім – вона становить 4,501 б., а між першим і дванадцятим – 32,428 б.

Максимальну кількість балів переможниця конкурсу Ксьондзик Тетяна отримала в двох випробуваннях – «Тестування» (78,3 %) і «Урок» (92,4 %), лауреатка конкурсу Морокова Ольга отримала максимальну кількість балів у двох інших випробуваннях – «Написання есею» (85,7 %) і «Аналіз поетичного твору» (85 %), а лауреатка конкурсу Логуш Оксана набрала максимальну кількість балів лише з одного випробування – «Майстерка» (88,9 %). Водночас з-поміж усіх випробувань найгірший результат переможниця конкурсу Ксьондзик Тетяна й лауреатка конкурсу

Логуш Оксана отримали за аналіз поетичного твору (65 % і 70 % відповідно), а лауреатка конкурсу Морокова Ольга – за тестування (56,7 %).

До того ж дві фіналістки другого туру конкурсу мають найвищі результати за окремими випробуваннями, зокрема найвищий результат з двох випробувань – «Написання есею» й «Аналіз поетичного твору» – отримала фіналістка конкурсу з Буковини Косташ Зоряна (у відсотковому значенні це 91 % і 85 % відповідно), а з тестування найкращі результати продемонструвала фіналістка конкурсу із Хмельниччини Король Лілія (86,7 %).

Підсумовуючи, зазначимо: учителям бракує фахової майстерності методично грамотно сформулювати й описати власну педагогічну ідею, що є обов'язковим складником інформаційної картки учасника / учасниці Всеукраїнського конкурсу «Учитель року». В окремих випадках опис педагогічної ідеї представлено формальним переліком різноманітних форм, методів і прийомів, що не відображають сутності самої ідеї. З метою вдосконалення рефлексивної компетентності вчителя рекомендуємо провести навчання з питань розуміння сутності поняття «педагогічна ідея» і способів методично правильно подавати її. Це можливо робити в межах Школи педагогічної майстерності за результатами конкурсу «Учитель року», програм професійного розвитку педагогічних працівників в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти тощо.

ТЕКСТОЗНАВСТВО У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Антончук Олександр

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

Віртуальне спілкування, на відміну від живого, безпосереднього, контактного, надто динамічне, блискавичне, фрагментарне й нерідко безмістовне. Учасники його задовольняються репліками, здебільшого у формі неповних чи односкладних речень, не відчують потреби в текстовому матеріалі для своїх висловлень. У такій ситуації усе важливішим стає системне впровадження на уроках української мови роботи з текстами.

Нагальним завданням шкільної мовної освіти є «навчити учнів ефективного спілкування, яке не обмежується формулюванням окремих речень чи фраз, а передбачає обмін певним досвідом, інформацією, емоціями, почуттями й переживаннями, закладеними у текст [1, с. 70]».

У полі зору авторів перебуває лінгвістичний аналіз тексту з такими основними параметрами його: визначення теми й основної думки тексту; виділення абзаців (мікротем); визначення типу і стилю мовлення; аналіз структури тексту; аналіз мовних засобів (лексичних, граматичних, стилістичних). Такий підхід «дає цілісне уявлення про його ідейно-сміслове навантаження і систему мовних засобів, що його виражають [2, с. 298-301]».

Аналіз статей, методичних посібників засвідчує, що автори орієнтують роботу з текстом на реалізацію таких функцій його: поповнення знань учнів про систему мови, тренувальну, розвитку мовлення, розвитку смислового сприйняття тексту, культурологічну, комунікативну, дискурсивну.

Під час викладання навчальної дисципліни «Текстознавство» для здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету спеціальності 014 «Середня освіта (Українська мова і література)» враховуємо вимоги освітньо-професійної програми, тобто формування відповідних загальних, фахових компетентностей. Курс охоплює такі змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Текст як об'єкт вивчення різних наукових дисциплін: теорія тексту, механізми сприйняття і творення

ТЕМА 1. Вступ. Поняття тексту. Багатоаспектність вивчення тексту.

ТЕМА 2. Текст як об'єкт вивчення лінгвістики.

ТЕМА 3. Типологія текстів.

ТЕМА 4. Вираження в тексті авторської модальності. Поняття «образу автора».

ТЕМА 5. Сприйняття тексту. Реципієнт у ролі співавтора. Проблема «розуміння» тексту.

Змістовий модуль 2. Текст як інформаційне ціле. Текст і дискурс

ТЕМА 6. Текст як результат і одиниця комунікації. Текст і дискурс.

ТЕМА 7. Текст як інформаційне ціле.

ТЕМА 8. Інформативність тексту і способи її підвищення.

Мета вивчення дисципліни «Текстознавство» – сформувати у здобувачів вищої освіти уявлення про текст як об’єкт різнопланових досліджень, а також забезпечити належний рівень практично-методичних умінь, необхідних для активної виробничо-професійної діяльності.

Основними завданнями є допомогти зрозуміти сутність тексту, його понять і категорій; ознайомити із типологією текстів та їх компонентів; дослідити текст в аспекті проблеми взаємодії «автор – текст – реципієнт»; ознайомити здобувачів освіти із структурно-семантичними характеристиками тексту та його комунікативними властивостями; досліджувати семантичні інтенції тексту як однієї з найширших і найрепрезентативніших одиниць інформації; сформувати навички теоретично обгрунтованого аналізу текстів та їх компонентів.

Очікуваними результатами навчання є знання про текст як об’єкт різнопланових досліджень; основні поняття та категорії лінгвістики тексту; закономірності побудови тексту; типологію текстів та їх компонентів; основні одиниці всіх структурних рівнів плану вираження та плану змісту тексту; відмінності між поняттями «текст» та «дискурс»; способи компресії інформації в тексті.

Здобувачі вищої освіти повинні вміти: виявляти системний характер зумовленості типологічно позначеної сукупності мовленнєвих властивостей тексту компонентами реального комунікативного акту; класифікувати конкретні тексти, давати їх опис, зазначати характерні якості; аналізувати текст з точки зору його стильової, жанрової, структурно-семантичної та комунікативної специфіки; трансформувати текст, ущільнювати його та розгортати.

Матеріал навчальної дисципліни «Текстознавство» сприяє формуванню у майбутніх учителів-словесників мовної та мовленнєвої компетентностей, достатніх для забезпечення успішного спілкування в професійній та громадській сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб Н.Б. Особливості текстотворчої діяльності учнів 5-7 класів в умовах компетентнісного навчання української мови. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії й практики*. Вип. 20(30). Спеціальний випуск. 2013. С. 70-74.
2. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: Підручник. За редакцією М.І. Пентиліук: підручник для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.

ОНЛАЙНОВІ СЛОВНИКИ НЕОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ВИМОГА ЧАСУ

Гаврилюк Наталія

кандидат філологічних наук,

доцент, доцент кафедри української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

Створення словників неологічної лексики є актуальним напрямом сучасної лінгвістичної науки, оскільки такі словники дають багатий матеріал для подальших студій фахівцям із різних галузей мовознавства – дериватологам, лексикографам, дослідникам поетичної семіотики, лінгвопрагматики, ідіостилю письменників, історії мови. І не лише науковцям, а й кожному носію мови словники нових слів стануть в нагоді, допоможуть з'ясувати значення нових лексичних одиниць, збагатити свій словниковий запас.

Наприкінці ХХ – першій чверті ХХІ століття було опубліковано низку лексикографічних праць, у яких представлено нові слова української мови, виявлені в найрізноманітніших її стилях, зокрема й словники авторських лексичних новотворів (див. їхній неповний перелік [1–4; 6–10; 14] у списку літератури). Проте з упевненістю можемо сказати, що таких словників в українській неографії недостатньо. Започатковані серії часто переривалися, і відповідно не всі часові проміжки охоплені, тому й, очевидно, не всі неологізми зафіксовані й лексикографічно представлені фахівцями. Таку несистемність неографічної роботи можемо пояснити тим, що формування реєстру нових слів – це складна, тривала й копітка робота, яка передбачає обов'язкове опрацювання як джерел фактичного матеріалу, так і багатьох загальномовних словників для верифікації неологізмів.

У сучасному світі простежується тенденція до створення онлайнних словників неологічної лексики. Так, з 2014 р. на сайті Мовної обсерваторії Варшавського університету (Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego) публікується словник польських неологізмів, над укладанням якого працюють співробітники та постійні співробітники Інституту польської мови Варшавського університету. До реєстру потрапляють неологізми (тобто нові слова, словосполучення, нові значення слів і слова, які розширили коло свого використання, наприклад, раніше вони були лише спеціальними чи соціально-професійними, а тепер виявлені в загальних текстах), які з'явилися в польській мові, починаючи з 2000-го року [13].

На сайті Кембриджського словника (Cambridge Dictionary), який публікує видавництво Кембриджського університету, є окрема рубрика «New Words», де представлені нові слова англійської мови. Про реєстр цього

словника його укладачі пишуть: «Розміщені тут слова та фрази нещодавно було виявлено в письмовій чи розмовній англійській мові одним із наших співробітників або спеціальною групою, яка працювала для моніторингу мови на наявність таких неологізмів. Деякі з них, безперечно, будуть короточасними, деякі стануть популярними і, зрештою, потраплять до наших загальнономовних словників – дуже важко передбачити, які саме з них, особливо через те, що більшість із цих слів лише почали з'являтися. Тому ми подаємо їх тут, окремо від наших основних словників, для інтересу користувачів і (сподіваємось) розваги. Джерело інформації про те, де слово було прочитане або почуте, зазвичай включається в оригінальний контекст» [12].

До формування реєстру неологізмів обох цих словників може долучитися будь-хто охочий, надіславши слово через форму на сайті. Проте надіслані матеріали ретельно перевіряються науковцями і, відповідно, можуть бути відхилені.

В українській лінгвістиці онлайнних словників неологізмів, науково вивіренних, немає. Хоча спроби представлення неологічного матеріалу в інтернетовому просторі наявні. Можна згадати про словник МиСлово, який його ж творці називають то «словник сленгу та сучасної української мови», то «онлайн-словник неологізмів та сленгу», але здебільшого в ньому розміщена сленгова та обценна лексика і фразеологія. Окрім того, авторами не розроблені чіткі критерії до формування реєстру словника, словникової статті, через що, очевидно, трапляються неточності та суперечності у представленому матеріалі. Наприклад, у реєстрі є слово *LEGO*, значення якого подають як «іграшка-конструктор», а для ілюстрації наводять приклад речення, де це слово є радше назвою бренду: *Діти з задоволенням їздять на фабрику LEGO в угорське місто Ніредьгаза* [5]. У 2022 р. на сайті *АрміяInform* з'явився Словничок найвідоміших неологізмів російсько-української війни. Його укладач, кореспондент цього сайту, Євген Букет у повідомленні зазначає: «Природно, що така резонансна подія, як повномасштабне вторгнення росії в Україну, призвела, серед іншого, й до нового сплеску словотворення. <...> *АрміяInform* зібрала словничок найвідоміших неологізмів російсько-української війни. Звісно, він не претендує на вичерпність, адже новотвори з'являються та виходять з ужитку майже щодня.» [11].

Однією з переваг електронних словників, порівняно з паперовими, є доступність, не обмежена ні місцем, ні часом, що важливо в сучасному динамічному світі. Створення таких словників є вимогою часу, адже в нинішніх умовах мало хто має можливість користуватися паперовими словниками, які здебільшого мали обмежений тираж і потрапили тільки в бібліотеки великих міст. Такий словник матиме широкий спектр застосування: допоможе науковцям простежити динаміку лексичних змін; сприятиме кращому вивченню української мови всіма охочими, спонукатиме сучасну молодь до творення власне українських слів; людям

старшого віку допоможе розуміти значення сучасних текстів. Зважаючи на спорадичне представлення неологічного матеріалу в інтернетовому просторі, постає нагальна потреба створення онлайн-словника неологічної лексики української мови, до укладання й редагування якого безпосередній стосунок мали б науковці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вокальчук Г. М. Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії XX століття. *Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії XX століття (лексикографічний аспект)* : монографія / за ред. А. П. Грищенко. Рівне : НВЦ «Перспектива», 2004. С. 94–524.
2. Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник. Львів : Світ, 2002. 130 с.
3. Максимчук В. В. Короткий словник авторських лексичних новотворів поетів Рівненщини / за ред. Г. М. Вокальчук. *Проблеми й перспективи авторської лексикографії. «Регіональний» словник поетичних неолексем (Рівненщина)*. 2-ге вид., випр. і доповн. / уклад. Г. М. Вокальчук. Острогор : Вид-во НаУ «Острозька академія», 2008. – С. 65–188.
4. Колоїз Ж. В. Глумачно-словотвірний словник okazіonalіzміv. Кривий Ріг : ТОВ ЯВВА, 2003. 168 с.
5. МиСлово (словник сленгу та сучасної української мови). URL: <https://myslovo.com/> (дата звернення: 29.09.2024)
6. Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004 – 2006): Словник. Харків : Майдан, 2007. 144 с.
7. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015-2016). Словник / за ред. А. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.
8. Нові й актуалізовані слова та значення: Словникові матеріали (2002 – 2010) / кер. проекту і відп. ред. О. М. Тищенко, авт. колектив: В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тименко, О. М. Тищенко [Інститут української мови НАН України]. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 280 с.
9. Нові слова та значення: словник / Інститут української мови НАН України; уклад. : Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. Київ : Довіра, 2008. 271 с.
10. Словотворчість незалежної України. 1991-2011. Словник / укл. А. Нелюба. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2012. 608 с.
11. Словничок найвідоміших неологізмів російсько-української війни. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovyk-neologizmv-ukrayinskoji-movu/> (дата звернення: 30.10.2024)
12. Словник нових слів англійської мови Кембриджського університету. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org/category/new-words/> (дата звернення: 30.10.2024)
13. Словник польських неологізмів. URL: <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/> (дата звернення: 30.10.2024)
14. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа : словник / відп. ред. Л.І. Шевченко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. Ч.4. 100 с.

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кочмар Діана

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний

університет імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

У сучасному освітньому середовищі ефективне навчання англійської мови є критично важливим для підготовки студентів до глобальних викликів. Лексика є основою мовленнєвих навичок, її освоєння є важливим етапом у процесі вивчення англійської мови. В умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій, з'являються нові інструменти для вдосконалення освітнього процесу та контролю навчальних досягнень здобувачів освіти. Цифрові технології надають нові можливості для моніторингу та оцінювання знань студентів.

Контроль навчальних досягнень – це процес оцінювання та аналізу компетентностей здобувачів освіти з метою визначення рівня їхньої підготовки та оцінки ефективності освітнього процесу. Контроль знань, умінь і навичок студентів виконує кілька ключових функцій: навчальну, діагностичну, стимулювальну, виховну та оцінну. Навчальна функція забезпечує зворотний зв'язок, необхідний для ефективного навчання, діагностична функція полягає у виявленні та усуненні прогалин у знаннях студентів, стимулювальна функція відображає психологічну потребу здобувачів освіти отримувати оцінку за виконану роботу. Виховна функція допомагає розвивати в студентів такі якості, як відповідальність, дисциплінованість і працьовитість [3].

Для досягнення навчальних цілей на всіх етапах навчання необхідно застосовувати різні види контролю. Залежно від дидактичної мети використовують різні види контролю за навчанням: попередній, повторний, тематичний, періодичний, підсумковий, комплексний. Попередній контроль має діагностичний характер. Поточний контроль здійснюється для перевірки якості засвоєння знань під час вивчення окремих тем. Повторний контроль спрямований на створення умов для закріплення та формування умінь і навичок. Тематичний контроль проводиться для оцінки рівня знань, умінь і навичок студентів з конкретного розділу або об'ємної теми навчальної дисципліни. Періодичний контроль спрямований на визначення обсягу знань студентів з окремих проблем відповідно до вимог програми.

Підсумковий контроль проводиться для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу в кінці навчального року або після завершення вивчення дисципліни, зазвичай у формі заліків чи екзаменів. Комплексний контроль включає перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок з кількох суміжних дисциплін, що сприяють формуванню цілісного світогляду студентів [3].

Залежно від способів отримання інформації контроль навчальних досягнень поділяють на: усний, письмовий, графічний. Форми організації контролю можуть бути різноманітними, зокрема індивідуальними, груповими, ущільненими або комбінованими [2].

Метою контролю під час вивчення лексикології є визначення якості засвоєння студентом навчального матеріалу, ступеня відповідності умінь і навичок цілям та завданням навчальної дисципліни. Зазначена мета конкретизується такими домінуючими завданнями контролю: виявити готовність студентів до сприймання, усвідомлення і засвоєння нових лексикологічних знань; отримати інформацію про характер самостійної роботи у процесі вивчення курсу лексикології; визначити ефективність організаційних форм, методів і засобів навчання; з'ясувати ступінь правильності, обсягу, глибини засвоєння студентами знань, умінь і навичок з лексикології [1, с. 214].

У зв'язку із розповсюдженням онлайн або змішаної форми навчання особливо актуальними є цифрові інструменти контролю навчальних досягнень, оскільки традиційні методи контролю, такі як письмові роботи, не завжди відповідають потребам сучасних студентів і вимогам освітнього процесу. Розглянемо такі інструменти більш детально.

Quizlet – дозволяє створювати інтерактивні картки та тести для запам'ятовування лексики. Студенти можуть використовувати картки для повторення вивчених слів, проходити тести на швидкість і точність або грати в ігри. Такий ресурс є корисним для організації самостійної роботи студентів.

Kahoot!, Quizizz, Socrative – це онлайн-інструменти для вчителів та викладачів, що пропонують інтерактивні вікторини, які можна використовувати для перевірки засвоєння лексичних одиниць. Вікторини можуть бути створені в реальному часі або завчасно, що дозволяє студентам змагатися і перевіряти свої знання у веселій та змагальній формі. Платформи також підтримують автоматичне оцінювання результатів.

Anki – це програма для створення карток з запитаннями й відповідями, яка використовує техніку повторення з інтервалами. Це допомагає ефективно запам'ятовувати нову лексику завдяки регулярному повторенню і перевірці знань.

Formative – інструмент для створення інтерактивних тестів і завдань з можливістю відстежування результатів у реальному часі.

Однією з ефективних методик контролю під час вивчення іноземної мови, як свідчать результати численних досліджень, є тестова методика. Тестовий контроль з іноземної може містити завдання п'яти форм:

- 1) завдання з вибором однієї правильної відповіді;
- 2) завдання на встановлення відповідності;
- 3) завдання на визначення правильності/неправильності твердження;
- 4) завдання на заповнення пропусків;
- 5) завдання з розгорнутою відповіддю [3].

Для створення тестових завдань можна використовувати Google Forms, Microsoft Forms, EasyTestMaker тощо. За допомогою цих ресурсів вчителі чи викладачі можуть легко створювати тести з різними формами запитань.

Таким чином, актуальність використання цифрових інструментів для контролю навчальних досягнень здобувачів освіти зумовлена їхньою здатністю забезпечувати персоналізований підхід до навчання, оперативно зібрати дані про успіхи студентів та забезпечити зворотний зв'язок у реальному часі. Це дозволяє не лише більш точно оцінювати рівень володіння лексичною компетентністю, але й адаптувати навчальні матеріали відповідно до потреб кожного студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посібник / За ред. В. І. Лозової. Х.: «ОВС», 2006. 496 с.
2. Білецька І. О. Контроль навчальних досягнень студентів у процесі вивчення лексикології англійської мови. 2016. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4994/1/Kontrol_navchalnyh_dosyagnen_studentiv_v_procesi_vyvchennya_leksykologii_angliiskoi_movy.pdf (дата звернення: 22.08.2024).
3. Дричик В. В. Доповідь «Контроль та оцінювання мовних навичок на заняттях з англійської мови як засіб підвищення навчальної діяльності студентів». *Освітній проєкт «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-kontrol-ta-ocinyuvannya-movnih-navichok-na-zanyattiah-z-angliysko-movi-yak-zasib-pidvischennya-navchalno-diyalnosti-studentiv-396102.html> (дата звернення: 01.09.2024).

РОЛЬ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ: ДИНАМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА СПІВПРАЦЯ

Лазуткіна Юлія

*кандидат філологічних наук, доцент
Донбаської державної машинобудівної академії
м. Донецьк, Україна*

Кліпове мислення (або "кліповий стиль мислення") є концепцією, що виникла внаслідок впливу цифрових медіа та нових технологій на способи обробки інформації. У сучасному світі, де інформаційні потоки постійно зростають і змінюються, люди стають все більш схильними до сприйняття інформації у вигляді коротких, фрагментованих блоків. Це явище пов'язане з швидким переглядом відео, соцмережами, рекламою та іншими медіаформатами, що використовують короткі та яскраві елементи для привертання уваги.

Кліпове мислення відзначається кількома ключовими ознаками: швидкість сприйняття, фрагментація інформації, орієнтація на візуальні та інтерактивні елементи. Воно змінює традиційні моделі навчання та пізнання, що потребує нових підходів до освіти і навчання. Зокрема, таке мислення впливає на те, як студенти сприймають і засвоюють нові знання, а також на їхню мотивацію до навчання.

Стиль сприйняття у вигляді такого мислення може мати значний вплив на мотивацію студентів, особливо у контексті навчання. Студенти, які звикли до швидкого і фрагментованого сприйняття інформації, можуть бути більше мотивовані, коли навчальний процес адаптується до їхнього стилю мислення. Наприклад, інтерактивні мультимедійні ресурси, короткі відео, ігри та інші динамічні формати можуть зробити навчання більш привабливим і цікавим. Під час навчання, що враховує кліпове мислення, студенти можуть отримувати частіші зворотні зв'язки і бачити результати своїх зусиль у реальному часі. Це може підвищити їхню мотивацію, оскільки вони можуть швидше усвідомлювати свої досягнення і бачити прогрес у навчанні. Також, швидка зміна активностей і форматів може допомогти підтримувати інтерес і залученість протягом всього навчального процесу [2].

К. Поліщук характеризує кліпове мислення як «blip culture» і вважає його захисною реакцією свідомості на надмірні подразники. Він відзначає, що цей підхід може стати ключовим у майбутньому для ефективного навчання та отримання якісної інформації. На його думку, «blip culture» можна розглядати як новий спосіб пригнічення власної свідомості і

відкриття її для зовнішніх маніпуляцій. З іншого боку, це також є формою захисної реакції організму на неминучі умови. [1]

Динамічна організація навчального процесу є ключовим елементом для адаптації до кліпового мислення. Це включає використання різноманітних інтерактивних методів навчання, таких як відеоуроки, онлайн-ігри, групові проекти і т.д. Гнучкість у плануванні та реалізації навчальних завдань дозволяє краще відповідати на потреби студентів і зберігати їхню увагу.

Такий підхід забезпечує різноманітність у навчанні і дозволяє студентам взаємодіяти з матеріалом у спосіб, що відповідає їхньому стилю мислення. Наприклад, замість традиційних лекцій, можна використовувати короткі відео, які висвітлюють основні концепти, а потім обговорювати їх у групі. Це допомагає створити більш активне і залучене навчання, яке краще відповідає потребам сучасних студентів.

Співпраця між викладачем і студентами, а також між самими студентами, є важливим аспектом формування позитивної мотивації. Кліпове мислення підкреслює важливість динамічної та інтерактивної взаємодії. Колективні проекти, групові обговорення та спільні завдання допомагають студентам відчути причетність до навчального процесу і мотивують їх до активної участі. При цьому важливо, щоб викладачі активно підтримували та стимулювали таку співпрацю. Це може включати організацію групових завдань, надання можливостей для обміну ідеями та заохочення колективного навчання. Залученість у співпрацю створює відчуття спільності і відповідальності, що сприяє підвищенню мотивації студентів. Контроль з боку викладача та можливість самоконтролю є важливими елементами для підтримки мотивації студентів. Регулярний зворотний зв'язок допомагає студентам усвідомлювати свій прогрес, коригувати помилки та вдосконалювати свої навички. Самоконтроль і самооцінка дозволяють студентам оцінювати власні досягнення і встановлювати особисті цілі. Викладачі можуть використовувати різноманітні методи контролю, такі як тестування, проекти, презентації, щоб забезпечити об'єктивну оцінку знань. Одночасно, надання студентам можливості для самооцінки та рефлексії допомагає їм розвивати навички саморегуляції та критичного мислення, що підвищує їхню мотивацію до навчання.

Самооцінка відіграє ключову роль у мотиваційному процесі, дозволяючи студентам краще розуміти свій прогрес, коригувати свої стратегії і активно брати участь у власному навчанні. В умовах кліпового мислення ця роль стає ще більш важливою, оскільки дозволяє студентам ефективно адаптуватися до сучасних вимог і забезпечує високу мотивацію в навчальному процесі. Вона дає можливість студентам не лише оцінювати свій власний прогрес, але й виявляти свої сильні та слабкі сторони, а також

коригувати навчальні стратегії відповідно до потреб і цілей. Розглянемо, чому самооцінка так важлива і як вона впливає на мотивацію студентів, зокрема в контексті кліпового мислення.

1. Оцінка власного прогресу. Здатність до самооцінки дозволяє студентам відстежувати свій власний прогрес у навчанні. Коли студенти можуть самостійно оцінювати, наскільки добре вони засвоїли матеріал або виконали завдання, вони отримують конкретні дані про свій рівень досягнень. Це дозволяє їм вчасно коригувати свої зусилля і стратегічно планувати подальші кроки. Наприклад, студент, який відчуває, що не досяг бажаного рівня вивчення мови, може виявити це завдяки самооцінці і внести корективи в свої навчальні методи.

2. Виявлення сильних та слабких сторін. Самооцінка допомагає студентам ідентифікувати свої сильні та слабкі сторони в навчанні. Це дозволяє їм зосереджуватися на областях, які потребують додаткової уваги і практики, а також використовувати свої сильні сторони для досягнення кращих результатів. Наприклад, студент, який усвідомлює свою сильну сторону в граматиці, може більше зосередитися на розвитку навичок говоріння або слухання, де він відчуває більше труднощів.

3. Коригування навчальних стратегій. Це надає можливість коригувати свої навчальні стратегії на основі отриманих результатів. Якщо студент бачить, що певний метод або підхід не приносить бажаних результатів, він може змінити свою стратегію, експериментуючи з новими методами або ресурсами. Це може включати зміну способу вивчення матеріалу, застосування нових технік або використання додаткових ресурсів.

4. Відповідальність за навчання. Здатність до самооцінки підвищує відповідальність студентів за власне навчання. Коли студенти самостійно оцінюють свої досягнення і прогрес, вони більше усвідомлюють свою роль у процесі навчання і стають більш залученими у своїй освіті. Це сприяє активній участі в навчальному процесі і може збільшити їхню мотивацію до досягнення високих результатів.

5. Підтримка мотивації через кліпове мислення. У контексті кліпового мислення студенти часто взаємодіють з навчальними матеріалами у форматі коротких блоків. Це спрощує процес самооцінки, оскільки студенти можуть швидко перевіряти свої знання і визначати області, які потребують покращення. Короткі відеоуроки, міні-вікторини або інтерактивні завдання дозволяють студентам частіше отримувати зворотний зв'язок і вчасно коригувати свої навчальні стратегії.

6. Ефективне планування навчальних зусиль. Можливість швидкої самооцінки допомагає студентам ефективно планувати свої навчальні зусилля. Замість того щоб витратити багато часу на вивчення

матеріалу, який вже добре засвоєно, студенти можуть зосереджуватися на тих аспектах, які потребують більше уваги. Це дозволяє підтримувати високий рівень мотивації, оскільки студенти бачать реальні результати своїх зусиль і відчують, що їхня праця приносить плоди.

Подальші дослідження у цій галузі можуть допомогти глибше зрозуміти вплив кліпового мислення на навчальний процес і мотивацію студентів. Необхідно вивчити, як кліпове мислення впливає на різні аспекти навчання, такі як засвоєння складних концепцій, довгострокове збереження інформації та розвиток критичного мислення. Крім того, варто дослідити ефективність різних методик, що використовують кліпове мислення, і їхній вплив на результати навчання. Розробка нових педагогічних стратегій, які інтегрують кліпове мислення, може суттєво покращити навчальний процес і зробити його більш адаптованим до сучасних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пшитомська А. Сучасне покоління дітей цифрової епохи. 2014. URL:<https://osvita.ua/school/method/42864/> (дата звернення: 11.12.2022)
2. Удовицька Т. А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми) [Текст] / Т. А. Удовицька // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. Дод. 1. Вип. 31. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору / Ін-т вищої освіти НАПН України. – К., 2013. – Том VIII(50). – С. 407–416.

ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО ЯК ОСОБИСТІСТЬ В КОНТЕКСТІ ДОБИ: ІНТЕГРАЦІЙНО-ТЕКСТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Овдійчук Лілія

кандидат педагогічних наук

доцент, професор кафедри української мови та літератури,

завідувач кафедри української мови та літератури

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

Актуальність теми. Олександр Довженко – яскрава особистість, що репрезентує мистецьку багатогранність в українській та світовій культурі. Він був кінорежисером, письменником, художником і громадським діячем у тоталітарні часи, коли зберегти творче обличчя було можливо лише за умови самозречення і готовності до фізичної смерті.

Вивчення біографії митця у сучасних закладах освіти – справа складна і навіть дразлива з огляду на кількість годин, які відведено за робочими навчальними планами у ЗВО чи за шкільними програмами у закладах середньої освіти. А проте знати, коли, як і чим жив письменник, необхідно задля розуміння й осмислення життєпису та творчості у тісному взаємозв'язку політичними, культурними, мистецькими подіями епохи. Довженкові довелося жити у тоталітарну добу радянської диктатури, що нівелювала творчу свободу, вкладаючи у прокрустове ложе усі мистецькі поривання.

Авторський інтеграційно-текстуальний підхід до опрацювання життєпису митця враховує виклики часу і передбачає роботу з текстами нового покоління: мультимедійними презентаціями «Особистість письменника на тлі доби», які створені на основі першоджерельних матеріалів і сформовані в медіатеку.

Мета дослідження – репрезентувати інтеграційно-текстуальний підхід до вивчення життєпису Олександра Довженка на заняттях у закладах вищої освіти у процесі професійної підготовки учителів-філологів.

Виклад основного матеріалу.

На сьогодні видані й почасті оцифровані спогади про митця, його щоденники, листи, [1, 2, 3, 4] що дозволяє сформувати мультимедійний контент як першоджерельну інформацію (текст) для майбутніх учителів української літератури. Біографія митця розкрита через першоджерела з урахуванням історичного, філософського, психологічного, соціального,

естетичного аспектів дослідження. Методика вивчення матеріалів авторської мультимедійної презентації з теми «Олександр Довженко як особистість в контексті доби» обумовлена *інтеграційно-текстуальним підходом*, що поєднує зовнішню та внутрішню біографію, закодовану й репрезентовану в листах, мемуарах, щоденниках. Першоджерела підбрані за певним принципом, який дозволяє розкрити особистість митця слова через родовід, освіту, характер, сферу діяльності, захоплення, обдарування, світогляд.

Для ефективної роботи з презентацією запропоновано алгоритм, що передбачає акценти на важливих чинниках, які вплинули на формування індивідуальності письменника. Особливість авторської методики полягає у застосуванні стратегій критичного мислення: бортового журналу, ментальних карт, «товстих і тонких запитань», що спонукає здобувачів освіти до серйозної мисленнєвої діяльності, критичного читання й осмислення спогадів, листів, щоденників, формує навички роботи з першоджерелами, а не з їх переказами, описами, інтерпретаціями.

Довженко мав надзвичайно широкий спектр діяльності, охопивши різноманітні ділянки людських знань своїм масштабним творчим зором і мисленням, як і всі генії.

Він учитель фізики, історії, природознавства, географії, гімнастики, малювання. Геніальний режисер-новатор, самобутній прозаїк, драматург, сценарист, живописець, графік, художник-карикурист, портретист, плакатист і книжково-журнальний ілюстратор, майстер монтажу, етнограф, оратор, філософ, теоретик мистецтва, публіцист, громадський діяч, трибун, військовий кореспондент. Організатор і керівник своєрідного сільського етнографічного хору. Комісар першого театру УРР імені Тараса Шевченка. Дипломат, завідувач відділу при українському посольстві у Варшаві, секретар консульського відділу торговельного представництва у Берліні.

Зрозуміло, що людина з пересічними якостями не досягла б такого високого статусу і таких результатів у житті. Тому важливо зрозуміти витоки формування особистості митця, виявити чинники, які вплинули на те, що Довженко став тим, ким пишається Україна, а також пізнати трагізм його долі, адже він постійно знаходився в лещатах системи і не міг реалізувати свій творчий потенціал повною мірою.

На слайдах в авторській мультимедійній презентації «Олександр Довженко як особистість» [5] представлено уривки з автобіографії, щоденників, спогадів про родовід, освіту, сферу діяльності, характер, захоплення й обдарування, оточення, світогляд митця, які є матеріалом для розкриття психологічного, світоглядно-філософського та соціального аспектів дослідження.

Окрім інформації є запитання у GOOLE-forme, [6] які допомагають критично «прочитати» й осмислити відомості про письменника. Це «товсті

і тонкі запитання»: «Які суспільно-історичні події, філософські ідеї, культурно-мистецькі досягнення епохи вплинули на формування особистості письменника?», «Як проявилися родовідні корені у вдачі, характері, сфері діяльності, уподобаннях, світогляді?», «Яка роль освіти у становленні особистості, на ваш погляд?», «Які риси характеру письменника вам імпонують?», «Які вчинки вас здивували, вразили, викликали незрозуміння, несприйняття? Поясніть, чому?», «Що заімпонувало вам з хобі письменника?», «Що з життєвого досвіду візьмете для себе?», «Якою є ієрархія цінностей митця? Чи близька вона вам? Які цінності для вас є першорядними?», «У чому трагізм долі Довженка-митця?» та ін.

Висновок. Отже, вивчаючи життєпис митця на основі інтеграційно-текстуального підходу через чинники, які сформували і які характеризують особистість, ми не тільки даємо певні знання здобувачам освіти про життя Довженка, а й формуємо у них критичне мислення, розширюємо коло мистецьких зацікавлень, сприяємо формуванню їхніх смаків та уподобань, а також забезпечуємо компетентнісну складову у їхньому фаховому зростанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довженко О. Автобіографія. URL: <http://www.refineua.com.ru/pageid-4723-1.html>
2. Довженко без гриму: Листи, спогади, архівні знахідки / упоряд. і коментар Віри Агєєвої і Сергія Тримбача. К.: КОМОРА, 2014. 472 с
3. Довженко О. Господи, пошли мені сили: Щоденник, кіноповісті, оповідання, фольклорні записи, листи, документи. / Упоряд. Р. М. Корогодського. Харків: Фоліо, 1994. 655с.
4. Довженко О. Щоденникові записи, 1939-1959. Харків: Фоліо, 2015. 717 с.
5. Овдійчук Л. М. Олександр Довженко як особистість в контексті епохи. Мультимедійна лекція. URL: <http://surl.li/xlizzwl>
6. Овдійчук Л. М. Олександр Довженко як особистість. Узагальнювальне завдання. URL: <https://forms.gle/QUuXyMwN5sqJoJQD7>

„MÓWIĄC INACZEJ” В ПРАКТИЦІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОСВІТИ І ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ У НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Смерчко Антон

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна*

Використання мультимедійних засобів і інтернет-ресурсів у процесі навчання іноземної мови давно вже стало нормою при організації освітнього процесу. Різноманітні платформи пропонують великий спектр засобів, матеріалів і методичних напрацювань для еventуальної реалізації при плануванні та конструюванні практичних занять з іноземної мови. Це все безперечно актуально для англійської мови. Проте у випадку польської ситуація виглядає на так райдужно. І проблема полягає навіть не в тому, що інтернет-ресурси з польської мови представлені кількісно менше. Насправді в інтернет-просторі вистачає і відеоуроків, і онлайн-курсів та різноманітних порадників з польської мови. Тут більше проблема в ефективності й доречності використання певних ресурсів. Іноді недоліків певних матеріалів і сервісів хіба не більше, ніж переваг. Здебільшого ці огріхи властиві нашим українським ресурсам, але і з власне польськими не все ідеально.

Серед безплатних польських ресурсів заслуговують на увагу, наприклад Polski na wynos [5], Dzieje Polski [1], мультимовний портал bab.la [2], YT-канал Polski z Anią [6]. Однак одним з найбільш вдалих і перспективних у цьому плані на нашу думку є платформа і YouTube-канал „Mówiąc inaczej” створений 2013 року випускницею факультету польської філології Варшавського університету Пауліною Мікулою, який оновлюється по сьогоднішній день і позиціонується, як канал про те, як правильно і свідомо користуватися польською мовою.

Чим привабливе цей канал? В першу чергу, цікаво дібраним контентом, з урахуванням актуальних проблем при живому користуванні мовою, виведенням на екран важливих нюансів обговорюваних проблем, супровід субтитрів польською мовою, що полегшує сприйняття інформації, креативним фоном кожного відео), постійним апелюванням до кодифікованих джерел [3; 4], а також надзвичайною харизмою авторки каналу, яка емоційно і цікаво висвітлює проблему. І головне – максимальною різноплановістю охоплених проблем, що дає змогу забезпечити крім практичного курсу такі дисципліни, як «Корективно-комунікативний практикум польської мови», «Лінгвокраїнознавство Польщі», «Стилістика польської мови», «Лінгвістика інтернет-ресурсів» (дисципліни умовно представлені за ОПП-21 і ОПП-23 історико-філологічного факультету МЕНУ імені акад. Степана Дем'янчука);

Окремі рекомендації по контенту, який забезпечує зазначені дисципліни представлено нижче.

Корективно-комунікативний практикум: *Odc. 172 – 50 błędów językowych! Który z nich popełniasz? Odc. 188 – 50 błędów językowych, na które warto uważać!* – опис помилок, яких припускаються навіть самі поляки в умовах повсякденно спілкування, в тому числі в інтернеті. Для прикладу: після порядкового числівника в польській мові ставиться крапка. *W mieście otworzono 1 kino.* Без крапки не зрозуміло чи йдеться про «один кінотеатр», чи «перший кінотеатр», тому у другому випадку потрібна крапка (це правило часто можна знайти на різних інтернет-ресурсах). Проте опускається важливий нюанс, на який власне і вказує Пауліна Мікула, існує ціла низка конструкцій, коли після порядкового числівника крапка не ставиться, не зважаючи на вищезгадане правило.

Лінгвістика інтернет-ресурсів: *Odc. 125 – Co obcokrajowców dziwi w naszym języku.* В тій частині висвітлюються лінгвістичні особливості та окремі реалії польської мови, які виглядають дивними чи незрозумілими для іноземців. Авторка постійно моніторить реальне спілкування в інтернет-просторі й чимало частин каналу „Mówiąc inaczej” присвячено саме аналізу інтернет-лінгвістики, що робить цю платформу надзвичайно цінною у контексті вивчення зазначеної дисципліни.

Стилістика польської мови: *Odc. 154 – 40 słów, które poprawią Twoją elokwencję. Odc. 158 – Jak zwiększyć swoją elokwencję (kolejna porcja słów).* Тут подається ретельний аналіз слів і конструкцій, які формують певну стилістичну направленість висловлювання та покращують риторичні навички мовця.

Лексикологія польської мови: *Odc. 181 – Polonizmy, czyli które słowa pożyły od nas inne języki. Odc. 176 – Dlaczego cały świat mówi „tea”, „té” albo „czaj”, a Polacy mają „herbatę”?* Одна з частин суто зосереджена на польських запозиченнях в інших мовах. Друга розкриває етимологічні особливості деяких слів, що пов'язано з культурними особливостями розвитку польського соціуму і з огляду на це може бути теж використане у «Лінгвокраїнознавстві Польщі».

Наведені вище частини є лише ілюстративним підтвердженням, хоча і дуже стислим, широким можливостей використання каналу „Mówiąc inaczej” для забезпечення зазначених дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://dzieje.pl>
2. <https://pl.bab.la>
3. <https://sjp.pwn.pl>
4. <https://wsjp.pl>
5. <https://www.polskinawynos.com>
6. www.youtube.com/c/PoliskizAniąPolishwithAnia

«УКРАЇНЬСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» ЯК ОBOB'ЯЗКОВИЙ ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Шульжук Наталія

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

Здатність спілкуватися державною мовою – одна із базових потреб члена соціуму й запорука його кар'єрного зростання. Тому в навчальних планах освітньо-професійних програм з-поміж обов'язкових компонентів циклу загальної підготовки передбачена навчальна дисципліна «Українська мова (за професійним спілкуванням)». Остання покликана не лише сформувати орфографічну й пунктуаційну грамотність здобувачів вищої освіти, а і їх комунікативно-прагматичні уміння і навички у професійному мовленні. Йдеться про здатність майбутніх фахівців комунікативно виправдано послуговуватись засобами мови в різних мовленнєвих ситуаціях з урахуванням їх параметрів та із дотриманням етикету ділового спілкування.

Ефективна мовна підготовка здобувачів вищої освіти – предмет наукових пошуків таких дослідників, як Л. Мацько, Л. Савенкова, О. Тищенко, В. Михайлюк, О. Христя, Н. Юрійчук, В. Юкало, С. Омельчук, І. Дроздова та ін. Нам імпонують міркування В. Юкала про те, що «володіння спеціальною мовою – вторинне явище, оскільки її носії спочатку мають бути носіями національної літературної мови» [11, с. 44]. Слушною вважаємо і тезу О. Христі щодо необхідності врахування визначальних для мовної ситуації в Україні чинників (міжмовні контакти, що призводять до змішування кодів; культурна деколонізація, у межах якої відбувається пошук нового мовного канону як одного із засобів утвердження національної ідентичності; мода на інтертекстуальність, що «розхитує мовну норму та знижує поріг чутливості до її порушень» [10, с. 312]) що, на думку дослідниці, уможливить узгодження інтересів суспільства з інтересами особистості, усебічний розвиток якої втілюється в її різноаспектній мовленнєвій діяльності.

У фаховій періодиці запропоновано чимало моделей української мови за професійним спрямуванням [6; 8; 9; 11; 12]. Більшість науковців перспективною для розв'язання визначених освітніх завдань вважає модель навчання рідної мови, що ґрунтується на поєднанні функційно-стилістичного, комунікативно-прагматичного, соціокультурного та компетентнісного підходів. Проте важко не погодитись із думкою

Л. Мацько, яка переконливо доводить, що необхідно зосередити увагу не лише на методиці мовного навчання, а й мовного виховання і формування усвідомленої позитивної мовленнєвої поведінки здобувачів вищої освіти [5, с. 24].

Отже, фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а передусім як засіб комунікації, впливу, самовираження особистості, тому пошук шляхів ефективного формування професійного мовлення – **актуальне** соціальне замовлення сучасній лінгводидактиці та антропозорієнтованому мовознавству, когнітивно-дискурсна парадигма якого орієнтує науковця не лише на «способи представлення знань у мові, а й на комунікативну компетенцію мовця» [7, с. 19], яка зумовлює перегляд усталених стратегій навчання української мови, підпорядкувавши роботу над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку здобувачів вищої освіти, формуванню їх комунікативно-прагматичних навичок.

Мета наукової розвідки – обґрунтувати доцільність комунікативно-прагматичної переорієнтації методики викладання української мови для здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей ЗВО у контексті антропоцентризму сучасної науки, поліпарадигмального простоту лінгвістики та глобалізаційних тенденцій інформаційного суспільства.

Багаторічна практика викладача-філолога дає підстави стверджувати, що, на жаль, вказані вище підходи, вироблені лінгвістичною та дидактичною галузями знань, до цього часу системно не впроваджені у навчальну практику: у вищих здебільшого панує традиційний системно-структурний підхід до вивчення мови, що унеможливує врахування значущого компонента мовних одиниць, обраних мовцем для досягнення поставлених цілей в умовах конкретної мовленнєвої ситуації. Орієнтир на ситуацію мовлення актуалізує поняття «дискурс» та «дискурсна компетенція» («здатності мовної особистості будувати і сприймати цілісні дискурси різних типів (усні й писемні) відповідно до комунікативного наміру в межах конкретної ситуації спілкування з урахуванням специфіки їх семантико-прагматичної і граматичної організації на макро- і мікрорівні та взаємозв'язку екстралінгвістичних і лінгвістичних компонентів» [2, с. 256]). Це означає, що пропозиції викладача, які він формулює як *«спишіть, розкриваючи дужки»*, *«замість крапок вставте літери»* або *«поставте у тексті пропущені розділові знаки»*, є малоефективними. Переконані, що мотиваційний ресурс («своєрідний синтез різноманітних індивідуально значимих спонук» [3, 147]) здобувачів вищої освіти у процесі формування їх правописних умінь і навичок «запускають» проблемно-пошукові завдання. Це по-перше.

По-друге, спілкування передбачає не лише інформаційний обмін, а й встановлення емоційного контакту між співрозмовниками, тому здобувач

вищої освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням не може бути пасивним учасником навчально-педагогічної взаємодії, а викладач не може ігнорувати встановлення емоційного контакту з тим, кого навчає.

По-третє, зміни в спілкуванні членів соціуму на початку XXI століття внаслідок персоніфікації особистості (термін Й. Стерніна) помітно ускладнюють їх комунікативну взаємодію, у зв'язку з чим виникає необхідність формування комунікативної грамотності мовця, який виявляє здатність адекватно застосовувати норми й правила безконфліктного спілкування та здійснювати ефективний мовленнєвий вплив на співрозмовника, досягаючи мети і зберігаючи комунікативну рівновагу. Очевидно, що потрібно порушувати питання про ефективну методику формування комунікативної грамотності. Перспективним у цьому контексті видається занурення у проблемне поле та використання здобутків таких галузей знань, що сформувалися внаслідок лінгвістичного експансіонізму, як психолінгвістика, соціолінгвістика, прагмалінгвістика, лінгвістична конфліктологія, еколінгвістика та ін.). Остання, наприклад, активізує увагу до мовленнєвого насилля як форми мовленнєвої поведінки, спрямованої на відкритий (мовленнєва агресія) або прихований (мовленнєва маніпуляція) вербальний вплив на адресата з метою зміни його установок, образи, дискредитації.

Екологічний вектор лінгвістичних досліджень виник у зв'язку із потребою відновлення екологічного балансу у сфері мовленнєвої комунікації в суспільстві та формування емотивної екологічної компетенції мовної особистості (термін Н. Колосової), критерієм наявності якої є уміння породжувати власні емотивно коректні тексти та здатність адекватно сприймати емоційні доміанти чужих. Екологізацію спілкування пов'язують із такими параметрами, як ввічливість, толерантність, повага, стримування негативних емоцій, позитивне оцінювання співрозмовника, рівні комунікативні права та ін. Ці параметри, а також такі поняття, як «конфліктогенний текст», «мовленнєва агресія», «мовленнєва маніпуляція», «мовленнєве насилля», повинні бути представлені і у другому змістовому модулі робочої програми навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» («Професійна комунікація»), у межах якого вивчають функції спілкування, ділові папери як засіб писемної професійної комунікації, культуру усного професійного мовлення та форми колективного обговорення професійних проблем.

Важко не погодитися із зауваженням О. Дарморіз щодо сучасного стану розвитку суспільства, який характеризують процеси глобалізації економічної, політичної і культурної уніфікації та інтеграції: «Світ стає тіснішим, комунікативні процеси – інтенсивнішими й напруженішими, науково-технічні досягнення розвиваються максимально стрімко.

Блискavicичними є зміни і в культурній сфері. Уміти реагувати на ці зміни – означає розуміти, що саме відбувається з сучасною людиною, як їй будувати стосунки з іншими, чим є нині світовий простір (зокрема й культурний), як особа може зберегти свою унікальність і сформувану власну ідентичність» [1, с. 190]. З-поміж визначальних ознак інформаційного суспільства дослідниця виокремлює такі, як-от: лавиноподібне зростання кількості електронних (оцифрованих) інформаційних ресурсів, вільне поширення інформації та необмежений доступ до неї. У науковій літературі у зв'язку з цим усе частіше натрапляємо на поняття «інформаційна культура» («інформаційний компонент людської культури загалом, що об'єктивно характеризує рівень усіх інформаційних процесів у суспільстві та наявних інформаційних стосунків» [1, с. 191]). Попри те, що сучасні глобалізаційні тенденції зазнають критики у працях багатьох науковців, інформаційна культура активно розвивається, набуваючи нових форм і виявів, впливаючи на життя членів соціуму. Переконані, що така тенденція збережеться надовго. Очевидно, вона посутньо впливатиме на текстоцентричну модель методики викладання мови: навчально-педагогічний дискурс має усі перспективи набути (а можливо, уже й набув) ознак гіпертекстуальності.

Інтернет-мережа стає обов'язковим складником процесу навчання, що активізує такі види читання (термінологія І. Дроздової), як пошуково-референтне (пошук за темою чи покликанням), орієнтовно-референтне (орієнтир на підтеми на основі кількох гіперпокликань), оцінно-інформативне (читання усіх текстів, що є інформаційно значущими), привласнено-інформативне (логічне структурування інформації), створювально-інформативне (побудова власного комунікативно-цільного та структурно й композиційно зв'язаного тексту). І цьому треба вчити студентів-нефілологів, для яких навчальна інформація від викладача – лише необхідний мінімум, що потребує суттєвого доповнення, джерелом якого закономірно стає інтернет-мережа. А дистанційна форма навчання в останні роки виявила й переваги гіпертекстової організації навчально-педагогічного дискурсу перед традиційним (лінійним) текстом: вона забезпечує доступ до акумульованого знання, задовольняє потребу здобувача освіти в пошуковій та дослідницькій діяльності, уможлиблює ліквідацію інформаційних прогалів, забезпечує доступ до додаткової інформації, організовує діалог з багатьма авторами та відчутно економить час. По суті це нове навчально-пізнавальне середовище, яке сприяє розв'язанню багатьох дидактичних завдань, скеровує освітній процес, бере участь у діагностиці знань, умінь та навичок здобувачів освіти.

Нарешті, ще один важливий аспект порушеної проблеми. Володіння державною мовою – не лише одна з умов фахового зростання та професійної майстерності носія мови. В умовах агресивної війни за територіальну

цілісність України слухними є міркування Ю. Макарець про те, що «члени суспільства об'єднуються передусім не навколо політичних переконань чи економічних інтересів (це надто абстрактні поняття, щоб набути особистісної цінності для пересічного громадянина), а навколо мови й культури» [4, с. 38]. Саме тому дослідниця робить висновок про те, що мова – важливий вимір національної безпеки: зміцнення позицій державної мови посутньо зміцнює Україну у протистоянні з агресором. І тут підтримкою для викладача «Української мови (за професійним спрямуванням)» має стати продумана цілеспрямована мовна політика держави: «Допоки система української мови зазнає деструктивних впливів, її носії масово маргіналізуються, що позбавляє їх лінгвістичного коду, який уможливує збереження унікальної національної картини світу, небезпека є і для всієї держави, громадяни якої стають сприйнятливішими до інформаційної пропаганди з боку держави-агресора. Уряд має проводити дії щодо популяризації української мови й провадити чітку проукраїнську мовну політику. Адже нетерпимість до державної мови – вияв нетерпимості до всієї української держави. Мова – це суть кожної національної держави, і яку б державну будівлю українське суспільство не намагалося звести, вона зрештою завалиться, якщо їй бракуватиме фундаменту» [4, с. 44].

Отже, мовна особистість – це узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних традицій та мовної культури. Тому методична вправність викладача-філолога у процесі формування культури мовлення здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей полягає у виборі висхідної траєкторії: від орфографічно-пунктуаційної грамотності та стилістичної виразності до комунікативної доцільності й оптимальності. Комунікативна грамотність – потужний чинник професійної майстерності фахівця, а володіння державною мовою визначає не лише його місце в соціумі та ідентифікацію із певним етносом, а й формує непохитні кордони національної безпеки у протистоянні з агресором. Усе це надає особливого статусу навчальній дисципліні «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у будь-якій освітньо-професійній програмі підготовки фахівців та посутньо розширює її основні завдання у контексті глобалізаційних тенденцій сучасного інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дарморіз О. Особливості розвитку інформаційної культури в добу глобалізації. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки*. 2012. Вип. 15. С. 190–196.
2. Кучерява О. Система роботи з формування дискурсивної компетенції у сфері писемної комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2010. Вип. 50. С. 254–261.

3. Любашенко О. Методи актуалізації мотиваційного ресурсу студентів у лінгводидактиці (на засадах когнітивного підходу). *Нові технології навчання*. Київ : НМ ЦВО, 2005. Вип.40. С. 146–155.
4. Макарець Ю. С. Мовний вимір національної безпеки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 68. С. 37–44.
5. Мацько Л. Українська мова у вищій школі України. *Дивослово*. 1996. № 11. С. 24–26.
6. Михайлик В. Українська мова професійного спілкування: рекомендації щодо планування. *Дивослово*. 2004. № 1. С. 46–48.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля – К, 2008. 711 с.
8. Тищенко О. Модель курсу «Мова професійного спілкування»: психолінгвістичний аспект. *Дивослово*. 2003. № 9. С. 56–59.
9. Українська мова (за професійним спрямуванням) : Програма навчального курсу для нефілологічних факультетів вищих навчальних закладів України / уклад. Л. Струганець, Е. Палихата, М. Пігур. Тернопіль : Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2005. 23 с.
10. Христя О. В. Викладання української мови у технічному ВНЗ. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. пр. Дніпропетр. нац. ун-ту імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ : Видавець Біла К. О., 2010. Вип. 9. С. 311 – 316.
11. Юкало В. Структура спеціальної мови і професійного спілкування. *Дивослово*. 2005. № 12. С. 43–47.
12. Юрійчук Н. Форми організації навчальної діяльності студентів з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». *Українська мова і література в школі*. 2010. № 5. С.29–33.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Амельянович Олена

директор комунального закладу «Клеванська санаторна школа I- III ступенів» Рівненської обласної ради смт Клевань, Україна

Сучасна філологія та лінгводидактика переживають складний етап розвитку, зумовлений глобалізацією, технологічними змінами та соціокультурними трансформаціями. Ці фактори вимагають переосмислення підходів до вивчення мови, літератури та методів навчання.

Завдання української школи полягає в моделюванні такої освітньої системи, яка відповідала б гуманістичним потребам суспільства загалом і кожної особистості зокрема. Одним із ключових компонентів формули нової української школи визначено «наскрізний процес виховання, який формує цінності» [1, с. 7].

З огляду на це основним напрямом діяльності вчителя є формування пізнавальної діяльності учнів, розвиток їхньої емоційно-вольової сфери. У цьому контексті особливої актуальності набуває розроблення теоретичних засад ефективного застосування емоційно-ціннісного компонента в освітньому процесі. На нашу думку, значний потенціал для формування емоційно-ціннісного ставлення учнів має підручник української мови – книжка, «у якій викладено основи знань з певного навчального предмета на рівні сучасних досягнень науки і культури» [2, с. 185].

Однак глобалізація сприяє поширенню міжнародних мов, що може призводити до зменшення ролі регіональних мов. Це викликає занепокоєння щодо збереження мовної різноманітності.

Зростання міжкультурної взаємодії вимагає від філологів нових підходів до вивчення мови як засобу комунікації, що включає в себе аспекти соціолінгвістики.

Сучасні технології, такі як онлайн-платформи та електронні підручники, змінюють традиційні методи навчання. Це відкриває нові можливості для доступу до знань, але також ставить виклики щодо якості інформації.

Інтеграція ігрових елементів та мультимедійних засобів у навчальний процес стимулює мотивацію учнів, але потребує нових підходів до оцінювання результатів навчання. Видається продуктивним багатовекторний підхід до викладу нового матеріалу, передусім шляхом здійснення спостережень над мовленням, порівняння прикладів, через роботу зі схемами, таблицями, хмарами тегів, картами пам'яті, а також роботу з текстом вправи, упродовження вправ інформативного характеру.

Сучасні вимоги до освіти вимагають адаптації навчальних програм до потреб учнів і ринку праці, що часто не відповідає традиційним підходам до викладання.

Необхідність постійного професійного розвитку викладачів стає актуальною, оскільки нові технології та методики швидко змінюються. Формування нового типу мови, що поєднує елементи усного та писемного мовлення, має свої лінгвістичні наслідки. Сучасні платформи комунікації створюють нові форми мовної взаємодії та стилістичні особливості. Інтернет-меми та нові форми лексики: Інтернет як джерело нових слів, фраз та мемів стимулює виникнення нових мовних явищ, які швидко поширюються та інтегруються у повсякденну мову.

Мова не лише засіб спілкування, але й важливий елемент культурної ідентичності. Зміни в суспільстві впливають на мовні норми і практики. У нинішніх соціальних умовах гостро стоїть питання добору текстів, оскільки немає однаковості з-поміж авторів підручників, які тексти мають переважати: уривки класичних творів, творів сучасних письменників, зразки усного розмовного мовлення, яким учень активно послуговується в житті.

Література відображає соціокультурні зміни, тому її вивчення потребує нових підходів, які враховують контекст сучасного життя. У сучасному світі все більше учнів є представниками полікультурних і багатомовних середовищ. Це потребує розробки нових методик для навчання мов, що враховують не лише мову як предмет, але й культурний контекст, особливості рідної мови учнів та різні навчальні потреби.

Обов'язковим складником підручників обов'язково мають стати тексти зарубіжних письменників, науковців у перекладі українською, які ілюструють здатність української мови передати особливості різних мов.

Створення ефективних методик для навчання мови людей з особливими потребами (слухові, зорові чи когнітивні порушення) стає все актуальнішою задачею для освітніх інституцій. Це вимагає розробки спеціальних інструментів та підходів. Необхідно враховувати різноманітність учнів, включаючи дітей з особливими потребами, що вимагає розробки адаптованих навчальних матеріалів та методик.

Сучасні технічні засоби дозволяють подати, крім писемних текстів, усні для прослуховування й подальшої роботи з ними. З. Мацюк і Н. Станкевич зазначають: «Живе усне переконливе мовлення – важливий засіб багатоманітного та різноспрямованого впливу на слухача» [3, с. 61]. Навчання має бути спрямоване не лише на засвоєння знань, а й на розвиток критичного мислення, що є важливим для формування свідомого громадянина.

Актуальні проблеми сучасної філології та лінгводидактики вимагають комплексного підходу до їх вирішення. Інтеграція нових

технологій, адаптація навчальних програм та врахування соціокультурних змін є ключовими аспектами для подальшого розвитку цих галузей. Необхідно створити умови для професійного зростання викладачів і забезпечити доступність освіти для всіх верств населення, що сприятиме збереженню мовного та культурного різноманіття у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи: МОН України. К., 2016. 40 с.
2. Словник-довідник з української лінгводидактики. За заг. ред. М. І. Пентилюк. К. 362 с.
3. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: Навч. посібн. 2-е вид. К., 2008. 352 с.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОР В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Поченюк Яніна

*старший викладач кафедри романо-германської філології
Приватного вищого навчального закладу
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука*

Трачук Вікторія

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Метафори грають провідну роль у науковому пізнанні, допомагаючи передавати думки за допомогою асоціативного мислення. Використання метафор у науковій термінології стає все більш поширеним, адаптуючись до швидкої еволюції мовного вживання. Відомі вчені, такі як О. Винник, І. Корунець, Х. Пірська, досліджують різні аспекти метафори, розкриваючи її складність та значення в лінгвістичних дослідженнях.

Мета дослідження – встановити особливості метафори в сучасній англійській науковій мові

Виходячи з мети, маємо вирішити наступні **завдання**: провести аналіз поняття метафори та його класифікації в сучасній лінгвістиці; дослідити використання метафор в англійськомовних наукових працях та виокремити їх особливості; проаналізувати види та способи вираження метафор в науковому дискурсі.

Метафора – це фігура мови, яка спирається на концепцію подібності, щоб додати глибини та емоцій мові. Метафори відіграють вирішальну роль у посиленні образності та експресивних якостей, створюючи більш захоплюючий і спогадливий літературний досвід [2; с. 60].

Використання мовних одиниць у художньому творі виконує стилістичну мету. Крім образного засобу метафора в художньому тексті служить ще й посиленню виразності, тому доцільно говорити про її художньо-виражальну функцію [3; с. 21].

Використання метафор у наукових і технічних текстах служить багатьом важливим цілям. Метафори не тільки забезпечують імена та тлумачення, але вони також служать для артикуляції та прикрашання змісту. [4, с. 215].

Використання метафори в науковому контексті ретельно використовується, щоб узгодити її з точними намірами та цілями. У науково-технічній літературі метафори можна знайти як у використовуваній мові, так і в мові окремих авторів. Ці метафори об'єднані разом із повсякденними словами та термінами, забезпечуючи більш повне розуміння та ефективну комунікацію в науковій сфері [1, с. 62].

У сфері наукового письма існує безліч мовних метафор, які часто використовуються, причому деякі з них виділяються як «улюблені» через їхню повторюваність. Одна з таких метафор передбачає використання слова «step» для втілення дії чи вчинку, підкреслюючи активний характер обговорюваної теми.

The first step to success is securing funding for your small business.

У сфері наукової та технічної літератури використання метафор, прикрашених прислівниками, здається надзвичайно рідкісним, що робить їх дещо нетиповими. Випадки таких метафор справді нечасті, що робить їх рідкістю, яка заслуговує на увагу в цій галузі.

Design of strictly positive real systems using constant output feedback..

Метафору можна розглядати як набір семантичних полів, які існують у більшому семантичному полі. Найбільш частотними типами метафор є прозора (40%), антропоморфна (27%) та синестетична (15%). Далі йдуть полісемічна метафора (10%), синонімічна метафора (6%) та метафора семантичних полів (2%) (рис. 1.).

Рис. 1. Типи метафор (у відсотках)

З позицій компонентного аналізу виявлено семантичні трансформації метафори на рівні архісеми та диференційних сем. За результатами дослідження визначено, що найбільш поширеними з цих процесів є (рис. 2.2):

- 1) заміна архісеми та актуалізація диференційних сем – 65%;
- 2) заміна архісеми та додавання нових диференційних сем - 23%.

Менш розповсюдженими виявилися семантичні процеси:

- 1) заміни архісеми та узагальнення диференційних сем – 9%;
- 2) заміни архісеми та випадіння диференційних сем – 3%.

Рис. 2. Види трансформацій метафори (у відсотках)

У сучасному науковому письмі англійською мовою метафора часто зустрічається в контексті, наповненому термінами та фразами, специфічними для галузі. Однак у такому контексті метафора часто втрачає свою первісну яскравість і потенціал для різних інтерпретацій.

Central to second language acquisition (SLA) theory, research, and pedagogy is the identification of the variety of input (language reception) and output (language production) that best leads second language learners toward mastery of their target language. This makes the apparent paradox, called the twin paradox [3].

На основі проведеного дослідження ми можемо сказати, що метафора не просто передає існуючі значення, а породжує нові, що підкреслює її важливість у науковому дискурсі. Таким чином, метафора виявляється ключовим лінгвістичним засобом у науковому дискурсі, що не тільки допомагає у передачі складних понять, але й активно використовується для створення нових знань і розуміння світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басараба І. Вмотивованість фразеологічних одиниць воєнної сфери. Міжнародна науково-практична конференція «Мова і засоби масової комунікації на сучасному історичному етапі», 10-11 вересня. Львів, 2021. С.60–62.
2. Винник О.П. Метафоричні процеси у формуванні української економічної лексики / О.П. Винник. – Автореф. дис. к.ф.н. – Харків, ХНПУ ім. Сковороди, 2007. – 18 с.
3. Herrmann, J. B. Metaphor in specialist discourse. / J. B. Herrmann, T. Berber Sardinha. - Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing Company, 2015. 185 p.
4. Schuttleworth M. Studying Scientific Mataphor in Translation. An inquiry into cross-lingual translation practices. - Abingdon: Routledge. - 2017.

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Лавренюк Аліна

*асистент викладача кафедри романо-германської філології,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

До створення Європейського Союзу європейська інтеграція здійснювалася протягом 35 років у межах трьох взаємопов'язаних співтовариств: Європейського об'єднання вугілля та сталі, Європейського економічного співтовариства і Європейського агентства атомної енергетики. Протягом розвитку цих структур розвивалися й керівні органи європейських інтеграційних об'єднань. [1, с. 179].

В результаті діяльності цих установ, було запроваджено поняття «інтеграція» (*лат. integratio*), в свою чергу означає відновлення, об'єднання в ціле частин. При цьому інтеграція - це складний і неоднозначний процес, зі злетами та падіннями, за участю держав з різним рівнем економічної та політичної підготовленості до ємності. Як вказують експерти, процес міжнародної інтеграції відбувається тоді, коли дві або більше країн об'єднуються разом для створення ширшого полтин чого та економічного простору. В нашому випадку й освітнього [2, 86-88].

Проблема інтеграції системи освіти України у світовий освітній простір обумовлена самим життям, стратегічною політикою України на інтеграцію в Європейське і світове товариство.

Водночас сьогодні, коли світ розвивається так динамічно, на наш погляд, ця проблема повинна набути особливу актуальність, від якості і строків розв'язання якої залежить головне – чи буде вітчизняна система освіти і далі займати перероді позиції у світовій педагогічній науці і освітній практиці [4, с. 65].

У наукових дослідженнях зростає “вага” проєктної складової. Науководослідні проєкти припускають планування проєкту за роками, включно з такими діями, як визначення пріоритетних проблем дослідження, виявлення відповідних наукових дисциплін, фахівці яких повинні будуть узяти участь у проєкті, узагальнення наявної інформації, розробка програми дослідження, створення і зміцнення інфраструктури, збір даних, підготовка кадрів на місцях, обмін інформацією та розподіл обов'язків у межах проєкту, екстраполяція даних у цілях регіонального управління та планування.

Національні проєкти, кооперуючи зусилля вчених різних

спеціальностей усередині країни, стикаються з інтересами окремих груп і низкою факторів, що їх лімітують, – від людських ресурсів до особистих уподобань.

У фінансуванні та виконанні міжнародних дослідницьких проєктів беруть участь зарубіжні компанії і фонди. У цьому також не важко побачити прояв глобалізації досліджень. Однак спрямованість фінансування зарубіжних організацій є дуже специфічною. Так, за нашими спостереженнями, переважна більшість зарубіжних коштів спрямовується на соціологічні та політологічні дослідження, натомість дуже низькою є затребуваність юридичних і загалом гуманітарних досліджень. Це істотно змінює структуру наукових досліджень в Україні: на чільне місце наукове співтовариство змушене ставити інтереси зарубіжних інвесторів, досліджувати ті проблеми, які є пріоритетними не для українського суспільства, а для зарубіжних фондів.

Крім того, міжнародні науково-дослідні проєкти пов'язано з кооперацією зусиль національних наукових спільнот; нерідко їх здійснення стикається з традиціями і перевагами національних культур, зі специфічними соціальними нормами, зі стилем керівництва місцевої або регіональної адміністрації. Нарешті, якщо якість міжнародних проєктів визначається характером і частотою цитування тих чи інших авторів, то для вітчизняної традиції наукового виробництва є характерними єдність експериментальної діяльності та пізнання, конструювання пошукового об'єкта, що поміщається в штучні умови, зручні для вивчення [5, 139-141].

В Україні система вищої освіти знаходиться у динамічному русі, на неї впливають процеси глобалізації та європейської інтеграції, демократизації та інформатизації, що і зумовлюють її трансформацію. Виходячи з цього, для України важливим є досвід функціонування проєктів у сфері вищої освіти не лише держав-членів Європейського Союзу, а й інших країн світу.

Цікавим для використання, на нашу думку, є досвід функціонування проєктів у сфері вищої освіти у Сполучених Штатах Америки, Канаді, а також у таких країнах Європейського Союзу як Королівство Швеція та Федеративна Республіка Німеччина. Обрані нами країни є безумовними лідерами у цій сфері, вони мають високий рівень життя, стабільну політичну та економічну ситуацію, високоякісну вищу освіту та виступають найбільшими донорами міжнародної технічної допомоги, тому досвід саме цих країн необхідно вивчати та, за можливості, впроваджувати в Україні [6].

У Сполучених Штатах Америки вищі навчальні заклади мають хорошу репутацію, студенти вільні у обранні спеціальності та відповідної програми навчання. Більшість університетів є виконавцями проєктів різного спрямування, що приваблює студентів та заохочує до навчання, вища освіта

визнається престижною. В Америці діє Бюро з питань освіти і культури, на офіційному веб-сайті якого міститься широка та доступна інформація щодо існуючих проектів у сфері вищої освіти. Тобто, проекти у сфері вищої освіти є відкритими. Велика частина проектів сконцентрована на розширенні економічних можливостей та розвитку підприємництва, а також управлінні [7].

Вища освіта Канади вважається однією із найкращих у світі та запорукою отримання хорошого робочого місця. Зауважимо, що в Канаді відсутнє Міністерство освіти, як державна інституція, а управління вищою освітою здійснюється на місцевому рівні. Діяльність Канадського бюро міжнародної освіти зосереджена на організації семінарів, тренінгів, проектів у сфері вищої освіти, міжнародній співпраці у галузі освіти. Реалізацію міжнародних проектів у сфері вищої освіти та надання необхідної інформації за цим напрямом покладено на Асоціацію університетів і коледжів Канади [11].

Королівство Швеція має якісну вищу освіту і її можна назвати світовим провідником з реалізації міжнародних проектів. Швеція, як і більшість країн Європейського Союзу, є учасником Болонського процесу. Незважаючи на децентралізоване управління вищою освітою, держава все ж задіяна в процесах управління, зокрема, встановлює структуру системи вищої освіти, регламентує види ступенів для осіб, які навчаються, здійснює контроль за якістю вищої освіти. Підтримка проектів зорієнтована на довгострокове співробітництво між вищими навчальними закладами. Вітається активна участь у проєктах жінок [10].

Безумовно, міжнародні проекти у сфері вищої освіти, які реалізують перераховані вище країни, мають багато переваг: сприяють глибшому вивченню, по-перше, обраної тематики, а, по-друге, – культури та традицій країни, яка реалізує відповідний проект, подальшій міждержавній співпраці на рівні урядів країн та вищих навчальних закладів, створенню методичних посібників, вивченню іноземної мови, що допомагає стирати кордони у спілкуванні між учасниками, обміну інформацією, надають можливість у подальшому вступити до того вищого навчального закладу, який виступив у якості виконавця проекту.

Відзначимо, що кількість міжнародних проектів у сфері вищої освіти, які реалізуються в Україні є низькою. У світі існує велика кількість цікавих та потрібних проектів для розвитку України, які лише частково фінансуються за рахунок грантів, а решту витрат покриває держава, проте в нашій країні такі проекти у сфері вищої освіти не практикуються.

Переваги проектів у сфері вищої освіти важко переоцінити. За результатами таких проектів розробляються методичні рекомендації, документи, на яких можуть базуватися нормативно-правові та законодавчі акти, створюються спільні освітні та координаційні центри. Загалом, міжнародні проекти у сфері вищої освіти сконцентровані на глобальності

системи вищої освіти, проте також виступають засобом для популяризації країни, розвитку міжкультурного спілкування [6].

Україна, зберігаючи власну культуру та традиції, все ж повинна використовувати кращий світовий досвід функціонування проєктів у сфері вищої освіти. Як показує наше дослідження, саме досвід Америки, Канади, Швеції та Німеччини у цій сфері заслуговує хоча б на часткове впровадження в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, Луцьк, 29-30 вересня 2005 р. / За ред.. В. Й. Лажкіна і С.В. Федонюка. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ.ун-ту ім. лесі Українки. 542 с.
2. Дума В.В., Боровик А.В., Матвійчук А.В. та інші. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навчальний посібник. За заг. Ред.. А. В, Матвійчука. Рівне: Волин. береги, 2019. 156 с.
3. Сословський В. Г., Проєктне фінансування: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ - 2000», 2011. 261 с.
4. Биков В. Ю. Інтеграції системи освіти України у світовий освітній простір і проєктний підхід, як ефективний інструмент її реалізації. Професійна освіта: педагогіка і психологія. 2001. с. 65-73.
5. Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науковопрактичної конференції. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. 242 с.
6. Галицька Н. В. Світовий досвід функціонування проєктів у сфері вищої освіти. *Державне управління: удосконалення та розвиток* № 7, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1097>.
7. Peter D. Eckel, Jacqueline E. King An Overview of Higher Education in the United States: Diversity, Access, and the Role of the Marketplace [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acenet.edu/news-room/Documents/Overview-of-Higher-Education-in-the-United-States-Diversity-Access-and-the-Role-of-the-Marketplace-2004.pdf>.
8. Білозерова М. В. Аналіз європейських систем вищої освіти в контексті інтеграції в Європейський освітній простір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-2/doc/5/05.pdf>.
10. Higher education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.ehea.info/file/EURYDICE/82/1/Eurydice-HigherEducationinEurope-2009_594821.pdf.
11. Чирва А. Інтернаціоналізація вищої освіти Канади на національному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/pena_2013_1_10.pdf.

ДИДАКТИЧНИЙ РЕСУРС ЗАСОБІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ РИТОРИКИ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Даценко Дар'я

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри української мови факультету
української філології, культури і мистецтва
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Проблема формування загальних і фахових компетентностей здобувачів вищої освіти є однією із пріоритетних у лінгводидактиці вищої школи, медійної галузі зокрема, щодо формування у майбутніх журналістів риторичної компетентності як складника фахової, діапазон якої охоплює необхідний обсяг теоретичних знань, умінь, навичок, комунікативний досвід у використанні мови й мовлення, усвідомлення й дотримання ціннісних орієнтацій у різних життєвих та професійно зумовлених ситуаціях.

Змістовий аспект мовознавчих дисциплін, а також дидактичний ресурс педагогічної риторики передбачають формування фахової компетентності майбутніх журналістів, що охоплює діапазон виокремлених таких складників, як: 1) володіння мовними засобами з урахуванням різних функційних стилів, жанрів і типів мовлення; 3) риторична культура монологу, діалогу, полілогу; 4) риторична діяльність майбутнього журналіста у різноманітних навчальних, життєвих та професійно зумовлених ситуаціях; 5) комунікативно-риторичний досвід майбутніх журналістів; 6) усвідомлення майбутніми журналістами ціннісних орієнтацій; 7) прагнення до фахового українськомовного саморозвитку й самовдосконалення.

Стратегічні положення законодавчої й нормативної бази МОН України (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)», Стандарт вищої освіти України: спеціальність 061 Журналістика освітнього першого (бакалаврського) рівня; Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті; Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти) зорієнтовують наукову спільноту й освітян-практиків на розроблення продуктивних підходів, програм, навчально-методичного супроводу, а також дидактичного ресурсу для підготовки майбутніх журналістів, здатних виконувати професійну місію в нестандартних умовах, готових до постійного саморозвитку, самореалізації й самовдосконалення. Практичний контекст діяльності майбутнього журналіста, крім формування позитивного особистісного іміджу, спонукає до оперативності в опрацюванні, осмисленні

й узагальненні здобутої з різних джерел інформації, вправного використання потужних ресурсів української мови.

Алгоритм формування риторичної компетентності як складника фахової майбутніх журналістів має бути закладений у змісті навчальних робочих програм усіх мовознавчих дисциплін, в яких передбачено комплексне опанування основ культури мовлення майбутнього фахівця, формування навичок ораторського мистецтва, робота з текстами професійного спрямування.

Відповідно, результативність, успішність спілкування значною мірою залежить від якості продукованих текстів. Накопичення досвіду спостережень над структурою, змістом, композицією, лексичним масивом тексту, а також практикування різних способів дослідження й трансформування тексту – винятково корисно для формування фахової компетентності майбутніх журналістів, тому доцільно добирати для аналізу професійно зорієнтовані тексти, зокрема такі, що містять корисну інформацію для формування риторичної компетентності майбутніх журналістів. Сьогодення висуває високі вимоги до мовлення журналістів, що має бути не лише правильним у контексті дотримання мовних норм, а й добірним, стилістично доцільним і диференційованим.

Для формування риторичної компетентності майбутніх журналістів особливу роль відіграє вивчення теорії комунікації, адже знання норм сучасної української літературної мови сприяє підвищенню культури спілкування [8]. Під час опанування основних мовних норм (орфоепічні, акцентуаційні, лексичні, граматичні, стилістичні) мають бути методично правильно розставлені акценти: з одного боку необхідно спланувати роботу з удосконалення культури мовлення майбутніх журналістів, з іншого – показати, як допомогти майбутнім фахівцям запам'ятати й застосовувати мовні норми [9, с. 120-121].

Важливо ознайомити майбутніх журналістів із особливостями використання українського синтаксису, прикметного багатством і різноманітністю стилістичних засобів, про що свідчать кращі взірці публічних промов, що добре ілюстровані риторичними фігурами (риторичне запитання, риторичне звертання, анафора, інверсія тощо), прийомами експресивного синтаксису тощо.

У процесі опанування стилістики української мови студенти вчаться видобувати необхідну інформацію для прийняття рішень, створювати монологи, вести діалоги, доцільно обирати комунікативні стратегії. Спільні аспекти риторики зі стилістикою – «вчення про фігури слова (тропи) і фігури думки (риторичні фігури), про стиль як лад, спосіб доцільного й ефективного мовлення, допомагають зрозуміти тип мовця, етапи

мовленнєвої діяльності, механізми породження мовлення й вибору певних мовних засобів» [5, с. 25].

Стилістика української мови має значні риторичні можливості, оскільки збагачує знання про функційні можливості української мови, дозволяє зрозуміти взаємодію мовних й позамовних чинників, сприяє вдосконаленню необхідних для сучасної людини мовленнєвих умінь. Важлива роль належить риторичній підготовці студентів, що забезпечує формування комплексу вмінь обирати правильні комунікативні стратегії, орієнтовані на гармонізацію освітнього процесу, майстерно використовувати педагогічні жанри професійної діяльності.

Останнім часом до освітніх програм з мовознавчих дисциплін введено елементи риторики задля ознайомлення майбутніх журналістів з риторичними відомостями, розширення й поглиблення їхніх знань про види спілкування, побудову досконалого висловлення, форми і методи мовленнєвого впливу на аудиторію; оволодіння вміннями красномовства, формування стійкої потреби постійного вдосконалення власної мовленнєвої діяльності.

Отже, формування у майбутніх журналістів риторичної компетентності як складника фахової, діапазон якої містить необхідний обсяг теоретичних знань, умінь, навичок, комунікативний досвід у використанні мови й мовлення, усвідомлене дотримання ціннісних орієнтацій у різних життєвих та професійно зумовлених ситуаціях доцільно проєктувати у змісті навчальних робочих програм, дидактичному супроводі усіх мовознавчих дисциплін в аспекті комплексного опанування основ культури мовлення майбутнього фахівця, формування індивідуальної ораторської майстерності, роботи з текстами професійного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Бойцов Є. Адаптація телевізійного контенту в середовищі інтернет. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 34. С. 217-226 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2011_34_24.pdf
3. Гапченко О. Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2011. № 22. С. 31–34.
4. Головешко Б. Р. Педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків, 2017. 294 с.
5. Гузар О. Комунікативне лідерство керівників освітніх закладів: навч. посібн. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с.
6. Груба Т. Реалізація функціонально-комунікативного підходу у процесі формування мовної особистості. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 3. С. 57–59.

7. Дутчак А. Особливості онлайн-телебачення в контексті діяльності журналіста і редактора. *Поліграфія і видавнича справа*. Львів: Українська академія друкарства, 2016. Вип. 2. С. 266–274. URL: file:///C:/Users/pc/Downloads/Pivs_2016_2_31.pdf
8. Нечипоренко А. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. *Philology and Linguistic in Digital Age*. Київ: Нац. техн. ун-т України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. 423 с.
9. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика: монографія / [О.А. Кучерук, Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, С. О. Караман та ін.]; за ред. О. А. Кучерук. Київ: КНТ, 2016. 258 с.
10. Попович А. С. Методика навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти: монографія. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я. І., 2018. 376 с.
11. Пономарів О. Культура Слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ-ФІЛОЛОГІВ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Тетяна Тарасенко

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Сучасна система вищої освіти України, інтегруючись до європейського освітнього простору, активно реформується відповідно до міжнародних стандартів. Цей процес передбачає впровадження компетентнісного підходу, що забезпечує формування у майбутніх викладачів не лише теоретичних знань, але й ключових компетентностей, таких як критичне мислення, комунікативні навички, соціальна відповідальність та здатність до самостійного навчання. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує розвиток соціально-емоційної компетентності, зокрема, емоційного інтелекту (EI).

Розвиток емоційного інтелекту у майбутніх викладачів-філологів є одним із ключових аспектів їхньої професійної підготовки. Здатність до розуміння, усвідомлення та управління емоціями сприяє ефективній комунікації, підтриманню позитивного емоційного клімату в аудиторії, зниженню рівня конфліктності та формуванню здатності до розв'язання складних педагогічних ситуацій. У праці Реувена Бар-Она виділено п'ять основних компонентів емоційного інтелекту, які формують соціально-емоційну компетентність: внутрішньоособистісний компонент (самосвідомість та самовираження), міжособистісний компонент (емпатія, соціальна взаємодія), адаптивність, управління стресом та загальний настрій.

Основна мета розвитку емоційного інтелекту у студентів-філологів полягає у формуванні здатності до ефективного управління емоціями в освітньому процесі, вдосконалення комунікативних навичок, а також створення позитивного емоційного середовища в освітньому процесі. Це дає змогу майбутнім викладачам гнучко реагувати на емоційні стани, розв'язувати педагогічні конфлікти та створювати емоційно комфортні умови для навчання.

Процес формування емоційного інтелекту у студентів-філологів під час вивчення мовознавчих дисциплін реалізується через *використання різноманітних методик і технологій*:

1. *Інтерактивні методи навчання.* Використання дискусій, групових проєктів, кейс-методів, рольових ігор розвиває здатність студентів розуміти емоційні стани інших, формувати власну емоційну позицію та враховувати емоційний контекст ситуації.

2. *Аналіз художніх текстів.* Літературні твори використовують для аналізу емоційних станів персонажів, що сприяє розвитку емпатії, здатності до емоційного самовираження та розуміння емоційних чинників, які впливають на мовлення.

3. *Рефлексійні практики.* Виконання вправ на саморефлексію допомагають студентам усвідомити власні емоційні стани, розвинути здатність до саморегуляції та критичного мислення, що є важливими складниками емоційного інтелекту.

4. *Метод проєктів.* Виконання проєктних завдань, спрямованих на створення комунікативних ситуацій, які передбачають розв'язання емоційно насичених проблем, стимулюють активну міжособистісну взаємодію студентів, а також формування навичок співпраці та розвитку емоційної обізнаності.

5. *Технології самоаналізу та зворотного зв'язку.* Ці методи дають можливість студентам краще розуміти власні емоційні реакції на навчальні ситуації та вдосконалювати навички самоконтролю. Метод зворотного зв'язку забезпечує ефективну взаємодію між викладачем та студентами, що сприяє встановленню довірливих взаємин у групі.

Розвиток емоційного інтелекту у студентів-філологів на заняттях мовознавчих дисциплін має численні переваги, зокрема, це сприяє:

- Підвищенню якості засвоєння знань. Емоційний компонент допомагає студентам глибше засвоювати зміст навчального матеріалу, краще запам'ятовувати інформацію та застосовувати її у практичній діяльності.

- Підвищенню мотивації до навчання. Заняття, які враховують емоційний компонент, створюють позитивну емоційну атмосферу, що підвищує інтерес студентів до навчання та сприяє активній участі у навчально-пізнавальній діяльності.

- Формуванню навичок міжособистісної взаємодії. Студенти з розвинутим емоційним інтелектом краще комунікують, здатні враховувати емоційний стан співрозмовника та ефективно реагувати на зміни в емоційному контексті спілкування.

- Зниженню рівня конфліктності у групі. Викладачі з високим рівнем емоційного інтелекту здатні підтримувати сприятливий психологічний клімат, що зменшує рівень конфліктних ситуацій та сприяє продуктивній взаємодії у студентському середовищі.

Отже, формування соціально-емоційної компетентності майбутніх магістрів-філологів у процесі навчання мовознавчих дисциплін є необхідним компонентом лінгводидактичної підготовки майбутніх викладачів, який сприяє їхній успішній професійній самореалізації, адаптуванню до сучасних викликів європейської освітньої інтеграції та ефективній взаємодії з різними

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоулман, Д. (2018). Емоційний інтелект. Чому він може мати більше значення, ніж IQ. Харків: Віват. С.470-476
2. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI) / R. Bar-On // *Psicothema*. - 2006. - No 18 – pp. 13-25.
3. Salovey P. Emotional intelligence / P. Salovey., B.T. Detweiler-Bedell, J.B.Detweiler-Bedell, J. D.Mayer; In M.Lewis, J.M.Haviland-Jones & L.F. Barrett (Eds.). *Handbook of emotions* (3rd ed.,). – New York: The Guilford Press, 2008. – pp. 533-547.
4. Льошенко О. А. (2012). Соціальна та емоційна компетентність: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, 16, 157-162.

МОТИВАЦІЙНИЙ РЕСУРС МЕТОДИКИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Філонова Наталія

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Сучасна освітня система України зіштовхнулася з низкою викликів, зокрема через російсько-українську війну, які спричинили значні освітні втрати з-поміж учнів різновікових груп. Особливої гостроти виокремлена проблема набула в молодших класах, де формуються базові мовні та ключові компетенції.

Державна служба якості освіти України провела масштабне дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2023–2024 навчальному році, яке вказує, що основним викликом в організації освітнього процесу є дуже помітне й суттєве зниження мотивації учнівства до навчання: 61% – у містах та 64% – у селах. Також 54% учителів міських шкіл і 48% учителів сільських закладів освіти акцентували увагу на нестабільному психоемоційному стані своїх учнів (минулоріч – 35%). Значно погіршився й емоційний стан педагогів: про це говорять 21% вчителів у містах і 16% – у селах [5, с.1]. Означене вище має неабиякий вплив на зниження мотивації учнів чи зацікавлення до вивчення української мови, що, своєю чергою, зумовлює напрацювання комплексних підходів до організації навчання. Традиційні методики почасти виявляються недостатньо ефективними для відновлення пізнавального інтересу здобувачів освіти в умовах воєнних викликів та освітніх втрат, що об'єктивно актуалізує потребу в інноваційних підходах. У таких умовах надзвичайно важливим є пошук ефективних методик, які не лише допомагають опанувати навчальний матеріал, а й стимулюють учнів до активного навчання.

Одним із перспективних напрямів, що набуває все більшої актуальності в умовах освітніх втрат, є методика проєктного навчання, яка ґрунтується на діяльнісному підході та передбачає активну участь учнів у процесі створення власних навчальних продуктів. Проєктне навчання – це систематичний метод навчання, який залучає виконання здобувачами освіти складних реальних завдань, результатом яких є продукт або презентація для аудиторії, дозволяючи їм здобувати знання та навички, що покращують життя [6, с. 924]. Ця методика володіє значним мотиваційним потенціалом, адже не тільки інтегрує у собі теоретичне й практичне навчання, а й сприяє

розвитку критичного мислення, творчості та комунікативних навичок, а також формуванню внутрішньої мотивації здобувачів освіти через активну участь у процесі створення значущих для них проєктів. Особливо це важливо під час вивчення української мови, оскільки така методика допомагає розвивати їхню мовну компетентність у контексті реальних життєвих ситуацій. Варто зазначити, що вивчення української мови через проєктну діяльність може стати не лише засобом подолання освітніх втрат, а й стимулом для глибшого залучення учнів до освітнього процесу.

Науковці переконані, якщо здобувачі освіти не залучені до активної діяльності, то будь-який навчальний матеріал викличе у них саме споглядальний інтерес, а не пізнавальний. Для підвищення мотивації та залучення учнів до активної діяльності їм потрібно запропонувати проблему цікаву і значущу. Методика проєктного навчання легко розв'язує цю проблему, дозволяючи здобувачам освіти перейти від засвоєння готових знань до їх усвідомленого набуття [3, с.17]. Проєктна діяльність дає можливість учням працювати над завданнями, які мають для них реальне і прикладне значення. Вибір теми проєкту, його змісту й форми презентації дозволяє здобувачам освіти висловлювати власні думки, ідеї та почуття, що значно підвищує їхню мотивацію до навчання. Самореалізація через проєкти дає змогу учням відчувати власну компетентність, що є важливим чинником для формування внутрішньої мотивації до здобуття знань. Не можна оминути увагою, що проєкти можуть відобразити інтереси здобувачів освіти або бути пов'язані з їхніми життєвими переживаннями, тому учні стають більш зацікавленими в досягненні кінцевого результату.

Як відомо, вивчення великого обсягу навчального матеріалу послаблює в учнів інтерес до того чи того предмета, однак методика проєктного навчання передбачає, що здобувач освіти не просто пасивно засвоює інформацію, а й активно її застосовує. Проєкти – дієвий спосіб перемкнути увагу учнів з пасивної навчальної інформації і почати її застосовувати в практичній діяльності [4, с.257]. Це посилює почуття відповідальності за результати своєї роботи. Коли учні розуміють, що саме від них залежить успіх проєкту, це мотивує їх краще працювати, проявляти ініціативу і брати активну участь в освітньому процесі. Водночас відчуття контролю над різними етапами освітнього процесу і кінцевим результатом сприяє формуванню в них стійкої внутрішньої мотивації.

Однією з найбільших переваг проєктного навчання є можливість працювати з реальними проблемами й ситуаціями. Проєкти, пов'язані з життям учнів, створюють відчуття зв'язку між навчанням і життєвою практикою. Це особливо важливо під час вивчення української мови, коли учні можуть створювати проєкти, що стосуються їхнього оточення, культурної спадщини або соціальних питань. Також здобувачі освіти можуть без проблем обрати цікаву тему для дослідження, що не вивчається

на уроках, або ж детально дослідити проблему, стисло описану в класі. Такий підхід допомагає зробити навчання більш прикладним і зрозумілим, що посилює мотивацію до його вивчення [2, с.90].

Методика проектного навчання розвиває в учнів креативність, оскільки пропонує широкий спектр можливостей для експериментування і створення унікальних продуктів. Це не лише сприяє розвитку мислення і творчих здібностей, а й дає змогу учням відчувати, що їхній внесок є важливим і цінним. Коли учні мають можливість самостійно обирати формат, методи роботи або засоби представлення проєкту, це активізує їхні внутрішні ресурси та мотивацію до виконання завдань на високому рівні.

Не можемо оминати увагою, що проєктне навчання часто передбачає групову роботу, де учні спільно працюють над одним завданням, розподіляючи ролі й завдання між собою. Така форма співпраці стимулює соціальну мотивацію, адже учні прагнуть бути корисними для своєї команди та успішно завершити роботу разом. Це допомагає створити атмосферу підтримки і взаємодопомоги, де кожен учасник відчувається важливим суб'єктом загального успіху. Спільна діяльність сприяє розвитку комунікативних навичок, уміння слухати і висловлювати свою думку, що також посилює мотивацію. Методика проектного навчання позитивно змінює психологічний клімат у групі, інтегрує роботу здобувачів освіти та вчителя, сприяє формуванню команди й створює умови для співпраці [7, с.5].

Підвищенню мотивації учнів в умовах освітніх втрат сприяє рефлексія. У психології прийнято розглядати рефлексію як процес пізнання суб'єктом свого внутрішнього світу та стану психічних процесів. Рефлексія – це не тільки знання й розуміння самого себе, а й усвідомлення того, як інші розуміють і сприймають твою особистість, емоційні реакції й когнітивні уявлення [1, с.12]. Проектна діяльність часто передбачає рефлексію на різних етапах її виконання. Учні можуть оцінювати свої досягнення, аналізувати власні помилки і думати про способи покращення результату. Така рефлексія допомагає учням усвідомити прогрес, що також є важливим мотиваційним чинником. Самооцінювання сприяє формуванню навичок самоконтролю і критичного мислення, що додає учням впевненості в своїх силах і бажання продовжувати навчання.

Проектне навчання, завдяки своїй творчій і самостійній природі, має значний потенціал емоційного залучення учнів. Коли здобувачі освіти працюють над чимось, що їм цікаво, вони зазвичай відчувають позитивні емоції, що підвищує їхню мотивацію до продовження навчальної діяльності. Крім того, успішна реалізація проєкту, його публічне представлення перед однокласниками, вчителями та іншими запрошеними гостями може стати джерелом позитивних емоцій і підвищити самооцінку учнів, що також

позитивно впливає на їхню навчальну мотивацію у час значних освітніх втрат. Таке емоційне залучення особливо важливе у часи війни, оскільки безпосередньо впливає на психоемоційний стан здобувачів освіти.

Отже, мотиваційний ресурс методики проєктного навчання ґрунтується на багатьох чинниках, які позитивно впливають на стимулювання інтересу в учнів до навчання, а особливо в умовах освітніх втрат. Проєктна діяльність здатна залучати учнів до активної, творчої і рефлексійної діяльності, надаючи їм можливість відчутти відповідальність за результат, працювати в реальному контексті, розвивати соціальні й комунікативні навички. Метод проєктів не лише допомагає подолати освітні втрати, а й формує внутрішню мотивацію учнів до навчання, що робить його надзвичайно ефективним для використання в умовах сучасних викликів української освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимова, Ольга Іванівна (2009) Концептуальне розуміння категорії «Рефлексія» (історико-педагогічний аналіз) Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія.
2. Коваль Ю. О. Проєктна методика навчання іноземної мови студентів ВНЗ. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. Т. 2, № 63. С. 89-92.
3. Олійник І. Використання методу проєктів на уроках англійської мови / Ірина Олійник // Профтехосвіта. – 2012. №10.
4. Рожкова І. Метод проєктів як засіб індивідуалізації навчання іноземної мови (на прикладі новогорької мови та її діалектів). Сучасні дослідження з іноземної філології : збірник наукових праць. Випуск 1(19). Відп. ред. Фабіан М. П. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 2021.
5. Юрченко О. Криза мотивації та виснаження психіки: що найбільше заважало учням України у другий рік війни [Електронний ресурс] / Олена Юрченко – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/experience/kryza-motyvatsiyi-ta-vysnazhennya-psyhiky-shho-najbilshe-zavazhaye-uchnyam-ukrayiny-u-drugyj-rik-vijny/>.
6. Koç A, Bastas M. The Evaluation of the Project School Model in Terms of Organizational Sustainability and Its Effect on Teachers' Organizational Commitment. *Sustainability*. 2019; 11.
7. Nat P. Enhancing students' motivation in foreign language learning. *Cambodian Journal of Educational Research*. 2022. Vol. 2, No. 2. P. 104-118.

ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІМЕРСИВНОГО ІНТЕРВ'Ю

Галич Валентина

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

Інтерв'ю має давню історію, проте нестихаючий інтерес учених до його дослідження пояснюється тим, що теорія цього жанру досі недостатньо сформована. Такі фактори, як: 1) постійна динаміка розвитку цього діалогічного журналістського твору як відгуку на тенденції доби глобалізації й розвитку новітніх інформаційних технологій; 2) суспільно-політичні зміни в молодій українській державі, позначені ствердженням принципів демократії та плюралізму; 3) проникнення інтерв'ю до змісту й структури інформаційних та аналітичних текстів і породження численних модифікаційних та дифузійних форм; 4) активність його функціонування в засобах масової інформації військового часу, – мотивують труднощі в його вивченні.

Нині цей жанр активно застосовується в усіх типах електронних ЗМІ й не втратив своєї популярності в періодиці, яка під впливом «глобалізаційних процесів набула ознак конвергентності та поступово переходить у віртуальне середовище» [3, с. 309]. У річищі процесів конвергенції сучасне інтерв'ю в газеті та журналі розвиває потенційні можливості друкованого тексту бути мультимедійним, залучає до свого змісту імерсивність – віртуальну реальність. А. Галич, розкриваючи потенційні можливості імерсивної журналістики, відзначає, що технології розширеної реальності ґрунтуються на документальній основі й дають можливість реципієнту стати учасником події, що це не вигадана комп'ютерна гра, а простір для відчуттів, співпереживань, емоцій. Адже тут реципієнт опиняється в центрі важливих подій сучасного світу, чого не може дати традиційна журналістика [1, с. 5]. Імерсивне інтерв'ю як жанр публіцистики розглядається вперше.

Обраний об'єкт дослідження – новаторське інтерв'ю Миколи Тимошика «Ольга Кобилянська про бездуховність і манкурство українців»

[4] – допоміг означити головні штрихи теорії імерсивного (віртуального) інтерв'ю, покликаною задовольняти запити реципієнта новітнього часу.

Літературна практика подає приклади застосування віртуального інтерв'ю як засобу художнього освоєння дійсності (роман «Інтерв'ю з вампіром» Енни Райс, роман-інтерв'ю «Таємниця» Юрія Андруховича, імерсивний зміст якого розкрито в публікації автора цих тез [2]), Зрозуміло, що письменники мають право на вимисел, Микола Тимошик як майстерний публіцист, автор інтерв'ю з пам'ятником «Ольга Кобилянська про бездуховність і манкурство українців», демонструє всі змістотворчі можливості домислу в журналістиці. «Інтерв'ю з пам'ятником як форма співбесіди зі знаковими особистостями минулого про актуальні проблеми сьогодення» [4, с. 10], без сумніву, належить до публіцистики, заснованій на документальному ґрунті, у якій на відміну від художнього твору панує домисел, ілюзія взаємообміну думок.

Історія цього оригінального твору розкривається у передмові редакції газети «Літературна Україна», де воно було надруковане 23 травня 2013 року. Так, під час перебування в Швеції на стажуванні в Інституті перепідготовки викладачів журналістики Східної Європи Микола Степанович мав можливість познайомитися з таким цікавим різновидом інтерв'ю, як «розмова з пам'ятником». На запрошення університетів України професор Тимошик проводив майстер-класи «Українська журналістика в європейському контексті», і так, як і в Київському національному університеті культури і мистецтва, де він нині працює, заохочував майбутніх журналістів спробувати, ««розговорити» тих, хто стоїть у бронзі і камені на тамтешніх центральних майданах» [4, с. 10]. Подібне завдання одержали й чернівецькі студенти, але через те, що воно тривалий час залишалося не виконаним, то сам професор написав інтерв'ю з пам'ятником буковинської письменниці й приурочив його 150-річчю від дня її народження.

У полі української журналістської практики, крім згаданого вище, відомо лише кілька випадків публікацій подібних діалогічних творів: 1) «Інтерв'ю з пам'ятником Паніковському» (установленому літературному персонажу в Києві), яке було опубліковане в щотижневому журналі «Політика і культура», 2) оприлюднене в рівненській газеті «ОГО» (2012) інтерв'ю з пам'ятником Тарасу Шевченку, що в Рівному, студентки Національного університету «Острозька академія», написане після прослуховування лекцій професора Миколи Тимошика; 3) діалог з письменником Костянтина Бобрищева «Олесь Гончар. Інтерв'ю, якого не було», надрукований в газеті «Літературна Україна» (2018).

Відчувається, що новаторське інтерв'ю Микола Тимошик написав не лише з професійних журналістських амбіцій, а й з прагнень довести своїм

студентам потребу постійно удосконалювати свої фахові вміння, збагачувати знання зарубіжним досвідом

Розкриття чотирьох сфер поняття жанру імерсивного інтерв'ю дало можливість з'ясувати його інваріанте значення, указати на історію жанру «розмови з пам'ятником», урахувати його національну специфіку, конкретизувати дефініцію з урахуванням індивідуальної творчості інтерв'юера – визначного вченого-журналістикознавця та знакового представника медіаосвіти. Звернення до філософських категорій самопрезентації, інтенційності та методу сторітеллінгу сприяють реалізації психологічного, когнітивного, типологічного, освітньо-педагогічного аспектів дослідження, а також розкриттю феномена віртуальності в імерсивному інтерв'ю, призначеному для друку, її потенційних можливостей текстотворення та портретування історичних особистостей.

Результат дослідження. **Імерсивне інтерв'ю** – це різновид публіцистичного твору діалогічної форми, що сприяє зануренню реципієнтів у віртуальну/доповнену реальність, своєрідний нереальний, штучно створений світ, з яким вони можуть взаємодіяти в реальному часі з метою осмислення актуальних проблем сьогодення. Імерсивне інтерв'ю – особлива форма віртуальної комунікації в масовій культурі, у якій реальність створена на основі зміщення ціннісних та інституційних елементів суспільства, набарає обрисів симулякра, стає копією того, чого не було. На відміну від симулякрів-маніпуляторів, присутніх у текстах сучасних медіа, здатних пропагувати оману й неправду, імерсивний спосіб формування сюжету в публіцистичному інтерв'ю Миколи Тимошика реалізується через модальність ствердження духовних цінностей – потужної сили прогресивного розвитку українського суспільства.

Віртуальність в імерсивному інтерв'ю Миколи Тимошика характеризується автономністю (має свій час і простір – України другої половини XIX – початку XX ст.), спостережуваністю (вона є ілюзорною реальністю, що сприймається органами чуття), потенційністю (є тим, що можливе).

Наша розвідка має теоретичне й практичне значення, пов'язане з новизною та застосуванням його результатів у викладанні. Зокрема, докладання одержаних знань з нашої розвідки дає можливість студентам спробувати свої творчі сили в підготовці імерсивного інтерв'ю з вулицею, містом, ненаписаною книгою, загублим за свободу України солдатом.

Перспективними є вивчення питань типології імерсивного інтерв'ю, проблеми співвідношення в ньому вимислу і домислу, форм представлення віртуальності, наративної інтенційності, амбівалентності, мультикультурності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич А. О. Імерсивна журналістика як акт протидії війні росії проти України. Регіональні ЗМІ України : історія, сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / відп. ред. Галич А. О. Полтава: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2023. С. 5–13.
2. Галич В. М. Роман-інтерв'ю «Тасмания» як зразок постмодерного публіцистичного тексту. Щоб слово жило: монографія. Луганськ: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2013, С. 213 – 221.
3. Калита О. П. Жанрові особливості інтерв'ю на сторінках українських онлайн видань. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Журналістика. 2023. №1. С. 308 – 312.
4. Тимошик М. Ольга Кобилянська про бездуховність і манкурство українців: інтерв'ю з пам'ятником: інтерв'ю. Літературна Україна. 2013, 23 трав.

BASIC ASPECTS OF EDITING PUBLICATIONS FOR CHILDREN: PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC

Valentyna Myroniuk

PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Journalistic Creativity, Private Higher Educational Institution "Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities" Rivne, Ukraine

According to researchers, Ukrainian periodicals for children today can be classified as follows: for preschoolers, for primary school children, and for teenagers. For preschoolers, these are cognitive and game publications (Yablunka, Piznayko (from 3 to 6 years old)), cognitive and artistic publications (Veselochka, Dobryk), cognitive and entertainment publications (Yizhachok, Domovochochok), educational and game publications (Abetka, Bukvynky-Veselynky). For primary school children, periodicals mostly contain cognitive, educational and developmental materials ("Veseli Uroky", "Krayina Znannya"), entertainment and game publications ("Malyuk Kotya", "Piznayko", "Klasni Krossvordy"), as well as literary and artistic publications ("Dyvosvit", "Skazkovyi Vesper"), etc. The publications for teenagers are characterised by the fact that the thematic spectrum of these periodicals is narrowing, and the issues covered are becoming more meaningful. These are literary and artistic, cognitive, educational and entertaining publications such as "Young Modeller-Architect", "Young Modeller-Designer of Technology", etc [1].

Editing children's publications is a specific and important area of editorial work that requires certain theoretical foundations. The key aspects of this work are primarily psychological. This includes the peculiarities of different age groups (from preschoolers to teenagers), which require a certain approach to the content and style of presentation. When editing a children's publication, it is necessary to take into account the cognitive capabilities of children of different ages, their ability to think abstractly, concentrate and remember. This ensures the creation of materials that will be understandable, interesting and useful for children at every stage of their development.

It is worth noting that preschoolers and primary school children mostly think in concrete categories and often do not understand abstract concepts, so it is important to use concrete, vivid images and simple stories, texts should be short, with a clear structure and often include visual elements (illustrations, colour inserts) to maintain interest [3, p. 564].

In middle school, children begin to develop the ability to think abstractly, but still need concrete examples and explanations. Texts can include more

complex ideas, plots can be more detailed, but should have a dynamic development of events.

Older adolescents can already understand abstract concepts and metaphors, so you can use more complex plots and themes. It is worth focusing on longer texts, so you can use more complex and longer stories.

The process of assimilating information by children of different ages depends on their cognitive abilities, development of thinking, memory and attention. It is important to take these features into account when creating and editing children's publications to ensure effective learning and development.

The editing of artistic publications for children of all ages ensures the creation of high-quality, understandable and interesting material that meets the age, psychological and pedagogical needs of children. The main areas of editorial processing of such publications are the choice of topic and idea. It is important that it is interesting and relevant, and that it contributes to the development of their intellect and emotional world. The work should carry a positive idea, a moral lesson or teach important life values.

It should be noted that the text and its content should be appropriate to the developmental level of primary school children. This applies to both the complexity of the vocabulary and the subject matter. The content should evoke positive emotions, help the child understand and control his or her feelings, and contain elements that promote the development of children's speech, thinking, imagination and creativity. It is important that it contributes to the formation of moral values, such as friendship, honesty, respect for others [3, p.565].

In our opinion, the editing of children's publications is greatly influenced by language peculiarities. For younger children, it is important to use simple language and avoid complex grammatical structures and abstract terms. Children understand short and simple sentences better, while complex grammatical structures can be difficult to understand. Since preschoolers' vocabulary is limited, it is important to explain new terms in context. For the youngest readers, rhymes and repetition are important, as they make the text easier to remember and more interesting. Chapters should be short with a clear beginning and end. It is important to take into account the phonetic features of the language, as young children learn to pronounce new sounds and words. Using simple words and words that are easy to pronounce helps this process. Another important component is to supplement the text with a large number of illustrations to maintain children's interest and help them understand the text.

It should be noted that for older children, more complex words and expressions can be introduced, but with appropriate explanations, the structure can be more complex, but logical and consistent. There may be fewer illustrations. As for the topics, they should correspond to the age interests of children. Younger children are interested in fairy tales and simple stories about animals, middle school children may be interested in adventures and fantasy, and older children

are looking for more complex stories and realistic problems. For younger readers, it is important to include clear moral lessons and explanations. Older readers can analyse and draw their own conclusions, so the moral aspects may be less obvious but still important.

An equally important aspect of editing any children's publication is to be culturally appropriate. It is important to take into account the cultural context in which children are brought up and use the realities they know to help them understand the text more easily. The language of texts should be consistent with social norms and standards accepted in society, as this influences the formation of children's values and behaviour. It is recommended to use language that reflects the diversity of cultures, social groups and developmental characteristics of children, and promotes tolerance and respect for others. It is important to avoid language stereotypes and clichés that may influence the formation of prejudices in children.

The text should be in line with the norms of the literary language, free of grammatical and stylistic errors, and the style should be lively, emotional and expressive to keep the child's attention. Language-specific editing of children's publications is critical to ensuring that texts are clear, effective and attractive to children's audiences. This includes adapting the language to the age and cognitive capabilities of children, using simple and clear structures, taking into account psycholinguistic aspects and being consistent with cultural and social norms. This approach contributes to better information absorption, language skills development and the formation of a positive attitude towards reading.

Thus, editing children's publications requires a comprehensive approach that includes psychological, pedagogical, linguistic, and technical aspects. The editor must take into account age-specific peculiarities, psychological needs, pedagogical goals, and adhere to high standards of linguistic and technical quality to create interesting and useful content that will contribute to the development and education of children.

LITERATURE

1. Vernyhora N. M. The role of periodicals for children in the formation of language skills [Electronic resource] // Access mode: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2052>.
2. Yezhzhanska T. Periodicals for children: communication aspect. Humanitarian education in technical higher education institutions: a collection of scientific papers. K., 2009. Issue 17, pp. 231–240.
3. Keith N. Creating a psychological portrait of the reader as a defining stage in the development of the concept of a new magazine for children. Collection of works of the research centre of periodicals. 2003. Issue 11. pp. 563–572.

ФАКТОР ТОЧНОСТІ І ДОСТОВІРНОСТІ У НОВИНАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА

Мазаний Віктор

*Заслужений журналіст України,
доцент кафедри соціальних комунікацій
факультету журналістики*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародного економіко-гуманітарного університету»
імені академіка Степана Дем'янчука
м.Рівне, Україна*

При написанні новини журналісти інформаційного агентства дотримуються такого правила: «Новина повинна відповідати дійсності, зміст інформації та джерело мусять бути такими, щоб їх можна було перевірити» [3, с. 78].

Точність – це базова властивість новини інформаційного агентства.

Автори в інформаційному агентстві повідомляють факти максимально точно, не спотворюючи їхнього первинного змісту. Так реалізують свою прихильність до істини, а це є разом із правдивим інформуванням громадськості «найвища заповідь...» [6, с. 23].

Якщо, наприклад, йдеться про якусь надзвичайну подію на техногенному об'єкті, то слід написати точно, що сталося. Проте нерідко журналісти допускають помилки у слововживанні, довільно трактують термінологію, а це означає, що «головний закон демократичного суспільства («свобода — це насамперед відповідальність») осягають дуже повільно» [3, с. 178], як слушно зауважує Анатолій Капелюшний. Він констатує, що, «на жаль, дуже поширеною хибою у слововживанні є слабка обізнаність журналістів із значенням слів, а то й пряме незнання тих слів...» [3, с. 179]. Відтак іноді навіть відмову трансформатора чи коротке замикання ліній електропередач на території АЕС журналісти називають «аварією», не розуміючи, що це слово стосовно АЕС вживають при назві випадку значно серйознішого, який веде до трагічних наслідків. Щоб подібного не сталося, кореспондент інформаційного агентства повинен бути компетентним в атомно-енергетичній галузі, висвітлюючи подібний факт. У зв'язку із цим йому слід обов'язково знати міжнародну шкалу ядерних подій INES, розроблену Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) у 1988 році.

Із 1990-го INES використовується з метою універсальної оцінки надзвичайних випадків, пов'язаних з аварійними радіаційними викидами у докільля на атомних електростанціях і загалом на підприємствах цивільної атомної промисловості. Наприклад, перший рівень шкали – 0 – подія з

відхиленням нижче шкали, тобто відсутня значимість з точки зору безпеки. Рівень 7 (велика аварія, сильний викид, важкі наслідки для здоров'я населення і для довкілля) — до таких належать аварії на Чорнобильській АЕС та АЕС «Фукусіма».

Де брати журналісту необхідну інформацію, якщо йому стає відомо про техногенну подію на атомній електростанції? Слід звернутися до керівників атомної електростанції або у її інформаційний центр. Інше джерело – пресцентр Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) у Відні – контактні дані його працівників розміщені на офіційному сайті МАГАТЕ. Тут володіють всією оперативною інформацією.

Використання шкали полегшує кореспонденту інформаційного агентства оперативну комунікацію із фахівцями, сприяє взаєморозумінню під час збору даних, а його засобу масової інформації дозволяє подати достовірну інформацію населенню стосовно загроз ядерних подій з точки зору безпеки.

В інформаційних агентствах прийнято, що за точність оприлюдненої інформації відповідає автор матеріалу. Він подає правильно власні та загальні назви, посади, титули, точно відображає цифри, забезпечує достовірність через посилання на джерела інформації, не перекручує цитати.

Інформаційне агентство Укрінформ, згідно із Моніторингом дотримання професійних журналістських стандартів в онлайн-медіа традиційно стовідсотково виконує у своїх новинах вимоги стандарту достовірності, і посідає за цим показником перше місце серед українських інформаційних агентств і так званих новинних інтернет-структур.

Спеціалісти, котрі проводять цей аналіз, виходять із основної вимоги: кожен факт, що подається в новині, повинен мати ідентифіковане та надійне джерело інформації [7].

Як свідчать дані такого дослідження, серед найтипівіших помилок є подача новин «або без джерел інформації, або ж джерелом інформації яких вказано просто назву соціальної мережі без зазначення сторінки, звідки взято інформацію, без гіперпосилань чи скріншотів» [8]. Це порушення Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Дотримуючись його вимог, світові інформаційні агентства, наприклад, Укрінформ та УНІАН, закликають і споживачів їхньої інформації діяти так само, тобто, не робити крадіжки їхньої власності, якою є інформаційна продукція. Вся інформація, яку публікує УНІАН і сайт УНІАН, є власністю ТОВ «УНІАН» [7].

Укрінформ вказує: «При цитуванні і використанні будь-яких матеріалів в Інтернеті відкриті для пошукових систем гіперпосилання не нижче першого абзацу на «икгпюгт.иа» обов'язкові, крім того, цитування перекладів матеріалів іноземних ЗМІ можливе лише за умови

гіперпосилання на сайт ukrinfo.gov.ua та на сайт іноземного ЗМІ» [8].

Важливим чинником достовірності при подачі новин є візуалізація — донесення змісту новин у формі, зручній для зорового сприйняття. Для цього новини, які виходять на сайтах інформаційних агентств, супроводжують фотографіями, зазначаючи їх авторство, — фото Рейтер, фото Асошіейтед Прес, фото Франс Прес, фото ДПА тощо.

У Редакційному кодексі Укрінформу вказано, що агентство «забезпечує послідовність викладу матеріалу, уникає стилістичних і логічних нагромаджень. Кожна значима теза повинна супроводжуватися відповідною аргументацією.

Автори уникають слів іншомовного походження, сленгу, жаргонізмів, штампів» [5, с. 5]. Щодо абревіатур (крім загальноновживаних), то їх розшифровують при першому згадуванні у тексті. Особливо часто вони зустрічаються в новинах про діяльність міжнародних структур, їх взаємодію із різними країнами.

Інформаційні агентства використовують також відео про подію, відображену в новині, — додатковий матеріал для розуміння її тексту. Маркером таких новин є примітка в кінці заголовка «відео», взята в дужки:

Сотні морських левів заповнили узбережжя в Чилі (відео)

У Чилі більше трьох сотень морських левів заповнили місцеве узбережжя. Про це йдеться в сюжеті ТСН. (УНІАН).

Якщо до новини є фото, то його наявність аналогічно анонсують у заголовку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайшенберг З. Новинна журналістика: навч. посіб. / заг. ред. В. Ф. Іванова. — Київ: Академія Української Преси, 2011. 262 с.
2. Капелюшний А. Редагування в засобах масової інформації: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2005. 304 с.
3. Ла Рош В. Вступ до практичної журналістики: навч. посіб. Київ: Академія Української Преси, 2005. 229 с.
4. Мазаний В. Танок бджоли: публіцистика. Рівне: Рівнен. друк., 2008. 152 с.
5. Редакційний кодекс Укрінформу. Київ: Укрінформ, 2011. 28 с.
6. Фолькер В. Журналістика газет і журналів; пер. з нім. В. Климчен-ко. вид. 2-е, перероб. Київ: Центр Вільної Преси, 2017. 377 с.
7. Укрінформ /Агентство /Про нас [Електронний ресурс]. // Укрінформ: сайт. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення: 19.09.2024). Назва з екрана.
8. УНІАН [Електронний ресурс] // УНІАН: сайт. Режим доступу: <https://www.unian.ua/> (дата звернення: 19.09.2024). Назва з екрана.

ПРИХОВАНИЙ РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ В РЕГІОНАЛЬНИХ МЕРЕЖЕВИХ МЕДІА

Горчикова Анастасія

*старший викладач кафедри теорії та
методики журналістської творчості
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Зубарець Антоніна

*асистент кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Смусь Андрій

*доцент кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Значну частку серед популярних платформ, які забезпечують інформаційні потреби регіональної аудиторії займають локальні онлайн медіа, контент яких в сукупності поєднує оперативну, аналітичну, візуальну та рекламну інформацію. Локальні медіа територіально охоплюють чітко визначену аудиторію, а тому вони стали привабливим каналом поширення реклами, а іноді єдиним ефективним засобом провінційних рекламодавців. Проте рекламна діяльність, як прибутковий бізнес, одночасно вигідна рекламодавцю та редакції медіа, й в практичній діяльності це нерідко зумовлює зловживання довірою аудиторії. Рекламна інформація все менше стає схожою на рекламу і найчастіше «мімікрує» під редакційний контент, що відповідно вимагає зміни підходів до розуміння як самої реклами, у класичному її тлумаченні, так і визначення її сучасних інструментів.

Останній моніторинг Інституту масової інформації, щодо вмісту публікацій з елементом замовності («джинси»), контрагітації та неналежно маркованої реклами в рівненських медіа виявив 7 випадків комерційної джинси та прихованої реклами, що свідчить про збереження тенденцій поширення прихованого рекламного контенту. Причинними факторами, які досі сприяють поширенню такої негативної практики на думку фахівців

рекламної галуззі, є, зокрема, прискорений процес діджиталізації, перенасиченість інформаційного простору рекламним контентом, який швидко та стрімко адаптується, постійне удосконалення технологій донесення рекламних повідомлень, які «примушують», необов'язково добровільно, але переглянути рекламу, бодай кілька секунд покомунікувати з брендом, трансформувало рекламу в негативний тренд, який сприймається як набридливе, брехливе та банальне явище. Тому рекламодавці намагаються всілякими способами завуалювати рекламні повідомлення та приховати їх мету.

У статті 9. Закону України «Про рекламу» визначено, що реклама має відокремлюватися від іншої інформації і незалежно від своєї форми або способів розповсюдження вона повинна бути легко розпізнаваною [1]. Способи подачі рекламної інформації постійно удосконалюються, натомість прямого інформування, що перед аудиторією рекламне повідомлення, публікація маркується як «спонсорський матеріал», «партнерський контент» або ж журналістська публікація подається без жодних позначень, що це реклама. Редакції навмисне або без належного усвідомлення, приховуючи справжні цілі публікації, часто мета якої «прорекламувати» продукт чи послугу, вводять аудиторію в оману та порушує вимоги законодавства про рекламу. Законодавчо визначено, що інформація, яка подається про особу чи товар у програмі, передачі, публікації, якщо така інформація слугує рекламним цілям і може вводити в оману осіб щодо дійсної мети таких програм, передач, публікацій трактується як прихована реклама, яка в Україні є забороненою.

У жовтні 2023 року вступив у дію ухвалений 30 травня 2023 року закон, зокрема, про зміни до ЗУ «Про рекламу», «Про медіа», який містить низку нових положень. На законодавчому рівні змінено тлумачення поняття «реклама», вимог до мови у ній, продакт-плейсменту, спонсорства, телепродажу, соціальної реклами тощо. В дію вступила відповідальність за неналежне маркування реклами, тобто аудиторія має бути обов'язково проінформованою про те, що перед нею – рекламний контент із використанням біля матеріалу слова «реклама». Але досі в регіональній журналістиці залишається популярною інтеграція рекламної інформації в медіа повідомлення.

До прикладу, в матеріалі на сайті газети «Рівне вечірне» «Від форзицій до самшиту: що можна придбати у Рівненському тресті зеленого господарства» (від 12 березня 2024 р.) автор повідомляє про те, що комунальне підприємство «Рівненський міський трест зеленого господарства» не лише займається озелененням обласного центру, а й є ефективним постачальником декоративних рослин [3]. Здавалося б журналістка подала інформацію, яка становить суспільний інтерес громади Рівненщини, посилаючись на сторінку Фейсбуку постачальника рослин.

Проте в публікації є чіткий перелік рослин, які вирощує підприємство та контактні номери телефонів, за якими можна отримати додаткову інформацію. Авторка «перепостила» допис, подавши його практично у незмінному вигляді із соціальної мережі, але ця публікація містить інформацію про товар, постачальника, контактні дані. Матеріал має чіткі риси рекламного контенту, про це свідчить рекламний стиль побудови тексту, який складається з демонстрації пропозиції та переваги підприємства: «У нас ви знайдете втілення ідей озеленення на будь-який смак та гаманець». Тобто у матеріалі є згадка про товар, пряма вказівка де його можна придбати, але позначки, що це реклама немає. Без відповідної ремарки що публікація містить рекламну інформацію, читач може сприймати матеріал як журналістський текст, опублікований з суспільно-корисною метою.

Інший приклад – «Нова «заправка» у Рівному пропонує клієнтам безкоштовну каву» – публікація на сторінці Інтернет сайту газети «Рівне вечірне» від 23 лютого 2024 року. У інформаційному матеріалі йдеться про відкриття нового автозаправного комплексу, на якому пригощають клієнтів безкоштовною кавою, якщо водії виконають певні умови акції [4]. Проте у тексті повідомлення чітко зазначено повну адресу автозаправної станції, що у прихованій формі дає можливість аудиторії по локації знайти про яку ж конкретно «заправку». Крім цього публікація доповнена фотоілюстрацією із зображенням фірмової символіки одного із відомих у м. Рівне супермаркетів, без зазначення додаткової або будь якої інформації про цей магазин, або позначки «на правах реклами» чи «реклама», а тому така публікація згідно з новими змінами внесеними у ЗУ «Про рекламу» є варіантом «product placement» – згадкою про товар, послугу із прямою вказівкою на те, де його можна придбати.

Окрім вербальної прихованої реклами в регіональних онлайн ЗМІ зустрічається візуальна прихована реклама. До публікації «Стоматкабінет у Рівному дружина захисника обладнала за грантові кошти» (від 9 березня 2024 року) підкріплено фотографію, де зображено медичний персонал, який одягнений у фірмовий одяг із назвою-емблемою стоматологічної лікарні, з якої відразу можна розпізнати назву стоматологічного кабінету [5].

У матеріалі на сайті рівненської газети «Рівне вечірне» «Відбудуємо міста разом» від Укргазбанку: 1,9 млн грн спрямовано на відновлення українських міст та селищ» (від 16 лютого 2024 року) подано інформацію про благодійну акцію одного із українських банків, відкриваючи депозит у якому, кошти платника подвоюються і їх перенаправляють на рахунок одного із постраждалих від воєних дій міст України. В публікації є посилання на сторінку банку і прикріплено як ілюстрацію скріншот веб-

сторінки банку. В публікації немає жодних позначень, щодо того, що матеріал містить рекламний контент [2].

Отже, задля заохочення інтересів рекламодавців, медіа часто порушує етичні принципи та законодавчі норми. Українським законодавством чітко визначено правила розміщення реклами, диференціації рекламної та журналістської інформації. Нажаль, регіональні журналісти та працівники редакцій часто ідентифікують рекламні публікації як журналістський контент, нехтуючи етичними принципами та законодавством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про рекламу». URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр.
2. «Відбудуємо міста разом» від Укргазбанку: 1,9 млн грн спрямована на відновлення українських міст та селищ. URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/vidbuduemo-mista-razom-vid-ukrhazbanku-19-mln-hrn-spryamovano-na-vidnovlennya-ukrainskikh-mist-ta-selishch>
3. Від форзицій до самшиту: що можна придбати у Рівненському тресті зеленого господарства. URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/vid-forzitsiy-do-samshitu-shcho-mozhna-pridbati-u-rivnenskomu-tresti-zelenoho-hospodarstva>
4. Нова «заправка» у Рівному пропонує клієнтам безкоштовну каву. URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/nova-zapravka-u-rivnomu-proponue-klientambezkoshtovnu-kavu>
5. Стomatкабінет у Рівному дружина захисника обладнала за грантові гроші. URL: <https://7dniv.rv.ua/suspilstvo/stomatkabinet-u-rivnomu-druzhyna-zakhysnyka-obladnala-za-hrantovi-koshty/>

ТЕЛЕВІЗІЙНЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Бєбих Ілона

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Миронюк Валентина

*кандидатка філологічних наук,
доцентка, завідувачка кафедри теорії і
методики журналістської творчості
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Найпоширенішим способом збору інформації є інтерв'ю. Деякі вчені вважають, що цей метод дає приблизно 80% необхідної журналісту інформації. Розуміючи відносність цього відсотка, можна визнати, що найбільш визначальним джерелом інформації є ефективність комунікації ЗМІ з людьми, які є учасниками поточних подій. Бо завдяки інтерв'ю журналіст отримує «левоу частку інформації».

Інтерв'ю для телевізійних новин зазвичай записують і транслюють пізніше. Вони включають репортера та знімальну групу (хоча іноді це одна й та сама особа). Відповіді на запитання даються на камеру, а потім відзнятий матеріал редагується, щоб включити один або два звукові фрагменти, щоб проілюструвати або додати контекст до історії, яка буде транслюватися як частина випуску новин пізніше [2, с. 24].

Жанр інтерв'ю займає одну з провідних ролей у сучасних ЗМІ. Він всюдисущий у періодичних та інтернет-виданнях, на радіо та телебаченні. Безумовно, у науковому середовищі жанру інтерв'ю приділяється велика увага. І кожен дослідник намагається поглянути на інтерв'ю з різних сторін. Тому жанр має такий широкий спектр ознак, цілей, побудови тексту, структури матеріалу тощо.

Найважливішими і незамінними перевагами інтерв'ю, як і ряду інших журналістських матеріалів, є актуальність, суспільна значущість. Завдяки радіо розширилися можливості жанру інтерв'ю, до нього приєдналася третя сторона – аудиторія, яка стала слухачем діалогу. На телебаченні інтерв'ю ефектне, оскільки джерелом інформації є не тільки звучне слово, але й невербальні засоби спілкування, а також середовище (інтер'єр, пейзаж, люди в кадрі тощо) [1].

Тертичний А. розглядає два види інтерв'ю: інформаційне та аналітичне [2, с. 21]. Кройчик Л. вважає, що «в сучасних медіа поняття «жанр» замінюється поняттям «текст» і відносить інтерв'ю до оперативно-дослідницької групи текстів.

Актуальність інтерв'ю зумовлена тим, що воно є стрижневим матеріалом номера. Інтерес до конкретної людини, її думки не зменшується. З одного боку, інтерв'ю виступає як самостійна форма подачі матеріалу в журналістиці. З іншого боку, отриману інформацію можна використовувати в новинах, повідомленнях, звітах або коментарях.

Інтерв'ю є невід'ємним елементом багатьох складних телевізійних форм. Залежно від завдання, яке ставить перед собою журналіст, розрізняють інтерв'ю-думку (висловлювання щодо будь-якої події) та інтерв'ю-факт (повідомлення про відому подію, факт).

Сучасні дослідники пропонують кілька методів створення інтерв'ю. У теорії журналістики радянського періоду було прийнято розглядати інтерв'ю у як спосіб збору інформації та жанр. Класичні вітчизняні підходи поділяють інтерв'ю на метод і жанр [2, с. 21].

Варто зауважити, що важливою жанровою рисою будь-якого інтерв'ю є його діалогічний характер. Тематична різноманітність такого популярного нині жанру як інтерв'ю в друкованих та електронних ЗМІ визначається двома основними типами: 1) інтерв'ю у зв'язку з чимось; 2) інтерв'ю ні про що.

Отже, що журналістські матеріали мають переважно діалогічний характер, незалежно від того, притаманна їм діалогічна форма викладу (як в інтерв'ю, або, скажімо, у бесіді) чи ні. Автор журналістського матеріалу в багатьох випадках безпосередньо звертається до читача, або ж аргументує для нього щось важливе у своїй свідомості як для співрозмовника. Саме тому в журналістських текстах багатьох жанрів порушуються конкретні питання, пропонуються на них відповіді, наводяться докази на користь тої чи тої точки зору і висувуються контрдокази тощо, що створює ілюзію взаємообміну думками з читачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахурська Р. Інтерв'ю як жанр: мовностилістичні засоби. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/teleradio/article/view/701> (дата звернення: 26. 03. 2024)
2. Горбова І. Жанрові модифікації інтерв'ю у сучасній журналістиці. *Вітражі: Збірник матеріалів викладацько-студентських наукових семінарів*. 2019. Випуск № 5. С. 21-24.
3. Сторож В. Телевізійне портретне інтерв'ю: структура, специфіка роботи журналіста. *Журналістика й мистецтво слова: збірник наукових статей*. 2019. Випуск № 11. С. 197-202.

КНИГОВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА В ЕМІГРАЦІЇ

Бурсак Ірина

*здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Миرونюк Валентина

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри теорії і
методики журналістської творчості
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Іван Огієнко, визначний український учений, один із фундаторів національної освіти в Україні, церковний, громадський і політичний діяч. Видавнича спадщина Івана Огієнка містить ідеї, які можуть прислужитися в нинішніх умовах реформування та оновлення змісту освіти.

Важливими в контексті порушеної нами проблематики є розвідки М. Тимошика «Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження: Не друковані твори Івана Огієнка вийдуть незабаром в Україні заходами видавничої справи», А. Марушкевича: «Науково-педагогічна спадщина Івана Огієнка», «Іван Огієнко – організатор освітнього життя у 1918-1920 роки».

Вагому спробу книговидавничої діяльності Огієнко зробив у невеличкому польському містечку Тарнові, де він опинився після вимушеного полишення наприкінці 1920 року Кам'янця-Подільського.

Ще в Києві Іван Огієнко багато працював з церковними книгами. Епізодично займався цим і в Кам'янці-Подільському, збираючи матеріал для майбутніх, власних книг. А вже з Тарнові вирішив, що прийшла пора свій давній задум активно реалізувати. Лише протягом 1921 року Огієнко, в одній особі поєднуючи обов'язки редактора, коректора, автора, менеджера, видав у своєму видавництві сім власних книжок. Це «Українська вимова богослужбового тексту. Правила і зразки вимови», «Український православний молитовник», «Як Москва взяла під свою владу Церкву Українську», «Як Москва знищила волю друку Києво-Печерської лаври», «Як цариця Катерина обмосковлювала Українську Церкву», «Світовий рух за утворення живої народної національної церкви», «Українська

Пересопницька Євангелія 1556 р.». Того ж року в цій серії побачили світ книги й інших авторів. З-поміж них – «Українська справа на Вкраїні» В. Біднова, «Український церковний стиль» І. Пеленського.

Ці книги мали покласти початок цілій бібліотечній серії, яка за кількістю наявних рукописів уже налічувала більш ніж півсотні назв. На різних етапах редакційно-видавничої роботи перебували ще кілька рукописів І. Огієнка: «Церковне життя в Європі за останні роки», «Українські братства та їх історія», «Церковний рух на Вкраїні», «Українські шкільні молитви», «Зразки українського церковного діловодства», «Українська автокефальна церква: її» завдання і організація». Планувалося до друку й таке цікаве видання як «Закони Української Народної Республіки про Українську Автокефальну Церкву» [1, с. 59].

То був потужний і благородний задум – розповісти своєму народові правду про насильницьку русифікацію, а також створити умови – шляхом перекладу богослужбових книг – для поступового переведення відправ у церквах українською мовою.

Звичайно ж, видання такої кількості україномовної літератури потребувало значних коштів. І на їх пошуки тратилося у видавця немало зусиль. Як. правило, то були благодійницькі внески, і не лише українців-емігрантів, а й чужинських меценатів, які робили це, зважаючи на авторитет Івана Огієнка [3, с. 68].

Україномовне видавництво Івана Огієнка у польському місті Тарнові – цікава, вагома, але практично ще не досліджена сторінка в історії українського друкарства, журналістики та й культури в цілому.

Розгорнути сповна діяльність свого видавництва у Тарнові Огієнко не зміг. Емігрантська доля спонукала знову в дорогу. І цього разу, як і раніше, найбільшим дорожнім скарбом були його незакінчені рукописи, верстки, плани-проспекти. А ще – нові задумки широко поставити справу популяризації україномовних студій через заснування спеціальних періодичних видань і окремих бібліотечних серій. За це учений гаряче взявся після переїзду до Варшави (переживши тяжкий період митарств у Винниках та Львів).

У січні 1933 року вийшло друком перше число науково-популярного місячника, присвяченого вивченню української мови – «Рідна мова». Одночасно працюючи над черговими випусками «Рідної мови», з 1935 року Огієнко приступає до організації видання науково-літературного місячника «Наша культура». В рекламній листівці, розісланій зацікавленим особам, було зроблено програмну заявку майбутнього часопису: «В нашому культурному житті давно вже болоче відчувається брак такого журналу, що академічно спокійно й об'єктивно та глибоко науково висвітлював би всі ділянки нашого духовного життя, і свої здобутки охоче й любовно ніс би до широких мас нашого громадянства. Сила нації – в силі її культури, а тому ми всі, хто тільки працює на культурному полі, мусимо збільшити свою

працю для підняття духовної культури нашого народу. Головний редактор і видавець проф. Іван Огієнко».

Програма нового часопису передбачала систематичне висвітлення тематичних проблем за такими напрямками: наукові й науково-популярні статті з усіх ділянок духовної і матеріальної культури: література, історія, історія церкви, мистецтво, філософія, богословство, мовознавство, етнографія, право, археологія, палеографія, педагогіка, архітектура; літературні твори прозаїків та поетів; мемуаристика; критичні огляди наукових та літературних творів; бібліографічні огляди газетно-журнальних книжок і книжкових новинок [3, с. 101].

Дбаючи про безумовний авторитет нового видання серед читацького загалу, повноту й глибину охоплення заявленої тематики, видавець найперше залучив до редакційної колеги авторитетних у світі вітчизняних, учених та громадсько-політичних діячів (М. Возняка, В. Шурата, Д. Антоновича тощо).

Згодом визрів задум підготовки й видання 30-томної «Бібліотеки українознавства». Про це були повідомлені україномовні читачі з усього світу через «Нашу культуру» (№ 7 за 1936 рік). Передбачалося щорічно видавати по шість томів, кожний з яких містив би закінчену науково-популярну працю з тієї чи іншої галузі українознавства. А до переліченої вище тематики, що піднімалася «Українською культурою», додавалися географія, статистика, психологія, музика, спів, друкарство.

Видавничий проект «Студії до української граматики» Огієнко вдалося реалізувати повністю у Варшаві. Вийшло десять окремих книжок, що містили кожна «закінчену наукову монографію з обсягу української мови чи з наук, близьких, до неї». Видавав він цю бібліотечну серію разом з професором Р. Смаль-Стоцьким [1, с. 47-49].

З переїздом до Канади почався новий етап видавничої діяльності Івана Огієнка, який тривав практично до початку 70-х років. Уже в листопаді 1947 року почав виходити, редагований Іваном Огієнком, місячник «Слово істини». Незважаючи на те, що нове видання слугувало, передусім, висвітленню релігійних питань діяльності українських громад, там знаходилося місце й публікаціям з історії та сучасного становища України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марушкевич А.А. Науково-педагогічна спадщина Івана Огієнка: Монографія. К.: Правда Ярославичів, 1998. 339 с.
2. Огієнко І.І. Історія українського друкарства.К.: Либідь, 1994. 445с.
- 3.Тимошик М. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження: Не друквані твори Івана Огієнка вийдуть незабаром в Україні заходами нещодавно створеної в Києві Фондації його імені. *Книжковий огляд*. 2003. № 1–2. С. 68–74.

ПОЛІТИЧНА ПРОМОВА ЯК МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Карпець Віталій

*здобувач першого(бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Миرونюк Валентина

*кандидатка філологічних наук,
доцентка, завідувачка кафедри теорії
і методики журналістської творчості
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Політика є основною складовою будь-якого суспільства, визначаючи місце держави на міжнародній арені та її відносини з іншими країнами. Спосіб, у який політичні лідери представляють свої ідеї, має значний вплив на імідж країни та на сприйняття її громадянами. Суб'єктом політичної промови передусім є політик.

Зауважимо, що під час публічних виступів політики намагаються переконати свою аудиторію в доцільності певних ідей та дій, використовуючи оригінальні пропозиції, аргументи та емоційний виклад. Вони спонукають виборців та законодавців до певних кроків чи прийняття відповідних законів. Такі виступи часто мають гостропубліцистичний характер, оскільки підтримуючи свою ідеологію, політичний діяч автоматично відкидає позицію конкурентів.

Коллективний адресат, маючи власну політичну позицію, інтерпретує її зміст, виявляє або не виявляє згоду з її основними тезами. Поряд зі звичайною логікою, він сприймає не тільки логічно обґрунтовану інформацію, а й таку, «що має витоки в позасвідомих архетипах» [1, с.64]. У зв'язку з цим автор політичної промови обирає такі засоби (вербальні й невербальні), що впливають і на логіку, і на підсвідомість шляхом імітації колективних фонових знань [2, с.67]. Мета мовленнєвого впливу на масову свідомість – внесення змін до когнітивної структури слухачів (адресатів), щоб отримати відповідні зміни в їх поведінковій структурі.

Політична промова як жанр політичного дискурсу досліджена в різних аспектах. Так, науковці схарактеризували мовностилістичні (логічність, образність, емоційність) та лексичні (порівняння і зіставлення,

повторення певних ідеологем, оказіональні новоутворення, морально-етична антитеза, суспільно-політична лексика) ознаки політичної промови. Їх характерними семантико-стилістичними ознаками визначені антитеза й оксюморон.

Особливістю такого мовленнєвого жанру політичного дискурсу, як політична промова, є, з одного боку, вияв у тексті типових мовних ознак публіцистичного стилю (спрямованість на новизну, динамічність, інформаційність, синтез логізації та образності мовного вираження, закличність, переконливість, широке використання суспільно-політичної, емоційно забарвленої лексики та риторичних запитань, чіткої та суспільно популярний спосіб вираження думок) [1, с.67], а з іншого, – у ній яскраво виявляється індивідуальність мовної особистості політика.

Політична промова – це переважно монолог, метою якого є проінформувати або ж здійснити вплив на адресата (індивідуального або колективного). Вона як мовленнєвий жанр політичного дискурсу – це «заздалегідь підготовлений гострополітичний виступ з позитивними чи негативними оцінками, обґрунтуванням, конкретними фактами, з накресленими планами, перспективою політичних змін, який проголошують перед масовою аудиторією» ([1, с. 56]). Основна мета політичної промови – переконати адресата.

На нашу думку, під час публічної промови політик не лише повідомляє відповідну інформацію, а й здійснює мовленнєвий вплив на свого адресата. Як спосіб досягнення мети оратори використовують різноманітні засоби мовленнєвого впливу. Отже, у контексті порушеної проблеми доречно говорити про ефективність політичної комунікації та визначати її чинники.

Мовленнєвий вплив може бути як позитивним, так і негативним. Останній є виявом мовленнєвого насилля. Негативний мовленнєвий вплив В. Різун поділяє на явний (експліцитний) та прихований (імпліцитний) [1, с. 24]. Експліцитний презентує мовленнєва агресія як мовленнєва поведінка, що мотивована агресивним станом мовця, котрий відкрито послуговується вербальними та невербальними засобами для вираження неприязні, ворожості по відношенню до свого адресата. Імпліцитний же мовленнєвий вплив передбачає, що адресат внаслідок мовленнєвих дій адресанта змінює свою поведінку, емоційний стан, переконання, установки неусвідомлено [3, с. 159].

Питання мовленнєвого впливу стало об'єктом досліджень не лише лінгвістики, а й низки суміжних наук – психолінгвістики, соціолінгвістики, прагмалінгвістики, психології, риторики.

Досліджуючи мовленнєвий вплив у галузі політичної комунікації, учені виокремили раціональний та емоційно-суб'єктивний її аспекти, що

уможливило диференціацію таких понять, як персуазивність та сугестивність [3, с. 158]. Щодо першого, то зауважимо: існує чимало засобів мовленнєвої маніпуляції, спрямованих на презентацію відповідних подій у вигідному для певної людини або соціальної/політичної групи світлі (евфемізми, неологізми, метафори, повтори, дисфемізми, риторичні запитання, мовні кліше, прийоми аргументації). З-поміж основних лінгвопрагматичних функцій персуазивності В. Чернявська виокремлює такі, як-от: вплив за допомогою мовних засобів на свідомість адресата, на його світогляд, уявлення, зміна поведінки реципієнта в потрібному для мовця руслі. Персуазивний вплив дослідниця вважає вдалим, якщо реципієнт засвоїв цілі, наміри, значення повідомлення, перебуваючи в атмосфері реально усвідомлюваної свободи вибору. Отже, персуазивність – це раціональний аспект мовленнєвого впливу під час комунікації.

Щодо сугестивності як емоційного аспекту мовленнєвого впливу в галузі політичної комунікації, то передусім зауважимо, що «сугестія» – це емоційний складник мовленнєвого впливу, що діє на підсвідомість, емоції та почуття людини, які опосередковано забезпечують вплив на розум, волю, поведінку, сугестор намагається ввести адресата у певний стан, щоб спонукати до певних дій під час комунікативного акту, який полягає «в зміні конфігурації стандартних та індивідуальних ментальних схем під впливом інформації тексту» [3, с. 157]. Стійкість цих змін може бути різною: мінімальною, коли когнітивна система адресата швидко повертається в початковий стан, та максимальною, коли зміни, які виникли в структурі ментальних схем зберігаються тривалий період, впливаючи на поведінку адресата. Саме на останню розраховує В. Зеленський у промовах. Його ідеї закладають фундамент для довгострокових перспектив [3, с. 157].

Отже, політична промова – це заздалегідь підготовлений гострополітичний виступ з позитивними чи негативними оцінками, обґрунтуванням, конкретними фактами, з накресленими планами щодо перспективи політичних змін, метою якого є вплив на колективного адресата. Основною метою мовленнєвого впливу є корекція позиції адресата, його особистих інтересів та установок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деренчук Н. Мовний портрет сучасного українського політика: дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. українська мова. Луцьк, 2018. 228 с.
2. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс. Текстуалізація реальності. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
3. Сорокіна Л. Є. Мовленнєва маніпуляція та інші види мовленнєвого впливу: термінологічне розмежування понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2014. № 8. С. 157–159.

ЦИФРОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЗАСІБ ПОБУДОВИ ІМІДЖУ ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

Кирильчук Ігор

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

факультету журналістики

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука»

м. Рівне, Україна

В економічній та науковій літературі дослідники відмічають те, що важливим чинником розвитку регіонального туризму, а також збільшення привабливості для потенційних туристів є створення привабливого бренду регіону. Створення сильного бренду, ґрунтуючись на дослідженнях Н. Воробйової, О. Музиченко-Козловської та О. Лапиної, може стати рушійною силою для регіону, яка підвищує його конкурентоспроможність [1;2;4]. Бренд регіону формується на основі яскраво вираженого позитивного іміджу [3,с.46]. Звичайно, складність іміджевого позиціонування туристичного регіону полягає в тому, щоб чітко окреслити та підкреслити конкурентні переваги та неповторні характеристики туристичних місць [4].

Потенціал брендингу туристичного регіону розглядається сьогодні вченими через погляд на сучасні засоби масової інформації. З огляду проведеного нами аналізу досліджень сучасних дослідників, проблема застосування сучасних засобів масової інформації з метою побудови іміджу туристичних регіонів України залишається мало вивченою областю, так як щоразу з'являються нові ідеї щодо можливостей привернути увагу потенційних відвідувачів. В цьому контексті потрібно звернути увагу на візуальні цінності, які дуже привабливі та важливі для залучення потенційних споживачів туристичних послуг. Тому відео поступово стає найкращою та найефективнішою формою просування бренду туристичного регіону, туристичного продукту чи послуги. В цьому плані ми погоджуємося з думкою О. Малинки про те, що одним з драйверів формування іміджу туристичного регіону можуть виступати цифрові та соціальні медіа, які є проявом значних змін в нинішньому світі технологій [3]. Активний розвиток соціальних мереж, поява нових, удосконалення існуючих, збільшення аудиторії користувачів призводять до того, що соцмережі поступово стають невід'ємним елементом нашого життя, як і цифровий простір загалом. Внаслідок цього роль цифрових і соціальних медіа також змінюється: окрім комунікаційної і розважальної функцій, вони почали виконувати

інформаційну, і стають в наш час одним з провідних джерел отримання і передачі інформації. З їх появою пришвидшилось також поширення інформації до більшої кількості користувачів.

Аналізуючи наукові дослідження візуалізації інформації С. Бондаренко, А. Рудченко, В. Шевченко можна зробити висновок про те, що соціальні медіа можуть бути носіями створення іміджу бренду в інтернет просторі. Завдяки їм можна охопити більшу аудиторію та отримати нових потенційних клієнтів. Вони впливають на аудиторію шляхом поповнення знань, зміни поведінки, підкріплення або зміни думок, вплив на емоції репіцієнта шляхом комбінування візуального, інформаційного сприйняття. На думку психологів, емоціональна сфера психіки людини є першочерговою, на яку спрямовується вплив. Схильність до сприйняття емоційної інформації є глибинною якістю психіки, що виникла раніше здатності аналітично мислити. Змінити емоційний стан людини, передаючи їй певну інформацію, можна шляхом створення особливого змісту або форми повідомлення. Вплив на емоції адресата повідомлення є своєрідним напрямом інформаційного впливу, що відіграє провідну роль в процесі сприйняття інформації завдяки активності та глибинності емоціональної сфери психіки людини.

З точки зору функціональності соціальні медіа надають чудову платформу для побудови тривалих відносин з аудиторією. З іншої сторони соціальні медіа за своєю природою більш децентралізовані і розпорошені, менш ієрархічні на відміну від традиційних ЗМІ. До інших їх переваг можна віднести те, що засоби соціальних медіа загалом доступні для громадськості безкоштовно або дешево, ними може оперувати будь-хто не володіючи певними навичками і уміннями для їх виробництва. Відносно інформації, то вона у них є доступною фактично наступної миті після публікації не маючи часової затримки протягом днів, тижнів тощо. Соціальні медіа можуть постійно видозмінюватись через редагування та додавання коментарів на відміну від журнальної чи газетної статті яку неможливо виправити, якщо вона уже надрукована і розповсюджена [7]. Більшість цифрових користувачів у процесі формування довіри до туристичного продукту чи послуги орієнтуються на відгуки друзів, онлайн-рекомендації, досвід інших людей. Контент такого характеру сприяє налагодженню двостороннього зв'язку, відповідно - впізнаваності бренду. Вони є ефективним інструментом комунікації в силу того, що надають можливість користувачам самостійно створювати та публікувати різноманітний вербальний, візуальний, аудіальний та відео-контент. Це дозволяє споживачам туристичних послуг оперативно ділитися враженнями від подорожей, що може вплинути на рішення щодо подорожі.

Для прикладу, одним із представників соціальних медіа є мережа «Via Regia Ukraine» - культурний шлях Ради Європи», який являє собою

віртуальний тур. Даний проєкт у створили у процесі промотуру українською частиною тревел-блогери, професійні фото- і відеоблогери. Свого роду це колекція фото- та відеоматеріалів в допомогу подорожуючим регіонами України. Вона охоплює собою Волинську, Львівську, Рівненську, Житомирську та Київську області. Загалом шлях даного туру охоплює 11 міст, пам'ятки, культурну спадщину (матеріальну та нематеріальну), традиційні ремесла, визначні місця даних регіонів.

Визначним у даному плані є суспільно-культурний мультимедійний українознавчий проєкт Ukuainer. Цікавими тут в плані ознайомлення з унікальними і неповторними особливостями регіонів України можна виділити окремі відеоматеріали: гуцульські ліжники, унікальні співи, Василь Омеляненко – з глиною більше 80-ти, хата-майстерня.

Метою таких проєктів є спрямування на підвищення інтересу українських та іноземних туристів до туристичної сфери регіонів України, їх традицій, історичних періодів, культури, звичаїв тощо, що сприяє їх іміджу. Як висновок, можна стверджувати, що цифрові та соціальні медіа є одним з першочергових засобів створення іміджу туристичних регіонів України з їх унікальною своєрідною культурною матеріальною та нематеріальною спадщиною, звичаями, архітектурою, традиційними ремеслами тощо як одного із шляхів пропагування переваг території конкретного регіону для потенційних туристів, що набуває все більшого значення в сучасних реаліях. Ефективне їх використання дозволить позитивно вплинути не лише на туристичний бренд окремих регіонів нашої країни а й на імідж України в світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробйова Н.П. Регіональний туризм в побудові регіонального бренду. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Регіональний туризм: сучасний стан та шляхи оптимізації»: (м. Київ, 2 квітня 2021 р.) Київ: КРОК, 2021. С.16-19.
2. Лапина О. Я. Концепція формування бренду туристичного регіону. Регіональна економіка. 2018. № 1. С. 40-47.
3. О.Я. Малинка Концепція формування бренду туристичного регіону. // Регіональна економіка 2018, №1 С.40-47).
4. Музиченко-Козловська О. В. Туристичний брендинг: сутність, складові та переваги. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2014. № 79. С.396-402
5. Рудченко А.С. Візуалізація як тренд у сучасних конвенгентних медіа. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015–2016 рр., Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, С.68–69
6. Шевченко В. Візуалізація інформації в ЗМІ. /В.Шевченко //Світ соціальних комунікацій: науковий журнал. К.: 2012. Т.7. – С.78-82
7. uk.m.wikipedia.org

ПРОПАГАНДА, ПРОТИДІЯ ПРОПАГАНДІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Шажко Олександр

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

факультету журналістики

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університету

імені академіка Степана Дем'янчука»

м.Рівне, Україна

2024 рік. Повномасштабна вторгнення триває. Інформаційна війна стає ще більш загрозливою. Кожна країна, у залежності від форми режиму, у сучасному світі веде інформаційні війни задля досягнення певної конкретної мети. На даному етапі розвитку України, відбувається реальна війна, в супроводі із не менш загрозливою – інформаційною. Засоби ведення сучасної війни обмежуються цілою низкою міжнародних угод і правил, яких має дотримуватися кожна цивілізована держава. Ці правила ставлять межу застосування певних тактичних прийомів і видів зброї. Проте до цих пір жодне положення міжнародного права не стосувалося пропаганди під час війни. Інформаційну війну, що є інформаційним забезпеченням агресії Російської Федерації проти України, відомий російський політик Борис Немцов охарактеризував як війну нацистського режиму проти демократичної держави: «Виграти війну можуть нацисти із Геббельсом на чолі. Те, що Україна програла інформаційну війну - це факт. Але те, що ви не повинні з цього приводу дуже переживати - це теж факт. Ви ж не нацистська держава», - сказав російський опозиціонер [2]. Нажаль, тема пропаганди набирає все більше і більше обертів, як і задіяних країн та світових ЗМІ. Україна продовжує з нею хаотично боротись.

Засоби забезпечення інформаційного впливу:

1. Переконавання народних мас у правильності політики правлячого режиму – вождя, партії, президента – шляхом регулярного повторювання певних вербальних конструкцій, перекичування інформації, зомбування методом 25-го кадру тощо.

2. Масова трансляція відверто брехливої інформації – у цьому плані Росія запозичила методику Геббельса та радянських вождів. Це коли пропагандистська машина вигадує абсолютно неіснуючі речі – як-от про біолабораторії в Харкові, чи постанови Американців в БУЧІ [3]

3. Тотальний контроль за альтернативними джерелами інформації. - Україна, щодо цього більш прозора, проте як і в Росії, ЗМІ - політизовані. Тільки в першому випадку, вона політизована різними політиками,

олігархами певними політичними спрямуваннями, а в Росії - все діє на благо диктатури. На користь діючого президента Володимира Путіна.

4. Використання агентів впливу в інших країнах, аби сформувати в урядів у населення цих країн "правильну" позицію щодо політики своєї держави. Тактика доволі дієва, оскільки в нас є навіть готовий приклад. Взяти екс - президента Віктора Януковича, та його команду. Яка за майже 4 роки правління, довела країну до крайнього стану, та вивела на поріг інформаційної та реальної війни. Втім це не завадило росіянам спробувати його реанімувати в 2022 році. [4]

5. Створення шпигунської мережі, яка має завдання здобути інформацію, що може дискредитувати в очах світу опонентів того чи іншого авторитарного режиму.

6. Підкуп недобросовісних політиків і бізнесменів, які через закордонні ЗМІ поширюватимуть проплачену авторитарним режимом інформацію, що йому вигідна.

В Україні за майже всі роки незалежності практично не велася державна політика в сфері забезпечення інформаційної безпеки. Безпорадність нашого інформаційного поля призвела до катастрофічних наслідків, зокрема – війни на Сході а згодом повномасштабної, яка почалась в лютому 24 року. Інформаційне поле України було й досі залишається вразливим, особливо – для атак "медіа солдатів" Росії. Наша країна постійно програвала інформаційні війни, адже державний інформаційний простір був спрямований лише на обслуговування потреб української влади, особливо – за часів Кучми і Януковича. Протидіяти інформаційним атакам Кремля та його маріонеток, яких уособлювала попередня "межи гірська" влада, ефективно могли тільки альтернативні джерела інформації – недержавні ЗМІ, а починаючи з 2004 року – інтернет і соціальні мережі. Революції 2004-го й 2014-го років – приклад того, як інформаційні засоби, у першому випадку ТБ, в іншому інтернет, допомагають здобути перемогу. Сам Євромайдан почався завдяки постам у Фейсбуці. Щодо візуальної інформації, то тепер важливу роль відігравав плакат – менше тексту, а більше зображення, яке, власне, говорить більше ніж слова. Найбільш активно працювали в напрямку поширення інформаційно-пропагандистської продукції громадські об'єднання, наприклад – "Інформаційний спротив", громадський сектор "Майдану", "ДемАльянс", "Спільна справа" тощо.

Методи інформаційного контрнаступу в умовах війни з Росією

На жаль, багато часу згаяно. Тому тепер буде важко виправити помилки, які призвели до нинішнього стану в країні. Заборона трансляції ряду російських каналів стала хоч і правильною, але дуже запізною реакцією влади на поточні події. Втім, якщо вдається до *ряду кроків*, можна добитися перелому

як в інформаційно-психологічній війні, так і власне у військовому протистоянні. [41]

Отже:

1. Необхідно почати працювати з населенням на окупованих територіях, які залишилися чекати так званих «освободітелів», аби схилити його на бік України.

Для цього громадські організації, зокрема, Молодіжний Націоналістичний Конгрес, вже почали передавати відповідну літературу мешканцям Сходу України. Було також створено Музей української пропаганди та Музей плакату, які надають візуальну пропагандистську продукцію воякам у зону АТО для підтримки бойового духу. Міністерство культури, знов таки, набагато пізніше ніж громадськість, також вирішила передавати відповідні інформаційні матеріали у вигляді журналу "Культура і життя" на передову.

2. Зараз вкрай необхідно примусово заборонити до показу на телеканалах російські фільми про війну, серіали про різних "ментів-прокурорів", які не зважаючи на повномасштабне вторгнення, досі крутять по телебаченню, аби не пропагувати серед українського населення чужі йому цінності й перемоги країни-ворога, аби не вирощувати в наших людях сумніви й не плекати комплекс неповноцінності порівняно з північним сусідом. [25]

3. Український ефір треба наповнювати вітчизняним пропагандистським матеріалом, фільмами про козацтво, про УПА, документальні стрічки про Революцію Гідності. Натомість на більшості каналів зараз ми бачимо лише розважальні шоу та низькопробні серіали.

Для підсилення інформаційно-психологічної складової у війні з Росією необхідно вдатися до наступних методів: [26]

– постійно поширювати в інформаційному просторі України інформацію, хай і навіть дуже перебільшену, про те, що армія переозброюється, що нам на допомогу йде НАТО, що незабаром в Україну прийдуть іноземні добровольці, українські загони з діаспори тощо;

– мовами добровольців, що воюють на боці сепаратистів, зокрема, мовою чеченців, осетинів, поширювати відозви від їх братів з України та інших країн світу, які закликають припинити збройний опір, аби не ганьбити пам'ять своїх предків, які воювали з російськими окупантами, що це не їх війна, що їх родичі відмовляться від них. Такі відозви можна поширювати й від імені родичів бойовиків, якщо українські спецслужби зможуть знайти їх дані, хоча б прізвища та імені й місце проживання.

– можна поширювати такі відозви через пересувні установки з гучномовцями, через які мовою "ополченців" звертатися до них із закликом припинити опір і повідомляти, що на допомогу силам ЗСУ йде численне

поповнення союзних військ, що за пару днів навіть у полон здаватися ніхто не дасть, а всіх буде знищено. [40]

Взагалі, Україні варто створити якщо не Міністерство з питань інформаційної безпеки, то інший вищий державний орган, який би опікувався цим питанням і розпорядження якого були б обов'язковими для виконання – і для СБУ, і для МВС, і для Національної ради з питань телебачення та радіомовлення.

Бо тільки так ми можемо отримати шанс запобігти поразкам України в інформаційних та інших війнах.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Австрийские СМИ: Киев лицемерно тратит на войну последние деньги [Електронний ресурс] // РТ на русском. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://russian.rt.com/article/110703>.
2. Аронсон Е., Пратканіс Е. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения. / Е. Аронсон, Е. Пратканіс – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. – 384 с.
3. Березін В.М. Масова комунікація: сутність, канали, дії. / В.М. Березін - М.: Рип-Холдинг, 2003. – 174 с.
4. Байгузіна Р. Інформаційна війна / Р. Байгузіна. – М., 2000. – 136 с.
5. Брунціцина Н.А. Інформаційна війна та безпека / Н.А. Брунціцина. - М.: Віта-Пресс, 2001. – 260 с.
6. Бойовики на Донбасі жорстоко знущаються над людьми і використовують їх як рабів, – СБУ [Електронний ресурс] // zik. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://zik.ua/news/2015/12/01/bojovyky_na_donbasi_zhorstoko_znus_hchayutsya_nad_lyudmy_i_vykorystovuyut_ih_yak_rabiv__sbu_648076.
7. Владимир А. Відеоканал блогера [Електронний ресурс] / Андреев Владимир// YouTube. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/user/Doberman1788>.
8. Грінберг Т.Е. Політичні технології: ПР і реклама. / Т.Е. Грінберг - М.: Аспект-Пресс, 2006. – 317 с.
9. Григорій Я. Відеоканал блогера [Електронний ресурс] / Яблуножко Григорій // YouTube. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/channel/UCpgNхNZ3TCbV3_Xczm9TIDg.
10. Давление Украины сплотило жителей Крыма, они готовы переждать временные трудности [Електронний ресурс] // ТАСС. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://tass.ru/obschestvo/2464626>.
11. Двухлетие «майдана»: разрушенная экономика, инфляция, коррупция и нищета Оригинал новости РТ на русском: <https://russian.rt.com/article/131676> [Електронний ресурс] // РТ на русском. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://russian.rt.com/article/131676>.
12. Завадський І.І. «Інформаційна війна - що це таке? / І.І. Завадський - Захист інформації. «Конфідент». № 4, 1996. – 115 с.
13. Зінов'єв А. Глобальне свержество і Росія / А. Зінов'єв. – М.: Харвест, 2000. – 125 с.

***Шановні члени організаційного комітету, партнери, декани,
завідувачі кафедр, науково-педагогічні працівники та студентство!***

Висловлюємо щирі вдячність за вашу участь в організації та проведенні Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи інноваційного розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції» у м. Рівне, 14 листопада 2024 р.

Міжнародна науково-практична конференція у Приватному вищому навчальному закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» є не просто гарною традицією, а й головним майданчиком для обміну досвідом та ідеями, проведення дискусій, обговорень та побудови нових шляхів та підходів до формування відповіді на виклики, пов'язані з проблемами освіти та науки в умовах євроінтеграції.

Разом наближаємо Перемогу!

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Збірник тез наукових доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції

14 листопада 2024 р.
м. Рівне, Україна

Частина II

Тези наукових доповідей учасників конференції надруковано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

Умовно-друк. арк. 11,75

Тираж 100

Віддруковано з готового оригінал-макета

Редакційно-видавничий центр

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

33027, м. Рівне, вул. ім. академіка Степана Дем'янчука, 4

mail@megu.edu.ua

*Графічний дизайнер: Сергій Близнюк
Технічний редактор: Руслана Грицун*